سنگاپور ويندي ويندي

”سفرنامو“

الطاف شيخ

انٽرنيٽ ايڊيشن عباس ڪوريجو ويب
وڏيڪ ڪتابن لاءِ ڏسندا رهو
www.abbaskorejo.com

انتساب

ڪموڊور مرزا اشفاق بيگ نالي

اشفاق جهڙي ڪلاس ميٽ، روم، ميٽ، دوست، سنگتي ۽ نيڪ ماڻهوءَ لاءِ ڪو ڪتاب منسوب نہ ڪرڻ وڏي ناانصافي ٿيندي . اشفاق بيگ اسانجي ڪاليج، اسان جي سنگت، اسان جي مٿن مائٽن ۾ ۽ پاڪستان نيوي جي هڪ پسنديده ۽ قابل احترام شخصيت مڃيو وڃي ٿو. هن اهو مقام هڪ وڏيري، صنعتڪار، جاگيردار، وڏي آفيسر جي پٽ يا پائٽي پاٽيجي ڪري حاصل نہ ڪيو، پر ننڍپڻ کان محنت سٺن ۽ نيڪ ڪمن ۽ اصولن تي پابند رهڻ ڪري ئي حاصل ڪيو آهي. هو پاڻ تہ هڪ غريب گهر جو ٻارهو جنهن جو والد ننڍپڻ ۾ ئي گذاري ويو ۽ سندس ماءُ ۽ وڏن ڀائرن ڪشالاڪڍي ڪيس پڙهايو. منهنجي بہ قسمت سٺي چئجي جو اشفاق جهڙو ڪلاس ميٽ منهنجو روم ميٽ ٿيو، جنهن ڪري نہ فقط ڪيس ويجهڙائيءَ سان جانچڻ جو موقعو مليو ۽ سٺي دوستي ٿي وئي، پر هن کان گهڻو ڪجهہ سکڻ جو موقعو پڻ ملي ويو.
ننڍپڻ جو زمانو اهو ٿئي ٿو، جنهن ۾ ٻار پنهنجن دوستن کي ڏسي پاڻ کي سڌاري يا ڪاري ٿو. چو جو اهو منهنجي اکين ڏٺو تجربو آهي تہ هڪ بہ منهنجا ڪلاس ميٽ جڏهن مون سان

ڳڏ ڪئڊٽ ڪاليج ۾ جڏهن چوٿين درجي ۾ پڙهندا هئا. (ستين ڪلاس) ۾ آيا تہ بيحد معصوم ۽ پڙهائي ۾ سنا هئا (هڪ ڄڻي تہ پهريان بہ سال نمبر ۽ انعام بہ حاصل ڪيا.) پر پوءِ هنن جي دوستي اهڙن سان ٿي، جو پڙهائيءَ تان ڌيان هٽائي رلڻ پنڻ ۽ ڪاليج کان گسائڻ ۾ لڳي ويا. آخري ڏينهن ۾ جوا ۽ شراب بہ پيئڻ لڳا ۽ انهن شين کي خراب سمجهڻ بدران انکي Heroic Deeds تصور ڪرڻ لڳا آئون بہ مئٽرڪ بعد جڏهن فرسٽ ايئر ۾ پهتس تہ ڪجهہ ڪلاس ميٽن کي ڏسي مون کي بہ سگريٽ پيئڻ جو شوق پيدا ٿيو، بلڪ ان وقت فلمي هيرو وانگر سگريٽ جهلي ڪش هڻڻ کي وڏ ماڻهپو سمجهبو هو، پر چڱو جو اشفاق بيگ جهڙن روم ميٽن جي سمجهاڻيءَ ۽ نصيحت اهڙو اثر ڪيو جو هميشہ جي لاءِ هن کان پري رهيس. يعني سگريٽ کان اشفاق بيگ کان نہ.

ايترو لکڻ کان بعد هتي هڪ ٻي ڳالهہ لکڻ بي مهل نہ ٿيندي بلڪ مائٽن توڙي شاگردن لاءِ Guide line ثابت ٿي سگهي ٿي تہ، اسان کان هڪ سال جونيئر ڪئڊٽن مان هڪ ٻن جو والد نيوي ۾ هجڻ ڪري هو گهران بيئر شراب لڪائي ڪٽي ايندا هئا، جيڪي پاڻ، هڪ بہ سندن ۽ اسان جا ڪلاس ميٽ گڏجي پيئندا هئا. (تن ڏينهن ۾ شراب تي اجا بندش نہ پئي هئي ۽ نيوي توڙي مرچنٽ نيوي ۾ شراب عام هلندو هو بلڪ ان جي پيئڻ کي فخر سمجهيو ويندو هو.) بهرحال شراب پيئندڙن جو اهو ٽولو باقي ڪلاس ميٽن جي نظرن ۾ وڏي ڳالهہ _ يعني "سڌريل ۽ ماڊرن" سمجهيو ويندو هو. باقي اسان جهڙ جاهل، بيوقوف ۽ اڻ آريا هئا سين. ڪڏهن ڪڏهن دعوت ۾ هڪ ٻن نون کي بہ گهرائيندا هئا، ۽ اهي بہ فخر محسوس ڪندا هئا تہ ڪين عزت بخشي وئي آهي. انٽر جي امتحانن جي ڏينهن ۾ هنن همراهن ڪاڏي پيتي جي هڪ وڏي دعوت ڪئي جنهن ۾ مونکي بہ گهرايائون. مون کي ياد آهي تہ مان پنهنجي ڪمري مان تيار ٿي وڃي رهيو هوس تہ رستي ۾ هڪ ٻئي دوست نور احمد نظاماڻيءَ پڇيو تہ، ڪيڏانهن پيو وڃين.

مون ڪيس، ٽيڙيءَ مان ٻڌايو تہ بيئر پارٽي پئي ٿئي، ان لاءِ مونکي بہ دعوت آهي. "ڪيڏي غلط ڳالهہ آهي"، نظاماڻيءَ مون کي سمجهايو، "منهنجي تہ صلاح اٿئي تہ نہ وڃ ۽ شراب نہ پيئجانءِ . گهٽ ۾ گهٽ قسم ڪٽي سگهندين تہ مون نہ پيتو آهي.

آئون مايوس ٿي موٽي آيس رستي تي اهو ئي سوچيم تہ اڄايو نظاماڻيءَ کي ٻڌايم. هن تي لئہ ٿي رکيم سا تہ نہ رکي سگهيس، رهندو منهنجو مزو خراب ڪيائين. ڪمري تي پهتس تہ روم ميٽ اشفاق بيگ مون کان منهنجي خاموشي بابت پڇيو، کيس ٻڌايم تہ هو بہ نظاماڻيءَ جو هم خيال نڪتو. مون ڪاوڙ مان اشفاق بيگ کان پڇيو "فرض ڪرو تم نيوي join ڪرتيَ هو" ڪيا وهان بهي نهين پيو گي"

"هرگز نهين ڪيا پينا ضروري هي؟" هن عزم سان جواب ڏنو.

پلو ٿئي انهن دوستن جو جيڪي مون لاءِ Blessing ثابت ٿيا ۽ منهنجي ذهن ۾، بلڪ ڪچي ذهن ۾، اٿندي ئي صحيح ڳالهہ وڌائون تہ وڏ ماڻهپائي کا اوچا ڪپڙا پائڻ، سگريٽ ڇڪڻ ۽ شراب پيئڻ ۾ ناهي. اڄ ان کي چاليهہ سال ٿيا آهن، اشفاق بيگ پاڪستان نيوي لاءِ چونڊجي ويو ۽ نيول ڪئڊٽ اشفاق بيگ مان مڊ شپ مئن ٿي ويو. پوءِ سب ليفٽيننٽ، ان بعد ليفٽيننٽ ڪمانڊر ۽ ڪئپٽن ٿي هاڻي ڪموڊور اچي ٿيو آهي (جيڪا رئنڪ آرمي جي "برگيڊيئر" برابر آهي.) هو اسلام آباد کان ڪويت ۽ ڪراچيءَ تائين ڪيترن ئي وڏن عهدن تي رهيو آهي، پر هن شخص ڪڏهن بہ شراب کي هٿ نہ لاتو آهي. ساڳيو حال نور احمد نظاماڻيءَ جو آهي جيڪو پنجونجاهہ سال يورپ آمريڪا ۽ پاڪستان جي وڏين جاين تي رهيو آهي. ابي ڏاڏي کان وڏو زميندار آهي. پر هن سڄي زندگي سادگيءَ ۾ گذاري اهو ثابت ڪري ڏيکاريو آهي تہ سادگيءَ ۾ ئي عظمت آهي. پاڻ سگريٽ ۽ شراب کان تہ پري رهيو آهي، پر ڪپڙي لٽي جو بہ ڏيک نہ ڪيو اٿس. شلوار قميس کان پتلون ڪوٽ تائين ڪٽي ڇا بہ فيشن

اچي وڃي، پر هو پنهنجي ئي اسٽائيل ۾ نظر اچي ٿو. هن کي لکڻ پڙهڻ، سماجي ۽ خير جي ڪمن کان ئي فرست نه ٿي ملي جو ڪٽي فئشن جهڙين ڳالهين ڏي ڌيان ڏئي.

اشفاق بيگ سان منهنجو هڪ ئي روم ۾ رهڻ جو واقعو به اوچتو ٿيو. مون ته پنهنجي ڳوناٺي ڪلاس ميٽ نجم انصاري (هاڻ ڪمانڊر پاڪستان نيوي ۽ مئنيجنگ ڊائريڪٽر شگرملز) سان ئي رهڻ چاهيو ٿي، پر ڪاليج مير پور خاص کان پيٽارو شفٽ ٿيڻ تي هن کي اسان جي لياقت هائوس (ڊويزن) ۾ رکڻ بدران نئين هاسٽل ايوب هائوس ۾ ٽرانسفر ڪيو ويو، مون ان ڳالهه جي شڪايت ۽ ڏک جو اظهار جڏهن پنهنجي پيءُ سان ڪيو ته، پاڻ منهنجي ڳالهه ٻڌڻ ۽ مڃڻ بدران مون کي سمجهايائون:

”سڄي زندگي رڳو ڳوٺ جا يا سنڌي ڳالهائيندڙ توسان گڏ ڪونه هوندا. تو کي ٻين سان به گڏ رهڻ کپي ۽ هنن جون سٺيون ڳالهيون سکڻ کپن، جيڪڏهن نئون روم ميٽ پڙهڻ ۾ سٺو آهي سٺيون عادتون اٿس ته پوءِ توکي هن سان گڏرهڻ ۾ عار نه هئڻ کپي. چاهي هو مهاجر هجي يا پنجاپي شيعو هجي يا سني، ڀلي امير يا ڪنهن وڏي آفيسر جو پٽ نه هجي، ڀلي غريب ۽ يتيم هجي“

بابا جي اها نصيحت ايندڙ زندگيءَ ۾ نه فقط مون لاءِ ڪارآمدثابت ٿي بلڪ منهنجي ٻين ڪلاس ميٽن: بشير وسطڙو، عالم هاليپوٽو ۽ علي رضا ميمڻ لاءِ پڻ جيڪي ان وقت مون سان گڏ بابا جي ڳالهه ٻڌي رهيا هئا ۽ ان وقت ڪئڊٽ ڪاليج پيٽارو ۾ سڄي پاڪستان جا شاگرد ايندا هئا، گلگت کان ڪوئيٽا چمن تائين جا ۽ اسان هاڻ سنڌي پاڻ ۾ ٿولو ناهي هلڻ بدران سيني سان رلي ملي ويا سين. ڪئڊٽ ڪاليج بعد مئرين اڪيڊمي چٽگانگ، ورلڊ مئري ٽائيم يونيورسٽي سئيڊن، مئري ٽائيم اڪيڊمي ملائيشيا ۾ توڙي مختلف جهازن تي رهائش دوران مون کي ڪڏهن به تڪليف نه ٿي. ڪيترن هنڌن تي سنڌي ته ڇا پر ڪو پاڪستاني به گڏ نه هوندو هو ته به مون لاءِ گذارو ڪرڻ ڏکيو نه رهيو. منهنجي هميشه اها ڪوشش رهي ته ٻين جي سٺين ڳالهين جي مڃوتي (اعتراف) ڪجي ۽ سکڻ /اپنائڻ جي ڪوشش ڪجي ۽ پاڻ ۾ ۽ پنهنجن ۾ موجود ڪمزوريون قبول ڪرڻ کپن. ان بعد ئي انهن کان نجات حاصل ڪري سگهبي. مونکي جاڻ نه آهي ته هن وقت جي سنڌي شاگرد جي ڇا سوچ آهي پر اسان جي ڏينهن ۾ اسان گهڻا ٽڻا شرميلا هئاسين. غير سنڌي شاگردن توڙي ماسترن کان ڪجهه پڇندي پيا لنوائيندا هئا سين. پنهنجو ٿولو ناهي پيا هلندا هئا سين. سواءِ ايڪڙ ٻيڪڙ جي گهٽڻ جو رجحان نه پڙهائيءَ ۾ هوندو هو نه ئي وري راندين ۾. مائٽ به ايندا هئا ته انهن جو به رڳو خرچيون ڏيڻ تي زور هو. پاڻ سان بسڪٽ، ڪيڪ ۽ مناٺيون آٽي اسان کي ويتر چٽر ۽ سست بڻائي ڇڏيندا هئا. وڏا ڀاڪر پائي پيا ملندا هئا ۽ ويندي مهل پيا پڇندا هئاته ڪڏهن ٿاڳوٺ اچو. پائر پينرون پڦيون ۽ ماسيون سڀ ياد پيون ڪن. يعني ويتر اسان کي Home sick بڻائي ڇڏيندا هئا. ۽ اهو احساس (ڪوڙو ۽ خيالي) ٿيندو هو، ته ڄڻ اسان هتي ڪنهن قيد خاني ۾ آهيون ۽ ڪي وڏيون قربانيون پيا ڏيون. هوڏانهن غير سنڌي شاگردن جي ويجهو رهڻ بعد محسوس ٿيو ته هنن جا مائٽ اچڻ سان ڪائنڻ پڙهائي جو پڇن ٿا ۽ ڪين اهو احساس ڏيارين ٿا ته اسين خوش نصيب آهيون جو ههڙي ڪاليج لاءِ چونڊجي آيا آهيون ۽ هاڻ اسان کي ان جي لائق بڻائڻ جي لاءِ محنت ڪري پڙهڻو آهي. راندين ۽ پي ٽي پريڊ ۾ حصو وٺڻو آهي، وغيره. اسان جي هائوس ۾ اسان کان به سال جونيئر ڪئڊٽ شاهد نالي هيرآباد حيدرآباد جو هو. هن جو والد ته اچڻ سان هن کان پڇندو هو ته ”بيٽي ڪوئي نماز ڪا وقت قذا تو نهين هوا ”يعني اسڪول جي پڙهائي سان گڏ مذهب ۾ به هو زور هئا. جنهن لاءِ Credit سنڌن والدين کي هجي ۽ اسانجي روم ميٽ اشفاق جو ته والد به گذاري ويو هو ۽ هن کي هر وقت اهو احساس هو ته هن جي ماءُ وڏ ي مشڪل سان اسڪول جي فين جو پورائو ڪري ٿي. ان ڪري هڪ گهڙي به اجائي نه وڃائجي. هن کي گهڻو وقت لکندو پڙهندو ڏسي، اسان کي به هڪ هنڌ ڪرسي تي ويهي، لکڻ پڙهڻ

جي Stamina وڌي. ۽ هاسٽل ۾ ته هو اسان لاءِ هڪ ٽيچر به هو. اهي ڳالهيون جيڪي اسان کي ڪلاس ۾ سمجهه ۾ نه اينديون هيون، سي ڪمري تي اشفاق بيگ کان سکندا هئا سين. مون جهڙن جون مئٿس ۾ سؤ سيڪڙو مارڪون هڪ اسان جي مئٿس ٽيچر ڪمانڊر اسرارالله ڪري ۽ ٻيو اشفاق بيگ جي ڪري آيون ۽ پاڻ ته بورڊ جي امتحان ۾ سڄي سنڌ ۾ ٻيو نمبر آيو. اشفاق بيگ جسماني طرح ايترو ڪهڙو پهلوان نه هو، پر ته به هر راند ۾ حصو وٺندو هو، ويندي باڪسنگ ۾ پڻ. چوندو هو ته رڳو پڙهڻ ضروري ناهي رانديون به ضروري آهن.

Physical fitness is necessary for mental fitness

ڪيس تقريرون ڪرڻ جو شوق به ننڍپڻ کان آهي. ڪنهن جو به ڏينهن هجي اشفاق بيگ تقرير ضرور ڪري. پراڻن ڏينهن جي ياد تي اچي ته هڪ ڏينهن شام جي رانديڻ لاءِ ميدان تي گڏ ٿي رهيا هئا سين. اسين ڪجهه سوير آيا هئا سين. ٻيني ٻيني اشفاق کي ڪو پور پيو سو پي ٽي ڪرڻ واري ڪاٺ جي گهوڙيءَ تي ٻيهي اسان کي مخاطب تي تقرير ڪرڻ لڳو. اڄان به چار جملا مس ڳالهايا هوندائين ته اسان جي پر واري روم ۾ رهندڙ انيس الرحمان (هاڻ پاڪستان نيوي ۾ ڪموڊور ۽ پي اين ايس جوهر جو ڪمانڊنگ آفيسر) جيڪو اسان کان هڪ سال جونيئر هو تنهن لڪي لڪي اشفاق جي پويان ٻيهي ڪيس ڌڪو ڏنو ۽ اشفاق جي تقرير بند ٿي وئي. هو ڪپڙا ڇنڊي اٿي کڙو ٿيو . ڪيس ڪاوڙ لڳي پر يڪدم سمجهي ويو ته انيس به چرچي ۾ ائين ڪيو آهي، پر تنهن هوندي به چتاءُ ڪري اسان کي چيائين:”توهان پلي کلو . هڪ ڏينهن آئون ائين مٿي ٻيهي تقرير ڪندس ۽ توهان کي ٻڌڻي پوندي.“ اشفاق جنهن نموني سان اسان کي خبردار ڪيو، اهو اسانEnjoy ڪيو ۽ ڪيترائي ڏينهن اسان انيس کي چيڙائيندا رهياسين. ان واقعي کي اٽڪل 35 سال گذرڻ بعد گذريل سال ڪموڊور انيس پيٽارو جي Old Boys کيPNS جوهر (نيوي جي اداري) جي ميس ۾ ڊنر ڏني ۽ ڪافي دير ڪچهري ڪندا رهياسين. اٿڻ مهل انيس کي چيم ته يار دير ٿي وئي آهي، هاڻ گهر ڏي روانو ٿجي. خدا حافظ لاءِ ڪا تقرير ڪرڻي هجئي ته جلد ڪا مختصر تقرير ڪر.

”نه نه تقرير ۽ موڪلائي وري چاجي.“ اٿو ته اٿئون ” انيس اجا اهو چئي مهمانن کان موڪلائي رهيو هو ته اشفاق بيگ ڏاڪڻ وٽ ٻيهي شروع ٿي ويو.

“On behalf of Commodore Anis, I take this opportunity” انيس کلي مونکي آهستي چيو”ادا ڪتي تقرير ٻڌڻ جو وقت اچي ويو چا؟ هاڻ هيئن ڪر جو مين سئچ آف ڪر ته اوندهه ٿئي. ۽ تقرير مان جان ڇٽي وڃي، اشفاق تنهنجو ڪلاس ميٽ آهي تنهنجي ڳالهه دل ۾ نه ڪندو.“ اشفاق منهنجو ڪلاس ميٽ ضرور آهي پر مون سان گڏ سڀ ڪلاس ميٽ سندس عزت ڪن ٿا. ويندي اهي جيڪي ڪائنس سينئر آهن مينجر جنرل پرويز، ريئر ائڊمرل اظهر کان وٺي چيف منسٽر لياقت جتوئي ۽ سيڪريٽري عاشق حسين شاهه جهڙا به ڪيس عزت جي نگاهه سان ڏسن ٿا، چو جو ڪين خبر آهي ته اشفاق بيگ اصول وارو ماڻهو آهي ۽ سڄي زندگي گذاري ٻين جي خير خواهي ڪئي اٿس. اشفاق به سال اسان جي شپنگ ڪارپوريشنPNSCجو ڊائريڪٽر پڻ ٿي رهيو آهي. پنهنجن دوست جنرل مئنيجرن (جن هن جي ويجهو ڪم ڪيو ٿي) ڪجهه مهينن بعد، ۾ هڪ ڏينهن، هن مون کي چيو ”يار تهنجو يار اشفاق بيگ وقت ۽ ڊيوٽي جو ڏاڍو پابند آهي. ڪو اهڙو ڏينهن ناهي جو هو دير سان اچي يا غير حاضر رهي.“

”خبر اٿانوَ،“ مون ڪيس ٻڌايو ”هو اسڪول جي ڏينهن ۾ به ڪڏهن به غير حاضر نه رهيو. سڄو ڏينهن ته ڇا پر هڪ پيرڊ به مس نه ڪيائين.“ مون ڪين اسڪولي ڏينهن جو هڪ واقعو ٻڌايو. هڪ دفعي جو Wood Work سيڪارينڊڙ ٽيچر نه آيو. ان پيرڊ بعد رسيس هئي. به چار ڪلاس ميٽ شوڪت جماڻي، رفيع ڪاڇيلو، تاج ٻگٽي ۽ بشير وسطڙو ڪلاس ڇڏي هاسٽل روانا ٿي ويا. ويندي وقت ٻاهران دريءَ مان مون کي به هلڻ لاءِ چيائون. مون پنهنجي روم ميٽ اشفاق کي به هلڻ جي صلاح ڪئي ۽ هو يڪدم مونسان هلڻ لاءِ راضي ٿي اٿيو، پر ٻاهر

نکري اڏ وراندي وٽ بيهي چوڻ لڳو ”يار آئون نہ تو هلان تون وڃين تہ پلي وڃ ”آئون سمجهي ويس تہ هو پيرڊ گسائڻ نہ ٿو چاهي سو سمجهايو مانس تہ سبجيڪٽ ٽيچر تہ آهي ئي ڪونہ، ان ڪري جهڙو ڪلاس ۾ تهڙو هاسٽل ۾.“

”دراصل ڳالهہ گسائڻ جي ناهي.“ اشفاق بيگ مونکي لاجڪ سمجهايو، ”ڳالهہ اصول جي آهي. پاڻ اڄ جيڪر ڪلاس ڇڏي ڀڄي هلنداسين تہ پوءِ عادت ٿي ويندي ۽ هر وقت ڀڄڻ لاءِ وجهہ ڳوليندا وتنداسين.“ اهو چئي هو واپس ڪلاس روم ڏانهن موٽي ويو ۽ مجبور ٿي مون کي بہ موٽڻو پيو.

سو مرزا اشفاق بيگ جي ڪيترين ئي ڳالهين جو آئون بہ شاهد آهيان. هن ڪڏهن ڪنهن سان جهيڙو نہ ڪيو، گار نہ ڏني. ڪوڙ نہ ڳالهايو ۽ گلا نہ ڪئي. هر وقت وڙهندڙن ۾ رٺلن کي پرچائيندو رهندو هو. غلطي جو احساس ٿيڻ تي يڪدم اعتراف ڪندو هو. ۽ ٻئي کان معافي وٺڻ ۾ دير نہ ڪندو هو. ٻئي جي تعريف ۾ بخيليءَ کان ڪم نہ ورتائين. بيمار ۽ ضرورت مند ڪلاسين توڙي غير ڪلاسين جو ڏاڍو خيال ڪندو هو ۽ اها عادت هن ۾ اڄا تائين اوتري ئي آهي، جو هر وقت ماڻهن جا ڪم ڪندو وتي ٿو. اشفاق جا بہ شوق هئا، جيڪي هن وقت تائين هلندا اچن ٿا. هڪ باغباني ۽ ٻيو ڪتاب پڙهڻ. ماڻهو ذوالفقار علي ڀٽي جي مطالعي جو ٻڌي تعجب ڪائين ٿا . تہ ايڏي مشغول ماڻهوءَ ايترو ڪيئن ٿي پڙهيو. پر آئون ڪجهہ ماڻهو سڃاڻان جن کي ننڍي هوندي کان ڏسندو اچان تہ هو ان ليول تائين لڳا تار پڙهندا اچن. انهن مان ڪجهہ تہ منهنجا ڪلاس ميٽ (اشفاق سوڏو) خالد مخدوم،عالم هاليپوٽو، رفيع ڪاڇيلو آهن، جيڪي اسڪول جي ڏينهن کان ڪتابن جا ڪيڙا سمجهيا وڃن ٿا. ۽ هنن هڪ هڪ ڪتاب نہ، پر هڪ هڪ ليکڪ (Auttor) ڪري پورا ڪيا آهن. اسان ۾ ڪتابن پڙهڻ جو شوق پيدا ڪرڻ ۾ ان وقت جي انگلش ٽيچر خادم حسين جو پڻ هٿ هو جيڪو پوءِ فيڊرل حڪومت ۾ ايجوڪيشن جو ائڊيشنل سيڪريٽري ٿيو. هو پاڻ بہ ڪتابن پڙهڻ جو شوقين هو ۽ هر هفتي پڙهيل ڪتابن تي ڪلاس روم ۾ تبصرو ڪندو هو. سندس هڪ خاص جملو هوندو هو. ڪنهن ڪتاب جي تعريف ڪري چوندو هو. ”اڄ ئي اهو پڙهو ان جي پڙهڻ بنا سمجهو تہ توهان جو هن دنيا ۾ رهڻ اجايو آهي.“ اشفاق بيگ لئبرري جي ڪتابن سان گڏ پنهنجي ڪورس جي ڪتابن ۾ بہ پڙ هو. پاڻ انٽر ۾، سنڌ جي بورڊ جي امتحانن ۾ ٻيو نمبر آيو. (پهريون نمبر بہ اسان جو ڪلاسي_لاڙڪاڻي جو اختر علي عباسي آيو هو.) اشفاق انٽر ڪرڻ بعد مهراڻ يونيورسٽيءَ ۾ داخلاورتي. هن کي مڪينيڪل انجنيئر ٿيڻ جو شوق هو، پر پوءِ ڇهہ مهينا اتي پڙهڻ بعد هن کي اتان نڪرڻو پيو. مون ڪانئس ڄامشورو ڇڏي منهوڙي (پاڪستاني نيول اڪيڊمي) ۾ داخلا وٺڻ جو سبب پڇيو تہ هن وراڻيو هو:

”الطاف توکي تہ منهنجي حال جي خبر آهي. ڇڪي تاڻي مائٽن انٽر تائين پڙهايو، اها بہ اسان جي غريب ڪٽنب لاءِ وڏي ڳالهہ آهي. پائر بہ غريب ۽ ٻڇڙيوال اٿم. مهراڻ يونيورسٽيءَ جي پڙهائي، رهائش ۽ کاڌي پيتي جو خرچ ڏيڻ هنن جي وس جي ڳالهہ ناهي. ان ڪري مونکي هيڏانهن نيويءَ ۾ اچڻو پيو آهي.“

اشفاق بيگ جهڙو ذهين شاگرد جتي بہ وڃي ان اداري لاءِ Asset آهي. هن مئي 1964ع ۾ نيوي join ڪئي ۽ نيوي طرفان مڪينيڪل انجنيئرنگ ۾ B.E ڪيائين. پاڪستان نيوي جي جهازن: بابر، خيبر، جهانگير ۽ ڍاڪا تي سامونڊي زندگي گذاري. ڪناري جي نوڪرين ۾ هو پاڪستان نيول انجنيئرنگ ڪاليج ۾ رهيو، ڪويت ۾ ٽي سال ڊيپوٽيشن تي اتي جي نيوي وارن سان ڪم ڪيائين، اسلام آباد نيول هيڊ ڪواٽر ۾ اسٽاف آفيسر تي رهيو، ڊاڪيارڊ ۾ جنرل مئنيجر تي رهيو ۽ ٽي سال PNSC ۾ ڊائريڪٽر Ship Management جي عهدي تي ڪم ڪيائين. اشفاق بيگ جي شادي 1972ع ۾ اسان جي هڪ ٻئي ڪلاس ميٽ عظمت ڪيانيءَ جي ڀيڻ تسنيم سان ٿي. تسنيم شروع کان گرامر اسڪول ۾ پڙهائيندي اچي، ڪين بہ ڏيون عنبرين

۾ سبين آهن، جيڪي MBA ڪري رهيون آهن. ۽ هڪ پٽ ارسلان اٿن، ارسلان پڻ اسان جي پراڻي ڪاليج، ڪئڊٽ ڪاليج پيٽارو مان پڙهيو آهي. انٽر بعد هو نيول اڪيڊميءَ لاءِ چونڊيو ويو، جتي جي سالياني امتحانن ۾ متانهون نمبر اچڻ ڪري ڪيس پنجن سالن لاءِ ترڪيءَ ۾ نيوي جا ڪجهه خاص ڪورس ڪرڻ لاءِ موڪليو ويو آهي. ڪموڊور اشفاق بيگ جي جنم جي تاريخ 26 جون 1944 ع آهي ۽ هو اڄڪلهه NHQ ۾ ڊائريڪٽر انسپيڪشن ائنڊ ٽيڪنيڪل ڊولپمينٽ آهي.

جنوري 1998ع

الطاف شيخ

ڪراچي

سهاڳ

جنوريءَ جو مهينو هو. نيٺ ڀهراڙيءَ جي هڪ ڳوٺ ۾ باهه جي مچ جي چوڌاري سٽيل پلال جي ڪُوئنري پاٿاريءَ تي ٿڌو پيل هو ۽ متان رليون وڇايل هيون. ويهارو ڪن ماڻهو ڪچهريءَ ۾ ويٺا هئا، ست اٺ پڙهيل لکيل (ڪجهه اکر سڃاڻڻ وارا ته ڪجهه وڌيڪ سلجهيل ۽ ڳچ پڙهيل) باقي اڻ پڙهيل هئا. پر انهن مان ڪي ته ڏاهپ ۽ سرت ۾ پڙهيلن کي دعويٰ سان ”اکر پڙهي اياڳيا، قاضي ٿئين ڪئاءِ“ چوڻ وارا جوان به موجود هئا. سياري جو ڀهراڙيءَ ۾ لانديءَ هينان ٻريل مچ تي جيڪو به ڪڏهن قسمت سانگي ڪنهن ڪچهريءَ ۾ شريڪ ٿيو هوندو. ته فقط اهو ئي ڪچهريءَ جي ڪوڏين جي قربن، ڏاهپ جي ڳفتن، وندر ورونهن جي ٻولن سوچ ۽ سرن جي دليلن ٻيتن، ڏوهيڙن ۽ ڳجهارتن جي ڳولڻ ۽ ڳجهارت يا ڏور جي پڃڻ تي داد ڏيندڙن جي واهه واهه مان لطف اندوز ٿيو هوندو. هڪ اهڙي ئي ڪچهري ۾ يارن دوستن سان چار چؤنڪ ڳالهين جا پئي هليا. اوپاريون لهواريون ڳالهيون، پانت پانت جا موضوع، ڳالهه مان ڳالهه، ڪڏهن هالاڪو ۽ هٽلر بحث هيٺ آيا ته وري وارو آيو ڪرنل قذافي جو ۽ محمد علي ڪِلي جي واڪاڻ جو. محمد علي ڪِلي جي بهادريءَ جو شايد ڪرشمو هو يا سندس بدبختي هئي جو فوراً ڳالهه اچي پئي ڌاڙيلن ۾. روزانو اغوا جي وارداتن، ڏينهن ڏٺي جو قتل، رهزني، ڌاڙن ۽ ڦرن تي ڪافي گرما گرم بحث ٿيو. اها ئي گهڙي جو ٿوري دير بعد ڳالهه ئي ٻي.

هاڻي بحث سنڌ ۾ پاڻيءَ جي ڪوٽ تي شروع ٿي ويو تان جو معاملو ”پنج ند“ پار ڪري وڃي ڪالاباغ ڊيم تي پهتو. جڏهن يارن کي ڊيم جي ٻاڙي موضوع مان مزو نه آيو ته هاڻي ڪاهي پيا دنيا جي وڏن شهرن ۾. لنڊن، نيو يارڪ، پئرس، هانگ ڪانگ، لاس اينجلس، شڪاگو، سنگاپور، وغيره. هڪ شخص چيو ”اڄ ڪلهه جي تيز رفتاريءَ جي دور ۾ ساڳيءَ ڏينهن تي ماڻهو وڃيو لنڊن، پئرس يا ڪنهن به ڏورانهين هنڌ وڃيو نڪري ۽ خبر تڏهن پئي جو ٻئي ٿئين ڏينهن ساڳيو ماڻهو ولايت کان پنهنجي ماڳ موٽيو اچي. جڏهن سڄي دنيا ڏري گهٽ پاڻ ۾ ڳنڍجي وئي آهي ته پوءِ اڄ ڪلهه سفر نامن لکڻ جي آخر ڪهڙي ضرورت آهي. سفر ناما ته تڏهن ڪارگر هئا جڏهن ملڪن جي وچ ۾ مفاصلا اڻ ڪٿ نظر ايندا هئا. ۽ آمدرفت جا ذريعا ايترا وسيع ۽ تيز نه هئا.“

ڪچهريءَ ۾ ويٺل هڪ همراهه اعتراض ڪندڙ کان پڇيو: ”ٻڌاءِ تون ۽ مان ڪهڙي ولايت کان ٿي آيا آهيون. يا دوستن جي اڄوڪي هن ميڙ ۾ هڪ ڄڻي کان سواءِ ٻڌاءِ ته اسان مان ڪيترا اهڙا آهن جيڪي ٻاهرين دنيا جو سير ڪري آيا آهن.؟ هزارن ماڻهن مان هيڪڙ ٻيڪڙ ڪو خوش نصيب اهڙو تو نڪري جيڪو فارين وڃي تو باقي اسان ته جائي جنم کا چاڪيءَ جي

ڏاند وانگر اتي ئي پيا ڦرون، خدا ڀلو ڪري الطاف شيخ جو جيڪو گهر ويٺي اسان کي ملڪن جا سير ٿو ڪرائي. دلچسپ ۽ عجيب و غريب معلومات وينو ڏئي ۽ اسان جي دل وينو وندرائي .“

اسان جو هڪ دوست جيڪو تازو جاپان مان ٿي آيو هو ۽ ڪچهريءَ ۾ موجود هو تنهن فوراً وراڻيو: ”يارو! سفر نامن لکڻ جي جيتري هاڻوڪي دور ۾ ضرورت آهي، اوتري شايد اڳ ڪڏهن به نه هئي.جاپان جي سڄي شهر ۾ منهنجي جيتري رهنمائي الطاف شيخ جي سفر نامن ڪئي اوتري اتان جا فقط گائيڊ ئي ڪري رهيا هئا. نه ته مان الطاف شيخ جي سفر نامن جي غير موجودگيءَ ۾ شايد انهن سيني جاين جڳهين تي نه پهچي سگهان ها جتان هاڻي چڪر هڻي آيس.

ٽوڪيو يا جاپان جي مکيه هنڌن (Tourist Attraction Spot) جن جو ڏس الطاف جي سفر نامن ۾ ڏنل هو، اتي ويس ۽ اتفاق سان ئي سڀ ماڳ مڪان وڏيڪ مشهور ۽ معروف هئا. جو جاپاني گائيڊس به، ٿوري ڦير گهير کان سواءِ ساڳين ئي هنڌن گهمڻ جو مشهورو ڏنو هو.“

هڪ نوجوان جيڪو چڱو خاصو پڙهيل ٿي لڳو تنهن نهه پهه اعتراض ڪيو، ”گذري ويا الطاف شيخ جي سفر نامن لکڻ جا ڏينهن. هاڻي رڳو ٽڙ تڪڙ ۾ سفر جي ڊائري لکڻ تي گذارو ڪيون وينو آهي. ٻيو ته نهيو پر ساڳين ساڳين شهرن ۽ ملڪن جي باري ۾ الطاف وري وري وينو لکي، ائين هو اڄڪلهه پڙهندڙن ۽ سندس سفرنامن جي خريدارن سان انصاف نه پيو ڪري.“ اجرڪ جي ڪاني ڪڍيون هڪ ڪرڙوڍ جاننو جوان جيڪو هن وقت تائين چپ چاپ وينو هو، تنهن پنهنجا چپ چوريا:

”يار ٿڌو ٿيءُ. ساڳين ملڪن جي باري ۾ ساڳيون ڳالهيون ٿورئي لکيون هونديون ئين به مهينا ٿيا مان ۽ جڙيل رڳو ڪراچيءَ جو چڪر هڻي آيا آهيون ته جيڪي ڳالهيون ڪراچيءَ جي باري ۾ دوستن کي مون ٻڌايون آهن ته جڙيو وري نيون ڳالهيون پيو ڪري. مون سوچيو ياربلي! گهميا سون ته گڏ ٿي پر هر ڪنهن جي نظر جدا جدا نظارا پئي ڪيا. ٻيو ته نهيو پر پاڻيءَ جي واري تي جڏهن گهران نڪرندو آهيان ته ساڳين ئي رستن تان لنگهندي ڪڏهن لنديون پيو لتاڙيندو آهيان. ڪڏهن ڪاريهر ڪر ڪنيون مرحبا پيا ڪندا آهن. ته ڪڏهن وري ڳپرن سان به ڪيڪر ٿي ويندي آهي. ڪڏهن وري قسمت سانگي ساڳين ئي رستن تي پياري پرينءَ سان به ملاقات ٿي ويندي آهي. رستو ساڳيو پر روز نوان نوان لقاءَ پيو ڏسندو آهيان. الطاف صاحب ته ملڪان ملڪ پيو گهمي ۽ نوان تڙَ پيو اورانگهي. منهنجو پٽ مونکي الطاف شيخ جا سفر ناما پڙهي ٻڌائيندو آهي_جس هجي سنڌڙيءَ جي انهيءَ سيلانيءَ کي جيڪو اسان کي گهر ويني پيو پرڏيهه جا شهر گهمائي، ملڪن ۽ پانت پانت جي ماڻهن جا ڏس ڏئي ته ڪيئن ٿا رهن، ڪائن پيئن ۽ زندگي گذارين. آخر ته ليڪڪ جڏهن به وڏن شهرن ۾ ويندو ته هر دفعي نيون ڳالهيون ڏسندو، نوان نّظارا ڪندو، نون ماڻهن سان ملندو ۽ نت نوان تجربا پرائيندو.“

سياري جي انگهندڙ رات جي اڌ رات لڙي چڪي هئي. سيءَ به هاڻي زور اچي پريو. مچ ۾ ڪانيون سوريندڙ به وجي سوڙ پيڙو ٿيو هو، ڪچهريءَ مان ماڻهو هيڪڙ ٻيڪڙ ٿي اٿندا ويا ۽ اسان ”جيئي الطاف“ جو نعرو لڳائي وڃي بستري داخل ٿيا سين. ننڊ ته جڻ سيرانديءَ کان ئي ستي پئي هئي،سمهڻ شرط وکوڙي وئي.

ان ۾ ڪو شڪ ناهي ته الطاف سفر نامن جو سرواڻ آهي. ڪيس سنڌ جو سند باد، ابن _ بطوط ۽ مارڪو پولو چئجي ته ڪو وڌاءُ نه ٿيندو جو ته ڪيس گهمڻ ڦرڻ، دنيا کي ڏسڻ ۽ عام محاوري ۾ ست سمنڊ اورانگهڻ جو جيڪو موقعو مليو آهي ته ان کي هن ضايع ٿيڻ نه ڏنو آهي.پر انهن پنڌن ۽ ڏورانهن ڏيهن ۾ جيڪو ڪجهه ڏٺو وائڙو پسيو ۽ پرجهيو اُتائين ان مان نه رڳو پاڻ گهٽو ڪجهه پرايو اتس پر پنهنجن تجربن جو نچوڙ سفر نامن جي صورت ۾ سنڌ

واسين آڏو رکيو اٿائين تہ اوهان بہ پڙهو ۽ پرايو. جتي بہ وڃي ٿو پنهنجن اکين کان ڏسڻ جو پورو ڪم وٺي ٿو. سندس نظرون هيڏي هوڏي، جاڏي ڪاڏي، چؤ طرف ۽ چوڌار هر ڏسڻ جهڙي شيءِ کي فوڪس ۾ آڻي سندس ذهن جي پردي تي پنهنجون تصويرون ناهينديون رهن ٿيون.

فرسٽ جي گهڙين ۾ الطاف قلم کڻي، سندس ذهن جي ڪئنوس تي چٽيل منظرن جي اهڙي تہ هو بهو عڪاسي ٿو ڪري جو جڻ پڙهندڙ کي پاڻ سان گڏ کڻي پيو گهمي ڦري. ڪيترن ماڻهن جي برعڪس هو اکين هوندي، پنهنجون اکيون بوٽي نہ ٿو هلي پر سدائين پنهنجيون اکيون کليل ٿو رکي. اکين سان فقط نهاري ڪونہ ٿو پر مشاهدو ٿو ماڻي.سندس مشاهدي جي قوت (Power of Observation) تمام وسيع نظريي واري آهي. لاڪيٽي لطيف، ماڻهن جي ظاهري ڪنن، جيڪي هر ڳالهہ ٻڌي اڻ ٻڌي ڪري ڇڏين ٿا، جي باري ۾ چيو آهي:

هي ڪَنَ ڳاڏا وڪٽي، ڪن ٻيا ڳنهيج،
تنين ساڻ سٽيج، سپريان جي ڳالهڙي.

الطاف ڀٽائي بادشاهہ جي ان بيت تي عمل ڪندي، پنهنجن اکين کان سرسري ۽ سطحي ڪم نہ ٿو وٺي، پر هر شيءِ کي اندر جي اک سان پوري طرح جاچي جوچي وٺي ٿو. ساڳي وقت هو پنهنجي ديس جي محبت کان سواءِ هو پنهنجي بيان کي اڻ پورو ۽ اڌورو ٿو سمجهي تنهن ڪري جڳهہ جڳهہ تي پرديس ۾ مختلف هنڌن ۽ ماڳن جون تشبيهون ۽ مثال اچيو سنڌ جي شهرن ڳوٺن ۽ واهڻن سان ملائي ۽ اهڙيءَ طرح سنڌ لاءِ اڪيرجي اظهار سان جڻ پنهنجي سڪ جو پورائو پيو ڪري. سندس هر سفرنامي ۾ اهڙيون تشبيهون اڪيچارون موجود آهن. موجوده سفر نامي ”سنگاپور ويندي ويندي“ ۾ هڪ اڌ تشبيهون ڪجهہ هن طرح ڏنيون اٿائين:

اسان جي شهر _ملاڪان کان، سنگاپور ايترو پري آهي جيترو موري کان ڪراچي ۽ سنگاپور کان ڪوالا لمپور ايترو پري آهي جيترو ڪراچيءَ کان سکر“ يا ”سڄي ملائيشيا جي ماڻهن لاءِ سنگاپور گهمڻ ائين آهي جيئن ڪوٽڙي، جام شورو ۽ پيٺارو جي ماڻهن لاءِ حيدرآباد“

الطاف ڳالهين ڳالهين ۾ وندرائڻ جو تہ ماهر آهي ئي آهي.”سنگاپور ويندي ويندي“ هر ماڻهو ان تجسس ۽ انتظار ۾ هوندو تہ الطاف سنگاپور ۾ پهچندو بہ سهي يا ڪين راهہ ۾ رولي ڇڏيندو.اڃا تہ روانو ڪٿي ٿيو آهي. بس هيڏانهن هوڏانهن جي ڳالهين ۾ اهڙو تہ پيو وندرائي جو دل پئي چئي تہ يلي في الحال پنهنجي بيان کي جاري رکي. ملائيشيا کان سنگاپور ويندي ويندي وري ٿورڙي ئي پنڌتي پاڻ سان گڏ اسان کي بہ بيهاري ڇڏي ٿو. ٿورو انتظار ۽ بي چيني وڌي ٿي تہ سنگاپور جو سير الائي ڪهڙي وقت ڪرائيندو تہ اوچتو اسان جي ملاقات سريمبان جي اسٽيشن ماسٽر رينگا سان ڪرائي ٿو جيڪو هندستان جو تامل هندو آهي. ڳالهين ڳالهين ۾ مسٽر رينگا پنهنجي سڄي رام ڪهاڻي ٻڌائي ٿو جيڪا پڙهندڙ لاءِ ڪافي دلچسپيءَ جو باعث بڻجي ٿي ۽ سنگاپور پهچڻ جي اڻ تڻ ۽ آنڌ مانڌ عارضي طور جهڪي ٿي وڃي ٿي . اڳتي هلي وري ”ناني کي دوڪان“ جو ذڪر ڪري ٿو، جيڪو پڙهندڙ لاءِ بيحد دلچسپ ۽ معلوماتي آهي. اهڙيءَ طرح سنگاپور ويندي ويندي، رستي تي قسطين ۾ ساهيون پٽيندي ۽ فلئش بئڪ ۾ ڪي مزيدار ڳالهيون ۽ دلچسپ واقعا ۽ قصا ٻڌائيندا تہ الطاف پنهنجي پڙهندڙ سميت سنگاپور پهچي ويو آهي. جتي پاڻ بہ گهميو ڦريو آهي ۽ پنهنجي سفرنامي جي ساٿين کي بہ ڪافي معلومات ڏني اٿائين، سنگاپور جي تاريخ، جاگرافي،ثقافت، صفائي سٿرائي، تعليم، صحت، ماڻهن جون ريتون رسمون، اٿڻي ويهڻي، انهن جون دلچسپيون، مطلب تہ هر لحاظ کان ۽ هر زاويي کان سنگاپور جي باري ۾ ٻڌايو اٿائين _ڪتاب ۾ جڳهہ جڳهہ تي مکيہ جاين ۽ هنڌن جا اسڪيچ ڏئي پنهنجي بيان جو جڻ ”تصويري خبر نامو“ پيش ڪيو اٿس.

سنگاپور جو پيپلس پارڪ هجي يا رئفلس اسڪوائر، سينٽوسابيٽ هجي يا ان جو ڦوهارو (Musical Fountain) جنهن جي ذڪر ڪرڻ سان ليڪک کي ڪراچيءَ جو رنگ بہ رنگي ڦوهارو ياد

ٿو اچي. جيڪو ميٽرو پول هوٽل يا ريڪس سئنيما (جا اڄ ڪلهه هاشو آڊيٽوريم آهي.) جي پر واري چونڪ ۾ لڳل هو، جنهن مان ميوزڪ ۽ پاڻيءَ سان گڏ مختلف رنگن جي روشني پڻ نڪرندي رهندي هئي. ڪراچيءَ واري ڦوهاري جي ماضيءَ جي سونهن، رنگ ۽ رونق جڻ الطاف جا چاڪ چڪايو وجهي.

سنگاپور جو زولاجيڪل گارڊن هجي يا مانگر مڇن جو فارم، چيني ۽ جاپاني باغيچا هجن يا پکين جو پارڪ، مونوريل جو ذڪر هجي يا ڪئبل ڪار جو تذڪرو يا وري ملائيشيا ڪان سنگاپور ويندي بارڊر جي آخري شهر جو هور بارو ۽ سنگاپور ۾ داخل ٿيڻ شرط ”وڊلئنڊس“ جي باري ۾ الطاف جو تفصيلي ذڪر نه رڳو مانائتو آهي پر ڪافي معلوماتي پڻ آهي.وڊلئنڊس (سنگاپور) ۾ هڪ خوبصورت مسجد جو تذڪرو به ڏاڍي دلچسپ انداز ۾ ڪري ٿو ته هر جمعي تي ڪيئن نه ملائيشيا جا ماڻهو هڪ تير سان ٻه شڪار ڪن ٿا. يعني وڊلئنڊس جي مسجد ۾ نماز به پڙهن ته ساڳئي وقت خريداري به ڪري وڃن، عبادت ۽ خريداري ٻئي گڏوگڏ.

سنگاپور جو دلچسپ احوال پڙهي هڪ ڀيرو ٻيهر پاڻ کي سنگاپور جو سير ڪندي محسوس ڪيم، جتي 1980ع ۾ ڪوالا لمپور (ملائيشيا) ۾ ”ايشيا-پئسفڪ انسٽيٽيوٽ فار براڊڪاسٽنگ ائنڊ ڊولپمينٽ“ (A.I.B.D) ۾ ٽرئننگ دوران فقط ٻن ڏينهن لاءِ سنگاپور ويو هوس ۽ پنهنجي سفرنامي ”پرين جي پرديس“ ۾ تمام مختصر احوال ڏنو اٿم ڇو ته فقط ٻه ڏينهن قسم ڪٽڻ لاءِ ته صحيح آهن ته ”سنگاپور ڏسي آيو آهيان“ پر گهمڻ ڦرڻ ۽ اطمينان سان سنگاپور کي ڏسڻ وائسڻ لاءِ نهايت ناڪافي ۽ اڻ پورا آهن.

ٻين احوالن سان گڏ الطاف جيڪو سنگاپور جي ڪسٽم وارن جو احوال لکيو آهي اهو به واهه جو دل سان لڳو. مون ته سنگاپور جي ڪسٽم وارن جو احوال ”شل ڪو ڳڙو پئين“ جي عنوان سان لکيو هو، سنگاپور جي هرشيءِ سٺي پر اتان جا ڪسٽم وارا نه رڳو راشي آهن پر ساڳئي وقت غير مذهب پڻ آهن جيڪي هر ڇڱي مڙس سان ساڳيو غير شريفاڻو سلوڪ ڪن ٿا ۽ سختيءَ سان پيش اچن ٿا.

الطاف کان جيڪڏهن ڪا شڪايت آهي ته اهاته سفر دوران پنهنجي اندر جو حال اوريندي جڏهن ڪنهن ٿيٽر، نائيٽ ڪلب، ڊسڪو ٽيڪ يا ڪنهن ڇوڪريءَ جو ذڪر ٿو ڪري ته اتي الطاف، گوهي ڪائي، ڪسڪي اسان ڪان وڃائجي ٿو وڃي.

پڙهندڙ پريشان ته الطاف ته هاڻي هاڻي اسان سان گڏ هو، ويو ڪيڏانهن، پر مجال آ جو هو ڳوليو به لڀي. هاڻي اهو ڪو ٻيو ماڻهو آهي جيڪو الطاف جي اوٽ ۾ اسان سان مخاطب آهي. ۽ فقط ايتري دير تائين اسان سان گڏ رهي ٿو جيتري دير نائيٽ ڪلب، ڊسڪوٽيڪ يا ڇوڪريءَ جو ذڪر پورو ٿئي . تيستائين الطاف يا ته ڪنهن مندر ۾ پوڄا پاٺ ڪرڻ ويو آهي يا مسجد ۾ نماز نيتي ٿي بيهي رهيو آهي. اهڙن موقعن تي جيڪڏهن اسان سان مخاطب ٿئي به ٿو ته بيحد محتاط، ٿي ڪري اڻ ڇٽو، ابهم ۽ ڊبيل ڊبيل انداز ۾ منهنجي خيال ۾ ڪيترا واقعا، حادثا ۽ منظر هر حساس ليکڪ اُهي بيان ڪندو آهي جن جو پاڻ هڪ اڻٽل حصو هوندو آهي. يا جن واقعن سان هو پاڻ Identify ڪندو آهي. مون کي يقين آهي ته الطاف به اهڙن ڪوڙ واقعن ۽ حادثن مان گذريو هوندو جن سندس جيءَ کي جهنجهوڙيو هوندو: ڪٿي ميلاپ ملاقاتون، ڪٿي وڇوڙي جا ورلاپ، ڪٿي هجر جا هاڃا، ڪٿي پيار ۾ بي اعتداليون ۽ ان سلسلي ۾ نه بخشجڻ جهڙيون سحوون پڻ سرزد ٿيون هونديون، پر اهڙن موقعن تي هو پنهنجي سفر نامن ۾ پڙهندڙن کان اهڙو ته اٽڪل تي پاسيرو ٿي وڃي ٿو جو ڪانئس پڇي به نٿو سگهجي ته ”يار هاڻي هاڻي تون اسان سان گڏ هئين، انتظار ۽ تجسس جي گهڙين ۾ ڪيڏانهن گسائي وئين؟“ ان وقت پڙهندڙ کي هوند لذيذ ۽ سوادي مضمون ۾ ڪجهه ڦڪائي ۽ ٻاڙائي محسوس ٿئي ٿي توڙي جو سندس هن ڪتاب ”سنگاپور ويندي ويندي“ ۾ ڪٿي به اهڙو واقعو ڪونه

لکيو اٿائين پر تنهن هوندي بہ سندس اڪثر سفرنامن ۾ مون کي اها شڪايت ضرور رهي آهي. ساڳئي وقت معصوميت ۾ اڻ محسوس ٿيندڙ طريقي سان نازڪ معاملن ۾ سندس تنائڻ، لنوائڻ ۾ اصل حقيقت کي اڻ سڌيءَ طرح بيان ڪرڻ جي ٽيڪنڪ تي ڪيس داد ڏيڻ کان سواءِ رهي بہ نٿو سگهجي.

الطاف جي قلم ۾ وڏي جاذبيت آهي، ڏانءُ بہ اٽس تہ ڏات بہ. واقعن کي خوبصورت طريقي سان بيان ڪرڻ جي خوب مهارت اٿس. محاورن مثالن ۾ تشبيهن جو جڻ ڪو خزانو پاڻ سان گڏ ڪيسي ۾ ڪنيون گهمندو وتي، موقعي ۾ مهل تي انهن کي فٽ ڪرڻ جي پوري صلاحيت رکي ٿو ۾ پڙهندڙ کي وندرائي ۾ ڪنٽرول ڪرڻ جي بہ ڪيس پوري سگهہ آهي. البت هاڻي اونو اهو اچي لڳو آهي تہ الطاف، جهاز راني (Sailing) ڇڏي ملاڪا ۾ هڪ ايئر ڪنڊيشن ڪمري ۾ وڏي ٽيبل ۾ ڪرسيءَ تي وڏو صاحب ٿي ويهي رهيو آهي. سندس عهدو ڪيس ۾ اسان سيني کي مبارڪ هجي پر سيلاني هجڻ واري ڪيفيت مان قري سندس هڪ هنڌ ويهڻ واري صاحب ٿيڻ مان انديشو اهو آهي تہ اڳتي هلي ڪٿي الطاف جي نون سفر نامن کان محروم نہ ٿيڻو پوي: پر مونکي اميد نہ پر يقين آهي تہ ائين نہ ٿيندو. سندس اندر وارو الطاف ڪيس ڪجهہ نہ ڪجهہ لکڻ تي ضرور اڪسائيندو ۾ آماده ڪندو رهندو ۾ جڏهن وجڻ شرط پڇبو تہ ”يائو! آهي ڪو الطاف جو نئون سفرنامو؟“ تہ اسان کي اميد تہ بوڪ سيلر مايوس نہ موٽائيندو.

عنايت بلوچ

حيدرآباد

30 جون 1986ع

ملائيشيا ۽ سنگاپور

ملائيشيا جوملڪ ۽ سنگاپور جو ٻيٽ ائين آهي، جيئن پاڪستان جو سڄو ملڪ ۽ منهوڙو ٻيٽ. ۽ ملائيشيا ملڪ جو جوهوربارو شهر سنگاپور سان پل (Cause Way) ذريعي ائين ڳنڍيل آهي جيئن ڪراچيءَ جو شهر منوڙي سان سمنڊ ۾ مارييپور ذريعي ڳنڍيل آهي. سو ظاهر آهي تہ جوهوربارو شهر جي ماڻهن لاءِ سنگاپور جو شهر ائين سڏ پنڌ تي آهي. جيئن ڪياماڙي وارن لاءِ منهوڙو. ملائيشيا جا ماڻهو زري پرزي ڳالهہ لاءِ پاسپورٽ پاڻ سان کڻي اهو ملائيشيا پيا وڃن. ڪڏهن ڪڏهن سنگاپور ۾ ڪا نئين فلم چڙهندي تہ ملائيشيا جا ماڻهو (خاص ڪري جوهوربارو شهر جا) شام جو وڃي پهريون يا ٻيون شو ڏسي رات جو اچي گهر بہ نڪرندا آهن.

سنگاپور ٻيٽ ۽ ملائيشيا جي وچ ۾ فقط سمنڊ جو ٽڪرو آهي جيڪو ٻنهي ملڪن جي وچ ۾ باردر طور ڪم اچي ٿو. ان سمنڊ جي ڳچيءَ/ ٽڪري مٿان پل ٺهيل آهي. جيڪا سنگاپور ۽ ملائيشيا کي ڳنڍي ٿي. آها پل بلڪل دادو موري پل جهڙي ۽ جيڏي ٿيندي _ جوهوربارو شهر کان ان پل تائين بس جو ويهہ سينٽ (هڪ رپيو) ڪن ڀاڙو آهي. پل وٽ لهي اميگريشن جو فارم ڀري، پاسپورٽ تي ٺپوهڻائي، ٻئي پاسي بيٺل سنگاپور جي بس ۾ ماڻهو چڙهي پوندا آهن _ جيڪا ان پل کان سنگاپور جي آخري پوچڙ تائين اسي سينٽ (پنج روپيا ڪن) تي وٺي. پوءِ پلي ماڻهو ڪٿي بہ لهي پوي وٽيس تہ باردر وٽ وڊلئنڊس جي علائقي ۾ لهي پوي يا اڳتي هاءِ اسٽريٽ پيپلز، پارڪ، آرچرڊ روڊ يا شينٽن وي وغيره تي. يعني هڪ ملڪ کان ٻئي ملڪ تائين اوٽ موٽ جو ڀاڙو ڪل ٻارنهن روپيا ۽ اهڙا ڏهہ روپيا پيا ڪن خرچ ڪري فلم شو بہ ڏسي سهگي ٿو تہ پتاتا چپس وغيره ڪائي مانيءَ جي اوڻ بہ لاهي سگهي ٿو. منهنجي خيال ۾ سنگاپور ۽ ملائيشيا جي شهر جوهوربارو جي رهاڪن لاءِ هڪ ٻئي جا ملڪ گهمڻ، جيترو سستو ٿو پوي اوترو وجهہ دنيا ۾ ٻيو ڪنهن کي نہ آهي. ڪڏهن ڪڏهن تہ اسڪول جون ٻسون ٻارن کان ٽي ڊالر (ويهہ ويهہ روپيا ڪن) وٺي هڪ ئي ڏينهن ۾ ٻيو ملڪ گهمائي ڦيرائي وٺي اينديون آهن.

هتي ملائيشيا ۾ ڇنڇر اڌ ڏينهن موڪل ٿئي ۽ آچر سڄو ڏينهن جيئن پنهنجي ملڪ ۾ پهرين هو. جمعي ڏينهن وري جمعي نماز لاءِ ٻارهين ٻجي کان ٽين ٻجي تائين _ ٽي ڪلاڪ موڪل ٿئي. جوهورباروءَ جا ماڻهو تہ جمع نماز سنگاپور ۾ پڙهي شاپنگ ڪري انهن ٽن ڪلاڪن اندر موٽي ايندا آهن. ان بندوبست لاءِ سنگاپور جي سياڻي حڪومت باردر وٽ ئي هڪ وڏي مسجد ٺهرائي ڇڏي آهي. ۽ اتي ئي وڏا ديوٽي فري شاپنگ سينٽر پڻ تہ جيئن ملائيشيا جي ماڻهن کي بس جا وڌيڪ اسي سينٽ ڀري پري بہ نہ وڃڻو پوي. اتي ئي نماز جي نماز ۽ شاپنگ جي شاپنگ ٿي وڃي.

ملائيشيا جو جوهوربارو شهر تہ ٿيو بلڪل ئي سنگاپور جي ويجهو ، پر سڄي ملائيشيا جي ماڻهن لاءِ سنگاپور گهمڻ ائين آهي جيئن ڪوٽڙي، ڄامشورو ۽ پيٽارو جي ماڻهن لاءِ حيدرآباد. بس پاسپورٽ ۽ ڪجهہ ڏوڪڙ کيسي ۾ هجن پوءِ جنهن وقت موڊ ٿئي تہ هڪ ملڪ جا ماڻهو ٻئي ملڪ ۾ وڃيو نڪرن. ملائيشيا جي ماڻهن جي پاسپورٽ تي ٻئي ڪنهن ملڪ جو ٺپو هجي يا نہ پر سنگاپور جي ٽين سان سڄو پاسپورٽ سٽيو پيو هوندو.

اسان جي شهر _ ملاڪا کان سنگاپور ايترو پري آهي، جيترو موري کان ڪراچي، ۽ سنگاپور کان ڪوالا لمپور ايترو پري آهي، جيترو ڪراچيءَ کان سکر. هتي جا رستا صاف سترا آهن. جيتوڻيڪ پاڪستان وانگر سڌا نہ آهن جو ملائيشيا سنئو ماٿريءَ وانگر سڌو ۽ لسو ناهي، پر ٽاڪرون ۽ هيٺ مٿانهون ملڪ آهي. سو لاهيون چاڙهيون ۽ ڦيرا گهٽا آهن - جيئن ڪوهہ مري پاسي رستا آهن. پر هتي اها چڱي ڳالهہ آهي تہ هڪ تہ موسم هميشہ جهڙالي آهي تنهن ڪري گرمي يا ٿڪ محسوس نٿو ٿئي ۽ چوڌاري وڻ ٽڻ ۽ سرسبز ساوڪ هجڻ ڪري ڊرائيونگ ۾ ويتر فرحت محسوس ٿئي ٿي. ۽ ٻي ڳالهہ تہ جنهن تنهن رستي تي نشان لڳل

آهن، جنهن موجب ڊرائيورن کي گاڏي حفاظت ۾ هلائڻي پوي ٿي. ملڪ ۾ پئسو جام آهي تنهن ڪري گاڏيون لاريون توڙي ٽرڪون نيون آهن. ۽ سڀ هڪ ئي رفتار سان هلن ٿيون. ۽ ڪنهن ٽرڪ کي رستو نه ڏيڻ يا آهستي آهستي گاڏين کي ذري ذري اوور ٽيڪ ڪرڻ ڪري وقت نه ٿو وڃي. ان ڪري ڪوالا لمپور کان سنگاپورتائين جو سفر ايترو نٿو ٽڪائي. جيترو ڪراچيءَ کان سکر شڪارپور تائين جو.

ملاڪا جو شهر، ڪوالا لمپور ۽ سنگاپور جي وچ ۾ ائين آهي، جيئن ڪراچيءَ ۽ سکر جي وچ ۾ مورو. سو ملاڪا جا ماڻهو موڪلن ۾ ڪوالالمپور به وڃن ته سنگاپور به، پر گهڻو سنگاپور ڏي رخُ رکندا آهن.جو سنگاپور ۾ سستي خريداري آهي. مسجدون مندر به آهن، ٻارن جي گهمڻ لاءِ چڙيا گهر ٽائيگر بام گارڊن جهڙا باغيچا به آهن. شاگردن لاءِ هر فيلڊ جا اسڪول ۽ ڪاليج آهن. فلمون آهن، وغيره وغيره.

سنگاپور باءِ روڊ

ملاڪا کان سنگاپور تائين ٽئڪسيون به وڃن ته بسون به. ٽئڪسيون هتي گهڻو ڪري مرسڊيز هلن. ٽئڪسيون ۽ بسون ايئرڪنڊيشنڊ آهن. ان ڪري ماڻهو پنهنجي ڪار بدران بس يا ٽئڪسيءَ ۾ وڏيڪ سفر ڪن ٿا. ڇو جو پاڻ سان ڪار ڪڍي وڃڻ معنيٰ هڪ ته پاڻ ڊرائيونگ جي تڪليف ڪرڻ ٻيو سنگاپور جهڙي ڳتيل شهر ۾ ڪار بيهارڻ (پارڪنگ) لاءِ منهن مٿو پٽڻ، سنگاپور ننڍڙو شهر هجڻ ڪري منجهس پارڪنگ جي جاءِ تمام ٿوري آهي. ۽ جي ملي به ٿي وڃي ته بيهارڻ جي في تمام ڳري آهي. ڪڏهن ڪڏهن ته ائين ٿيندو آهي جو ڪنهن دڪان آفيس يا سينيما گهر ۾ وڃڻو هوندو آهي ته ان دڪان جي پرسان جڳهه ملڻ بدران ميل ڏيڍ پري جاءِ ملندي آهي. جتي ڪار بيهاري وري ساڳيو ٽئڪسي يا بس ۾ ان دڪان يا آفيس تائين اچڻو پوندو آهي. ان ڪري هن ملڪ جا ماڻهو پبلڪ ٽرانسپورٽ گهڻي استعمال ڪن ٿا. پر ان هوندي به روزانو سراسري هزار ڪن پرائيويٽ ڪاريون ملائيشيا کان سنگاپور اچن ٿيون. ملاڪا کان سنگاپور تائين ٽئڪسيءَ جو ڀاڙو ٻارنهن ڊالر (پنجهٺ ڪن روپيا) آهن.

اسان به پاڪستان کان جيئن ئي ملاڪا رهڻ لاءِ آيا سين ته اچڻ سان آنڌ مانڌ ٿي ته پهرين فرصت ۾ سنگاپور ضرور گهمڻ هلجي، جنهن جهڙي ڊيوٽي فري پورٽ لاءِ جهاز تي نوڪري ڪرڻ وارن ڏينهن ۾ پڻ هميشه آتا هوندا هئاسين. سنگا پور ۾ جهاز ٻن ٽئن ڪلاڪن لاءِ بيهندو هو ته به غنيمت سمجهندا هئاسين. ۽ جهاز پهچڻ کان اڳ جهيڙا شروع ٿيندا هئا. ته اندر بندرگاهه ۾ پهچي ڪير ڊيوٽي ڪندا ۽ ڪير گهمڻ ويندا — ڇو جو هڪ ئي وقت سڀ همراهه به جهاز کي ڇڏي نٿا سگهن - ۽ پوءِ جڏهن جهاز فقط ٽئن پنجن ڪلاڪن لاءِ ترسندو هو، ته ظاهر آهي سڀ نه ويندا هئا، فقط اهي ويندا هئا، جيڪي ڊيوٽي ڪري ان وقت واندا ٿيندا هئا. پوءِ اهو چار پنج ڪلاڪ آرام وارو سمورو وقت هل هلان ۾ گذاري وري ساڻا ٿي جهاز تي اچي ڊيوٽيءَ تي چڙهندا هئا. ۽ جن کي موڪل نه هوندي هئي، اهي به ذهني طرح ٿڪ محسوس ڪندا هئا. نتيجي ۾ جهاز جڏهن سنگاپور کان نڪرندو هو ته ڪي ڪلاڪ بلڪ ايندڙ ڏينهن تائين سڀ ٿڪل هوندا هئا. پر هاڻ اسان جو هيءُ پهريون دفعو سنگاپور وڃڻ ٿي رهيو هو، جنهن ۾ پنيان جهاز يا ان تي ڊيوٽي ڪرڻ جو فڪر نه هو. جيتري دير وٽي اوتري دير دڪانن تي خريداريءَ ۾ لڳائي ٿي سگهياسين. بلڪ وقت جي کوٽ يا ڊيوٽيءَ جي ڊپ کان تڙ تڪڙ ۾ خريداري ڪرڻ بدران آرام سان سوچي سمجهي ضرورت جي شئي وٺي سگهياسين ٿي. جهاز وارن ڏينهن ۾ جي ڪنهن شيءِ جي ضرورت نه هوندي هئي ته به وٺبي هئي ته متان ان شيءِ جي ضرورت پوي يا متان اها ٻئي ملڪ مان نه ملي. پر هن دفعي اسان جو سنگاپور وڃڻ ٻئي نموني جو هو. هن دفعي چرين وانگر هر شيءِ تي لامارو هڻي خريداري ڪرڻ بدران فقط ضرورت جي شيءِ وٺڻ جو سوچيو هئو سين. جو ڪنهن وقت به ضرورت پوڻ تي اچي وني ٿي

سگهيا سين جو ويناڻي هتي آهيون. بلڪ ڪيتريون ته سنگاپور واريون شيون ملائيشيا ۾ به ساڳئي اگهه تي عام جام ملن ٿيون. ڪن شين تي قيمت جو فرق ضرور آهي. جو سنگاپور ۾ نه برابر ٽئڪس آهي ۽ ملائيشيا ۾ ڪجهه گهٽو آهي. خاص ڪري اليڪٽرڪ جي شين وي سي آر، ريڊيو، ٽي وي، وغيره تي.

شاپنگ لاءِ سنگاپور

ملائيشيا ۾ نوڪريءَ خاطر اسانکي ڪجهه وقت اتي رهڻو هو، سو ملائيشيا پهچڻ سان اسان گهٽو ٽٽو سامان ملائيشيا مان ئي ورتو سين. خاص ڪري اهي شيون جن جي قيمت ۾ گهٽو ٽٽو فرق نه هو. بس فقط وي سي آر جي قيمت ۾ گهٽو فرق هو، جيڪو ملائيشيا ۾ نوَ هزار ڪن ۾ مليو ٿي ۽ سنگاپور ۾ ڇهه هزار روپيا هو. پر ملائيشيا ۾ آڻڻ وقت ٻه هزار روپيا ڪن ٽئڪس ڏيڻ ڪانپوءِ فرق ۽ فائدو فقط هزار روپين جو ٿي ٿيو. پر ڪئپٽن ذوالفقار اچڻ سان چيو هو ته هو سنگاپور مان ئي وٺندو ۽ ڪانئس ٽئڪس هر گز نه وٺندا جو هو ملائيشيا جو رهاڪو نه آهي ۽ باردر تي ڪسٽم وارن کي ڪهڙي خبر ته اسان ملائيشيا ۾ گهٽ ۾ گهٽ ٽي سال رهڻ لاءِ آيا آهيون. هو ڪسٽم آفيسرن کي _ هن جي چواڻي ٻڌائيندو ته "لڪ سر!وي آر گيسٽس اِن ملائيشيا." اسان ته ملائيشيا ۾ فقط ڪجهه ڏينهن لاءِ مهمان آهيون.

بحر حال اهي ته هيون اسان جي طرف جون ڳالهيون. هو ڇا چوندا ته بندي جي من ۾ هڪڙي الله جي من ۾ ٻي آصف ته آڳهين ڪيس چتاءُ ڏيندو رهيو ته هر ڪو پنهنجي ڪم ۾ قابل آهي. جيئن سرجن آپريشن ڪرڻ ۾، وڪيل ڪيس وڙهڻ ۾، تيئن ڪسٽم وارا ڊيوٽي ٽيڪس (Tax) هڻڻ ۾. اهي ڪي چريا نه آهن جو انهن ڳالهين تي وسوڙجي وڃن. هنن جي عمر ان ڪم ۾ گذري آهي، سو ڪجهه نه ڪجهه ان جو جواب هنن وٽ به هوندو.

۽ واقعي ٿيو به ائين. واپسيءَ تي سنگاپور ڪان ملائيشيا اچڻ وقت جوهوربارو ۾ سامان جي چيڪنگ تي جڏهن هنن ٽي سؤ ڊالر وي سي آر جي ڊيوٽي گهري ته ڪئپٽن ذوالفقار ڪين ريهرسل ڪيل مٿيان ڊائلاگ ٻڌايا .

ڪسٽم آفيسر اکيون چنيبندي ڏيرج سان چيو: "ته پوءِ ڀلا هيئن ڪريو: ٽي سؤ ڊالر ڊيوٽي نه پر گيرنٽيءَ طور جمع ڪرائي وڃو. ٽن مهينن جي اندر جي ملائيشيا مان هليا ويائو ته پوءِ رسيد ڏيکاري پنهنجا جمع ڪرايل پئسا وٺي وڃجو، پر جي ملائيشيا ۾ ئي رهي پيائو ته اهي پئسا ڪسٽم ڊيوٽيءَ ۾ شمار ڪيا ويندا."

ذوالفقار پنهنجي وارن ۾ آڱريون ڦيريندي چيو: "منهنجو خيال آهي ته ڪسٽم ڊيوٽي ئي هڻو جو آئون نه ٿو سمجهان ته توهان جهڙن دلبر ماڻهن کي ٽن مهينن اندر ڇڏي وڃڻ تي دل چوندي."

ابو بڪر بن هاشم (ڪسٽم آفيسر) ڪلي اسان ڪان نوڪريءَ ۽ رهائش جو پڇيو. ان سان گڏ ايترو سو ڪيائين جو ٽي سؤ بدران اڍائي سؤ ڊالر ڊيوٽي لڳايائين جيڪا وي سي آر لاءِ تمام گهٽ ڊيوٽي آهي. ٻئي ورتل سنهي سنهي سامان کي کولي به نه ڏٺائين. جيتوڻيڪ هي پنهنجي ماڻهن سان تمام سختي ڪري رهيا هئا، پر اسان جهڙن ڌارين سان ڪافي رعايت ڪيائين جيڪي ٿورا، اسان ارادو ڪيو ته ملئي ماڻهن جا لاهي ته ڪونه سگهنداسين پر ڳائيندا سين ضرور.

بحر حال اهو وي سي آر ئي هو جنهن ڪئپٽن ذوالفقار ۾ سڀ ڪان وڌيڪ سنگاپور وڃڻ لاءِ اتساهه پيدا ڪيو. ان ڪان علاوه ٻئي نمبر تي سنگاپور جون گهٽيون گهمڻ ڦرڻ هو.

جتي جهاز کي سنگاپور ۾ چند ڪلاڪن لاءِ اچڻو ٿو پوي اتي ڪڏهن ڪڏهن اهڙا موقعا پڻ هر هڪ جهازيءَ کي مليو وڃن جو سنگاپور ۾ هن جو جهاز مهينن جا مهينا ترسيو پوي. اسان جو ٻيو يار "چيف انجنيئر آصف غيور" به دفعا ڪن جهاز جي وڏين مرامتن لاءِ سنگاپور ۾

مهينو مهينو بہ رهي چڪو آهي. ان ڪان علاوه جنهن هڪ دفعو ايراني جهاز تي چڙهڻ لاءِ ڪراچيءَ ڪان فلاءِ ڪري سنگاپور آيو هو، اهو جهاز ايران ۽ عراق جي جنگ ڪري وقت تي سنگاپور ئي نہ پهتو ۽ آصف کي ان جهاز جي ڪمپنيءَ جي خرچ تي بہ مهينا سنگاپور جي هڪ هوٽل ۾ رهڻو پيو هو، اهڙي نموني سان ڪئپٽن ذوالفقار پڻ ڪيترائي دفعا مهيني مهيني ڪان وڌيڪ سنگاپور ۾ رهي چڪو آهي. ۽ ساڳي طرح ساموندي نوڪريءَ دوران منهنجي پڻ سنگاپور ۾ ڊگهي رهائش ٿي چڪي آهي. اهڙيءَ طرح هرهڪ جهازيءَ جي سنگاپور سان جاڻ سڃاڻ آهي ئي آهي - چيني دڪاندارن سان تامل ۽ ملئي مسلمان هوٽل وارن سان، جهازران ڪمپنين جي آفيسن ۽ سفارتخانن سان، اسپتالن جي نرسن ۽ چيني ويٽريسن سان، عرب اسٽريٽ جي نالي ماتر مولوين ۽ نڳ پانيٽن ٻاون سان، تہ يونيورسٽيءَ جي ملياٽين ۽ ذهين ماسترياڻين سان بہ .

سنگاپور گهڻ - قومو ملڪ آهي.

سنگاپور ۾ سينيمائون آهن، ڪلب آهن، بار ۽ ڊسڪوتي آهن تہ مندر ۽ مسجدون پب ۽ لئبرريون پڻ. باغ باغيچا ۽ گولف گرائونڊ آهن تہ خاموش پارڪ ۽ ڪن ڪائيندڙ جاز ۽ ٽرمپيٽ ٻڌائيندڙ پڻ. سنگاپور ۾ جاپاني ۽ يورپي کاڌا آهن تہ ملئي "مرتباڪ" ۽ "ايام" "گورينگ" جهڙا کاڌاپڻ آهن. تامل ۽ ملباري مرچن هاٽا ٻوڙ ۽ برياڻيون آهن تہ ناريل جون مناڻيون ۽ اقراتا پڻ آهن. چيني چاؤ آهن تہ نوڊل ۽ مي پڻ ان ڪان علاوه مغربي کاڌا پيتا _ مئڪڊونالڊ، ڪئنٽڪي، بگ برگر ڪان بيئر بارلي، ڪوڪ ۽ ملڪ شيڪ پڻ آهن. لڇمڻ مير چنداٽيءَ جي دڪان جي سستي شاپنگ ڪان اسٽريٽ ۽ هاءِ اسٽريٽ جي گري شاپنگ پڻ آهي.

دنيا جا ماڻهو ڪتان ٿي سنگاپور گهمڻ اچن ٿا ۽ آسان در تي هوندي بہ يعني ملائيشيا ۾ هوندي بہ سنگاپور نہ وڃون - بقول آصف جي "اهو ڪتي جو انصاف ڇئبو." پر سندس ئي چواڻي تہ سنگاپور هلبو ضرور، پر سال جي ٻڌل موڪل مان ڪو بہ ڏينهن ضايع نہ ڪبو، اها يلي بچيل رهي تہ جيئن انهن ڏينهن ۾ ٽورو پرين ملڪن: ٿائليند، انڊونيشيا ڏي وڃي سگهجي. باقي سنگاپور وڃڻ جي لاءِ آچر جو ڏينهن يا ٻيا موڪلن جا ڏينهن - عيدون ڏياري، چينن جي عيد، نئين سال يا ڪرسمس جي موڪل وارا ڏينهن استعمال ڪبا.

ملائيشيا ۾ مهينو ڪن مس ڪو گذريو هوندو تہ هڪ ڏينهن ڪئپٽن ذوالفقار رسيس واري چانهن تي رڙ ڪري چيو: "اڙي خبر اٿوَ ايندڙ مهيني جي پهرين جمعي تي هندن جي ڏياري آهي. ۽ هتي ڏياريءَ جي موڪل ٿيندي آهي.آچر بہ ٿي موڪل.باقي وچ وارو ڏينهن چنجر موڪل وٺي هلو تہ هلون سنگاپور." سڀني واه واه ڪئي.

سنگاپور ۽ ملائيشيا گهڻ قومن وارا (Multiracial) ملڪ آهن. يعني منجهن ڪيترن ئي مذهبن ۽ زبانن جا ماڻهو رهن ٿا. جيئن هتي ملائيشيا ۾ ملئي مسلمان آهن. ۽ سني فرقي جي شافعي اسڪول سان واسطو رکن ٿا. ٻئي نمبر تي چيني آهن. جيڪي ايامن ڪان هتي رهن ٿا جن جا پڙ ڏاڏا تڙ ڏاڏا چين، تائيوان، هانگ ڪانگ وغيره ڪان هتي آيا جيڪي ڪيترن ئي قسمن جون چيني زبانون ڳالهائين ٿا. جهڙوڪ: مندران، ڪئنٽونيز، هئنڪو، هئڪن، ٽيو چو وغيره وغيره ۽ گهڻا ڪنفيوشس مذهب سان تعلق رکن ٿا. ڪجهه ڪرسچن ۽ مسلمان آهن ۽ ڪجهه بي دين پڻ، انڊين ۾ گهڻي ياڳي سائوٿ انڊين تامل ۽ سک آهن. تامل هندو بہ آهن تہ مسلمان ۽ عيسائي بہ، اهي تامل زبان ڳالهائين ٿا، ڪجهه مليالم ۽ تيلگو ڳالهائين ٿا. سک پنجابي ڳالهائين، پر لکن گرمکيءَ ۾ اهي گرو نانڪ کي مڃين. ڪجهه ملبار جا ملباري مسلمان آهن. ڪجهه گجرات (هندستان) جا گجراتي آهن ۽ ڪيم چم _ مزاماچو واري زبان ڳالهائين ڪجهه سنڌي آهن، جيڪي گهڻو ڪري سڀ هندو آهن. (منجهن کي ايڪڙ ٻيڪڙ سک بہ آهن) جيڪي سنڌي ڳالهائين ۽ گهڻو ڪري واپار انهن حوالي آهي. ڪجهه انهن مان نوڪرين

۾ پڻ آهن ۽ ڪجھ اسان جھڙا ويجھڙائيءَ ۾ پاڪستان کان آيل مسلمان سنڌي آهن، جيڪي نوڪريون ڪن. ڪجھ ٻيا پاڪستان جي مختلف صوبن جا مسلمان آهن. اندين ۽ يورپ جي ماڻھن ۾ جيڪي ڪرسچن آهن سي به مختلف فرقن جا ڪرسچن آهن. جھڙوڪ: ڪئٿولڪ، پروٽيسٽنٽ، ميٿاڊسٽ، هولي فئملي، سيونٿ ڊي ايڊوينٽسٽ وغيره وغيره هر هڪ کي پنهنجا پنهنجا مندر ۽ گرجا گھر آهن. سو هتي موڪلون به مسلمانن جي ڏينهن کان علاوه هندن، ڪرسچن ۽ چينين جي ڏينهن تي پڻ ٿين. ڪجھ سال اڳ تائين ته هتي ملائيشيا ۾ پڻ سنگاپور وانگر چار زبانون: ملئي، انگلش، چيني ۽ تامل هليون ٿي، پر هاڻ سڄي ملڪ ۾ فقط هڪڙي ملئي ڀاشا (Bhasha_ Malaysia) ڪري ڇڏي اٿن.

سنگاپور ڪيئن هلجي

بحرحال ڏياريءَ جي موڪل ڪري سنگاپور جو پروگرام ناهڻ لڳا سين ته ڪيئن هلجي. هتان ملاڪا کان ڪوالالمپور هلي پوءِ هوائي جهاز ۾ سنگاپور هلي سگھجي ٿو، پر اهو ڏگھو پنڌ ۽ خرچ ٿيندو. ان کان ملاڪا کان ئي ٻاءِ روڊ يا ٻاءِ سي (سمنڊ_ملاڪا نار) رستي هلڻ سولو ۽ سستو هو. پر سيني چيو ته پاڻيءَ جي جهاز کي ڇڏي وري ان جو نالو ڪڍڻ دل ڪچي ڪرڻ آهي. باقي ٻاءِ روڊ هلڻ لاءِ ٽيڪسي ڪجي يا بس ۾ سوار ٿجي، باقي ڪنهن به صورت ۾ پنهنجي ڪار ۾ هر گز نه.

ذوالفقار اسان سيني ۾ ننڍو آهي. پر خريداريءَ ۾ ڪنهن پروگرام ناهڻ ۾ يا ڪنهن فنڪشن ڪاڄ جي بندوبست ۾ سيني کان سرس آهي. تنهن صلاح ڏني ته صبح جو سوير جيڪر هلجي ۽ سڄو ڏينهن سنگاپور ۾ رهي شام جو موٽي اچجي. صلاح ته سٺي هئي. اسان جي اڪيڊمي _جتي رهيل آهيون، ان کان ملاڪا شهر جو بس اسٽاپ چگو پري آهي. پهچڻ لاءِ ڪلاڪ سوا کپي ۽ سواري پڻ _ جيڪا صبح ساڻ ملاڪا جي بس اسٽاپ تائين ڇڏي اچي. ذوالفقار چيو ته ان جو بندو بست تي ويندو. هتان هڪڙيون پائريٽ Pirate _ چوريءَ جون ٽئڪسيون (يعني بنا پرمٽ ٽئڪسيءَ تي هلندڙ پرائيويٽ ڪارون) مسجد تاناح گوٽ تائين هلن ٿيون. اتان پوءِ ٻي قانوني ٽئڪسي ملاڪا جي بس اسٽاپ تائين ڪري سگھجي ٿي.

اسان جي اڪيڊمي ائين آهي جيئن ڪئڊٽ ڪاليج پيٽارو ۽ ملاڪا شهر ائين سمجھڻ کپي جيئن حيدر آباد جو شهر ڪئڊٽ ڪاليج پٽارو کان ۽ مسجد تاناح ائين آهي جيئن ڄامشورو _۽ ذري گھٽ مفاصلو به ايترو ئي ٿيندو. هتي جيڪي ٽئڪسيون بنا لائسنس جي هلن ٿيون، انهن کي پائريٽ ٽئڪسي سڏجي ٿو. (اهڙي طرح بنا لائسنس جي گاڏن سان پريل ڪئسٽن کي پائريٽ ڪئسٽ سڏين.)

متيون نهيل پروگرام وري ٻئي ڏينهن ڪئنسل ڪري ڇڏيوسين جو ڪنهن هتي جي ماڻهوءَ ٻڌايو ته ڏياريءَ جي ڪري بسن ۽ ٽئڪسين ۾ رش ٿي ٿئي ۽ اڳوات سيٽ رزرووڊ ڪرائڻ کپي. ۽ رزرووڊ ڪرائڻ بعد وقت تي ماڻهو نه پهتو ته بس به وئي ته سيٽ جو ڀاڙو به چٽ نيٺ اها صلاح ڪئيسين ته هڪ ڏينهن اڳ ۾ يعني خميس ڏينهن شام جو ئي ملاڪا جي جالان منشي عبدالله (روڊ) تي يا جالان بندر تي هلار تي ڪنهن هوٽل ۾ هلي رات رهجي، جتان بس اسٽاپ ويجھو آهي. ۽ صبح جو ننڊ مان اٿڻ سان پيرين پنڌ بس اسٽاپ تي پهچي ويندا سين. اهڙيءَ طرح ڪلاڪ ۾ وقت به بچي پوندو، پر پوءِ سگھو ئي اهو عقل اچي ويو ته سنگاپور ۾ رات نه ٽڪي جيڪي پئسا بچائي رهيا آهيون سي ته ساڳيا ملاڪا جي هوٽل ۾ رهڻ سان خرچ ٿي ويندا.جي اهو خرچ ڪرڻو ئي آهي ته پوءِ چو نه سنگاپور ۾ هلي ڪنهن هوٽل ۾ رات رهجي ۽ ٻئي ڏينهن به سنگاپور گھمجي.

سنگاپور هلڻ لاءِ ٽئڪسي

ان بعد ڪنهن بئي مقامي ماڻهوءَ صلاح ڏني ته سڄي ٽئڪسي ڪرڻ ڪري ٽئڪسيءَ وارو اسان کي گهران يعني (اڪيڊميءَ تان) ئي کڻي سگهي ٿو. ان لاءِ ڪيترن ئي اسان کي چيو ته جيڪڏهن چاهيو ته هو اسان لاءِ ڪنهن ٽئڪسيءَ واري کي چئي ڇڏين. پر جيئن ته اجا ڏياري (ديپاولي) جي موڪل ۾ هفتو پيو هو سو ذوالفقار چيو ته اجا ترسو متان ڪا ٻي صلاح دماغ ۾ اچي وڃي.

۽ ٿيو به ائين. ٻئي ڏينهن آصف سان سندس ڪار ۾ ذوالفقار ۽ آئون آفيس وڃي رهيا هئا سين ته پارڪنگ ۾ آصف جي ڪار پرسان هڪ پراڻي ڪار بيٺي هئي، جيڪا ڪو همراهه خريد ڪرڻ لاءِ ڏسي رهيو هو. وٺڻ لاءِ اسان کان به صلاح ورتائين ته ذوالفقار چيس: ”او ويري گڊ ڪار _ اسپيشلي فار پائريٽ جاب“ يعني ٽئڪسي ڪري هلائڻ لاءِ سٺي ڪار اٿئي. همراهه وراڻيو ته هن کي واقعي ڪپي به ان ڪم لاءِ ۽ ٻڌايائين ته پاڻ ٽئڪسي ڊرائيور آهي.

اهو ٻڌي ذوالفقار يڪدم چيس: ”سنگاپور هلندين؟“ اسان ڪجهه دوست ٽئڪسي ڪري هلڻ ٿا چاهيون. گهڻو ڀاڙو وٺندين؟ ٽي سؤ ڊالر اوٽ جا ۽ جي واپس به ايندئو ته ٽي سؤ ڊالر موٽ جا- ڪل ڇهه سؤ ڊالر“ - يعني ساڍا ٽي هزار روپيا ڪن ٿيا.

ذوالفقار نهڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻيندي چيس: ” نه سائين اهي تمام گهڻا آهن. ”محل! بوليح ڪرا نگگان هرگا:“ (گهڻي اگهه کي ملئي زبان ۾ محل ٿا چون. ۽ هر گا معنيٰ اگهه. يعني ڪجهه اگهه گهٽائي سگهندين.

”تون ٻڌاءِ“ ڊرائيور پڇيو.

”اسان پنج ڄڻا آهيون هر هڪ پندرنهن ڊالر ڏيندءِ. يعني اوٽ موٽ جو ڀاڙو نوي ڊالر ملندءِ قبول اٿئي.“ ذوالفقار جيئن ئي ائين چيس ته مون چيو مانس ته ڀاڙو ايترو به ته گهٽ نه ڪرينس - اهو ته بس جي ڀاڙي کان به گهٽ ٿيو. سو به ملاڪا بس اسٽاپ کان سنگاپور تائين جو. يعني هتان گهر کان ملاڪا بس اسٽاپ جو ڀاڙو به بچت ٿيو. پر ذوالفقار مون کي اشارو ڪري چيو ته ماٺ ڪري پاڻهي هلندو. آخر ڏهه پندرنهن منٽن جي بحث بعد همراهه به سؤ ڊالرن تي سنڌي ڪنوار واري هلڪي ڪنڌ ڌوڻ ڪري رضامندي ڏيکاري ۽ جمعي ڏينهن صبح جو ڇهين بڄي اسان کي گهران کڻڻ جو وعدو ڪيائين. اسان به خوش ٿيا سين ته ڪيپ ڪٽيسين.

جڏهن هڪ به ڏينهن جمعي ۾ وڃي بچيا ته سيني کي اهو اچي فڪر ٿيو ته هاڻ جي اهو ڊرائيور نه تو اچي ته اسان جو ته سڄو پروگرام دربدر ٿي ويندو. مون چيومانس ته يار ان ڊرائيور کان ويهه پنجويهه ڊالر ڪن ڊپازٽ وٺي رکون ها. جيئن دادوءَ ۾ اسٽيشن وڃڻ وارا ماڻهو تانگي واري کان به ٽي روپيا اڳواٽ وٺي رکندا آهن. اهي پئسا ان ڳالهه جي گيرنٽي هوندا آهن ته تانگي وارو ريل اچڻ کان اڳ وقت تي توهان کي فجر کان اڳ گهران کڻي اسٽيشن تي پهچائيندو. ٻي صورت ۾ اهي پئسا ضبط.. ڳالهه ته سيني کي وڻي پر هاڻ ڇا ٿي سگهيو ٿي، پر اتفاق سان خميس جي ڏينهن اهو ڊرائيور اسان کي ملي ويو. اسان هڪ هٽڙيءَ وٽ بيٺا هئا سين ته ان ڊرائيور پاڻ اچي پڇيو ته سڀاڻي هلڻ جو پروگرام ته پڪو آهي يا نه، اسان کان ته دراصل سندس شڪل ئي وسري وئي هئي. سو پهرين ته چيو سين ته الائي ڪير آهي. پر پوءِ يڪدم سڃاڻي خوشي ٿي پڪ ڪرڻ لاءِ پڇيو سين صبح جو ڪيڏي مهل ايندين.

”ستين وڳي“

”اڙي بابا ستين وڳي نه پر ڇهين وڳي“ اسان درستي ڪندي چيو. ”ڇهين ڇڱو آئون دوست کي چئي ڇڏيندس ته ڇهين بڄي توهان کي کڻي. دراصل مونکي هتي ڪم آهي سو آئون ته نه هلندس، پر منهنجو دوست نورالدين توهان کي وٺي هلندو. هن جي نئين ۽ وڏي گاڏي آهي. اهو سڌو سنگاپور توهان کي وٺي هلندو.“

اسان وري به هن کي پارت ڪئي ته ڇهين وڳي اصل هليا هلندا سون جيئن ته سنگاپور جلدي پهچي سگهون.

رات جو سپ گھڙيال ناھي پنھنجن گھرن ۾ ستا سين ۽ پنجين بجي اتي جلدي جلدي تيار ٿي آصف جي گھر پھتاسين. پاڻ سان سامان کو گھٽو نہ کنيو سين. اھو ٿي سوچي تہ کپڙا خراب ٿي ويا تہ ھڪ ٻہ وڳو جيڪو سنگاپور مان وٺندا سين ان مان ئي ڪدي پائيندا سين. بس رڳو پاسپورٽ امئگريشن جو ڪارڊ ۽ شيونگ جو سامان کنيو سين.

ڪئپٽن مکڙي_ ماسترمئرينر

سنگاپور وڃڻ کان ٻہ ڏينھن اڳ ۾ اھو خيال آيو ھو تہ سنگاپور ۾ رھجي ڪٿي.؟ اسان جو کو پراڻو ٽيچر ڪئپٽن مکڙي سنگاپور ۾ ھو ۽ تازو اسان وٽان ملائيشيا مان ٻہ ٿي ويو ھو. ۽ اسان کي ھميشہ چوندو ھو تہ سنگاپور جڏھن ٻہ اچون تہ ھن وٽ رھون. پاڻ اسان کي چٽ گانگ جي مئرين اڪيڊميءَ ۾ اج کان ويھہ سال اڳ پڙھايو ھئائين. ان بعد ڪجھہ سال اڳ ڪراچيءَ جي مئرين اڪيڊميءَ ۾ ٻہ رھيو ھو. پوءِ انگلنڊ ۾ ”ايڪسترا ماستر مئرينر“ جو ڪورس ڪري سنگاپور ھليو آيو. سنگاپور وارن ٻہ انھن ڏينھن، مئرين اڪيڊمي نموني جو ھي درس گاھہ، ”سنگاپور پوليٽيڪنڪ“ کوليو ھو. منجھس مئرين جي سبجيڪٽن کان علاوہ سول، مڪينيڪل، اليڪٽريڪل انجنيئرنگ جون برانچون ٻہ کوليائون. ۽ ھاڻ تہ ڪيترين ئي ٻيون ٽيڪنالاجيون شروع ڪري ڏنيون اٿن. منجھس پڙھائڻ واروااستاپ ۽ شاگرد جتان ڪٿان اچن ٿا. خاص ڪري ”آسين“ ملڪن مان يعني فلپائين، انڊونيشيا، ملائيشياوغيرہ کان، ھو پوليٽيڪنڪ سنگاپور ۾ ڊاور روڊ (Dover Road) تي آھي. ڪئپٽن مکڙي ان ۾ ڇھن سالن کان جھازرانيءَ جو سبجيڪٽ Navigation پڙھائي ٿو اج ڪلھہ پنھنجيءَ نوڪريءَ جي ٽرم جو آخري سال پورو ڪري رھيو آھي. ڪيس سنگاپور حڪومت سنگاپور جي قوميت Nationality ڏيڻ جي آڇ ڪئي پر پاڻ قبول نہ ڪيائين ۽ چاھي ڪيس پاڪستان ۾ نوڪري ملي يا نہ ملي پر ھو پاڪستان ۾ رھڻ کي ترجيح ڏئي ٿو. سندس ملڪ ۽ مذھب لاءِ پيار قابل داد آھي. اج کان ويھہ سال اڳ جڏھن اسان کي پڙھائيندو ھو تڏھن ٻہ ناھوڪو جوان ھو. اسان کي ياد آھي تہ ھوءُ ڪڏھن ٻہ نماز جو وقت نہ وڃائيندو ھو. اج ويھن سالن کان پوءِ ڪافي ڪمزور لڳي ٿو. پر ڪاڏي تي ڪنترول ڪرڻ ۽ لڳاتار ورزش ڪرڻ ڪري پنجونجاھہ سالن جي عمر ۾ ٻہ چڱو تندرست ۽ سمارٽ لڳي ٿو.نماز کي قائم رکڻ تي جس ڏيندي چيو مانس: ”سائين توھان جي اھا عادت ڏاڍي سني آھي جو ھڪڙو ٻہ وقت نماز ڪڏا نٽاڪريو. توھان واقعي عظيم آھيو.“

بنا ڪنھن فخر جي نماڻائيءَ سان وراڻيائين: ”ان ۾ ڪابہ وڏي ڳالھہ نہ آھي ۽ نڪو مان تورو ٿو ڪريان. نماز اھڙي شيءِ آھي جيڪا نبين تان ٻہ معاف نہ ٿي. ۽ ان فرض جي پورائي لاءِ اسان DutyBound (ٻڌل)آھيون.“

ياڳ جي ڪھاڻي

ڪئپٽن مکڙي کان سواءِ سنگاپور ۾ اسان جو ٻيو ويجھوسڃاڻو ڪئپٽن ظھور عالم آھي. اھو ڪئپٽن ظھور اسان جو ڪلاس ميٽ ۽ چرچائي دوست آھي پاڻ پڻ سندس گھر رھڻ لاءِ چوندو رھندو آھي. ظھور گذريل اٺن نون سالن کان سنگاپور ۾ آھي.۽ سنگاپور جي مئرين ڊپارٽمينٽ جو اڄڪلھہ تمام وڏو آفيسر آھي. پاڻ بنگالي آھي پر سنگاپور جي شھريت ملڻ ڪري اڄڪلھہ سنگاپوري سڏجي ٿو. سندس ڪھاڻي ٻہ ياڳ جي ڪھاڻي آھي. اسان ڪلاس ميٽن مان ھن سمنڊ جون تڪليفون تمام گھٽ ڏٺيون آھن. ڪئپٽن ٿيڻ بعد تہ ھڪ مسافري (Vovage) ٻہ پوري نہ ڪيائين تہ ڪناري جي نوڪري ملي ويس. سا ٻہ اعليٰ قسم جي ۽ سنگاپور جھڙي شھر/ ملڪ ۾.

ٿيو ائين جو ظھور ڍاڪا مان شادي ڪري زال سان گڏ پاڻي جي جھاز تي ڪئپٽن جي حيثيت ۾ بنگلاديش کان ٽوڪيو (جاپان) لاءِ نڪتو. پر سندس زال کي ايڏي تہ سي - سڪنيس Sea sicknessٿي جو ھن لاءِ مسئلو ٿي پيو تہ خراب موسم ۾ زال کي سنڀالي يا جھاز کي.جيئن

تيئن ڪري خليج بنگال لتاڙي ملاڪا نار مان ٿي جهاز ڪي سنگاپور پڄايائين. تن ڏينهن ۾ منهنجو جهاز به سنگاپور ۾ بيٺل هو. پاڻ پرو گرام ٻڌايائين ته في الحال هو هي جهاز ڇڏي زال ڪي وٺي ڍاڪا ٿو وڃي، پوءِ جيئن قسمت ۾ هوندو. جي ساڳي ڪمپنيءَ جو جهاز ملي ويو ته جوائن Join ڪندو نه ته پوءِ ڪنهن ٻي ڪمپنيءَ ۾ اڪيلو Sail ڪندو.

ٻئي ڏينهن اسان جي جهاز سنگاپور ڪان لنگر ڪنيو ۽ هانگ ڪانگ ڏي روانو ٿي ويو. ظهور سنگاپور جي هڪ هوٽل ۾ ترسي پيو جو هو ڍاڪا "ايئر انڊيا" جي هوائي جهاز ذريعي وڃي رهيو هو جنهن جي اڏام ٻن ڏينهن بعد هئي. اسان جو جهاز هانگ ڪانگ ۾ سامان لاهي پوءِ ٻن مهينن اندر ڪوريا جاپان ۽ چين مان ڪم لاهيندو واپسيءَ تي سنگاپور مان لنگهيو. ڪنهن طرح خبر پئي ته ڪئپٽن ظهور ته اڃا سنگاپور ۾ آهي.ڏاڍو تعجب لڳو. شهر مان هڪ هنڌان سندس مليل نمبر تي فون ڪيم. هڪ سرڪاري آفيس جو نمبر هو، ظهور عالم ڳالهايو.

"ڪي خوبور _ ڀالوٿو _

(ڪهڙي خبر چار خوش ته آهين نه.) هن بنگاليءَ ۾ ڪيڪاريو.

"اڙي خوش چا، تون خبر ڪر." اسين آهيون جو سمنڊ تي پيا لوڙيون ۽ تون آهين جو سنگاپور ڪي جمايون وينو آهين. بنگلاديش اڃا نه ويو آهين.؟ واڻڙو ٿي پڇيو مانس:

"نه" هن مختصر جواب ڏنو.

"چوپلا؟ تُمي ايدي ڪي ڪي ڪوريو.؟" (تون هتي ڪري ڇاپيو.)

"يو ويٽ ڊيئر آءِ ايم ڪمنگ (تون اتي ترس آئون اچان پيو."

آئون ڪلفرڊ پيئر پرسان ڪوئين ايلزبيٿ واڪ وٽ سندس بيچينيءَ سان انتظار ڪرڻ لڳس ٿوري دير بعد هو ڪار ۾ پهتو ۽ مونکي گهر وٺي آيو. رستي تي پنهنجي ڪٿا ٻڌايائين: "جنهن هوٽل ۾ آئون اچي رهيس ان جي ڪمري ۾ هڪ هفتو ڪن پراڻي اخبار پئي هئي. جيڪا مونکان اڳ رهندڙ همراهه ڇڏي ويو هو. ان ۾ پنهنجا بوٽ ويڙهي ٿي رکيم ته هڪ اشتهار تي نظر پئي. جنهن موجب سنگاپور حڪومت کي هڪ مئرين ڊپارٽمينٽ لاءِ هڪ جهاز جي ڪئپٽن جي ضرورت هئي. جيڪو ڪناري تي رهي هن ڊپارٽمينٽ جو ڪم ڪر ي. درخواست جي آخري تاريخ اهو ئي ڏينهن هئي، ۽ ٻئي ڏينهن انٽرويو ٿيڻو هو. مون يڪدم فون ڪري چيو مانس ته مون هاڻ هاڻ اشتهار پڙهيو آهي.اجازت ڏيو ته آئون به انٽرويو تي اچان. هنن هاڪار ڪئي ۽ ٻئي ڏينهن هنن ڌهين ٻجي مون کي گهرايو. اتي پهچي خبر پئي ته آئون ئي هڪ اميدوار آهيان، جو ته ٻيا همراهه يا جهازن تي هئا يا ملڪ ڪان ٻاهر. منهنجي به الله ٻڌي پڪهار تن ڏينهن وارو جيتوڻيڪ ڪو گهٽو نه هو. پر ڪناري جي نوڪري جي ڪر ي هاڪار ڪئي مانِ جو منهنجون پنهنجون به مجبوريون هيون. پڇي ڍڪي ڍاڪا وڃڻ جي ٽڪيٽ ڪئنسل ڪرايم، سنگاپور حڪومت هفتو ڪن هوٽل ۾ رکيو، ان بعد نهيل جڙيل گهر ڏنائون، هاڻ گاڏي به ڏني اٿن ۽ آئون خوش آهيان."

ٻئي ڄڻا ڏاڍو خوش ٿيا سين جو ظهور منهنجي سنڻ بنگالي دوستن مان هڪ آهي. بنگلاديش ۾ ننڍي هوندي گڏ پڙهيا سين. موڪلن ۾ هنن جي گهر وڃي رهندا هئا سين. سندس هڪ ڀاءُ ٽي وي ڍاڪا جو فنڪار هو، ۽ پيٽويو اخبار جو فوٽو گرافر، جن جي معرفت ڍاڪا ۾ رهندڙ ڪيترن ئي ٽي وي جي فنڪارن ۽ اخبار نويسين سان ڏيٺ ويٺ ٿي. پاڻ به مون وٽ ڪراچي ۽ ڳوٺ هالا ايندو رهندو هو _جيسين بنگلاديش ٿيو. ڪيس سنگاپور ۾ نوڪري ملڻ بعد مون لاءِ سنگاپور ائين ٿي پيو جيئن ڪراچي. جڏهن به منهنجو جهاز سنگاپور ايندو هو ته رهندو ظهور وٽ هوس . نه ته به ماني ٽڪي ضرور ڪائيندو هوس ۽ سندس ڪار منهنجي حوالي رهندي هئي.

سنگاپور ۾ رهائش جو مسئلو

منهنجي ڪري آصف ۽ ذوالفقار به هن جا سجا ٽا تي پيا.پر هن وقت سيني جو يڪراءِ خيال هو ته جيئن هن وقت سڀ چڙها آهيون، ان ڪري ڪئپٽن مڪڙي يا ظهور وٽ رهڻ ۾ اجايو تڪليف ٿيندي. ۽ ٻيو ته گهمڻ ڦرڻ ۽ خريداري ڪرڻ جو فيصلو ٽورو تي پوندو جو ظاهر آهي جنهن جي گهر هلبو، ان سان ڪچهري ته ڪرڻي پوندي نه.

”ته پوءِ يلا رات ڪٿي رهجي.“ آصف چيو.

اڙي يار ڪنهن هوٽل ۾ ڏهه پندرنهن ڊالر ڏئي رهندا سين.فڪر جي ڪهڙي ڳالهه آهي.“ ذوالفقار چيو.

”يار ڳالهيون ڪهڙي سن جون پيو ڪرين، جڏهن سنگاپور ساٿين مهاڻن جو ڳوٺ هو ؟هينئر ته جهڙي تهڙي هوٽل جي مسواڙ پنجاهه سٺ ڊالرن (تي چار سؤ روپين) کان گهٽ نه آهي.سو به ڪنهن هوٽل ۾ اڄڪلهه خبر ناهي ڪو ڪمرو خالي ملي به يا نه. ڇو جو هڪ ته ڏياري جي ڪري ملائيشيا جا ماڻهو به موڪل ملهائڻ لاءِ سنگاپور پهچي ويا هوندا ۽ ٻيو ته هينئر يورپ ۽ آسٽريليا پاسي سرديون آهن، سو اتي جا سڀ ٽوئرسٽ هنن ڏينهن ۾ هن پاسي گهمڻ لاءِ نڪتا هوندا. ان ڪري هوٽلون پڪ پريل هونديون. جي پاڻ ڪي ڪنهن هوٽل ۾ رهڻو به آهي ته هينئر ئي اڳواٽ فون ذريعي ڪمرا رزرو ڪرائجن، ڇو جو پوءِ ائين نه ٿئي جو اتي پهچي سڄو وقت خالي ڪمرا ڳولڻ لاءِ هڪ هوٽل کان ٻوڙي ٻي ڏي ڊوڙجي ۽سستائي ڪري جنهن خريداريءَ لاءِ سنگاپور وڃي پئسا بچائي رهيا آهيون، اهي پئسا ۽ وقت ٽئڪسين پنيان ئي نڪري وڃن. ٻي ڳالهه ته پنهنجي خرچ تي تا هلي رهون سو گهٽي مسواڙ واري هوٽل ۾ ته هرگز رهڻو ناهي.“

”پوءِ يلا ڇاڪجي؟“ ذوالفقار پڇيو.

جواب بدران آصف پڇيو: ”سنگاپور ۾ ڪو مئرين ڪلب ناهي جيئن هانگ ڪانگ، انگليند، جاپان، يا وري ڪراچيءَ ۾ آهي. جتي جهازي گهٽ اگهه تي رهي سگهن.“

ان لاءِ ڪئپٽن مخدوم ڪان معلومات ونڻ ويا هئاسين، جنهن جو سنگاپور سان گهڻو واسطو آهي. تنهن ٻڌايو ته بلڪل آهي.“ تنجم پگار جي گيٽ نمبر چوٿين وٽ ۽ شينٽن وي جي پوچڙ تي تمام وڏو مئرينر ڪلب Mariner Club آهي. پر ان لاءِ مهينو مهينو اڳ بڪنگ ڪرائڻي پوندي آهي. جو هڪ ته هر وقت ڪيترائي جهاز سنگاپور ايندا رهن ٿا، ۽ ٻيو ته ڪلب جا ڪمرا سستا هجڻ ڪري سيني جو منهن ايڏانهن آهي.آئون به هڪ دفعو رهي چڪو آهيان ڪمرا ۽ڊائننگ هال ايئر ڪنڊيشنڊ اٿس. ڪمري جا ٽيهه ڊالر مس تا ونن، پر پاڻ سان سي مئن ڪارڊ يا جهاز واري سي، ڊي، سي ياد ڪري ڪٽي وڃجو، جيئن توهان وٽ ثبوت هجي ته توهان جهازي آهيو.“

دادوءَ جا ٽانگا

اسان سيني ڪي اها ڳالهه وڻي جو اهو هنڌ شهر جي ويجهو به هو ۽ هر بس اتان لنگهي ٿي. پر بن ڏينهن جي نوٽيس تي اتي ڪمرا ڪيئن حاصل ڪري سگهجن. اسان جي هڪ انڊين ڪئپٽن هرداس ٻڌايو ته هن هڪ دفعي سنگاپور جي مرچنٽ نيويءَ جو ڪو رسالو ڏٺو هو، ان ۾ اسان واري ڪئپٽن ظهور عالم جو نالو پڻ هو ته هو ان ڪلب جو ڊائريڪٽر، ميمبر يا ڪا ٻي اهم شخصيت آهي.

آصف هڪ دم رڙ ڪري چيو ته ظهور ڪي فون ڪيو وڃي. جي ائين آهي ته هو اسان جي رهڻ جو بندو بست ان مئرين ڪلب ۾ ڪري.

ملائيشيا مان سنگاپور فون ڪرڻ لاءِ پهرين 02 نمبر ڊائل ڪرڻو تو پوي، جيئن ڪراچيءَ کان حيدرآباد لاءِ 0221 نمبر ملائبو آهي. سو 02 ملائي ظهور جي آفيس جو نمبر ملايو سين، هو آفيس ۾ ئي هو.ڪيس پنهنجو مسئلو ٻڌايو سين ته آسان ڪي نه ڪچهري ڪرڻي آهي نه ڪنهن سان ملڻو آهي.فقط ۽ فقط خريداري ڪرڻي اٿئون جو ٽي سال ملائيشيا ۾ رهڻ لاءِ گهر جي لاءِ

ٽانوَ ٽپا، ڪپڙا گنديون ۽ ٻيو سنهو سنهو سامان وٺتو آهي. توسان ملاقات ٻئي دفعي اچي ڪبي. هينئر اهو ٻڌاءِ ته آيا هي ڪم ٿي سگهي ٿو يا نه.جي ڪمرا ملڻ جي پڪ هجي ته اسان کي فون ڪري اطلاع ڪر جيئن سنگاپور اچڻ جو پروگرام ناهيون نه ته نه .

پاڻ ان ئي وقت وڏي اعتماد سان چيائين ته هليا اچو. سمجهو ته ڪمرا بڪ ٿيا پيا آهن.

آصف کي چيم ته جنهن اعتماد سان ڪئپٽن ظهور ها ڪئي آهي. ان مان لڳي ٿو ته هن جي واقعي ڪجهه هلندي ۽ اثر رسوخ آهي يا پاڻ کي ذليل ڪري تماشو ڏسڻ جي موڊ ۾ آهي.بحرحال في الحال اهو سمجهو ته رهائش کان ته آجا ٿيا سين ۽ پوءِ واقعي سنگاپور پهچي، رهائش جو مسئلو نه ٿيو، جو ظهور اسان لاءِ سنو بندوبست ڪري ڇڏيو هو. مسئلو جيڪو ٿيو سو هتان هلڻ مهل ٿيو جڏهن جمعي جي ڏينهن تيار ٿي ٿيلها ڳچيءَ ۾ وجهي اچي ٽئڪسيءَ واري جو انتظار ڪرڻ لڳا سين، چوڌاري اجا اونداهه ئي اونداهه هئي ۽ رستو سنسان هو. ساڍا ڇهه ٿي چڪا هئا پر ٽئڪسيءَ جو ڪو پتو ئي ڪو نه هو. رڪي رڪي ڪنهن گاڏي جي بتي اميد جي روشنيءَ وانگر نظر آئي ٿي، پر ويجهو اچڻ تي ڪا پرائيويٽ ڪار ٿي نڪتي .

اسان چيو هاڻ ته ڏاڍي ٿي سوير ئي ننڊون به ڦٽايون سين، سنگاپور ۾ رهائش لاءِ ڪمرا به بڪ ڪراياسين، جن جي مسواڙ ٻارهين وڳي کان شروع ٿي ويندي ۽ هي ڊرائيور ڏو ڪو ڏئي ويو. واقعي هن سان ڏادوءَ جي ٺانگي وارن واري پر ڪجي هان. ذوالفقار چيو ته جيئن ئي ست ٿيندا ته هن ٽئڪسيءَ جو آسرو لاهي ٻي ڪا ٽئڪسي وٺي، پر واري شهر مسجد تاناح هليا ويندا سين. ۽ اتان سنگاپور لاءِ ڪا سواري هٿ ڪنداسين.

”اهو ته سڀ صحيح پر ان سڄي ڦير ۾ اڌ ڏينهن ته ائين ئي هليو ويندو - خاص ڪري هتان ڪان سو به هن وقت سواريءَ جو ملڻ ڏکيو ٿو لڳي. جو هن رستي تي رڳو ڊگهي گاڏيون پيون هلن. ڪابس يا پائريٽ ٽئڪسي ته نظر ئي ڪونه ٿي اچي.“

اتي هڪ پائريٽ نه پر پراڻي زماني جي پرائيويٽ ڪار اچي لنگهي ۽ منجهس وينل چيني ان شرط تي وٺي هلڻ لاءِ تيار ٿيو ته پر واري ڳوٺ مسجد تاناح تائين اسان کي پنج ڊالرڪيس ياڙي طور ڏيڻا پوندا. اسان هائوڪار ڪئي ته هن رڙ ڪري چيو ته ”جلدي ويهو گاڏي جي ٻيهي ويئي ته ڌڪا ڏيڻا پونداوَ.“

سنو ڪوڙ ڳالهايو اٿوَ

اسان گهٽي ئي ٽڙ تڪڙ ڪئي پر ويهندي ئي وِيهندي گاڏي جي انجڻ بند ٿي وئي. ڊرائيور اڌ انگريزيءَ ۾ ۽ اڌ اشارن ۾ چيو لهي ڌڪا ڏيو .آصف چيو خواريءَ جي به حد ٿيندي آهي، اجا ويهي ساهه ئي نه پٽيو اٿئون ته ڌڪا ڏيو. هلو ته موٽي گهر هلون، خبر ناهي ڪڏهن مسجد تاناح پهچون ۽ پوءِ ملاڪا شهر. سنگاپور جي منزل ته تي اجا ڏور.

ذوالفقار آهستي چيو: ”صبر ۽ شڪر کان ڪم وٺجي.“ ان چوڻ سان گڏ هن ڪار مان لهي اسان جي اڳواٽي ڪئي. سڀ ڪار مان لٿاسين سواءِ چيني همراهه جي جنهن جي ڪار هئي.جهازن جو ڪئپٽن- يعني ذوالفقار ۽ چيف انجنيئر _ يعني آصف ۽ آئون ٽنهي گاڏيءَ تي هٿ رکي ڌڪا ڏنا. ذوالفقار چيو سڄي اڪيڊميءَ ۾ هفتي سوا ڪان پڙهو ڏنو اٿئون ته جمعي ڏينهن صبح سان اسان سنگاپور روانا ٿي ويندا سين. ڪاش! هاڻ ڪو اچي ڏسي ته اسين ڪيئن پيا سنگاپور وڃون. ذوالفقار کي چيم ته سن 1962ع ۾ آئون ائين هالا کان پٽ شاهه ويو هوس.

فرلانگ کن جڏهن مرزيل ڪار کي ڌڪيوسين تڏهن اسان جي سهڪي سان گڏ ڪار جي انجڻ جو سهڪو شروع ٿيو. اسان ٽپ ڏئي اندر ويهي رهيا سين. آصف چيو حراميءَ جي بيٽري ته ڊائون آهي. پر پلگ ۾ پئانٽ به ائين اٿس. ڊرائيور يڪدم گير بدلائي گاڏي تکي ڪئي يعني هن ڪار جي پهرين ڪان ٿوري رفتار وڌائي. نڪرڻ مهل جيڪا ٿوري ٿوري ڦڙ ڦڙ وسي رهي هئي سا هاڻي وڏ ڦڙي جي شڪل اختيار ڪرڻ لڳي. اسان شڪر ڪيو ته ڪهڙي مينهن وسڻ کان

اڳ اجهي لاءِ هيءَ پڳل گاڏي ئي ملي وئي. چيني ڊرائيور پڳل سڳل انگريزيءَ ۾ پڇيو ته ڪير آهيو. اسان ٻڌايو ته جهازن جا ڏهن سالن کان به پراڻا ڪئپٽن ۽ چيف انجنيئر آهيون.

ڊرائيور اهيو ٻڌي وڏو ٺهڪ ڏنو يعني سنو ڪوڙ ڳالهايو اٿوَ. اسان کي چڙ ته ڏاڍي لڳي پر چا ٿي ڪري سگهيا سين. اڳيان مينهن جو ڏنڱ فرلانگ کان پنڌ تي پکڙيو پيو هو. نه ته به سٺ ستر کن مينهون هونديون.

(هتي جيئن ئي ڪار ورتيسين ته ماٺهن چتاءُ ڏنو ته ڪار خيال سان هلائجو، جو ڏينهن جو سائيڪلن وارا تنگ ڪاٿن، ته رات جو ڍڳيون، مينهون، مينهون به ڪنهن هڪ ٻن هنڌ ملن ته به نهيو. هر ميل ٻن بعد وائڙين جو ڌڻ، مسجد تاناح ۽ ڪئالا سنگائي باروءَ جي وچ ۾، رات جو ملندو ئي ملندو. سمجهه ۾ نٿو اچي ته اهي ڪنهن جون مينهون آهن. جي ڏينهن رات ڪليل آهن. اسان وٽ سنڌ پنجاب ۾ وهٽن جو آزار فقط پرهه ڦٽيءَ ۽ سج لٿي مهل هوندو آهي. سو به رستو ٽپي هليون ويندون آهن، پر هتي ته رستي جي ڪاٻي پاسي گهاٽن وڻن مان شروع ٿينديون ۽ پڪو رستو وني ساڄي ڪپر جي گهاٽن وڻن ۾ هليون ويندون ۽ چرڻ پرڻ بدران هڪ هنڌ جميل هونديون آهن. ڪنهن جي چواڻي ته ملائيشيا ۾ ماڻهن کان وڌيڪ مينهون آهن. هونءَ به سندس ڪاٺ پيئڻ لاءِ گاهه ۽ پاڻي جام ۽ جتي ڪٿي موجود آهي. سواءِ پڪي رستي جي ملائيشيا ۾ جتي ڪٿي گاهه نظر ايندو.)

چتن چولين کان بچاءُ

بحر حال هونءَ ته اها ڳالهه سني آهي ته هن ملڪ ۾ مال گهٽو آهي، پر ڪي ڪي مينهون اهڙيون ته ننر آهن _ يا شايد موڳيون آهن جو ڪيترا به ڪٽي هارن ڏي پر مجال آهي جو پنهنجي جاءِ تان چرن _ هن چينيءَ جي پڳل ڪار ۾ ته هارن به ڪونه هو. نيٺ هيو نسخو استعمال ڪرڻو پيو جيڪو اڪثر ڪرڻو پوندو آهي.يعني ڪار مان لهي مينهن کي هڪلي رستي تان لاهڻو پيو. اهو ڪم مون سر انجام ڏنو پڪي رستي تي موجود ويهارو کن مينهن کي ساڄي ڪاٻي ڪرڻ کان پوءِ ٽپ ڏئي ڪار ۾ ويهي رهيس، شڪر آهي هن دفعي ڪار نه بيني. جيتوڻيڪ ڪافي وقت لڳي ويو هو مينهن هڪلڻ ۽ بوٽن تان چيٽن ڪُرچي لاهڻ ۾. ذوالفقار چيو ته ڊرائيور وڏو لاهه آهي پاڻ ته لهي هڪڙو ڪم به نه ٿو ڪري رڳو ڏند ڪڍيو وينو ڪلي. يا ته ڏندن جي فتنگ ئي اهڙي اٿس جو هر وقت باهر نڪتل تا نظر اچن ۽ لڳي ٿو ته ڪلي پيو.

”بس يار سنگاپور گهمڻ جي شوق ۾ هي سپ ڏوجهرا سهڻا پوندا.“

ذوالفقار ٿڌو ساهه ڪڍي چيو:”هاءِ ڙِي قسمت چا ته هيءُ خواريءَ جو سنگاپور شهر وڃڻ پيو ٿئي.هن کان اڳ پنهنجي جهاز ۾ ويندي چا ته رعب ۽ لئه هوندي هئي. ٽي ڏينهن اڳ سنگاپور جي اخبار ۾ اچي ويندو هو ته فلاڻي جو فلاڻو جهاز فلاڻي تاريخ تي ڪولمبو کان شنگهائيءَ ويندي تيل وٺڻ لاءِ سنگاپور ۾ لنگر انداز ٿيندو. ۽ پوءِ جهاز پهچڻ تي سنگاپور آفيس جو عملو مختلف ڪمن لاءِ اڳيان پويان پيو ڦرندو ته سائين سفر ڪيئن رهيو اڳتي جي منزل لاءِ ڪجهه ڪپي ته نه. سنگاپور ۾ ترسڻ دوران جهاز جي عملي کي ڪيترا پئسا ڪپن. ڪنهن کي ڊاڪٽر وٽ ته ناهي وڃڻو پوسٽ ڪرڻ لاءِ خط ته نه آهن. وغيره وغيره ٽئڪسي ۽ موٽر بوٽ انتظار ۾ رهندي هئي، تيل وارا سيدو سپلاءِ ڪرڻ وارا چادرون ٽوال ڌوئڻ وارا، سگريٽ ۽ شربت پهچائڻ وارا سپ حڪم جا ٻندا ٿيو بيناهوندا هئا- چاهي جهاز ڏينهن جو پهچي چاهي آڌي رات جو، پر هاڻي اهي ڏينهن ساريو اکيون آب ٿيون هارين.“ آصف چيو: ”اهو سپ ڪجهه صحيح آهي پر ان سڄيءَ لئه کان هيءَ غريبيءَ جي زندگي بهتر آهي، جو گهٽ ۾ گهٽ سنگاپور گهمڻ کان پوءِ واپس پنهنجي پکن ۾ ته اچي پئبو. ڏکڻ چيني سمنڊ يا هندي وڏي سمنڊ جي چتين چولين حوالي ته نه ٿبو.“

هڻ شيطان کي موچڙو

ڊرائيور پڇيو: ”توهان کي جي جوهوربارو (ملائيشيا جي بارڊر واري شهر) تائين وٺي هلان ته گهڻو ڏيندئو؟“
”تون ٻڌاءِ گهڻو وٺندين.“ اسان پڇيس.
”ٻه سؤ ڊالر.“
”واهه ڙي چاچا واهه! مرسڊيز ايئر ڪنڊيشنڊ گاڏيون وٺن سؤ ڊالر ۽ تون ٻه سؤ ڊالر اسي ڊالر قبول اٿئي.؟“ ذوالفقار چيس ۽ مون رڙ ڪري چيو مانس: چڏ يار هن ۾ ته مفت ۾ ٻه اهو هلندو جنهن کي ڪٿيءَ ڪنيو هوندو. خبر ناهي ته ڪڏهن سنگاپور تائين جو پنڌ اڌائي سؤ ڪن ميل پورا ڪرائي. سچي وات مينهون هڪلائيندو ۽ ڏڪا ڏياريندو.“مون هڪ دفعو ري پنهنجن نون بوٽن کي ڏٺو جن کي اجا تائين پاسن کان چيٿو لڳو پيو هو. ۽ جن جوتن کي منهنجن پيرن ۾ پيل ڏسي آصف غيور هلڻ وقت چيو هو ته سنگاپور پيو هلين ڪو عيد نماز تي نه.
”تورو ماٿ ته ڪر. پهرين ههڙي ڪار ملاڪا شهر ۽ بين واٽ وارن شهرن ۾ هلائيندو ڪيئن جنهن ۾ ناهي سچو هارن ۽ نه ثابت بتي.“ ذوالفقار چيو. ايتري ۾ آخر ڏهه ميل (سورهن ڪلو ميٽر) ڪن پنڌ جا ختم ٿيا ۽ مسجد تاناح شهر اچي ويو. جنهن جي ٽئڪسي بس اسٽاپ تي اچي لاٿائين. اسان پنج ڊالر ڏنس ته منهن بچڙو ڪري چيائين ته ڏهه ڊالر ڪپنم. اسان چيس ته هو پاڻ اسان کي ويهارڻ مهل ليمارنگٽ (پنج ڊالر) چيو هو هاڻ ڏهه تو گهرين.بس اسٽاپ تي جيڪي ٽئڪسي ڊرائيور بيناهئا تن ٻه چيس ته پهرين تو مسافر پئسن تي ڪنيا چو جڏهن ته تنهنجي ڪار ٽئڪسي ناهي. آصف ۽ آئون ته اچي ڪاٺ جي بينچ تي ويهي رهيا سين، اڳيان ذوالفقار بينو هو تنهن سان ٽئڪسي ڊرائيور رڪي رڪي بحث ڪري رهيو هو. اسان ذوالفقار کي سمجهايو ته هاڻي هو ئيِ ضد تان لهي وڃي. ”هاڻ هڻ شيطان کي موچڙو ۽ ڏهه ڊالر ڪڍي ڏينس.“
ذوالفقار وراڻيو: ”شيطان کان اڳ هن کي نه موچڙو هڻان.“ ۽ پوءِ هن ڊرائيور کي چيو: ”فرينڊ هلو ته هلي پوليس اسٽيشن هلي فيصلو ڪريون.“
پوليس جو نالو ٻڌي همراهه ائين وسامي ويو جڻ ڪنهن گهر جي بتين جو مئن سوچ آف ڪيو. پنج ڊالر وٺي چپڙي ڪري هليو ويو. ذوالفقار کي چيو سين تون واقعي اسان جو سٺو خزانچي آهين.
”ڏيتي ليتي جي معاملي ۾ آئيندي توهان مون کي ڊسٽرب نه ڪيو.“ ذوالفقار اسان کي وارننگ ڏني.

هتي جي چانهه

ڊرائيورن جي وچ ۾ هڪ ڊگهي قد جو ملئي بينوهو جيڪو سيني همراهمن جو انچارج ٽي لڳو، تنهن سان ذوالفقار صلاح ڪئي ته اسان کي ڪا اهڙي ٽئڪسي وٺي ڏي جيڪا هتان سڌو سنگاپور تائين هلي. هن چيو ته هيءُ سي ٽئڪسيون جوهوربارو تائين هلنديون سنگاپور لاءِ ٽئڪسي وٺڻ لاءِ اسان کي ملاڪا شهر وڃڻو پوندو.”پرڪجهه وقت ترسو ته آئون ڪنهن پرائيويٽ ٽئڪسيءَ واري کي وٺي تو اچان.“
صبح جا اٺ ٿي ويا هئا ڏياريءَ ڪري سيني کي موڪل هئي سو اسڪولن، آفيسن،۽ فيڪٽرين جون بسون يا بارن ۽ ماڻهن جي اچ وڃ گهٽ هئي. هڪ ٻه ملبارين ۽ چينين جون هوٽلون ڪلي چڪيون هيون، جن مان هڪ تان ٽي گلاس چانهه جا وٺي پيئڻ لڳاسين. هتي چانهه نه ڪير پتي ٿئي، نه اسپيشل نه ڪڙڪ، نه سنگاپوري - هتي چانهه جو هڪ ئي نمونو ٿئي. چوٿون گلاس ڊبي جي گهاٽي مني Condensed کير سان پري مٿان چانهه جي پتيءَ وارو چاٽيل پاٽي وجهي ڏيندا آهن. کيرڻدي ۽ گهاٽي هجڻ ڪري هڪ ته چانهه ٿڌي ٿيو پوي ۽ ٻيو ته هيڪاندو کير منو هجڻ ڪري چانهن ايتري ته مني ٿيو پوي جو اسان جهڙن مناڻ ڪائڻ وارن

جي بہ ايتري منتي چانھ پي، دل پئي ڪچي ٿيندي آھي. اھا ھڪ ئي نموني جي چانھ ملائيشيا جي ھڪ ڪنڊ ڪان ٻي ڪنڊ تائين ساڳي ھلي. جوھر ڪان ڪيداح تائين ۽ ترگانو ڪان سلينگر رياست تائين، نہ فقط ملائيشيا ۾ پر سنگاپور ۾ پڻ ساڳي چانھ ھلي.

بحرحال بيني بيني چانھ جون چسڪيون پرڻ لڳاسين، ايتري ۾ ڊرائيورن جو شريف انچارج اچي نڪتو ۽ اچي چوڻ لڳو تہ اسان ڪنھن ٽئڪسي واري سان سنگاپور وڃڻ جو وعدو تہ نہ ڪيو ھو. اسان جي ھائو ڪار تي ٻڌايائين تہ ھتي جو ھڪ ڊرائيور توھان ڪي اڪيڊميءَ ۾ ڳولڻ ويو آھي. سندس ياءُ ٻڌايو آ تہ اجھو تہ موٽيو.

نورالدين ڊرائيور

ٿوري دير بعد ھڪ ھمراھ مرسڊيز ڪار ۾ آيو ۽ اچي ٻڌايائين تہ جنھن ڊرائيور ڪي توھان چيو ھو ان مونکي موڪليو آھي.پر مونکي چھين جي ٻدران ستين جو وقت ٻڌايائين. ۽ مونکان ٿوري دير تي وئي. اسان وڌيڪ بحث ڪرڻ بنا سندس ٽئڪسيءَ ۾ چڙھي ويناسين ۽ ھي ملئي ڊرائيور نورالدين نالي جلدي برانچ روڊ لتاڙي ھاءِ وي تي اچي چڙھيو، جيڪو سڌو جوھور ٻارو تي ويو. ان وقت صبح جا ساڍا اٺ ٿيا ھئا ۽ اسان جي ٽئڪسي ھوا ۾ تہ نہ پر رستي تي ضرور اڏامي رھي ھئي. ھميشہ ڪراچيءَ ڪان حيدرآباد واري سنسان رستي جا عادي سو ھتي، جھڙاليءَ موسم ۽ چوڌاري ساوڪ ئي ساوڪ مان لنگھندي مزو اچي رھيو ھو.ڊرائيور سان خبرون ڪيون سين تہ معلوم ٿيو تہ ڊرائيور تہ بيحد دلچسپ ۽ دلبرماڻھو آھي.پاڻ ٻڌايائين تہ سندس پنج پٽ سنگاپور ۾ رھن ٿا. سو اڪثر انھيءَ ٻھاني سنگاپور ويندو رھي ٿو پاڻ بہ جوانيءَ جا ڏينھن سنگاپور ۾ گذاريا ھئائين. شادي بہ سنگاپور مان ڪيائين، سندس سس ملئي مسلمان ھئي ۽ سھري انڊو نيشيا ڪان اچي سنگاپور رھائش اختيار ڪئي ھئي. پاڻ انگريزي سني ڳالھايائين ٿي ۽ ڪيترائي جملا اڙدوءَ ۾ پڻ ڳالھايائين ٿي.جيڪي ھن ٻيءَ وڏيءَ جنگ ۾ نندي ڪنڊ جي سپاھين سان گڏ رھي سکيا ھئا.

”اسان پڇيس نورالدين تون آرميءَ ۾ بہ ھئين ڇا؟“

”نہ نہ آئون تہ شھري ماڻھو ھوس. ھڪ ڏينھن جاپاني فوج ڳوٺ ۾ آئي جيڪي بہ مرد ھئا تن کي بندوقن جي زور تي برما وٺي ھليا تہ ھلي انگريزن جي فوج خلاف وڙھو.“

ھو پنھنجون خبرون بہ ڪندو ھليو تہ ڊرائيونگ بہ ڪندو رھيو. جوھور رياست ۾ ڪافي وقت ڪان گھڙي چڪا ھئا سين. جو ملاڪا رياست تہ تمام نندي آھي ۽ جلد ئي ختم ٿي چڪي ھئي. جوھور رياست اتر ۾ ملاڪا ۽ ٻھانگ رياست ڪان شروع ٿئي ٿي ۽ ھيٺ ڏکڻ ۾ سنگاپور ٻيٽ سان پل ذريعي ڳنڍيل آھي. ايڏي وڏي رياست تہ نہ آھي، پر تہ بہ ملاڪا، نگيري، سيمبيلان، سيلينگر، پيرلس، ڪيداح ۽ پنانگ، رياستن ڪان وڏي آھي. پڪيڙ ۾ ست ھزار تي سؤ ڪن چورس ميل ٿيندي. سنڌ جو صوبو پکيڙ ۾ جوھور رياست ڪان ستوڻو وڏو آھي.جوھور شھر جي آدم شماري سورنھن لک آھي. ۽ سنڌ جيتوڻيڪ جوھور رياست جھڙو سرسبز ناھي، پر آدمشماريءَ جي لحاظ سان جوھور جي آدمشماري ڪان تيرھن دفعا وڌيڪ آھي_ يعني اٽڪل ڪروڙ ڪن آدم آھي.

جوھور رياست جو پھريون وڏو شھر ”موئر“ ٽپڻ بعد ڊرائيور نورالدين کي چيو سين تہ گھران بنا نيرن پاڻيءَ جي نڪتا آھيون. مانيءَ لاءِ ڪنھن ھنڌ ضرور ترسجانءِ.

آير حطام

ملاڪا ۽ سنگاپور جي وچ تي جوھور رياست جو ھڪ ٻيو وڏو شھر آير حطام نالي آھي. جنھن ڪانپوءِ سنگاپور باقي سٺ ميل. (ھڪ سؤ ڪلوميٽرن)ڪن تي آھي. (Air Hitam) ملئي زبان جو لفظ آھي. آير معنيٰ پاڻي ۽ حطام معنيٰ ڪارو _ ڪارو پاڻي. دراصل ھتان ير ۾ جيڪو درياءُ وھي ٿو ان جي پاڻيءَ ۾ رڻ يا مٽي ھجڻ ڪري ميرانجھڙو رنگ اٿس ان ڪري ھن شھر جو نالو ميرانجھڙو - ڪارو پاڻي پيو آھي - شايد.

سنگاپور کان ملاڪا يا ملاڪا کان سنگاپور ويندي هر ڪو آير حطام تي ترسي ٽڪ پيجي ٿو. هن شهر جي بيهڪ ائين آهي جيئن سڪرنڊ شهر جي. جتي نه فقط ڪراچي ۽ لاهور جو نيشنل هاءِ وي پاسي کان اچي ٿو. پر نواب شاهه پاسي کان پڻ اچيو رستو پوي يعني ڪوٽڙي ريلوي اسٽيشن وانگر جنڪشن جو ڪم ٿو ڏئي. ٻي ڳالهه ته آير حطام شهر جي بس اسٽاپ واريون هوٽلون روڊ تي ئي آهن. ۽ پارڪنگ جي به ڪافي جاءِ آهي. ان ڪري ڪو به شهر ۾ اندر وڃڻ تي وقت ضايع نه ٿو ڪري پر اتي ئي بيهي ماني ٽڪي ڪائي روانو ٿيو وڃي. جيئن پاڻ وٽ بس اسٽاپ واريون هوٽلون وڏيڪ هلن ٿيون.

ان کان علاوه آير حطام شهر واري بس اسٽاپ تي اندين، ملئي هندو ۽ مسلمانن جي سوادي کاڌن جون هوٽلون آهن ته چيني کاڌن جون پڻ. وڏي ڳالهه ته هي هوٽلون چوويهه ئي ڪلاڪ کليون پيون آهن. ان ڪري هاءِ وي تان لنگهندڙ کي ڪنهن وقت به ڪٽڪو ناهي ته آير حطام شهر ۾ هوٽل کليل هوندي يا نه. ماني چيني يا ملئي قسم جي هوندي يا نه. ڪار بيهارڻ لاءِ چڱي خاصي جاءِ هوندي يا نه.

اسان جنهن هوٽل تي اچي ڪار بيهاري ان تي انگريزيءَ ۾ Islamic Restorant لکيل هو. ان جي هيٺان لکيل هو.Selamat Detang بلڪ اهئي لفظ انگريزيءَ جا ته نه ٿا چئي سگهئون، پر ملئي ڀاشا جا ٿيا. جو ملئي به انگريزيءُ وارن آکرن اي بي سي ڊي سان لکي ويندي آهي.ملئي زبان ۾ ريسٽورنٽ کي ريسٽوران چئبو آهي. (جيئن پاڻ بس اسٽاپ کي بس اسٽان سڏيون ۽ اسٽيشن کي ٽيشن.) سلامت داتنگ معنيٰ ڀلي ڪري آيائو. پر ۾ نيو ڪئٽي نالي هڪ ٻي هوٽل چينين جي هئي ۽ ان کان ٿورو پريرو D&D Restoran نالي هوٽل_ ٻئي پاسي بانس ڪاٺ ۽ ڪکن مان هٽ جا نهيل رانديڪا ۽ ٻيون هتي جون شيون دڪان ۾ هيون_ جيڪي ڌارين تي خريد ڪيون_خاص ڪري آسٽريليا ۽ نيوزيلينڊ کان آيل ٽوئرسٽن. اهي شيون ائين هيون جيئن هالا يا ملتان جي بس اسٽاپن جي دڪانن تي جنديءَ، ڪاشيءَ يا اٺ جي کلن جا ٽيبل لئمپ ۽ گلدان رکيل هوندا آهن..

اسان اسلامڪ ريسٽورنٽ ۾ اندر گهڙيا سين جنهن جي ٻميي وٽ ساڄي پاسي کان پئسن وصول ڪرڻ جي دخل پويان ڪيرالا_ ڏکڻ هندستان جو عبدالله بن ورين ڪوٽي _ هوٽل جو مالڪ وينو هو. ۽ کاٻي پاسي هڪ وڏي تئي_ اٽڪل چار فٽ ڊايا ميٽر ۽ اڌ انچ ڪن ٿلهو - تي سندس ٻيو نمبر پٽ عبدالرزاق مئدي جا ست پڙا اقراٺا پچائي رهيو هو. اٽي جي پيڙي کي ڪاٺ جي ٽيبل تي پکيڙي اخبار جي اڌ جيتري سنهي چادر تي ناهيائين. پوءِ ان کي رومال وانگر ويڙهي سيڙهي چورس اقراٺا ناهي تئي تي پکيڙيل تيل مٿان پچڻ لاءِ تي وڌائين. تئي جي ٿولهه ۽ گيهه جي ڪري اوقراٺو سڙيو نه ٿي.پرسان کليل ديگڙين مان ڪن ۾ رڌل ڪڪڙ هو، ڪن ۾ ڀاڄي، ڪنهن ۾ ڳائو يا ٻاڪرو گوشت، اونهين ٿالين ۾ تريل ڀاڄيون، قسمين قسمين مڇيون ۽ ٻيضا هئا. ڪجهه مناين جا قسم پڻ رکيل هئا جيڪي سڀ ناريل ۽ ڏونگهيءَ مان نهيل ٿي لڳيون. ڪجهه سڪل مڇيون پٽاٽن جي چپس وانگر پڻ تريل هيون ۽ ڪجهه ڳانگٽن جا ٻوڙ پڻ.

هن پاسي جون هوٽلون

هن پاسي، ڏکڻ اوڀر جي ملڪن: ملائيشيا، سنگاپور، انڊونيشيا، ٿائيلينڊ_ ويندي مٿي هانگ ڪانگ ، جاپان ۽ ڪوريا ۾ اهو عام آهي ته هوٽل ۾ جيڪو به کاڌو ڪائيندو آهي سو ديگڙين ۾ در وٽ ئي رکيل هوندو آهي.جيئن گراهڪ ان جي شڪل ۽ نمونو ڏسي آرڊر ڪري ي. ان ڪري اندر ٻيرو چاهي مينو آڻي يا نه ۽ مينوءَ تي کاڌن جا نالا چاهي ملئي زبان ۾ لکيل هجن يا جاپانيءَ ۾، ڌاريو ماڻهو ٻوڙن جي ديگڙي ڏي اشا رو ڪري ٻئري کي اها شيءِ آڻڻ لاءِ چئي سگهي ٿو. جاپان ۾ ايترو سو سڌارو آيو آهي ته ٻاهر در وٽ اصلي ٻوڙ يا پت رکڻ بدران ساڳي رنگ ۽ نموني جا پلاسٽڪ جا نهيل ٻوڙ ۽ قيمتون لکيل هونديون آهن.

سو آير حطام شهر جي هن هوٽل ۾ به ڪرسين تي ويهڻ کان اڳ ڏيگڙين جا ڍڪ لاهي ٻوڙ جو ديدار ڪري پوءِ سائي رنگ جي فارميڪا جي ڪرسين تي وڃي ويناسين. ٽيبلن جون ٻي قطارون هيون وچ واري قطار ۾ يڪا ڇهه ڪن ٽيبل هڪ ٻئي سان ملائي هڪ وڏي ٽيبل ناهي وئي هئي. جنهن جي ٻنهي پاسي ويهه ٻاويهه کن ڪرسيون پيل هيون. ٽيبل پڻ سائي رنگ جي فارميڪا جا نهيل هئا.ڪائڻ واري هن حصي جي ڊيگهه سٺ ستر فٽ کن ٿيندي، ۽ ويڪر پنجويهه فٽ، هال جي پاسن کان_ پتين پرسان الڳ الڳ ٽيبل رکيل هئا، جن جي چوڌاري چار چار ڪرسيون هيون، اسان وچ واري ٽيبل تي ٿئي جڻا هڪ پاسي قطار ۾ ئي ويناسين جو سامهون ٽي وي رکيل هئي جنهن تي ديپاولي (ڏياريءَ) جو پرو گرام هلي رهيو هو. ٽي چار ڏکڻ هندستان (مدراسيءَ جون ڇوڪريون نچي به رهيون هيون ته تامل يا مليالم زبان ۾ ڳائي به رهيون هيون.سندن راڳ نه اسان کي سمجهه ۾ ٿي آيو نه ئي وري ڊانس وڻندڙ هئي،پر ڇوڪريون وڻندڙ هيون. رنگ جون ڪاريون هيون پر ليمڪ هين، ساڙهين جا واڳٽائي، لاڪي ۽ چتونءَ جي پرن جهڙن ڇهچ ساون رنگن جيتوڻيڪ سندن ڪاري رنگ تي مئچ نه پئي ڪيو پر نچڻ وقت اهي سپ رنگ عجيب جڳ مڳ لاهيو بينا هئا.

ڪاڏي جي هن وڏي ڪمري بعد هڪ ڏاڪو کن هيٺ واري حصي ۾ عبدالله جي زال، ڌيءَ، ننهن ۽ هڪ پٽ رڌ پچاءَ لاءِ ڀاڄيون ۽ گانگٽ مڇيون صاف ڪري رهيا هئا. هيءَ جڻ هنن جي ڪچن هئي جنهن جي اڳيان ٿڏيون بوتلون ۽ ڪير رکڻ وارو ڊيپ فريزر هجڻ ڪري گراهڪن کي چٽيءَ طرح ڪچن نظر نٿي آئي. ڪچن جي ڪابي پاسي کان ڏاڪڻ متي ماڙيءَ تي ٿي ويئي ۽ پويان ڪاڪوس ۽ وهنجڻ جاءِ هئي. يعني هيءَ هوٽل هنن جي فيملي هوٽل هئي ۽ چينين وانگر اڳيان دڪان ۽ پويان گهر هو . ۽ گهر جي سيني ياتين اتي ئي هڪ هنڌ ڪم تي ڪيو ۽ متي ماڙيءَ تي هنن جي رهائش هئي. هن قسم جون فيملي هوٽلون هتي جام آهن. اسان کو ٻوڙ وغيره نه گهرايو. رڳو اوقراتا ۽ چانهه گهرائي، نلهن اوقراتن سان گڏ هتي چٽن جي چدبي دال پڻ ڏين. ان ڪري ان کي چون ئي ”روتي چنائي“ ملئي زبان ۾ روتي اوقراتي کي به چون ته ڊبل روتيءَ کي چنائي معنيٰ اها دال _ جنهن جا پئسا نه وٺن. ان کي روتي چنائي کان علاوه ملئي لفظ”ڪوسونگ“ روتي ڪوسونگ به چون، ڪوسونگ معنيٰ نلهي يا خالي، يعني فقط اوقراٽو جو تمام وڏو واهيو آهي جو گهڻن معنائن ڪري تمام گهڻو استعمال ٿئي ٿو. ڪوسونگ معنيٰ ڪجهه به نه خالي وغيره پڻ. ڪنهن نوڪريءَ جو اشتهار هوندو ته به ان جي متان ڪوسونگ جو لفظ نظر ايندو معنيٰ ان نوڪريءَ ۾ جڳهه آهي. اڻ پريل گلاس يا ٿالهيءَ کي به ڪوسونگ گلاس چئي سهگجي ٿو. ”ائمبل ساتو گلاس سوسو، ساتو گلاس ڪوسونگ“- معنيٰ هڪ گلاس کير جو ۽ هڪ گلاس خالي آڻ.

مرتباڪ - قيمي وارو اوقراٽو

روتي چنائي _ ياوري روتي ڪوسونگ کان علاوه ٻي روتي تيلور مشهور آهي، جنهن اوقراتي ۾ بيضو وجهي پچائين. اهي ٻئي اوقراتا سڄي ملائيشيا ۾ نيرن وقت هوٽلن ۾ عام هلن، ۽ ملئي، چيني، انڊين ۽ فارينر شوق سان کائين. هتي ملائيشيا ۾ هڪ ٻيو به اوقراٽو مشهور آهي. جيڪو وري شام جو هوٽلن ۾ وڪامي. هن ۾ بصر جي ڪاتر، قيمو ۽ گوبيءَ جي ڪاتر پڻ ملائين ۽ هن اوقراتي کي مرتباڪ سڏين مرتباڪ سنگاپور ۽ڏکڻ ٿائليند جي شهرن: حاديا، سونگڪلا-ويندي پتاني ٿائين (جتي ڪافي ملئي ماڻهو رهن ٿا.) تمام مشهور آهي.

هڪ بڪ ڪري، ٻيو نواڻ ڪري، هي اوقراتا اسان کي ڏاڍا وڻيا.پهرين هڪ هڪ گهرايو سين ۽ پوءِ هڪ ٻئي پويان ٽي ٽي کائي ويا سين. جيڪي عبدالله جو وڏو پٽ عبدالرزاق آڻيندو ويو. هت ڏوئڻ مهل سندس گهرجي ياتين ۽ ڪاروبار جو احوال ورتم.

پٽن لاءِ ماءُ ڪنوار ڳولي

عبدالقادر جنهن جي عمر چويهه سال کن ٿيندي، تنهن ٻڌايو ته سندس پڙ ڏاڏو يا شايد ان جو به ڏاڏو پڙ ڏاڏو ڏکڻ هندستان کان لڏي هتي ملائيشيا ۾ اچي رهيو هو ۽ هيءَ هوٽل ۽ رڌ پچاءُ سندن فيملي بزنس آهي. سندس به چاچا پڻ ملائيشيا ۾ هن قسم جون هوٽلون هلائن. هڪ پهانگ رياست ۾ آهي ۽ ٻيو ڪافي عرصو سنگاپور ۾ هو پر هاڻ هو ترنگانو ۾ آهي. پاڻ ۾ ڇهه ڀائر آهن ۽ هڪ ڀيڻ اٿن ـ ۽ سڀئي هتي هوٽل جي مٿان رهن. منجهائن اڌ ماڻهو ڏينهن جو ڪم ڪن ۽ اڌ رات جو جاڳڻ جو هيءَ هوٽل هاءِ وي تي هجڻ ڪري سڄي رات کليل هوندي آهي. ۽ مسافرن جي هروقت اچ وڃ هوندي آهي ـ خاص ڪري موڪل واري ڏينهن تي. (ڇنڇر آچر ۽ سومر ڏينهن.) هڪ ڪمزور، سنهڙي ۽ سادي شڪل صورت جي ايڪيهه سالن کن جي ڇوڪري ٽيبل تان خالي ٿانوَ کڻڻ لڳي. سندس وڃڻ بعد عبدالقادر کان ڇوڪريءَ بابت پڇاڪيم ته آيا اها سندس ڀيڻ آهي.

”نه منهنجي ڀيڻ جي ڊيوٽي هن هفتي رات جو آهي. سا ۽ ٻيا ٽي ڀائر هن وقت ننڊ ڪري رهيا آهن.“عبدالقادر ٻڌايو ته ” هيءَ منهنجي زال آهي“.

”نالو پڇي سگهان ٿو؟“

”ياطما.“

”ياطما؟ “ - مون پڪ ڪئي .

اسان جي آصف چيو پڪ فاطمه نالو هوندس، پر هتي جيئن ته ڪي اکر ملئي يا تامل ٻولين ۾ نه آهن. ان ڪري عربي لفظ صحيح نه ٿا اچاريا وڃن. جيئن ملئي ف ڪ پ ٿا چون سو هي نالو فاطمه به ياطما مان ڦري ياطما تي ويل تو لڳي. يا هونءَ به ڪيترائي عربي نالا ڦريل آهن. جيئن پنهنجي آفيس جي ڪلرڪ ڇوڪريءَ نوريشا جو پڪ صحيح نالو نورالنساءِ هوندو. جيئن بنگالي زبان ۾ غ اکر ناهي ان ڪري غلام محمد کي گولام محمد چون ۽ انگريزيءَ ۾ به ائين ئي لکن.

”خير اهو ته ٺهيو.“ مون آصف کي ورندي ڏئي، عبدالقادر کان پڇيو ته هن ياطما ساپيار جي شادي ڪئي يا مائٽن طئي ڪرائي.

”مائٽن مئچ ميڪنگ ڪئي.“ عبدالقادر ٻڌايو.

”چو يلا؟“مون اجايو وڏيڪ کوٽڻ شروع ڪيو .

”بس. گهڻو ڪري اسان مسلمان ۽ هندو تامل ماڻهن ۾ ائين هلي ٿو.

پٽن لاءِ مائٽ ڪنواريون ڳولين. ماءُ هلي پنهنجي حساب ۽ مرضيءَ سان ننهن ڳوليندي آهي، جيڪا هن سان گڏ ڪم ڪار کي منهن ڏيئي سگهي.“

”عبدالقادر،“ مون پڇيو مانس، ”هتي ته هونءَ پردو وغيره صفا ناهي. تو شاديءَ کا اڳ گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي زال کي ته چڱيءَ طرح ڏٺو وائنو هوندو.“

عبدالقادر جي جواب کان اڳ آصف اردوءَ ۾ چيو:

”اهو ته پڇڻ ئي اجايو آهي. ڏٺو ڏوڙ جو هوندائين.“

”چو يلا؟“

آصف ڪلندي وري اردوءَ ۾ وراڻيو (جيئن رڳو آئون سمجهي سگهان ٿو)، ”چو يلا! عقل جي ڳالهه آهي. جي ڏسي ها ته اهڙو ڦاهو ڪائي ها“

ٽئڪس پورو ڏيون

”آصف پليز! منهنجو پڇڻ مان مطلب اهو هرگز ناهي ته هن جهڙي سمارٽ نوجوان ههڙيءَ ساديءَ ڇوڪريءَ سان شادي چو ڪئي. پر آئون هنن ڏکڻ هندستانين (مدراسي مسلمانن توڙي هندو بئنگلورين) بابت اها حقيقت واضح ڪرائڻ ٿو چاهيان ته هي تامل ۽ ٻيا ڏکڻ هندستاني سڄي ڏکڻ اوير ايشيا جي ملڪن ۾ پکڙيا پيا آهن. آهن ته سهٽا پاڻ به ڪونه، پر سندن عورتون

ڪيتريون ته ڪاريون ڪوجهيون ۽ ٻي ڊوليءَ شڪل جون آهن، پر ته به هو انهن پنهنجين ڪي ئي پسند ڪن ٿا. جيتوڻيڪ سندن چوڌاري چيني، انڊونيشي، ٿائي ۽ ٻيون پالي نيشين ٻيٽن جون سهڻيون ڇوڪريون ڦرنديون رهن ٿيون. اهي ته نهيو پر ملئي ڇوڪريون به ڪائنئن وڌيڪ سهڻيون آهن، پر اهو ڪمال آهي ته تامل هندو هجي يا مسلمان، يا ڪٽي ڪرسچن هجي، پر شادي پنهنجين ڏکڻ هندستاني ڇوڪرين سان ئي ڪندو. سنگاپور، هانگ ڪانگ، سريلنڪا - جتي ڪٿي اهڙا مثال جام ملندا. هڪ ته مسٽر رينگانير نالي تامل هندو اسٽيشن ماسٽر جو پڻ هيٺ احوال ڏنو اٿم، ان جي ڪهاڻي ۾ به اها ساڳي نظر ايندي. سنڌي هندوءَ ۽ پنجابي سک کي به پنهنجي قوم مان شادي ڪرڻ جو گهڻو احساس آهي، پر ته به ڪيترائي اهڙا مثال ملندا جن ۾ سنڌي هندوءَ، پنجابي سک، هندي ڳالهائيندڙ هندوءَ يا اردو ڳالهائيندڙ مسلمان ڪنهن چينياڻيءَ، جپانڻ يا آسٽريلين ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي هوندي. ياهنن هڪ ٻئي جي قومن مان شادي ڪئي هوندي، پر تامل ورلي ڪو ڪنهن ڌارئين ذات جي زال سان گڏ نظر ايندو.“

”توهان اخبار ۾ لکڻ لاءِ سوال پُڇي رهيا آهيو؟“ عبدالقادر پڇيو.

”شايد. جو تو ڪي ان ڳالهه لاءِ اعتراض هجي ته آئون نالا ۽ جاءِ به بدلائي لکان؟“

”نه نه. اهڙي ڳالهه ناهي.“

”يلا اهو ٻڌاءِ، توهان ڪيترا ڪلاڪ ڊيوٽي ڪريو؟“ مون پڇيومانس.

”ٻارهن ٻارهن ڪلاڪ. ڪڏهن ڪڏهن ڏياري، عيد، ڪرسمس جهڙي ڏينهن تي گهڻن مسافرن اچڻ ڪري چوڏهن پندرهن ڪلاڪ به ٿي ويندا آهن.“

”يلا توهان کي توهان جو پيءُ پگهار گهڻو ڏئي؟“

”ڪو حساب ناهي.“

”تڏهن به؟“ مون معلوم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.

”ٻڌايم نه ته ڪو حساب ناهي. جيڪي گهرندا آهيون اهو پنهنجي خرچ لاءِ ملي ويندو آهي.“

”ڪهڙو خرچ مثال طور؟“

”بس ڪڏهن واچ ورتي، ڪڏهن ڪپڙو گندي. ٻيو ته ڪو اسان جو خرچ ناهي.

”پر تڏهن به هرڪو چاهي ٿو هن کي ڪجهه روڪ ملي جنهن مان هو آزاديءَ سان خرچي ۽ مستقبل لاءِ بچت ڪري سگهي.“

”اهو اسان لاءِ بابو ڪندو رهي ٿو. هن اسان سيني نالي بئنڪ ۾ ڌار ڌار اڪائونٽ کولي ڇڏيا آهن. ۽ انهن ۾ هر مهيني ڪجهه نه ڪجهه رکندو اچي. اهو هڪ قسم جو پراويڊنٽ فنڊ يا گريجيوئٽي سمجهو. جيئن ئي ڪجهه ڳپل پئسا ٿيندا ته بابو هر هڪ پٽ کي الڳ الڳ هوٽل نهرائي ڏيندو.“

”هونءَ مهيني ۾ گهڻو ٿا ڪمايو؟“ مون آهستي پڇي ڇيومانس،

”تنهنجي ۽ منهنجي وچ ۾ ئي آهي. اخبار يا ڪتاب ۾ هيءَ ڳالهه آئي ته به توهان جا ملئي ۽ چيني انڪم ٽئڪس آفيسر پڙهي نه سگهندا.“

کلي چيائين:”نه اهڙي ڳالهه ناهي. اسان پائي پائي جو حساب رکي ان جو پورو پورو ٽئڪس ڏيندا آهيون. چاهي ڪو گراهڪ رسيد نه وٺي، پر اسان رسيد ڪٽي ڇڏيندا آهيون. ٽئڪس جي حساب ڪتاب لاءِ هڪ چارٽرڊ اڪائونٽنٽ به رکيو اٿئون. هونءَ سال ۾ هڪ لک ستر هزار ڊالر ڪمائي ٿئي. (يعني پاڪستاني ناڻي ۾ نَوَ ڏهه لک رپيا ٿيا.) جنهن مان ٻارهن هزار ڊالر ڪن ٽئڪس ڀياريون (يعني منو لک رپيا ڪن.)“

داتنگ لاڳي

”يلا هندستان ۾ توهان جو ڪو مٽ مائٽ اچا آهي؟“ مون پڇيومانس.

”نه. اسان جو ڪو مٽ مائٽ اتي ناهي. سڀ سالن کان هتي رهن. ڪو ڏورانهون هوندو ته به اسان کي خبر ناهي.“

”يلا هندستان گهمڻ جو شوق اٿئي؟“
”ها. دل چوندي آهي ته هڪ دفعو انڊيا وڃي ڏسي اچان. ڪيڏي افسوس جي ڳالهه آهي جو اسان انڊين سڏجون ٿا، پر انڊيا نه اسان ڏٺي آهي، نه ئي اسان جي ماءُ پيءُ.“
”يلا توهان جي مرضي پڇي وڃي ته ملايا ۾ رهڻ پسند ڪندين يا هندستان ۾ ته ڇا جواب ڏيندين؟“
”ڪجهه ڏينهن لاءِ هندستان گهمڻ پسند ڪندس باقي رهڻ هرگز نه.“
”چو يلا؟ هندستان ته دنيا جي مشهور ملڪن مان آهي.“مون چيومانس:
هوندو، پر ان ۾ اها آزادي ناهي جيڪا هتي ملائيشيا ۾ آهي. I Love Malaysia اسان هتي هر طرح سان آزادي محسوس ڪريون ٿا. جيئن وڻي تيئن ڪريون. عبادت جي آزادي، ڳالهائڻ جي آزادي، گهمڻ ڦرڻ جي آزادي، نوڪري واپار جي آزادي، کائڻ پيئڻ جي آزادي وغيره وغيره. توهان ته دنيا ڏٺي هوندي توهان ڇا ٿا سمجهو؟ هندستان ڪان مشهور ته چين آهي، پر ڇا ڪو ئي اتي رهڻ پسند ڪندو.؟“
”خبر ناهي. آئون ته تنهنجا خيال معلوم ڪرڻ ٿو چاهيان_يعني هڪ ڏکڻ هندستاني نوجوان جا جيڪو ملائيشيا ۾ ڄائو نپنو ۽ اتي جو رهاڪو آهي.“ ذوالفقار چيو: ”سائين هاڻ هلڻ کپي. هرهڪ چار چار اوقراتا ڪاڏا آهن. ڊرائيور سميت ۽ هڪ هڪ گلاس چانهه جو پڻ، اٺ ڊالر بل ڏنو اٿم. (اٽڪل پنجاهه روپيا ڪن) _ڪامن خرچ جا ٽي حصا واپسيءَ تي ڪندا سين، في الحال آئون پريندو ٿو هلان.“ هوٽل جي اندرين پٽ تي ”ڊائننگ لاڳي“ لکيل هو. يعني وري اچجو. عبدالقادر کي چيم ته ضرور وري ايندا سين. هن رستي تان لنگهندي وقت تنهنجا ٽن ٽن روپين وارا اوقراتا نه کائڻ ياڳ کي لت هڻڻ آهي.

ملائيشيا جي ريلوي اسٽيشن

عبدالقادر جو مٿيون ذڪر لکڻ وقت هتي هڪ ٻئي ڏکڻ هندستاني تامل هندو مسٽر رينگانير جو احوال لکڻ ضروري ٿو سمجهان، جنهن جي ڪهاڻي پڻ ساڳي آهي-يعني لڳاتار محنت ۽ جدوجهد جي. ٻين ڏکڻ هندستانين وانگر مسٽر رينگا جا پڻ وڏا اڻويهين صديءَ ۾ هندستان ڇڏي ٻاهر جي ڏورنهين دنيا ۾ نڪري پيا. اڄ رينگا جيتوڻيڪ شڪل ۽ خاندان جي لحاظ کان انڊين آهي، پر شهريت (Citizenship) ۽ پاسپورٽ ملائيشيا جو اٿس، جنهن لاءِ مال جان به قربان ڪرڻ لاءِ تيار آهي ۽ ملائيشيا جي ڌرتي، زبان، رسم، رواج_ هر شيءِ سان پيار اٿس.
مسٽر رينگانير سان منهنجي ملاقات عجيب نموني سان ۽ اوچتو ٿي. اسان جي شهر ملاڪا کان اٽڪل چاليهه ميل پري_ڪوالا لمپور ڏي هڪ ٻيو وڏو شهر سيريمبان Seremban نالي آهي.جيڪو ملاڪا ۽ جوهور بارو جي وچ ۾ هي شهر آير حطام آهي. آير حطام جوهور رياست ۾ آهي پر سيريمبان ملائيشيا جي هڪ ٻي رياست نيگري سيمبيلان Negre Sembilan جي گاديءَ جو هنڌ آهي.جيئن ڪوئيٽا بلوچستان جي گاديءَ جو هنڌ آهي ۽ پشاور سرحد جو.
هڪ دفعي پنهنجي ورتل سيڪنڊ هئنڊ ڪار کي آزمائڻ لاءِ سيريمبان تائين يڪ ساهيءَ هلائي ويس. رستي تي سڪرنڊ، سعيد آباد، شهداد پور نموني جا ننڍا شهر: لوبڪ چينا، لنگي، رنتائو نالي ستن اٺن ميلن جي فاصلي تي ايندا رهيا.
سيريمبان پهچي اندر گهڙيو ته نه گهميس پر شهر جي ٻن مکيه رستن تي اچ وڃ ڪيم جيڪي ائين آهن جيئن حيدرآباد جو اسٽيشن روڊ ۽ رسالا روڊ (فرق فقط اهو آهي جو سيريمبان ۾ يا ملائيشيا جي ٻين شهرن ۾ ڪٿي به انڪروچ مينٽ ناهي ،جيڪا اسان جي ملڪن ۾ عام آهي _ پوءِ چاهي ڪراچي ڪشمور هجي يا ڪولمبو ڪئنڊي. بمبئي ٻڙودا هجي يا باريسال بارپيور. اها پڻ اهڙي آهي جو سڄي شهر جي به سونهن ناس ڪري ڇڏي ته پيادن ۽

سوارين وارن لاءِ بہ مصيبت ڪريو ڇڏي.)سيريمبان جي سهٽي شهر جي هڪ ڪنڊ وٽ هڪ چيني عورت ڪي ڪمند ۽ ناريل جو رس وڪڻندو ڏسي ڪار بيهاريم.

ٽيهن سينٽن (پوٽي بي رپئي) ۾ نوٽ جيڏو گلاس، ڪمندجي نج رس جو ڏيئي رهي هئي- سو بہ برف بنا، گاڏيءَ کي پاسي تي پارڪ ڪري رس جو گلاس وٺي پيئڻ لڳس. تہ سامهون چوراهي وٽ هڪ عمارت نظر آئي جنهن جي شڪل شبيهہ ۽ نمونو ڏنل وائنل تي لڳو ۽ سمجهي ويس تہ پڪ ريلوي اسٽيشن هوندي جو انگريزن ريلوي اسٽيشن جو نمونو ڪراچي، ڪولمبو، ڪئنڊي، لاهور، ڍاڪا، دهلي، سنگاپور ۽ ڪالا لمپور وغيره جتي ڪٿي ساڳيو ئي رکيو آهي. سو وري شهر ڏي ويندڙ رستي تي مڙي ڪار اچي ريلوي اسٽيشن اڳيان پارڪ ڪيم. اسٽيشن جي در اڳيان اُس ۽ مينهن کان بچاءَ لاءِ ٺهيل ڪماني پورچ ۾ پوليس ڪاتي جي ڪار بيني هئي ۽ پر ۾ بورڊ تي ملئي زبان ۾ لکيل هوتہ سواءِ پوليس ۽ ريلوي عملدارن جي بين ڪي هت ڪار بيهارڻ جي اجازت ناهي.

ڪار پورچ جي مٿان ريلوي اسٽيشن جو ” ڪلاڪ ٽاور“ (گهنٽا گهر) هو جنهن جو گهڙيال انگريزن جي ڏينهن ۾ تہ پڪ وقت ٻڌائيندو هوندو پر هاڻ ڪبرن جو ”مئٽرنٽي هوم“ هو - جو رکي رکي هڪ ڪبر پٽ تي پوڪيل گاهہ مان ڪجهہ ڪٽي پنهنجن ٻچن کي کارائي رهي هئي- يعني Feed ڏئي رهي هئي - سندس ٻچا فقط ڪائڻ مهل ماٺ ۾ هئا باقي وقت چر پر ڪري رهيا هئا.

ريلوي اسٽيشن جي اندر منهن وٽ هڪ روايتي قسم جي لوهي شيخن واريءَ دريءَ سان ننڍڙوٽڪيٽ گهر هو جنهن جو واندو ڪلارڪ اباسيون ڪائڻ سان گڏ رکي رکي ايندڙ گراهڪ کي ٽڪيٽون بہ ڏئي رهيو هو. گراهڪن جي اڻ هوند مان اندازو لڳائڻ سولو هو تہ اسان جي ملڪن وانگيان هتي بہ اڄڪلهہ گهٽا ماڻهو ٽرين بدران بس ٽئڪسين ۾ چڙهن ٿا۽ هتي ويتر گهٽي پئسي ڪري هر ماڻهوءَ وٽ ڪار آهي يا هوائي جهاز ۾ سفر ڪرڻ چاهي ٿو. اهو ئي سبب آهي جو ڏسندي ئي ڏسندي پينانگ، ڪوالا لمپور، اپوح، الور اسٽار، ملاڪا، جوهور بارو، ڪوٽابارو ۽ ملائيشيا جي بين شهرن ۾ هوائي اڏا نهي ويا آهن. ۽ روز بروز اڏامن جو نمبر بہ وڌندو پيو وڃي. ڪوالا لمپور کان سنگاپور تہ هاڻ هر اڌ ڪلاڪ کان بعد جهاز تو اڏامي ۽ ٻنهي پاسن کان ماڻهو ائين لهن چڙهن جيئن بس ۾

سيريمبان ريلوي اسٽيشن جو اندريون نمونو پڻ بلڪل پاڪستاني ريلوي اسٽيشن وانگر آهي. بلڪ ٽيبل ڪرسيون بہ اهڙي نموني ۽ ڊزائن جون رکيل هيون. ويٽنگ روم ۾ اهي ڏکيون ۽ روايتي آرام ڪرسيون پڻ هيون. جيڪي ويجهڙائيءَ تائين پاڪستان ۽ انڊيا جي ريلوي اسٽيشن تي پڻ هيون. ٿي سگهي ٿو تہ اڃا بہ ڪنهن ڪنهن اسٽيشن جي ويٽنگ روم ۾ هڪ اڌ ٻچيل هجي جنهن جي ٻانهن هينان، هڪ هڪ وڏيڪ ڪاٺ جي پٽي، گول ڦري ٻاهر نڪري آئي، جن تي فرسٽ ڪلاس جا مسافر ٽنگون ٽيڙي ٻالم تي دير سان ايندڙ ٽرين جو انتظار ڪندا هئا.

ڪنڊ تي اسٽيشن ماسٽر جو ڪمرو (آفيس) هو جنهن سان لڳ ڪلف لڳل ڪاڪوس جنهن جي چابي سندس ٽيبل جي ساڄي پاسي مٿئين خاني ۾ فائيل هينان لڪل. آئون جيتوڻيڪ ان کان اڳ ٿي موٽيس ٿي، پر ور ي دل چيو تہ ليئو پائي ڏسان تہ ڪير آهي. چاڪٽي ڏسان تہ مار! ريلوي اسٽيشن تہ ساڳي پر ريلوي ماسٽر بہ ساڳئي ان نموني ۽ ٻيهڪ واو جيڪي انگريزن جي ڏينهن کان اسان وٽ هلندا اچن. آئون ڪا دير سندس آفيس جي چائنٽ وٽ پنڊ پهڻ تي ڪيس ڏسندو رهيس. ان بعد هن مرڪي مون کي هيلو ڪيو. ۽ مون وڏي ساٽس هٿ ملائي ڪجهہ ڳالهائڻ خاطر تہ پڇيو هتان ٽرين ڪيڏي مهل ويندي؟

مسٽر رينگانير

پاڻ شڪل مان ئي انڊين تامل لڳي رهيو هو. سخت ۽ ڦڙتيلو جسم - جيتوڻيڪ چڱو ٿلهو هو پر ڦيڦو هر گز نه هو. اچي رنگ جي ريلوي يونيفارم ۾ روايتي ريلوي بابو لڳي رهيو هو، جنهن جهڙن ڪردارن بابت اڪثر جان ماسٽرس ۽ جم ڪاربيٽ جي ڪتابن: ڀواني جنڪشن، ماءِ انڊيا، لاآف جنگل وغيره ۾ پڙهبو آهي. چپن تي مرڪ آڻي چيائين: ”ٻي ٽرين نه هاڻ شام جو ئي ويندي - پينانگ ڏي“.
”پينانگ تائين ڪيترو وقت ٿو لڳي؟“ مون پڇيو مانس .
”ايڪسپريس ٽرين اٺ ڪلاڪ تي وٺي“.
”پلاٽرين ۾ سمهڻ لاءِ سجي سيٽ جو بندو بست آهي يا نه؟“
”ڏينهن واري ٽرين ۾ ان جو بندو بست ناهي باقي رات جو هر مسافر لاءِ سجي سجي سيٽ رزرو ٿئي ٿي“.
”پلا هن ٻئي پاسي ٽرين ڪيستائين وڃي ٿي؟“ مون پڇيو.
”هتان سريمبان کان ريل ٻئي پاسي جوهوربارو بلڪ سنگاپور تائين وڃي ٿي“.
”واه!“ اها ڳالهه منهنجي لاءِ تعجب خيز هئي جو مون کي ان وقت تائين خبر نه هئي ته سنگاپور By Train به وڃي سگهجي ٿو.
”توهان کي ڪيڏانهن وڃڻو آهي؟“ هن پڇيو.
”دل ۾ نه ڪندا. مون کي دراصل ڪيڏانهن به وڃڻو ناهي. بس ائين پنهنجي ملڪ جهڙي ريلوي اسٽيشن ڏنم سو گهڙي پيس“.
اتي پاڻ چانهه لاءِ آفر ڪيائين ته سندس سٺي موڊ ۽ پنهنجي دل جي خواهش کي سمجهي يڪدم وراڻيو مانس:”چانهه ته نه پر جيڪڏهن چند منٽ ڏئي سگهو ته توهان کان ڪجهه انٽرويو وٺان.“
هن ڪلندي بلڪل دوستاڻي نموني سان چيو: ”بلڪل ويهو ته سهي.“ ۽ آئون ڪرسي ريڙهي ويهي رهيس ڪيسي مان پنو پينسل ڪڍي ٽيبل تي لکڻ لاءِ رکيم ۽ ڪيس پنهنجي نالي وارو ڪارڊ ڏيندي چيو مانس: ”هونءَ ته ڏنڌي جي لحاظ کان جهازن جو چيف انجنيئر آهيان ۽ اڄ ڪلهه هتي ملائيشيا جي انجنيئرن کي جهاز هلائڻ لاءِ سبجيڪٽ پڙهايان ٿو.پر لکڻ منهنجي وندرآهي. توهان جي پر ڪشش شخصيت متاثر ڪيو اٿم سو توهان کان به چار ڳالهيون توهان جي زندگيءَ بابت پڇڻ چاهيان ٿو.“
”پلي، موسٽ ويلڪم: هن ڪلي دل سان آڇ ڪئي ۽ مون کي جيڪي سوال ذهن ۾ آيا پڇندو ويس.
”توهان جو نالو؟“
”منهنجو نالو رينگانير آهي ۽ انڊين نسل سان تعلق رکان ٿو.“
”مسلمان، هندو يا ڪرسچن؟“
”هندو آهيان.“
”زبان ڪهڙي ڳالهايو؟“
”گهر ۾ تامل ڳالهايون،جيڪا مادري زبان اٿئون. مليالم به ڳالهائي سگهان ٿو، جيڪا پڻ ڏکڻ هندستان جي مشهور ٻولي آهي. ان کان علاوه ملئي ۽ انگلش ڳالهايان.“
”توهان جي زبان تامل پلاهندي يا اردوءَ سان ملي ٿي يا نه.“
”نه اها بلڪل مختلف آهي. ايتري قدر جو هندي يا اردو فلمون ٽي وي تي انڊيون آهن ته اسان سمجهي نه سگهندا آهيون. جڏهن اسان جون تامل فلمون انڊيون آهن ته اتر هندستاني گراهڪن کي سمجهه ۾ نه انڊيون آهن_ جن جي زبان گجراتي، هندي، مرهٽي، پنجاپي يا ڪشميري آهي.“
”پلا تامل هنديءَ وانگر لکي وڃي ٿي، يا اردوءَ وانگر.“

”نہ ڪي هنديءَ وانگر، نہ ڪو اردوءَ وانگر.“
”پلا ڪجھ ڪجھ بنگالي يا ٿائي (سيامي) وانگر؟“
”نہ! پاڻ هندي ڪجھ ڪجھ بنگالي يا ٿائي سان ملي ٿي. پر تامل جي الف - بي بلڪل مختلف آهي. جيتوڻيڪ لکڻ جو نمونو ٿورو گھڻو ڪٿي ڪٿي چئجي تہ هندي ۽ گجراتيءَ سان ملي ٿو.“
”پلا ملائيشيا ۾ توهان آيائو يا توهان جو پيءُ ڏاڏو؟“
”منهنجو ڏاڏو پر اهو پهرين ملائيشيا ۾ نہ آيو هو. پهرين ڏکڻ آفريڪا جي شهر نيتال ۾ ويو هو. هو 1880 ع يا 1890 ع ڌاري پنهنجي اباڻي ڳوٺ پودو ڪوٽائي (ضلعومدراس) کان پاڻيءَ واري جهاز ۾ چڙهي سائوٿ آفريڪا پهتو .“
”چو ويو - ان جي توهان کي خبر آهي؟“
”بابو ڳالھ ڪندو هو تہ عيال وڏو هو. ڳوٺ ۾ هارپي مان ايتري اپت نٿي ٿي جنهن مان سڄي عيال جي پورت ٿئي، سو اسان جي پڙ ڏاڏي کي پئسي ڏوڪڙ ڪمائڻ لاءِ هندستان کان ٻاهر موڪليو. انهن ڏينهن ۾ انگريزن کي آفريڪا جي ٻيٽڪن ۾ ٻني ٻاري ڪرڻ لاءِ ماڻهو ٿي ڪتا ۽ هندستان مان ماڻهن جا جهازن جا جهاز ڀرجي پورهئي لاءِ اوڏانهن وڃي رهيا هئا.“
”توهان جي ڏاڏي اتي پهچي ڪهڙو ڌنڌو ڪيو؟“
”منهنجي ڏاڏي - سندس نالو ڪپوپ پيوهس هو، نيتال (سائوٿ آفريڪا) ۾ پهچي پهرين ڳاڏي تي شيون رکي وڪڻڻ شروع ڪيون. بعد ۾ هن هڪ هٽڙو ڪوليو، جنهن ۾ ٽڪيون، بسڪيٽ، داليون، چانور، گيهہ، مسالا ۽ ٿورو گھڻو پسارڪو سامان رکي وڪڻڻ لڳو.“
”توهان جي ڏاڏيءَ سان شادي اتي ئي ٿيس يا هندستان مان ڪري ويو هو؟“ مون پڇيو مانس.
”نہ شادي اتان نہ ڪيائين، نہ اتي هميشہ لاءِ رهيو، هو ڏھ پندرنهن سال نيتا (سائوٿ آفريڪا) ۾ رهڻ بعد ڪئنڊي (سريلنڪا) هليو آيو. اتي ڪپڙي جو دوڪان ڪوليائين. شادي بہ اتي ڪيائين.
”ڪنهن سان شادي ڪيائين؟“ ڪنهن سنهالي (سلوني) ڇوڪريءَ سان .
”نہ پنهنجي ذات جي تامل ڇوڪري ءَ سان.“
”مائٽيءَ ۾ هئي يا ڌارئيي هئي؟“
”ٿي سگھي ٿو تہ مائٽيءَ ۾ هجي. پر هوندي بہ تہ ڪا ڏور جي مائٽياڻي هوندي. بحرحال اتي سلون (سريلنڪا) ۾ منهنجي ڏاڏي کي بہ ٻار ڄاوا. هڪ منهنجو پيءُ راماپا ۽ ٻيو منهنجو چاچو - جيڪو ننڍي هوندي کان ئي سلون ۾ آهي. ۽ مون کي سندس نالو ياد نہ آهي. ڪجھ سال سلون ۾ رهڻ بعد منهنجو ڏاڏو سلون ۾ ڪمايل پئسو ڪٺي انڊيا ويو. اتي زمين ٽڪرو خريد ڪري اتي زميينداري شروع ڪيائين. پر اهو ڌنڌو صحيح طرح هلي نہ سگھيو، ان ڪري ڪجھ سالن بعد جڏهن منهنجو پيءُ وڏو ٿيو تہ هن وري هندستان ڇڏيو پر هن دفعي سائوٿ آفريڪا يا سلون وڃڻ بدران هيڏانهن ملايا هليو آيو. انهن ڏينهن ۾ ملايا ۽ سنگاپور تي بہ انگريزن جي حڪومت هئي جيئن هندستان سلون تي، بلڪ سنگاپور تہ الڳ ملڪ نہ هو، پر مدراس پريزيڊنسي جوئي حصو هو. ان ڪري سنگاپور ۾ اڄ بہ مدراسي (تامل نادو صوبي جا ماڻهو گھڻا آهن ۽ سنگاپور ملڪ/ٻيٽ جو نالو بہ چيني يا ملئي نہ آهي پر تامل ٻوليءَ جو آهي. تامل ۾ سنگا معنيٰ شينهن آهي. هن سنگاپور ملايا ۾ اچي هن دفعي ڪو ڌنڌو شروع نہ ڪيو پر، لئبر رڪروٽنگ آفيسر جي حيثيت سان انڊيا مان مزور گھرائڻ جو ڪم شروع ڪيو تن ڏينهن ۾ ملائيشيا جا جهنگل صاف ڪري ربڙ پوکڻ جو ڪم هلي رهيو هو، جنهن لاءِ ڏکڻ هندستان جي

تامل نادو ۽ ڪيرالا صوبن جي پورهيتن جي ضرورت هئي _ جيڪي هتي جي مينهوڳيءَ واري مند ۽ مليريائي علائقي ۾ محنت سان ڪم ڪري سگهن.

”ڪجهه عرصي ڪان پوءِ منهنجو ڏاڏو ربڙ جي پوک Plantation جو اوورسيئر مقرر ٿيو. تيسين منهنجو پيءُ به وڏو ٿي ويو هو. ۽ هو به ربڙ جي پوک ۾ ئي ڪم ڪرڻ لڳو. پاڻ ملائيشيا مان ئي شادي ڪيائين.“

”ڪنهن ملئي ڇوڪريءَ سان؟“ مون پڇيو مانس.

”نه هن به ڏکڻ هندستاني تامل ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي.“

”پلا توهان ڪٿي ڄاوا ڪڏهن ۽ ڪهڙي سن ۾؟“

”آئون ملاڪا شهر ۾ ڄايس 1935 ع ۾.“

”توهان ريلوي ۾ نوڪري ڪڏهن کان ڪئي؟“

”1956 ع کان، پر ان کان اڳ آئون ڪجهه سال اسڪول ٽيچر به ٿي رهيس. ملاڪا ۾ هڪ انڊين اسڪول هو ان ۾ آئون پهرين تامل ٻولي پڙهائيندو هوس.پوءِ مون ريلوي ۾ هڪ ڪلارڪ جي حيثيت ۾ نوڪري شروع ڪئي، تن ڏينهن ۾ مونکي سوا سؤ ڊالر کن پگهار ملندي هئي پر هتي جي ڊالر جو مان اڄ متانهون نه ٿيو هو. سمجهو ته اها رقم ٿي سؤ روپين جي برابر هئي. پر انهن ڏينهن ۾ گهرجون گهٽ هيون. ۽ اهي پئسا گنج هئا ۽ ملاڪا ڇڏي سلينگر رياست جي شهر ڪلانگ ۾ اچي رهيس جنهن جي ريلوي اسٽيشن تي مونکي نوڪري ملي هئي. آهستي آهستي ڪلارڪ مان سينيئر ڪلارڪ ۽ سپرنٽنڊنٽ ٿيس ۽ پوءِ اسسٽنٽ ريلوي ماسٽر ۽ ماسٽر ٿيس. مون شادي به ڪلانگ شهر جي هڪ ڇوڪريءَ سان 1959 ع ۾ ڪئي.

”ڇا پڇي سگهان ٿو ته توهان ڪهڙي ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي _ ملئي چيني يا تامل ڇوڪريءَ سان يا اڃا به ڪنهن ڏورانهين ملڪ جي ڏارينءَ سان.؟“

مسٽر رينگا مرڪي چيو: ”مون به پنهنجي تاملن مان شادي ڪئي ۽ هن وقت هوءَ ڇهن ٻارن جي ماءُ آهي. اسان کي چار پٽ ۽ ٻه ڌيئون آهن.وڏو پٽ توهان وانگر مرچنٽ نيويءَ ۾ آفيسر آهي _ پر هو ناٽيڪل برانچ ۾ آهي. اڄ ڪلهه سيڪنڊ ميٽ جو امتحان سنگاپور مان ڏئي هڪ نار ويجن جهاز تي روانو ٿيو آهي. توهان ڪان پاڻ اهو پڇڻ چاهيان ٿو ته ڇا سنگاپور بدران اهو توهان وٽان ملاڪا مان اهو ڪورس ڪري سگهيو ٿي؟“

”ها.بلڪل. پاڻ اسان جي اڪيڊمي سمنڊ جي ڪناري تي ۽ شهر ڪان پري هجڻ ڪري پڙهڻ ۽ سکڻ جا وڌيڪ موقعا فرهام ڪري ٿي.پر جيئن ته هو ڏارئين شپنگ ڪمپنيءَ مان آهي، ان ڪري ڪيس في پاڻ ڏيڍي پوندي جيڪا هزار کن ڊالر (ڇهه هزار روپيا) ماهانه آهي. هاڻ جيئن ئي توهان جو پٽ سمنڊ جا ايڪيهه مهينا Sea-Time پورا ڪري ته چيف ميٽ جي ڪورس لاءِ ڪيس اسان جي اڪيڊميءَ ڏي ملاڪا موڪلجو. سچ ته مونکي اهو ٻڌي ڏاڍي خوشي ٿي آهي ته توهان جو پٽ محنت ڪري ننڍي عمر ۾ ئي سني پوسٽ تي پهچي ويو آهي ۽ ناروي وارن جا جهاز پيو هلائي. پلا توهان جا ٻيا ٻار ڇاڪن؟“

”ٻيو نمبر پٽ هتي جي نيول فوج ۾ ليفٽيننٽ آهي. ٽيون نمبر پٽ، چوٿون نمبر ڌيءَ ۽ ٻيا ٻار ننڍا آهن. ۽ اڃا اسڪول ۾ آهن.“

”پلا تون ڌيئن کي ڇا پڙهائڻ جو ارادو رکين ٿو؟“ مون پڇيو مانس.

”سندن مرضيءَ تي ڇڏيل آهي. ان سلسلي ۾ آئون سيني ٻارن کي چوندو آهيان ته جنهن کي جيڪا لائين پسند اچي اهو اها ڪٽي ۽ ان لاءِ محنت ڪري. هونءَ منهنجي ڌيءُ جو لاڙو انگي حساب ۾ گهڻو آهي. ۽ هوءَ ايڪنامڪس، ڪامرس جهڙا سبجيڪٽ ڪٽي اڳتي هلي اڪائونٽنسيءَ ۾ ڪم ڪرڻ چاهي ٿي.“

مسٽر رينگا کان چند منٽن جي موڪل وٺي يڪو ويهي رهيس. ان وچ ۾ رکي رکي چيني يا ملئي مسافر ٽڪيٽ بدلائڻ لاءِ يا ڪنسيشن ٽڪيٽ نهرائڻ لاءِ پئي آيا، تن سان هن ملئي ۾ ڳالهائي هر هڪ کي ڪجهه وقت ٻاهر ترسڻ لاءِ چيو ٿي. جيڪي پوءِ رکي رکي در مان ليئا پائي رهيا هئا. ۽ مون کي نڪرڻ لاءِ اکين ئي اکين ۾ چئي رهيا هئا. سو نيٺ سريمبان ريلوي اسٽيشن جي انگريزن جي ڏينهن کان هلندڙ تامل ريلوي عملدار مسٽر رينگانير کان موڪلائي ٻاهر نڪتس.

سنگاپور ”سروس“ تي جيئي ٿو.

هي سڄو قصو هن آير حطام جي مالڪ عبدالله جي پٽ عبدالقادر جو ذڪر ڪرڻ دوران ضروري سمجهيم ته جيئن پڙهندڙن کي آئيڊيا ٿي سگهي ته ڳذريل سؤسالن ۾ ننڍي ڪنڊ جي ماڻهن ۾ ايڪانامي - ڪمائيءَ، خرچ ۽ وڏندڙ گهرجن ڪيئن اٿل پٿل آندي آهي. جنهن کي منهن ڏيڻ ڪارڻ جيڪو جيڪو جيترو جلد گهر ڇڏي (بينل پاٽيءَ ڌبي بدران) مني پاٽيءَ جي ڳولا ۾ نڪري ويو . اهو وڌيڪ سکيو ستابو ثابت ٿيو. پوءِ ڪٽي اهو سنڌ ورڪي هندو واپاري هو يا ڪڇ پوچ جو ڪوجو، بوري ۽ ميمڻ، ڏکڻ هندستان جو مسلمان تامل هويا سنڌي پڙهيل ڳڙهيل عامل.شاعر جي هن مشهور شعر ۾ شايد حقيقت ئي آهي ته:

پهول وه سرها هوا، جو چمن سي نکل گيا.

آير حطام شهر مان نڪرڻ وقت ساڍا ڏهه ٿي رهيا هئا.ٻارهين بجي ڌاري جوهور ٻارو شهر پهتاسين، جوهور ٻارو شهر جيڪو جوهور رياست جي گاديءَ جو هنڌ آهي. ۽ جوهور پرڳٽي ۽ ملائيشيا ملڪ جو پوڇڙ آهي. ان کان پوءِ سمنڊ آهي ۽ ٿورو پري کان سنگاپور ٻيٽ آهي. جنهن جو ڪنارو ۽ ڪناري واريون عمارتون جوهور ٻارو شهر کان صاف چٽيون نظر اچن ٿيون. سنگاپور جو ٻيٽ ملائيشيا جي ملڪ سان جوهورٻاروءَ وٽ هڪ پل Cause_ Way ذريعي ڳنڍيل آهي جتان بسون، موٽرون، ٽرڪون، ٽرينون، ۽ ماڻهو اچي وڃي سگهن ٿا. ڪراچي حيدرآباد سُپر هاءِ وي تي جيئن ٽول پالازا جا وڏ ا دروازا ٺهيل آهن تيئن هتي سورنهن ڪن دروازا آهن جن وٽان ڪارون قطارون ڪري لنگهن، دروازي وٽ ڪار بيهاري اتي جو اتي دروازن جي وچ ۾ ويٺل اميگريشن آفيسرن کي پنهنجو پاسپورٽ ۽ ويزا جو ڪارڊ ڏنوسين جن ان تي Exitڻپوهنيو يعني ملائيشيا ملڪ کان ٻاهر نڪتاسين.

پوءِ دادو موري جيڏي ۽ جهڙي پل ٽپي سنگاپور پاسي ٽپي ساڳي قسم جي دروازن وٽ پهتاسين ۽ اتي وري پاسپورٽ ڏيکاري سنگاپور جي ويزا ورتيسين ۽ پاسپورٽ تي سنگاپور جي اميگريشن آفيسرن Inter جونپو ۽ تاريخ هنئي. يعني هاڻي اسين سنگاپور ۾ پهچي ويا سين ۽ ان گهڙيءَ کان سنگاپور جو قاعدو قانون لاڳو ٿي ويو. پر ۾ هڪ ٻئي سنگاپوري آفيسر کان نورالدين ڊرائيور ڪار جي ”پرمٽ“ ورتي، نورالدين ٻڌايو ته اها تمام ضروري آهي. جو سنگاپور حڪومت نه ٿي چاهي ته هنن جي ملڪ ۾ گهٽيون ڪارون اچن جو سنگاپور ٻيٽ تمام ننڍو آهي. فقط ڇهه سؤ چورس ڪلوميٽر يعني ٻه سؤ چورس ميل سنگاپور جي ننڍڙي هجڻ جو اندازو ان مان لڳائي سگهجي ٿو ته (سنڌ جي پڪيڙ پنجونجاهه هزار چورس ڪلو ميٽر آهي. يعني سنڌ جيتري پٽ ما ٻه سؤ پنجهتر ڪن سنگاپور جيترا ٺهي سگهن ٿا.)۽ ملائيشيا ملڪ جي ڀيٽ ۾ ته سنگاپور هيڪاندو ننڍو آهي. جو جو ايسٽ ملائيشيا (سرواڪ ۽ صباح) ۽ ويسٽ ملائيشيا جي جملي پکيڙ اٽڪل سوالک چورس ميل آهي.يعني ملائيشيا جيتري پٽ مان ته سنگاپور جيترا ٻيٽ ڇهه سؤ ٽيهه ٽين پر سنگاپور جي ترقي ملائيشيا يا ڪنهن ٻئي ملڪ سان ڀيٽبي ته تعجب ٿو لڳي. هيترو ننڍڙو ٻيٽ جنهن ۾ ڪجهه به ناهي ۽ ڏهه سال اڳ تائين هڪ مهاڻن جو ڳوٺ هو جيئن بابا پٽ شاهه يا منهوڙو پر هاڻ جاپان بعد ٻئي نمبر تي سڄي ڏکڻ اوير ايشيا ۾ امير ۽ ماڊرن ملڪ آهي. سنگاپور ۾ نه بنيون ٻارا آهن نه ڪاٽيون نه جبل پر جاپانين وانگر هتي جا ماڻهو محنت، عقل ۽ ڊسيپلين سان رهي سڀ ڪجهه حاصل ڪري ورتو

آهي. جاپاني تہ وري بہ هڪ قوم آهي پر هتي سنگاپور ۾ تہ مختلف زبانن، مذهبن، رنگن جي ماڻهن جي ڪچڙي پڪي پيئي آهي. پر بقول اسان جي هڪ ڪليگ لئيٽن نندڪرجي، ڪين اهڙو ليبر مليو آهي، جنهن ملڪ ۾ ماڻهن جي قسمت سڌاري ڇڏي آهي. سنگاپور ۾ ملئي بہ رهن ٿا تہ چيني بہ انڊين تامل ۽ سنڌي سنڌ ورڪي بہ رهن ٿا تہ انڊونيشي، فلپيني، ۽ يورپي بہ، پر ڇا مجال جو مذهب، ٻولي يا رسم رواج جهڙي ڳالهہ تان وڙهن. هرهڪ ٻئي جي عزت ڪري ٿو ساڳيا ملئيءَ چيني ملائيشيا، ٿائلينڊ، ۽ چين ۾ بہ رهن ٿا. پر سنگاپوري ”ملئي“ ۽ ”چيني“ ٻين کان وڌيڪ سمارٽ،منظم، باادب ۽ سمجهو هوندا. محنتي هوندا پڙهيل لکيل هوندا سنگاپور گذريل ڏهن ٻارنهن سالن ۾ جيڪا ترقي ڪئي آهي. تنهن ڪيس اوسي پاسي جي مڙني ملڪن کان سکيو ستابو ۽ الڳ ٿلڳ بڻايو آهي. هر قسم جي آزادي هوندي بہ هيءُ ڇڙواڳ ناهن. هرقسم جي عياشي هوندي بہ محنتي آهن. دنيا ۾ سڀ کان گهٽ موڪلون سنگاپوري ڪن ٿا. بقول سنگاپور جي هڪ سنڌي واپاري سيٺ هرڪشن پوجواڻيءَ جي- جنهن ڏياريءَ واري ڏينهن بہ سڄو ڏينهن موڪل نہ ڪئي: ”سنگاپور قدرتي دولت ۾ غريب آهي. ان ڪري سنگاپوريءَ ڪي پئسي ڪمائڻ /سکيو ستابو رهڻ لاءِ محنت ڪرڻي ٿي پوي. سنگاپور Service (خدمت) تي زنده آهي. اسان آيل ٽوئرسٽن جي خدمت ڪري پئسو ڪمائي سگهون ٿا. ملائيشيا يا سعودي عرب جهڙن ملڪن جو مثال هڪ وڏيري/زميندار جيان آهي. جنهن وٽ سڀ ڪجهہ آهي. مهينو بہ نندبون پيو ڪندو تہ بہ بک نہ مرندو. ڌرتيءَ اندران تيل، سون، جست، پيو نڪري، ۽ زمين مٿان ناريل، ربڙ ۽ پام وغيره.سنگاپور جو مثال هڪ هاري، پورهيت يا ايراني هوٽل جي ڍاڙيءَ تي رکيل پگهار دار نوڪر وانگرآهي. جيڪو هڪ ڏينهن بہ موڪل ڪندو تہ ڍاڙيءَ تان هٽ ڏوئيندو،يعني پورهيو ڪندو ڪمائيندو تہ کائيندو نہ تہ بک مرندو. ان ڪري اسان گهٽي موڪل ڪرڻ بدران پورهيو ڪرڻ چاهيون ٿا. اهو ئي سبب آهي جو سنگاپور۾ آچر (موڪل واري ڏينهن بہ) دڪان کليل آهن. بندرگاهہ بازاريون کليل آهن.“

سنگاپور۾ گهٽائي چينين جي آهي

ملڪ جو گهڻو واپار ۽ ترقيءَ جو مدار بندرگاهہ تي بہ آهي. سنگاپور جي بندرگاهہ ۾ هروقت_ هر ڏينهن توڙي رات_ جهازن کي سهوليت ملڻ ڪري هن پاسي سنگاپور جو بندرگاهہ بہ ايڏي ترقي ڪري ويو آهي، جو اڄ ڪلهہ سنگاپور جو بندرگاهہ دنيا جي ٻئي نمبر تي آهي.۽ صفائيءَ ۾ تہ ڪيترن ئي سالن کان پهرين نمبر تي آهي.سنگاپور جي ڪن ڪن چينين ۽ انڊين جا پنهنجا ذاتي گهر جاپانين جهڙاصاف سترا نہ هجن پر، سنگاپور جو شهر، گهٽيون، رستا چوڌاري پکڙيل باغ، باغيچا، ريلوي اسٽيشن ۽ ايئر پورٽ وغيره جو تہ ٽوڪيو بہ مقابلو نہ ٿو ڪري سگهي. مجال آهي جو ڪو ٽنڊو يا وڏو پني پور يا سگريٽ جو ٽوٽو_ رستي تي اڇلائي اتي جو اتي پنج سؤ روپيا ڪن ڏنڊ، ڪار کي غلط پارڪنگ ۾ بيهارڻ تي تہ هزار روپيا ڪن ڏنڊ آهي.پر زيبرا ڪراسنگ کان سواءِ ٻئي هنڌ تان رستو ٽپڻ تي پيادي کي پنج سؤ روپيا ڏنڊ پرڻو تو پوي ۽ اهي ۽ ٻيا انيڪ قاعدا قانون هر هڪ لاءِ ساڳيا آهن. غريب توڙي امير لاءِ ورڪر توڙي سياست دان لاءِ ملڪي توڙي ڌارئين ماڻهوءَ لاءِ.

بحرحال سنگاپور حد کان وڌيڪ سکيو ستابو ۽ سهڻو ٿيندو وڃي. ان جو اندازو ملائيشيا ڇڏي سنگاپور گهڙڻ سان ئي ٿئي ٿو. وچ ۾ وقت جو فرق رڳو پنج منٽ ۽ مفاصلي جو فرق بہ ٿي ميل آهي. هونءَ تہ ملائيشيا بہ سکيو ستابو، صاف سترو، سهڻو ۽ امير ملڪ ٿيندو وڃي، پر سنگاپور جي ڳالهہ ئي ٻي آهي.سنگاپور گهڙڻ سان ئي محسوس ٿئي ٿو تہ ڪا وڏي تبديلي اچي ويئي آهي. سنگاپور بہ ملائيشيا وانگرسرسبز ۽ سائو آهي، پر اتي هروڻ، هربوٽو، پنهنجي جاءِ تي پيو سونهي. ڪٿي بہ گاهہ وڌيل نظر نہ ٿو اچي.ڏڪيهن ۽ آسمان سان ڳالهيون ڪندڙ عمارتن جا شيشا چمڪندا رهن ٿا. رستا صاف سترا ۽ لسا، ڦٽ پاٿن تي رستن ۽ بسن جا نالا ۽ نمبر لڳل. مسافرن جون قطارون ۽ ويهڻ لاءِ اڏاوتون. چپي چپي تي پبلڪ فون ۽ ويجهڙائيءَ

جون مشهور جايون ڏسڻ لاءِ نالا ۽ تير لڳل. وڏو توڙي ننڍو بااد ب ۽ ڊسيپلينڊ_ جنهن بابت مٿي بہ لکي چڪو آهيان. جيڪو ماڻهو چين، هانگ ڪانگ، تائيوان، ملائيشيا ۽ ٻين ڏکڻ اوڀر ايشيا جي ملڪن ۾ رهيو هوندو ان کي خبر هوندي ۽ ان ڳالهہ جو قدر ڪندو تہ چيني ماڻهن کي ائين ڪنٽرول ۾ رکڻ واقعي سنگاپور حڪومت جو ڪمال آهي_يعني ڏندي بنا! موچڙي بنا چيني ماڻهوءَ کي ڪنٽرول ۾ رکي نہ سگهيو.

ملائيشيا وانگر سنگاپور ۾ بہ سيني مذهبن، زبانن، ۽ ماڻهن جي عزت ڪئي وڃي ٿي. حساس عنوانن تي بحث ڪرڻ تي بندش وڌل آهي- جيئن ڪنهن کي بہ رنج نہ پهچي. هر هڪ آزاد آهي تہ ٻارن کي انگريزي پڙهائي يا تامل،چيني پڙهائي يا ملئي. مندر ۾ وڃي يا مسجد ۾. گوردواريءَ ۾ وڃي يا پگوڊا ۾ پر ملڪ جي ڊاهہ ڊوهہ نہ ڪري .

ڪيترائي يورپي ۽ مغربي ماڻهومختلف عبادت گهرڏسڻ جي لاءِ سنگاپور ۾ اچن ٿا.جن کي حڪومت جي طرفان اهي ڏسڻ جي اجازت ڏني وئي آهي_بشرطيڪ ان مذهب جون ضروري اخلاقي ۽ رسمي ڳالهين جو خيال رکن_جن بابت حڪومت طرفان چيپل گائيڊ بڪ ۾ واضع طور لکيل ٿئي ٿو.جيئن مسجد لاءِ لکيل آهي تہ اندر وڃڻ کان اڳ ٽوئرسٽن لاءِ ضروري آهي تہ بوٽ ٻاهر لاهين. سگريٽ ڇڪڻ يا ڏاڍيان ڳالهائڻ کان پرهيز ڪن. اسڪرٽ يا ٻانهن بنا بلائوز پاتل عورتون پنهنجي سجي جسم کي ڍڪي پوءِ اندر وڃن ۽ اها عورت جيڪا حيض وارن ڏينهن_Periods Menstrual ۾ آهي.اها اندر نہ وڃي - وغيره وغيره.

سنگاپور ۾ گهٽائي چينين جي آهي.ڪي ڏهہ سيڪڙو ڪن ملئي ۽ هندستاني ٿيندا. پر ماڻهن جي حساب سان مسجدون تمام گهٽيون آهن. ملائيشيا ٽپي سنگاپور اچڻ شرط ئي هڪ تمام وڏي خوبصورت مسجد ڪابي پاسي نظر اچي ٿي. جيڪا شايد هن سال نهي راس ٿي آهي. جو هن کان اڳ هتان لنگهندي نظر نہ آئي. ان کان علاوه شهر ۾ ٻيون بہ ڪيتريون ئي ننڍيون وڏيون مسجدون آهن. وڪٽوريا ۽ جالان سلطان تي ملباري مسجد، عرب اسٽريٽ وٽ سلطان مسجد ۽ بيچ روڊ جي ڇيڙي وٽ حاجاڻي فاطمہ مسجد، وڏين مسجدن مان ڪجهہ آهن.

سنگاپور ۾ ڪو بہ رستو پري ناهي

ملائيشيا مان نڪري سنگاپور ۾ داخل ٿيڻ جو نيو سنگاپور اميگريشن وارن کان پنهنجن پاسپورٽن تي ٺپو هڻائي پوءِ ”مئرينرس ڪلب“ ڏي روانا ٿيا سين_ جتي اسان جي ٽڪڻ جو بندو بست ڪئپٽن ظهور ڪرايو هو. مئرينرس ڪلب تنجنگ پگار _ سنگاپور جي مشهور شاپنگ سينٽرن مان هڪ، جي پرسان ۽ زري گهٽ شهر ۾ آهي. ڪراچيءَ جي ميڪلوڊ روڊ يا نيوپارڪ جي وال اسٽريٽ وانگيان شينٽن وي (روڊ) پڻ ويجهو اٿس، جنهن تي سڀ کان گهڻيون بئنڪون ۽ ڏيتي ليتيءَ جون آفيسون آهن. هونءَ تہ سجو سنگاپور جو ملڪ هڪ شهر آهي ۽ شهر بہ اهڙو جهڙو هانگ ڪانگ، ڪولمبو، ڪنهن زماني جو بيروت ۽ عدن، پينانگ يا ڪجهہ ڪجهہ ڪراچي جنهن جي هر هڪ گهٽي دڪانن ۽ شاپنگ سينٽرن سان ٽب هجي ۽ دڪان ڏينهن رات کليل هجن، جيئن ڪنهن بہ وقت آيل مسافر خريداري ڪري سگهن پر اهو آهي تہ ڪراچي پڪيڙ ۾ تمام گهٽو وڏو آهي. رڳو ملير لانڍي.کان ٽاور ڪيا ماڙي تائين ويهہ ميل ڊگهو ٿيندو ۽ سائيٽ مارپيور کان نيو ڪراچي يا ڪورنگي تائين بہ ويهہ ميل ڪن ويڪر ۾ ٿيندو. پر سنگاپور جو شهر بلڪل سجو بيٽ ڊيگهہ ۾ چوويهہ ميل آهي ۽ ويڪر ۾ تيرنهن ميل. سو سنگاپور رڳو ڳتيل گهٽو آهي اُن ڪري تمام وڏو ٿو لڳي ۽ ماڻهو پلجيو وڃي.

هڪ دفعي ڪيپل روڊ تي بس لاءِ بيٺو هئس (جتي سنگاپور جو مشهور ڪيپل نالي شپ يارڊ پڻ آهي) اتان آرچرڊ روڊ وڃڻو هوم پر ۾ بيٺل هڪ سنگاپوري انڊين چيو: ”توهان کي جلدي هجي تہ بس لاءِ انتظار ڪري وقت ضايع نہ ڪريو ٽئڪسي ڪرائي هليا وڃو“ ٽئڪسي ۾ ويهڻ وقت هڪ دم خيال آيو تہ ڪٿي ٽئڪسيءَ وارو مون کي ڏاريو سمجهي ڏورانهن رستن

ڪان نہ وني هلي سو بس اسٽاپ تي بيٺل سنگاپوري انڊين کان پڪ ڪرڻ خاطر پڇيم ”پائو آرچرڊ روڊ ڪيترو پري آهي؟

ڪلي وراڻيائين: ”هتي تہ ڪابہ شيءِ پري ناهي. سنگاپور آهي ئي ڪيترو بيٺ!“

سو واقعي سنگاپور ڪو ايڏو وڏو بيٺ نہ آهي ۽ ٽئڪسين جا ڀاڙا بہ ٻين ولايتي ملڪن جي ڀيٽ ۾ هتي واجبي آهن ۽ اهي سرڪار طرفان مقرر ٿيل آهن. مقرر تہ گهٽو ڪري سيني ملڪن ۾ هوندا آهن. پر سنگاپور جا ٽئڪسي ڊرائيور ان تي عمل ڪن ٿا. ۽ سنگاپور جي پوليس ان معاملي ۾ متس ڪرڙي اک رکي ٿي. سنگاپور ۾ پهرين ڏيڍ ڪلو ميٽر جو ڀاڙو هڪ سنگاپوري ڊالر آهي - يعني ساڍا ڇهہ روپيا ڪن ۽ جي ٽئڪسي ايئر ڪنڊيشنڊ آهي تہ هڪ ڊالر ويهہ سينٽ. ان بعد هر چار سؤ ميٽرن بعد ڀاڙو ويهہ سينٽ وڌي ٿو. انتظار لاءِ هڪ منٽ جا ڏهہ سينٽ آهن.

سنگاپور جو سُهڻو آهي

سنگاپور ۾ ماڻهو هوائي جهاز، ساموندي جهاز ۽ خشڪي رستي ملائيشيا کان اچي سگهي ٿو هن کان اڳ اسان جو هميشہ سمنڊ رستي اچڻ ٿيندو هو. ۽ جهاز ايسٽ ڪوسٽ (اوپرڪناري) ڪلفرڊ پيئر جي پرسان اچي بيهندو هو، جتان ٻن منٽن جو پنڌ ڪندا هئا سين. رستي جي ٻئي ڪپر تي چيئنج ايلي (ڪراچيءَ جهڙي بوهري بازار)، رئفل روڊ، هاءِ اسٽريٽ، (ڪراچيءَ جي جامع ڪلاٿ مارڪيٽ_بلڪ حيدرآباد جي شاهي بازار) هل اسٽريٽ، نارٿ برج روڊ، جهڙا مشهور روڊ، رستا ۽ بازاريون، سامهون هوندا هئا . يا جهاز ويسٽ ڪوسٽ پاسي اچي بيهندو هو. جتان پوءِ ٻيڙي (لانچ) ٽئڪسيءَ ذريعي عرب اسٽريٽ، تنجم پگار يا پيلس پارڪ جهڙن شا پنگ سينٽرن ۽ بازارين ۾ اچي نڪرندا هئاسين. اهي رستا سالن کان ڏٺل وائٺل ۽ ياد هئا. بلڪ ڪيترا رستا ۽ عمارتون اسان جي اکين جي اڳيان ڳڏريل ڏهن يا پندرنهن سالن ۾ نهيون. سنگاپور جو ايئر پورٽ ۽ ملائيشياڏي ويندڙ رستي واري علائقي ووڊ لئنڊس Wood lands پاسي لاءِ ٻڌبو پيو هو تہ اتي بہ تبديلي اچي رهي آهي. سرڪار جهنگ ويرائي باغ، ۽ بنگلا، رستا ۽ روڊ نهرائي رهي آهي، پر ان پاسي ڪڏهن بہ وڃڻ جو وقت ۽ ضرورت پيش ڪونہ آئي. پر هاڻ جيئن تہ اسان ملائيشيا کان باءِ روڊ اچي رهيا هئاسين سو سنگاپور جو اهو سڄو پنيون پاسو ڏسڻ جو وجهہ ملي ويو ۽ ساڳئي وقت ڪراچيءَ کان ملائيشيا هن دفعي هوائي جهاز ۾ ويندي وقت سنگاپور جي هوائي اڏي تي لهڻ ڪري چانگي وارو علائقو پڻ ڏسڻ جو سنو موقعو ملي ويو. ڪنهن زماني ۾ بس رستي چانگي وڃبو هو تہ اهو هڪ ننڍڙي ڳوٺ خانوٽ پاڻوٽ يا سيڪات جهڙو الڳ ٿلڳ لڳندو هو. پر هاڻي سڄو ملڪ هڪ تي ويو آهي. جيئن ڪراچيءَ جا ڏورانهان علائقا: ملير، لانڍي، لسٻيلو، منگهو پير، ڪورنگي، اورنگي، شهر سان ملي هڪ ٿي ويا آهن. يا حيدرآباد ۾ ٽنڊو آغا، ٽنڊو ولي، محمد چنڊ جو ڳوٺ، جاني شاهہ، ڪچو قلعو وغيره سڀ وڌي وڌي هڪ يڪو حيدرآباد شهر ٿي ويو آهي. اهو ضرور آهي تہ سنگاپور شهر وڌيو آهي. پر حساب ڪتاب سان ڪٿي بہ گهر دوڪان يا هوٽل ناهي وئي آهي تہ ان کان اڳ پهرين پڪا رستا، گٽرسسٽم، پاڻيءَ جاپائيپ، مينهن جي پاڻيءَ جي نيڪال جون نالون، اليڪٽرڪ ۽ ٽيليفون جا ٿنيا ۽ تارون، ڪارين بيهارڻ لاءِ پارڪنگ جا بندوبست پهرين ڪيا ويا آهن. ويندي ٻهراڇلائڻ لاءِ ڊبا ۽ آهر، ٻارن لاءِ پارڪ ۽ پينگهون، اسڪول ۽ اسپتالون، عورتن ۽ پوڙهن لاءِ اس ۽ مينهن جي بچاءُ لاءِ اڏاوتن وارا بس اسٽاپ ۽ بينچون - پهرين مهيا ڪيا ويا آهن. اهو ئي سبب آهي ۽ اها ئي اڳ جي پلاننگ ۽ سوچ آهي جنهن ڪري سنگاپور سهڻو شهر ٿي پيو آهي. سنگاپور نہ فقط صاف ۽ سهڻو شهر آهي، پرسندس رهاڪوءَ لاءِ هر سک ۽سهولت موجود آهي. هيڏو ڳتيل ۽ آباد شهر هوندي بہ هر عمارت جي هر فليٽ ۾ رهندڙ کي فون جهڙي عياشي ايترو آسانيءَ سان مليو ٿي وڃي جيترو پوسٽ آفيس تي وڃي ٽڪليون وٺڻ، يا پساريءَ جي دوڪان تان سڪاڪائي، يا ڏوڏي، پست جي

ڪڻ، يا مني ڪاني، ونڻ. پر جيڪا شيءِ سنگاپور ۾ آسانيءَ سان نہ ٿي ملي سگهي اها آهي موٽر ڪار. حڪومت طرفان ان ڳالهہ تي سختيءَ سان زور وڌل آهي تہ سنگاپوري گهٽ کان گهٽ ڪارون خريد ڪن. ان جوسبب اهو ناهي تہ ڪو سنگاپور چاهي ٿي تہ سنگاپوري پيدل هلن. پر ان ڪري جو سنگاپور تمام ننڍڙو ملڪ/ شهر آهي ۽ ماڻهو تہ ڏينهون ڏينهن امير ٿيندا وڃن. سو جيڪڏهن هرهڪ ڪار وٺڻ شروع ڪندو تہ رستا ۽ فٽ پاٿ سڀ ڪارين سان پرجي ويندا پوءِ پنڌ هلڻ وارن لاءِ مصيبت ۽ ڪمن ڪارين ۾ رنڊڪ پئجي ويندي. ان ڪري گهٽ کان گهٽ ڪارون هجڻ شهر جي سونهن ۽ سهولت لاءِ فائديمند آهن.

سنگاپور ۾ ڪار رکڻ وڏو شان آهي

جيستائين سواريءَ جو سوال آهي حڪومت طرفان بسون ايتريون تہ گهڻيون ۽ آرامده هلن ٿيون جو بس ۾ سفر ڪرڻ وڌيڪ سستو، آسان ۽ سلامتيءَ وارو ٿي پيو آهي. سنگاپور ۾ پنهنجي ڪار رکڻ مان ڪو گهڻو فائدو ناهي.جو جو هڪ تہ لکا روپيا سيڙائي ڪار ونجي جو هتي جي حڪومت سنگاپورن کي دلشڪستو ڪرڻ لاءِ ڪار جي قيمت، روڊ ٽئڪس، رجسٽريش في، ڪار پارڪنگ چارجز وغيره تمام ڳري ڪري ڇڏي آهي. مثال طور اها ٽويوٽا ڪار جيڪا جاپان ۾ چاليهہ هزار روپئي ڪن ملي ٿي ۽ پاڪستان جهڙي ملڪ ۾ تمام گهڻو ٽئڪس لڳڻ کان پوءِ بہ سوا لک روپئي ڪن وڃيو پوي پر هتي سنگاپور ۾ ان جي قيمت اچا بہ ڳري رکي ويئي آهي - اٽڪل بہ سوا بہ لک ڪن. جيتوڻيڪ جنهن حساب سان ريڊيو، ٽي وي، ۽ واچون وغيره سنگاپور ۾ سستيون آهن. ان حساب سان ڪار جي قيمت بہ سستي هئڻ کپي جيتري جاپان ۾ آهي. پر سنگاپور ۾ ڪارون ڇاڪاڻ ته واٽي مهانگيون ڪيون ويون آهن. مثال طور: رجسٽريشن في ۽ روڊ ٽئڪس جيڪو پاڪستان ۾ گهٽي ۾ گهٽو تہ بہ ساليانو ڇهہ سؤ يا وڏين ڪارن جو اٺ سؤ روپيہ آهي. پر هتي سنگاپور ۾ اهو ڏهہ ويهہ هزار ڪن (ڪار جي وڏائيءَ موجب) آهي. پر هن سال ڪان تہ هن ڪي بہ بيٽو ٽيٽو ڪري ڇڏيو اٿن. بلڪ ڪار وٺڻ جي ان ڪي ٿي اجازت ڏين ٿا جيڪو اڳهين ڪار جو خريدار آهي ۽ پنهنجي پراڻي ڪار جنڪ يارڊ (ڪارن جي قبرستان) ۾ وڃي جمع ڪرائي. يعني ان ڪار ڪي ردي سمجهي ڦٽو وڃي ڪري. (جنهن ڪي حڪومت پوءِ رجائي لوهہ جي ڪم ۾ آڻي ٿي) ۽ مالڪ پوءِ ان جي بدلي ۾ نئين ڪار وڃي وٺي - پنهنجن پئسن سان.

ڏٺو وڃي تہ سنگاپور ۾ ڪار رکڻ جي ڪابہ ضرورت ناهي جو ماڻهو سنگاپور ۾ ڪٿي بہ هجي تہ هو بس اسٽاپ ڪان پري ناهي. ڪيترين ڪمپنيون آفيسون ڪارخانا پنهنجن ماڻهن کي گهر کان آفيس آڻڻ ۽ پهچائڻ لاءِ مني بسون هلائن ٿا. ٽئڪسيون عام جام آهن يا ٽئڪسيءَ جي لاءِ ڪٿان بہ مفت ۾ فون ڪري سگهجي ٿو. سو اهڙي حالت ۾ پنهنجي ڪار رکڻ انگريزيءَ جو مثال ”اڇو هاٿي پالڻ“ آهي. جنهن تي رڳو خرچ ئي خرچ آهي. پر تنهن هوندي بہ سنگاپور ۾ ڪار رکڻ وڏ ماڻهپي جو نشان -Status Symbol آهي. ڪنهن ماڻهوءَ جو بئنڪ بئلنس ڪٿي لکا روپيا هجي . گهر ۽ آفيس ۾ ڪٿي ٽيليفون ۽ ٽئڪسيون هجن. هرڪمري ۾ ٽي وي ، وي سي آر هجيس. پر تيسين هو پاڻ کي غريبڙو محسوس ڪري ٿو، جيسين ڪار نہ وٺي. ۽ جيڏي وڏي ڪار اوڏو وڏو ماڻهو. ڪيترا اهڙا بہ وڏا ماڻهو آهن جن وٽ وڏيون ڪارون ائين بيٺيون آهن. جيئن ڪن جاپاني وڏن ماڻهن وٽ گيشائون (رکيلون) يعني رڳو رکڻ لاءِ - يلي استعمال نہ ڪن، ۽ جاپانين وانگر ڪيترائي سنگاپوري دولتمند خاص ڪري چيني، ڪارون فقط ان لاءِ وٺن ٿا تہ جيئن ماڻهن تي رعب ويهي تہ هو ايڏي وڏي ڪار رکي سگهن ٿا. ان جو خرچ ادا ڪري سگهن ٿا. ڪيترا اهڙا بہ سنگاپور جا واپاري هاءِ اسٽريٽ ۾ پنهنجن ٻڌي واپار جي ايئرڪنڊيشنڊ آفيسن ۾ ٽيليفونن جي وچ ۾ وينل نظر ايندا جن جو گهر آفيس کان فقط فرلانگ ڪن پري هوندو. ۽ هو سڄو ڏينهن آفيس ۾ وهڪ ڪري گهر پنڌ وڃڻ پسند ڪند ا پر ڊرائيور ڊيوٽيءَ موجب صاحب/ سيٺ جي ڪار گهر کان آفيس ۽ آفيس کان گهر آڻيندو نيندو

رهندو. جيئن اوڙي پاڙي خاص ڪري واپاري پارٽيءَ کي خبر پوي ته سيٺ جو ڪيڏو رتبو، شان، ۽ ساک آهي.

سنگاپور ۾ ڪارون گهٽائڻ جا اپاءَ

سنگاپور حڪومت پنهنجي ملڪ جي ماڻهن کي ڪارون وٺڻ کان ته ڪافي جهل پل ۽ دلشڪستو ڪري ٿي پر پر واري ملڪ ملائيشيا کان ايندڙ ڪارن جي ٻوڏ کي ڪيئن جهلي؟ صفا جهلي ڇڏڻ ته معنيٰ پنهنجي پير تي ڪهاڙو هڻڻ. ڇو جو سنگاپور وارن جو گذران ٻاهران آيل ماڻهن تي آهي ۽ هو جيترو يورپ آمريڪا کان آيل ماڻهن مان ڪمائن ٿا اوترو ئي ملائيشيا جي ماڻهن مان. ملائيشيا جا ماڻهو به ڪافي امير آهن ۽ سنگاپور ڏي ته امير توڙي غريب خرچڻ لاءِ پڄي ٿو. غريب اهو سوچي سنگاپور اچي ٿو ته گهر لاءِ سستي شيءِ وٺان: ڪپڙا،گنديون، ٿانوَ، ٿپا، اليڪٽرڪ جو سامان، وغيره ۽ امير ماڻهو جنهن وٽ گهر ۾ هر شيءِ موجود آهي. سو عياشيءَ لاءِ سنگاپور پڄي ٿو. خاص ڪري اها جاءِ جيڪا ملائيشيا ۾ موجود ناهي. يا جيڪا عياشي هو آزاديءَ سان پنهنجي ملڪ ۾ نٿو ڪري سگهي. جو پنهنجن ۾ هن ڪجهه ٻيو ئي اميج ڏنو آهي. جيئن ڪيترا ئي هند، سنڌ، ۽ عرب دنيا جا "معزز ماڻهو" جيڪي پنهنجن ڳوٺن، قومن، ۽ قبيلن ۾ ته پرهيزگار، متقي ۽ خبر ناهي ڇاڇا سڏائين ٿا، سي ههڙي ٻاهر جي دنيا ۾ جيڪي ڪم اچي ڪن ٿا، تن جو ذڪر جيڪر سنڌن مريدن يا قوم جي ماڻهن سان ڪجي ته هو پاڻ خودڪشي ڪن يا پڌائڻ واري جو انت آڻين. بحر حال سنگاپور سڄاٽپ ڪري انسان جي انهن ڪمزورين جو پورو فائدو وٺي رهيو آهي ۽ جيڪا سروس ڪنهن زماني ۾ بيروت، ڪولمبو، ۽ ڪجهه ڪجهه ڪراچيءَ تي ڏني سا هاڻ بئنڪاڪ، بمبئي ۽ سنگاپور ڏئي رهيو آهي. ۽ سنگاپور ڪڏهن به نه چاهيندو ته ملائيشيا جا مال دولت وارا ماڻهو نه اچن. باقي سنڌن ڪارن جي اچڻ تي تورائي ڪرڻ لاءِ "سنگاپور حڪومت" ڪجهه اپاءَ ورتا آهن، جن ڪري هن ملڪ ٽرئفڪ کي ڪنٽرول ۾ رکي ورتو آهي: هڪ ته سنگاپور ۾ ڪار بيهارڻ جي پارڪنگ في ڪري رکي وئي آهي ۽ وچ شهر ۾ گاڏي بيهارڻ جي في ڪلاڪ جا ٻه ڊالر آهي. سو ٻه ڪلاڪ يڪو هڪ جڳهه تي بيني ته ، نه ته جي ڪلاڪ ۾ ٽي چار هنڌن تي بيني ته اوترا دفعا ٻه ٻه ڊالر پوءِ چاهي ڪنهن هنڌ چاهي پنج منٽ بيهي. سو توهان فقط ڏينهن جا ٻارنهن ڪلاڪ شهر ۾ مختلف هنڌن تي بيهاري ته ٻه چوويهن ڊالرن کان ٽيهه چاليهه ڊالر پارڪنگ في ٿي سگهي ٿي يعني ٻه اڍائي سؤ روپيه اهي ٿي ويا. ۽ اها في ان ئي ڏينهن پرٽي آهي.جي هفتو ڪن دير ٿي وئي ته معنيٰ بيڻ ٽيڻ ۽ مٿان ڏنڊ پڻ. (اهو قائدو ملائيشيا ۾ پڻ آهي.) ٻي ڳالهه ته سنگاپور جي شهر ۾ اچ وچ گهٽائڻ لاءِ ڪيترن ئي رستن تان لنگهڻ جا ٻه ڊالر في رکي وئي آهي. جيئن مثال طور حيدرآباد ۾ رسالارود، اسٽيشن روڊ، ۽ فردوس سينيما، ڏي ويندڙ رستي تان لنگهڻ جا ٻه ٻه ڊالر في هجي ته اهو ماڻهو جيڪو گورنمينٽ اسڪول وٽ بيٺو هجي ته ان کي فردوس سينيما ويندي وقت رسالا روڊ ڇڏي گول بلڊنگ وٽان ڦري، اسٽيشن روڊ ڏئي سلطان هوٽل، وٽان مڙي، ٽڏي سڙڪ تي اچي، سامهون فردوس سينيما اچڻو پوندو جيڪو ڪل رستو اڌ ميل به نه ٿيو ۽ وقت ڏهه منٽ به نه پر ون وي جي ڪري هن کي ٽن رستن: رسالا روڊ، اسٽيشن روڊ، ٽپي پوءِ ٽڏي سڙڪ تي اچڻو پيو. معنيٰ هن تي انهن ٽنهي رستن جا ڇهه ڊالر ٿي ويا جيتوڻيڪ ان کان ته بهتر هو ته هو وڃان ئي وڃان پنڌ هليو وڃي ها. اتي ته فقط ٽي رستا ٿيا پر سنگاپور ۾ ڪڏهن ڪڏهن ون وي ڪري ڪيترا ئي رستا ٽپڻا پون ٿا جن جي ٻه ٻه ڊالر في آهي. سو سڄي ڏينهن ۾ فقط پنجن ڇهن ڪمن لاءِ ويهه ٽيهه ڊالر اهي ٿي ويا. ان کان ته بس ۾ گهٽ خرچ بلڪ نه برابر اچي ٿو. سو پنهنجي ڪار ڪري رستن ٽپڻ جي في الگ ته پارڪنگ جي الگ. ان کان علاوه پيٽرول جو خرچ ۽ پاڻ هلائڻ جو مٿي جو سور ڌار. ان ڪري ان خفي کان گهڻي قدر ماڻهو پنهنجي ڪار گهر ۾ ئي بيهارين.

سنگاپور ۾ ملائيشيا کان ڪار آڻڻ

متين ڳالهين کان علاوه ٻيا به ڪيترا ئي ننڍا ننڍا مسئلا آهن، جي پرائيويٽ ڪارن وارن لاءِ مونجهارو آهن. مثال طور رستن تي هلڻ جا هڪ ته ٻه ڊالر في آهي ۽ ٻيو ته اڪيلي سر وڃڻ جي اجازت ناهي. يعني ان رستي تان لنگهڻ لاءِ به تي ٻيا پيادا پنهنجي ڪار ۾ ڪٽو _ پيادا سواريءَ وارن کي منٿون ڪن ان بدران سواريءَ وارن کي پيادن کي منٿون ڪرڻيون پون ٿيون. يعني تلڪ چاڙهيءَ کان اڳ ئي توهان پنڌ ويندڙن کي منٿون ڪرڻ شروع ڪيو ته ٻيلي ڊاها ٿيو جي اسٽيشن تائين وجو پيا ته ٽئڪسيءَ ۾ وڃڻ بدران منهنجي ڪار ۾ سوار ٿي هلو جيئن آئون پوءِ اڳتي ڳدس ناڪي ڏي هليو وڃان. جي توهان به ماڻهو نه ويهاريا ته به ڊالر رستي جي فيءَ کان سواءِ پنج ڊالر ان ڳالهه جو ڏنڊ ته اڪيلا ڇو ويائو. اهو ان ڪري ڪيو ويو آهي ته جيئن ٿورين سوارين ۾ گهٽي کان گهٽا ماڻهو سفر ڪن. ٻين لفظن ۾ ٻئي ڏينهن پنهنجي ڪار ڪڍڻ بدران بس ۾ يا ٻئي ڪنهن کان لفٽ وٺڻ جو توهان به سوچيو ۽ پنهنجو خرچ ۽ سنگاپور جي رستن کي ڪارين جي پيهه کان بچائي سگهو.

هڪ ٻي ڳالهه يا قائدو جيڪو سنگاپور سرڪار ڪار وارن لاءِ مقرر ڪيو آهي. خاص ڪري ملائيشيا وارن لاءِ اهو اهو ته ملائيشيا ۾ رجسٽر ٿيل ڪار يعني ملائيشيا ملڪ مان آندل ڪا ڙ، سنگاپور ۾ فقط نوي ڏينهن لاءِ رهي سگهي ٿي. ۽ هن سال ڪان ته ٻڌجي پيو ته اهي نوي ڏينهن گهٽائي پندرنهن يا ويهه ڪرڻ وارا آهن. پوءِ چاهي ڪو اهي سمورا ڏينهن هڪ ئي وقت سنگاپور ۾ گذاري يا ٿورا ٿورا ڪري گذاري. سندس ڪار جو سنگاپور ۾ هجڻ جو حساب بارڊر وٽ آٽوميٽڪ ٿيندو رهي ٿو. اهو حساب ڪتاب ڪيئن ٿو ٿئي؟ اهو هن ريت آهي:

جيئن ئي ملائيشيا کان ڪار پل Way _ Cause ٽپيو سنگاپور جي سرحد تي پير / ڦيٿو تي رکي ته ڊيوٽي تي وينل چوڪريون ان ڪار جو نمبر ڪمپيوٽر ۾ وجهن ٿيون. پوءِ اها ڪار سنگاپور ۾ ڏينهن به يا وڌيڪ رهڻ بعد وري جڏهن موٽي ٿي ته بارڊر وٽ وري ان ڪار جو نمبر ڪمپيوٽر ۾ فيڊ ڪيو وجي ٿو جنهن کي ڪئلڪيوليٽر ۽ ٽائيپ رائيٽر وانگر چاٻيون/ بٽڻ آهن جن کي دٻائين ٿيون. ڪمپيوٽر جي حساب ڪتاب واري خاني ۾ ان نمبر واري ڪار جو حساب ٿيو وجي ته فلاڻي تاريخ سنگاپور وئي ۽ فلاڻي ڏينهن موٽي پئي _ يعني هيترا ڏينهن هينئر سنگاپور ۾ رهي. پوءِ اهو حساب ڪمپيوٽر جي ياداشت ۽ گدام Memory & Storage واري دماغ ۾ وجي ٿو. جتي پهرين جي حساب ۾ جوڙ تي يادگيريءَ ۾ رهي ٿو، جيئن وري به ڪڏهن ان سال سنگاپور اچي ته پراڻي حساب ۾ جوڙ ٿي سگهي. پوءِ ساڳي ڪار سال ۾ ڪٿي ويهه دفعا اچي هر دفعي سندس سنگاپور ۾ رهائش جو حساب ٿيندو، گذريل حساب ۾ جوڙ ٿيندو رهي ٿو. جيسين اهي مقرر ڏينهن پوراتين. جيئن ئي مقرر ڏينهن پورا ٿين ٿا مثال طور نوي ڏينهن ته پوءِ اها ڪار جهڙو پل (سرحد) وٽ پهچي ٿي ته ان جو نمبر ڪمپيوٽر ۾ وجهڻ سان ڳاڙهي بتي ٻري ٿي ۽ الارم وڄي ٿو پر اليڪٽرڪ ذريعي ڪمپيوٽر ان ڪار جو رستو روڪي ڇڏي ٿو جيسين ڪار وارو مقرر ٿيل ڏنڊ ڏئي يا واپس موٽي وڃي. ان ڊپ کان هر ڪو خيال ٿو ڪري ۽ سنگاپور ۾ پنهنجي ڪار حساب سان ٿو آڻي. جيئن اسان جو ڊرائيور نورالدين ۽ هڪ ٻيو سندس دوست ڊرائيور ابراهيم آهي. پوءِ هڪ جي ڪار جا نوي ڏينهن پورا ٿيڻ تي ٻيو پنهنجي ڪار آڻي ٿو. يا ٻه چار دوست گڏجيو هڪ ڪار ۾ اچن ٿا، جيئن هڪ ئي ڪار جا ڏينهن گڏجن ۽ سنگاپور جي ٻه ان ۾ ئي دلچسپي آهي ته ماڻهو گهٽا اچن ۽ ڪارون گهٽ .

سنگاپور جو جنگل ووڊلئنڊ

ملائيشيا کان اچڻ مهل سنگاپور جي جنهن پهرين علائقي ۾ گهڙجي ٿو، اهو ووڊ لئنڊس آهي. Wood Lands هينئر تازو نهيل علائقو آهي جتي گهٽائي ملئي ماڻهن جي آهي. ڪين اتي رهڻ ۾ اها سهولت آهي جو هو هڪدم ملائيشيا خاص ڪري ملائيشيا جي جوهوربارو شهر ۾ ، پهچيو وڃن. انهن ۾ گهٽائي انهن ملئي ماڻهن جي آهي، جيڪي سنگاپوري آهن پر نوڪري

ملائيشيا جي شهر جوهوربارو ۾ ڪن ٿا، جو جو انهن لاءِ آساني آهي. مثال طور اسان جو هڪ ملئي آفيسر موسيٰ آدم جو ڀاءُ سالن کان سنگاپور ۾ رهيل آهي ـ جڏهن سنگاپور ملايا جي هڪ رياست هوندو هو جيئن جوهور، ملاڪا، سريمبان وغيره آهي. پوءِ 1963ع ڌاري سنگاپور الڳ ملڪ ٿيو ته هو اتي ئي رهيو. سو ظاهر آهي ته هو ڳالهائي ته ملئي پيو پر سندس قوميت سنگاپوري ٿي. يعني هڪ ڀاءُ ملائيشيا ۾ رهڻ ڪري ملائيشين ٿيو ۽ ٻيو سنگاپوري. سو سنگاپوري ڀاءُ جو پٽ نوڪري جوهوربارو ۾ جي بئنڪ ۾ ڪري ٿو. يعني هو روز صبح جو سنگاپور کان ملائيشيا جي شهر جوهوربارو ۾ نوڪري ڪرڻ لاءِ وڃي ٿو. جتي (ووڊلئنڊس ۾) هو رهيل آهي اتان جوهوربارو فقط ڏهن منٽن جي پنڌ تي آهي. ڪيس جيتوڻيڪ ساڳي بئنڪ جي سنگاپور برانچ ۾ نوڪري ملي ٿي جيڪا آرچرڊ روڊ تي آهي. پر آرچرڊ روڊ تي پهچڻ ۾ هن کي اڌ منو ڪلاڪ لڳي ٿو ۽ هوڏانهن جوهوربارو شهر فقط ڏهه ٻارهن منٽ پري آهي. ان ڪري هو پنهنجي ملڪ سنگاپور ۾ نوڪري ڪرڻ کان ملائيشيا روز اچڻ وڃڻ بهتر سمجهي ٿو. هي حساب ائين آهي جيئن ڪو ڪوٽڙيءَ جو رهاڪو پنهنجي ضلعي جي شهر سيوهڻ جي حبيب بئنڪ ۾ نوڪري ڪرڻ کان وڌيڪ ڊارئين ضلعي حيدرآباد جي شهر گدوءَ ۾ نوڪري ڪرڻ بهتر سمجهندو، جو ڪوٽڙيءَ کان گدو اچڻ ۾ فقط چند منٽ لڳن ٿا ۽ هوڏانهن پنهنجي ضلعي جي سيوهڻ ۾ ڪلاڪ ڏيڍ!

بهرحال سنگاپور ۾ گهڙڻ سان پهرين ووڊلئنڊس جو علائقو اچي ٿو جيڪو ڪجهه سال اڳ گهاٽو جهنگ هو ۽ پولڙا پيا گهمندا هئا. پوءِ ماڻهن جي رهائش، رستن، آفيسن، جو مسئلو حل ڪرائڻ لاءِ سرڪار هڪ ته هي جهنگل ويرائي گهر، دڪان، ۽ آفيسون نهرايون ۽ ٻيو ڪلفرڊ پاسي واري سمنڊ جو چڱو حصو مٽيءَ سان پرائي شهر جي ٻاهران ان تان وڏا رستا نهرايا جيئن هڪ ڪنڊ کان ٻيءَ ڪنڊ تائين وڃڻ لاءِ شهر جي اندران لنگهڻ بدران ٻاهران هنن رستن تان تڪو پهچي سگهجي.

ٿورو اڳتي وچ شهر ڏي وڌڻ سان سيمباوانگ جو علائقو اچي ٿو ـ جيڪو هونءَ پاڻيءَ جي جهاز ۾ ڪلفرڊ پيئر پاسي اچبو هو ته پري لڳندو هو. هن علائقي جي پر ۾ سنگاپور جو چڙيا گهر (Zoo) آهي. سنگاپور جو زو تمام وڏو ۽ سهڻو آهي. اهڙو ملائيشيا ۾ به نه آهي. بلڪ ملائيشيا ۾ نه هجڻ ڪري سنگاپور حڪومت وڏو خرچ ڪري سنگاپور ۾ هي چڙيا گهر وڌايو آهي. جيئن ملائيشيا جا ماڻهو به هتي اچي ڏسن. ملائيشيا جي اخبارن ۾ هر هفتي خميس ۽ جمعي ڏينهن سنگاپور جي چڙيا گهر جو اشتهار ايندو آهي. جنهن ۾ هاٿيءَ اڳيان ٻار هوندا آهن يا گوريلا ٻارن کي چوندو آهي ته مونکي سنگاپور جي زو ۾ اچي ڏسو. اهي اشتهار ملائيشيا ۾ ٻار ڏسي خميس ۽ جمعي جي ڏينهن کان مائٽن کي سُر ڪٽائيندا آهن ته سنگاپور هلو اسان زو ڏسندا سين. چنچر يا آچر ڏينهن موڪل ٿي، مائٽ چاهين يا نه پر ٻارن ڪري سنگاپور ضرور هلن ۽ پوءِ ڪيترو به پاڻ کي جهلين ته به ڪجهه نه ڪجهه شاپنگ ته ضرور ٿي ويندي آهي.يا ٻيو نه ته سنگاپور جي ڪنهن هوٽل ۾ ٿڌو پيئن يا ماني کائين. نتيجي ۾ ڪنهن سنگاپوريءَ جي ڪمائي يعني ملڪ جي خوشحالي!

سنگاپور ۾ گهڙڻ سان ووڊلئنڊ جي علائقي ۾ جيڪا تمام وڏي ۽ سهڻي مسجد نظر اچي ٿي اها نهرائي ته سرڪار آهي، پر چندا ماڻهن ڏنا آهن. سنگاپور ۾ هر مسلمان جي پگهار مان سرڪار هر مهيني هڪ ڊالر ڪٽيندي آهي جنهن کي M.B.F (ماسڪ بلڊنگ فنڊ) سڏجي ٿو. هن فنڊ مان سنگاپور جي سرڪار هر نئين رهائشي علائقي ۾ پنهنجي نظرداريءَ هيٺ تمام سهڻيون ۽ وڏيون مسجدون نهرائي رهي آهي. ووڊلئنڊ واري هن مسجد لاءِ ته اهو به مشهور آهي ته سنگاپور حڪومت چاڙهي واٽي آها ٻارڊر وٽ نهرائي آهي. جيئن ملائيشيا جي شهر جوهورباروءَ کي تمام ويجهو هجڻ ڪري اتي جا ماڻهو به سنگاپور ۾ نماز پڙهڻ اچن ۽ پوءِ واپسيءَ تي ڪجهه خريداري ڪندا وڃن. ملائيشيا جي ملڪ ۾ آچر جو سڄو ڏينهن موڪل ٿئي

۽ چنچر جو اڌ ڏينهن. جمعي جي ڏينهن نماز پڙهڻ لاءِ ٻارهين کان ٽين بجي تائين ٽي ڪلاڪ موڪل ٿئي. سو نماز پڙهڻ بعد به ڪافي وقت بچي ٿو. وقت گذارڻ لاءِ جوهور جي آفيسن جا ماڻهو سنگاپور هليا وڃن. پوءِ نماز به اتي پڙهن ته خريداري به اتي ڪن. ان ۾ ڪو شڪ ناهي ته ان مسجد ۾ هر جمعي تي سنگاپوري مسلمانن کان وڌيڪ ملائيشيا جا مسلمان هوندا آهن ۽ ڏسندي ئي ڏسندي مسجد جي اوسي پاسي واري علائقي ۾ دوڪانن جون قطارون ۽ خريدارن جا ميڙ وڌندا وڃن.

سنگاپور جو ٺاهيندڙ رئفلس

ووڊلئنڊس ۽ سيمباوانگ جو علائقو لتاڙي شهر جي وچ ۾ مئرينرس (Mariners) ڪلب ۾ پهتاسين. هونءَ ته سنگاپور جو سڄو ملڪ/ ٻيٽ شهر آهي ـ هاڻ ڪاٿي ٻهراڙي يا جهنگ نه رهيو آهي. پر شهر مان مراد سنگاپور شهر جو اهو حصو آهي جيڪو انگريزن جي ڏينهن ۾ به بلي بلي هو. جيڪو اڄ به انگريز سلطنت جي دل (Colonial — Heart) سڏيو وڃي ٿو. اڄ جو ماڊرن سنگاپور 1819ع ۾ سر اسٽئمفورڊ رئفل جي اچڻ کان پوءِ وڌڻ شروع ٿيو. هتي رئفل جو مختصر ذڪر ڏيڻ بيجا نه ٿيندو.

مسٽر رئفلس ـ سرٿامس اسٽئمفورڊ رئفلس جيتوڻيڪ پنهنجي زندگي انگلينڊ جي ايسٽ انڊيا ڪمپنيءَ ۾ ڪلارڪيءَ سان شروع ڪئي ۽ ان خيال کان تمام اهم شخصيت ٿي گذريو آهي، جو اڳتي هلي هن انگريزن جي سلطنت کي وڌايو ويجهايو ـ خاص ڪري ڏور اوڀر جي ملڪن ۾.اهو رئفلس ئي هو جنهن 1918ع ۾ سنگاپور جي ٻيٽ کي انگريز حڪومت لاءِ هٿ ڪيو ـ جتان انگريز سرڪار کي چين ۽ اوسي پاسي جي ملڪن جي واپار وڙي تي ڪنٽرول رکڻ ۾ سولو ٿي پيو.

رئفلس 1781ع ۾ سمنڊ تي ئي ڄائو. سندس پيءُ مرچنٽ نيويءَ جي جهاز جو ڪئپٽن هو. هڪ دفعي هو پنهنجي زال سان گڏ ويسٽ انڊيز کان انگلينڊ موٽي رهيو هو ته رستي تي ڪين هو رئفلس ڄائو. ريفلس جا ماءُ پيءُ ايترا امير نه هئا. سندن مٿان ايڏا قرض چڙهيل هئا جو هن جو ٻاروتڻ ڪو سک جي زندگيءَ ۾ نه گذريو.

چوڏهن سالن جي عمر ۾ پهچي رئفلس کي اسڪول ڇڏڻو پيو ۽ پنهنجي ماءُ ۽ ڇئن ڀيڻن جو پيٽ پالڻ لاءِ کيس ايسٽ انڊيا ڪمپنيءَ جي انگلينڊ واري آفيس ۾ ڪلارڪ ٿي ڪم ڪرڻو پيو. جيتوڻيڪ رئفلس جي بنيادي تعليم ڪجهه به نه هئي، پر پوءِ واندڪائيءَ ۾ سائنس ۽ تاريخ جا ڪتاب پڙهي پڙهي بيحد قابل ٿي ويو. ان کا علاوه ڪيترين ئي زبانن تي عبور حاصل ڪري ورتائين. آفيس اندر توڙي آفيس کان ٻاهر هن جو نالو ايڏو روشن ٿيو جو ٿيويهن ورهين جي ڄمار ۾ کيس پينانگ ـ انگريزن جي نئين نهيل حڪومت ۾ اسسٽنٽ سيڪريٽري ڪري رکيو ويو.(پينانگ ملاڪا نار ۾ هڪ اهم ٻيٽ آهي، جنهن تي انگريزن جو قبضو گهڻو وقت اڳ ٿي چڪو هو.)

پينانگ ۾ پهچي رئفلس هتي جون مقامي زبانون سکڻ جي مهم قائم رکي ۽ ان سان گڏ هن ملايا جي ماڻهن ۽ رهڻيءَ ڪهڻيءَ جو تمام گوڙهو ابياس ڪيو. هي جي ان قابليت جي خبر لارڊ منٽوءَ کي پيئي، جيڪو ان وقت انڊيا جو گورنر هو. هي اهو وقت هو جڏهن فرانس جي نيپولين بونا پارٽ ڊچن جي قبضي هيٺ آيل انڊونيشي ٻيٽ جاوا کي استعمال ڪري، چين ڏي ويندڙ انگريزن جي جهازن کي نقصان پهچائي رهيو هو. ڊچن جي قبضي ۾ آيل ٻيٽ جاوا کي فرينچن جي اثر مان ڪيڏڻ ڪارڻ لارڊمنٽوءَ رئفلس کي ملاڪا ۾ رهي الڳ ڪم ڪرڻ لاءِ مقرر ڪيو ۽ سندس ڪم مان ايڏو متاثر ٿيو. جو جاوا تي قبضو ڪرڻ وقت هن کيس ساڳي جهاز تي پاڻ سان گڏ رکيو. هيءَ 1811ع جي ڳالهه آهي.

لارڊ منٽو جي نظرن ۾ رئفلس هوشيار، چست،۽ انصاف پسند ته اڳهين هو، هاڻ جهاز تي گڏ رهڻ بعد هن ڏٺو ته رئفلس انتظامي ۽ حڪومتي ڪاروبار هلائڻ ۾ تمام ذهين آهي. ان

ڪري بعد ۾ هن کي جاوا ٻيٽ جو ليفٽيننٽ گورنر مقرر ڪري پاڻ واپس ڪلڪتي (هندستان) موٽيو.

رئفلس جاوا ۾ چار پنج سال رهيو، جتي هن مقامي ماڻهن جي ڏاڍي خدمت ڪئي، جيتوڻيڪ اتي سندس صحت ڏاڍي خراب ٿي پئي ۽ ان دوران زال جي مرڻ جي ڪري پڻ کيس صدمو رسيو. انهن ئي ڏينهن ۾ لارڊ منٽو به مري ويو، جنهن جو کيس وڏو ڏڍ هو. آخر 1816ع ۾ (ان وقت هو پنجٽيهن سالن جو هو) کيس انگلينڊ واپس سڏايو ويو. اتي کيس ڪجهه سرڪاري ۽ شهنشاهي خطاب ڏنا ويا. ڪجهه سالن بعد کيس وري ڏور اوڀر ڏي موڪليو ويو. هن ڀيري کيس سماترا جي پر ۾ هڪ ننڍڙي ٻيٽ Bengkulu تي ليفٽيننٽ گورنر ڪري رکيو ويو. جيڪو هڪ گهٽ اهميت وارو بندرگاهه ڪارن مرچن جي واپار ڪان مشهور هو.

سنگاپور جو نالو سيونان به هو

رئفلس اوڏانهن ويندي وقت، ڪلڪتي ۾ ان وقت انڊيا جي گورنر، جنرل لارڊ هئسٽنگس سان ملاقات ڪئي ۽ کيس ڏور اوڀر ۾ ڏينهون ڏينهن انگريزن جي طاقت ۽ واپار جي گهٽجڻ کي روڪڻ لاءِ اپاءُ سمجهايا ۽ کيس اهو پڻ ٻڌايائين ته ڪين ڪو اهڙو هنڌ ڳولي قبضي ۾ ڪرڻ گهرجي جتان چين پاسي توڙي هندستان ۽ جاوا سماترا وارن علائقن تي نظر رکي سگهجي، جيئن انهن پاسن وارا تڙ، گهاٽ ۽ سامونڊي رستا انگريزن جي واپار وڙي لاءِ صحيح ۽ سلامتيءَ وارا آهن. گورنر جنرل لارڊ هئسٽنگس ان ڪم لاءِ رئفلس کي هڪدم اجازت ڏني. ان بعد رئفلس ملايا پهچي اهڙي ڪنهن جاءِ جي ڳولا ۾ لڳي ويو. آخر ڪار سن 1819ع ۾ ملاڪانار جي پوڇڙ وٽ هن کي هڪ ننڍڙو ٻيٽ ان ڪم لاءِ بهتر لڳو، جتي ان وقت ڪي چند ملئي مهاڻا سمنڊ جي ڪناري وٽ رهيل هئا. هي ٻيٽ اڄ وارو سنگاپور هو.

رئفلس سڄي ڏور اوڀر تي نظر رکڻ لاءِ هن ٻيٽ سنگاپور کي مرڪز مقرر ڪيو. جيتوڻيڪ پاڻ بينگڪولو Bengkulu پڻ ويو. جنهن لاءِ انگلينڊ ڪان مقرر ٿي آيو هو. پر اتي ٿي سال رهي 1822ع ۾ وري سنگاپور جي بندرگاهه کي سڌاريائين.

1824ع ۾ رئفلس هميشه لاءِ انگلينڊ موٽي ويو. پاڻ ملايا جي تاريخ ۽ تهذيب جي لکڻين ڪري به مشهور آهي ۽ لنڊن واري چڙياگهر نهرائڻ ڪان پڻ مشهور آهي جيڪو هن انهن ڏينهن ۾ لنڊن پهچي نهرايو ۽ جنهن جو پاڻ پهريون چونڊيل صدر ٿي رهيو.1925ع ۾ برين ٽيومر ڪري مري ويو.

سنگاپور جو اهم حصو اهو آهي، جتي رئفلس اسڪوائر، سپريم ڪورٽ بلڊنگ، وڪٽوريا ميموريل هال، سينٽ ائنڊريو جو گرجا گهر وغيره آهن. مسٽر رئفلس جي اچڻ ڪان اڳ سنگاپور هڪ سامونڊي ننڍڙو شهر هو ۽ ٽيماسيڪ Temasek جي نالي سان سڏبو هو.

سنگاپور جي سپريم ڪورٽ – هتي جو سڀ ڪان وڏو انصاف ڏيندڙ گهر، ڪنهن زماني ۾ ”يورپ هوٽل“ هوندو هو. جنهن ۾ هتان هُتان ايندڙ جهازن جا خلاصي اچي ڪچهريون ڪندا هئا – ٻين لفظن ۾ بيئر جي گلاس تي پنهنجن ڏنڊن، ڪوڙن سچن معاشقن ۽ ڦڏن جا اگهاڙا چرچا ٻڌائيندا هئا. هيءَ اها هوٽل هئي جنهن ۾ مشهور ليکڪ جوزف ڪونارڊ جي ڪافي عرصو اچ وڃ رهي، جنهن دوران جهازين ڪان پنهنجي ناول لاءِ ڪهاڻيون ٻڌي لکيون.

ڪلفرڊ پيئر جي پرسان سهڻو پارڪ ”ايلزبيٿ واڪ“ نالي آهي، جيڪو سنگاپور کي سونهن بخشي ٿو. هن ۾ اڳ وانگر اڄ به سڄو ڏينهن جوڙا واڪ ڪن ٿا يا ڪنڊ پاسي ۾ ويهي من جون رهاڻيون رچائين ٿا. پارڪ ۾ جيڪو ڦوهارو نظر اچي ٿو اهو تان – ڪم – سنگ جي ياد ۾ نهيل آهي. تان ڪم سنگ هڪ امير چيني ماڻهو هو، جنهن سنگاپور جي چائنا ٽائون علائقي ۾ مني پاڻي آڻڻ لاءِ پنهنجي هڙؤن ڏهه هزار ڊالر خيرات طور ڏنا هئا . هينئر جيڪو سنگاپور جو سٽي هال سڏجي ٿو اها عمارت انگريزن جي ڏينهن ۾ ميونسپالٽي هوندي هئي. جنهن جي دڪين ٽائين جپاني فوجي 1942ع ۾ (ٻي وڏي لڙائي دوران) چڙهي آيا هئا. انهن

جپاني فوجين سنگاپور تي قبضي ڪرڻ بعد هڪ ته ان ۾ لڳل بگ بين گهڙيال جو سنگاپوري وقت ڦيرائي جپاني ٽائيم ڪيو، ان سان گڏ سنگاپور جو نالو پڻ بدلائي نئون نالو سيونان Syonan رکيو. جپانين جو سنگاپور تي ٽي سال قبضو رهيو، جيسين ناگاساڪيءِ هيروشيما تي آمريڪن بم ڪيرايو ۽ جپانين کي آڻ مڃڻي پيئي. بهر حال انهن ٽن سالن اندر جپانين جيڪي ياد گار نهرايا اهي پڻ اڄ ڏينهن تائين سنگاپور حڪومت قائم رکندي اچي.

سنگاپور شينهن جوشهر

ايلزبيٿ واڪ واري علائقي ۾ جيڪي مقبرا ۽ ياد گار نهيل آهن، اهي هڪ ته ٻي وڏي لڙائيءَ جي ياد ڏيارن ٿا، ۽ ٻيو نوجوان اڳواڻ لم _ بو _ سينگ جي _ جيڪو ملڪ جي بچاءَ لاءِ جپانين جو بهادريءَ سان مقابلو ڪندي مارجي ويو هو. سڀ کان ڏکو يادگار انهن غريب شهرين جي ياد ۾ آهي. جيڪي هن لڙائيءَ ۾ اجل جو شڪار ٿي ويا. ان يادگار کي The Four Chopsticks "چار تيلين" جي نالي سان سڏجي ٿو. سو سنگاپور جو هي حصو تواريخ ۾ وڏي اهميت رکي ٿو.

ان علائقي جي ڪولمئن اسٽريٽ ۾ پدانگ کان فورٽ ڪئننگ روڊ ڏي ويندي سنگاپور جي هڪ تمام پراڻي ۽ اهم ٽڪري نظر اچي ٿي جنهن جا نالا مختلف دورن ۾ مٽجندا رهيا آهن. مثال طور: سراسٽئمفورڊ رئفل جي اچڻ تائين هيءَ ٽڪري Forbidden Hill _ "ڏڪاريل ٽڪري" سڏبي هئي. رئفلس صاحب پنهنجو بنگلو ان ٽڪريءَ تي اڏائي ان جو نالو Government Hill سرڪاري ٽڪري رکيو.

اها ٽڪري اڳتي وڃيو سلطان سڪندر شاھ جي مقبري سان ملي ٿي، جيڪو سنگاپور جو آخري حاڪم هو. ان ڳالھ جي اڃا تائين پڪ نه ٿي سگهي آهي يا آيا سلطان سڪندر شاھ اتي ئي دفن آهي يا نه. چو جو اهي افواھ به مشهور آهن ته سنگاپور جي 1391ع ۾ تباهيءَ ٿيڻ کان اڳ هو اتان ڀڄي ويو هو. ڪجھ سال اڳ ان راز کي کولڻ لاءِ سرڪاري کوجنائي کاتي ان قبر جي کوٽائيءَ جو ڪم شروع ڪرائڻ چاهيو، پر ڪنهن هڪ مزور به کوٽائيءَ لاءِ ها نه ڪئي جو هندو توڙي مسلمان، ڪرسچن توڙي چيني مزورن ان ڪم ۾ هٿ وجهڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو ته اهو پاپ جو ڪم آهي ۽ اهو مشهو ٿي ويو آهي ته ان ڪم ۾ جيڪو هٿ وجهندو ان جو گهر بدبختيءَ جو شڪار ٿيندو. نتيجي ۾ اهو راز اڃا تائين فاش نه ٿي سگهيو آهي.

پر ۾ جيڪو عيسائين جو قبرستان هو اهو هاڻ پارڪ ٿي ويو آهي. ۽ اڃا منجهس ڪجھ قبرون موجود آهن. قبرن جي سيرانديءَ کان لڳل ڪتبا هن ڀيٽ تي آيل شروعاتي ماڻهن جي جدوجهد جون ڪهاڻيون ٻڌائين ٿا.

ڪولمئن Coleman اسٽريٽ تان لنگهڻ مهل توهان کي سنگاپور جو سڀ کان پراڻو گهر _ آرمينين چرچ آف سينٽ گريگري نظر ايندو. ان چرچ جو نقشو سنگاپور ۾ تڏهن رهندڙ فقط ڏهن ٻارهن آرمينين ڪٽنبن جي چوڻ تي ڪولمئن 1835ع ۾ تيار ڪيو هو.

ڪولمئن اسٽريٽ جي ساڄي پاسي سينٽ انڊريو نالي ڪئٿڊرل آهي، جيڪو پڻ پراڻي زماني جو آهي ۽ ان کان علاوه هڪ ٻيو گرجا گهر ڪوئين اسٽريٽ ۾ هڪ سؤ ٽيھ سال پراڻو Cathedral of Good Shepherd آهي.

سنگاپور ۾ انهن گهٽين ۾ هلندي ايترو ضرور چوندس ته توهان به هتان اچي نڪرو ته چانهه يا ٿڌو پيئڻ لاءِ بيچ روڊ ۽ براس باساھ روڊ (Baras Basah Road) تي هتي جي تواريخي هوٽل _ Raffles Hotel ۾ ضرور وڃجو. خاص ڪري جيڪڏهن توهان ليکڪ آهيو يا ڪتابن سان لڳاءُ اٿوَ. چو ته هن ۾ گذريل سؤ سالن ۾ ڪيترائي دنيا جا نامور اديب ڪهاڻين جي ڳولا ۾ اچي وينا، جن مان ڪن جا يادگار فوٽو سندن آٽو گراف سان گڏ هن هوٽل ۾ اڃا تائين رکيل آهن. انهن مان ڪجھ: سمرسٽ ماهام، نول ڪاورڊ، جوزف ڪونراڊ ۽ رڊيارڊ ڪپلنگ وغيره

جاآهن. هن هوٽل مان رئفلس جو وڏو مجسمو (Statue) صاف نظر اچي ٿو. هيءُ اُها هوٽل آهي جنهن ۾ ويهي سمرسٽ ماهام هڪ دفعي چيو هو:
“Raffles Stands for all the Exotic Tales of the East.” ٻڌل ڪهاڻين مطابق، هندستان پاسي کان آڳاٽي شهنشاهيت سري وجايا جي هڪ شهزادي هتي هڪ شينهن جهڙي عجيب جانور کي ڏسي هن ٻيٽ جو نالو سنگاپور رکيو _ معنيٰ ”شينهن وارو شهر“ شينهن ان وقت کان سنگاپور جي نشاني هلندو اچي. هڪ اهڙي شينهن جو وڏو مجسمو جنهن مان ڦوهاري جيان پاڻي نڪري رهيو آهي، ميرلائن Merlion پارڪ جي ڪنڊ تي سمنڊ جي ڪناري پڻ رکيل آهي. ان جانور جو مٿيون حصو شينهن (Lion) وانگر آهي ته هيٺيون حصو جل پريءَ (Mermaid) جي هيٺين ڌڙ جيان.

امير ۽ غريب خريدار

بهر حال هن شهر جو مئرينرس ڪلب جنهن ۾ اسان جي ٽڪڻ جو بندو بست هو اهو به ان علائقي جي پاسي کان هو، جتي پهچڻ سان جڏهن ڊيسڪ ڪلارڪ چوڪريءَ کان پڇيوسين ته ڪلب ۾ رهائش لاءِ ٽي ڪمرا خالي ملي سگهندا ته هن منهن پيلڙو ڪري ٻڌايو:
”نه سڄو ڪلب فل ٿيو پيو آهي“.
”اهو ٻڌي اسان جا ته طاق لڳي ويا. پر پوءِ يڪدم ڌيان ۾ آيو ته پڪ ڪئپٽن ظهور نالي ڪمرا رکيل هوندا. سو اسان پڇيس ته پلا فائيل ۾ ڏسو ته ڪئپٽن ظهور نالي ڪمرا بڪ ٿيل آهن؟“
”نه“
ڏاڍي ٻڌايائين. ”اسان دل ئي دل ۾ چيو. هاڻ ڪئپٽن ظهور کي فون ڪرڻ وارا ئي هئاسين ته چيني چوڪريءَ اسان جا نالا پڇيا.
نالا ٻڌي هن هڪ دفعو وري فائيل کوليو ۽ اسان کي خوشخبري ٻڌائي ته انهن نالن تي ٻارهين بجي کان ڪمرا واقعي رکيل آهن. ۽ انهيءَ خوشخبريءَ سان گڏ هن ڪمرن جون چاٻيون اسان جي هٿن تي رکيون. منهنجو ڇهين فلور تي ڪمرو هو ۽ ذوالفقار ۽ آصف جو ٽي ماڙ تي. ڪمرن جا پڙدا سوميرا هئا. ”پر نيور مائينڊ“ دل ۾ سوچيو سين. گهٽ ۾ گهٽ ڪمرا ايئر ڪنڊيشنڊ ته آهن.
سنگاپور جي مئرينرس ڪلب ۾ رهندڙ کي هڪ ڳالهه البت ضرور ذهن ۾ رکڻ کپي ته روز جي مسواڙ ۾ ڪمرو ته سڄو سندن ٿيو، پر ڪاڪوس /وهنجڻ جاءِ تي پر واري ڪمري ۾ رهندڙ جو به اوترو ئي حق آهي، ڇو جو هن ڪلب ۾ ٻن ڪمرن کي هڪ ڪامن (ساڳيو) Toilet آهي. جنهن جا در ٻنهي ڪمرن ۾ کلن ٿا.
ان وقت سامان رکي هٿ منهن ڌوئڻ لاءِ باٿ روم ۾ اندر ويس ته ڪنهن جا ڪپڙا ٽنگيل هئا. سوچيم ته هيٺ لهڻ وقت دخل تي ٻڌائيندو ويندس ته مون کان اڳ هن ڪمري ۾ رهندڙ شايد وساري ويو آهي. پر ڳالهه ياد نه رهي سنگاپور جو چڪر هڻي رات جو موٽيس ته باٿ روم خالي هو. سمجهي ويس ته هوٽل وارن منهنجي غير موجودگيءَ ۾ صفائي ڪرڻ وقت باٿ روم به نيڪ ڪري ڇڏيو آهي. اها ته خبر صبح جو پئي جڏهن آصف منهنجو باٿ روم استعمال ڪرڻ لاءِ ڊوڙندو آيو ۽ بنا ڪنهن کيڪارڻ جي سڌو اندر گهڙي ويو. واندو ٿي جڏهن ٻاهر نڪتو ته پڇيو مانس ته خدا جا ٻندا تون ڇهين طبقي تان هتي منهنجو باٿ روم استعمال ڪرڻ آيو آهين. پنهنجو عوام جي استعمال لاءِ ڇڏي آيو آهين يا مسواڙ تي؟
تنهن تي ڪلي حقيقت کان آگاهه ڪيائين ۽ مون دل ئي دل ۾ شڪر ڪيو ته اجا مونکي ۽ منهنجي پر واري ڪمري ۾ رهندڙ فلپينو جهازيءَ کي ساڳي وقت باٿ روم جي ضرورت محسوس نه ٿي. ٻيو ته ڇگو جو اسين ٽي ڄڻا پاڻ ۾ آهيون جيئن ايمر جنسيءَ ۾ هڪ ٻئي جي ڪمرن جو باٿ روم استعمال ڪري سگهياسين ٿي. بهرحال سنگاپور، شنگهائي، يوڪو هامايا

هانگ ڪانگ جهڙن مهانگن شهرن ۾ جهازين لاءِ مئرينرس ڪلب زندهه باد.نه فقط هنن ڏور اوڀر جي شهرن ۾ پر انگلينڊ، آسٽريليا، ۽ آمريڪا جي پڻ ڪيترن ئي بندرگاهن ۾ جهازين لاءِ سرڪار طرفان يا رٽائرڊ جهازين طرفان ڪلب _ مئرينرس ڪلب نالي _ يا سي مئن ڪلب .فلائنگ ائنجل ڪلب (Flying Angels Cub) نالي نهيل آهن. جن ۾ سستي اگهه تي جهازن جا خلاصي يا عملو رهي ٿو. بلڪ اهڙن هنڌن تي اسا جهڙا ماڻهو وڌيڪ ئي هو ملي محسوس ڪن ٿا. جو هتي ذات ذات جا سيلر (جهازي) نظر اچن ٿا، جن سان مختلف جهازن، جهاززران يا جهاز ساز ڪمپنين، شپ ياردن، ايجنٽن، ساموندي رستن، ۽ بندرگاهن. بابت ڳالهيون ۽ خيالن جي ڏي وٺ ڪري سگهجي ٿي _ بلڪ ڪجهه آزاد نموني سان ئي. شام جو خريداريءَ لاءِ آصف ۽ آئون پيپلس پارڪ peoples park وياسين ۽ ڪئپٽن ذوالفقار تنجم پگار ۾. سنگاپور ۾ ڪراچيءَ جي محبوب ڪلاٿ مارڪيٽ، گلئمر ون، ۽ عظما سينٽر جيان سوين شاپنگ سينٽر آهن. جتي هر ملڪ ۽ طبيعت جا ماڻهو پنهنجي مرضيءَ موجب خريداريءَ لاءِ وڃن ٿا. پيپلس پارڪ به هڪ تمام سهڻو ۽ وڏو شاپنگ سينٽر آهي. جتي ڏيڍ سؤ کن وڏا دڪان ڊپارٽمينٽل اسٽور ۽ سپر مارڪيٽون آهن. اهڙي نموني سان تنجم پگار ڪامپليڪس آهي، جيڪو پڻ پيپلس پارڪ وانگر ٺماڙ آهي. پر تنجم پگار ۾ گهڻا دڪان ننڍي کنڊ جي ملڪن جا ؛ سنڌي، هندو، گجراتي، کوجا، ۽ بوري آهن، جيڪي اسان جهڙن جهازين سان اگهه تي ريڙهه پيڙهه نه ٿا ڪن ۽ ٿورو مناسب فائدو رکڻ ۽ گراهڪ کي هميشه پنهنجو ڪرڻ جي اصول تي يقين رکن ٿا. باقي پيپلس پارڪ ۾ اسي نوي سيڪڙو چيني آهن. جيڪي اگهه تي هڪ نه گهٽي ريڙهه پيڙهه ڪن ٿا. سؤ رپين جي شيءِ جا به سؤ يا اجا به اڍائي سؤ ٻڌائيندا، پوءِ ڪنهن کي وقت هجي ته ويهي مغز ماري ڪري ۽. بيو ته چيني دڪاندار اسان جهڙن غريب ملڪن جي ماڻهن کي گهٽي لفٽ نه ٿا ڪرائين. خاص ڪري پيپلس پارڪ جا نه اندين، پاڪستاني دڪاندار به گهٽي لفٽ نٿا ڪرائين، جو پيپلس پارڪ شهر جي وچ ۾ صاف سترو ۽ سهڻو آهي، سو اتي دنيا جا سڀ ماڻهو _ خاص ڪري آمريڪن، آسٽريلين، گلف جا عرب وغيره ليئو ضرور پائين ٿا. اهي امير ماڻهو آهن سو ظاهري آهي ته دڪاندار انهن ڏي گهڻو ڌيان ۽ وقت ڏين ٿا. غريب جي يار وانگر اسان جو سندن دڪان ۾ گهڙڻ به ڪڍهن ڪين سنو نه ٿو لڳي. بقول هڪ چينيءَ جي؛ آمريڪن يا يورپي گراهڪ آيل هجي ته پاڪستاني، هندستاني يا بنگالي گراهڪ کي اهڙو رخ ڏجي جو هليو وڃي ته اهو وقت به امير گراهڪ کي ڏجي. جو غريب ملڪ جو گراهڪ هر شيءِ ايتري سستي ڪري ونندو جو زري گهٽ مور ئي مس حاصل ٿيندو، وري هر شيءِ لاءِ پلاسٽڪ جي ٿيلهي به الڳ سگهڻ وانگر پيو ونندو جيڪو پڻ وڌيڪ نقصان ۽ آخر ۾ نوٽ به اهڙا چباسا ۽ پگهريل ڏيندو جو دل پئي ڪچي ٿيندي.

سنگاپور ۽ بيلجم ۾ نانيءَ جو دڪان

خير اهي زندگيءَ جو تلخ حقيقتون آهن جن کان اسان جهڙا هتي آيل چڱيءَ طرح واقف آهن، پر اڄ اسان ان ڪري پيپلس پارڪ ۾ اچڻ جو ڦاهو ڪاڏو جو هڪ ته ڏياريءَ جي ڪري تنجم پگار جي هندو واپارين جا دڪان بند هئا، ٻيو ته ڪيترن دڪاندارن کي تنجم پگار ڪامپليڪس ۾ آفيسون نهڻ ڪري ٻئي هنڌ شفٽ ڪيو ويو هو. ٽين ڳالهه ته پيپلس پارڪ ۾ ڪي ڪي "چائنيز امپوريم" جهڙا دڪان آهن، جن ۾ قيمتون مقرر آهن جيڪي هندستاني دڪاندارن کان به سنيون آهن ۽ شين جي ورائٽي وڌيڪ آهي. چوٿين ڳالهه ته بک لڳي هئيسين ۽ ڪنهن ملئي يا تامل هوٽل ۾ مرچن مسالن وارو ٻوڙ کائڻ بدران مئڪڊونالڊ تان هئم برگر ۽ ملڪ شيڪ پيئڻ تي چاهيوسين. ان ڪري اسان پيپلس پارڪ ۾ وياسين ۽ ڪئپٽن ذوالفقار جنهن جي پيٽ ۾ پيل آير حطام شهر واري ماني اڃا هضم نه ٿي هئي سو تنجم پگار ويو.

تنجم پگار جا ڪجهه دڪان هاءِ اسٽريٽ ڪامپليڪس ۽ پلازا ۾ شفٽ ٿي ويا هئا ۽ ڪجهه واقعي ڏياريءَ ڪري بند ٿيل هئا جيڪو اهڙو ڏينهن آهي، جنهن تي ۽ فقط جنهن تي سنگاپور

جا هندو واپاري سجي سال ۾ هڪ ڏينهن دڪان بند رکن (اهڙي طرح مسلمان رمضان جي عيد تي ۽ چيني، چينين جي نئين سال تي) ڪئپٽن ذوالفقار هڪ چيني جي دڪان تان تنجم پگار ۾ خريداري ڪئي _ جيڪو هاڻ نئون کليو هو. بلڪ ان نالي ڪري ئي ڪئپٽن ذوالفقار ان ننڍڙي دڪان ۾ ويو ۽ بيا سوين هزارين جهازي پڻ ان دڪان ۾ هڪ دفعو ضرور جهاتي پائيندا.

”ناني ڪي دڪان“ بيلجم جي اينٽروپ شهر وارو دڪان، دنيا جي جهازين لاءِ (خاص ڪري پاڪستان، هندستان، بنگلاديش، سلون، انڊونيشيا، ۽ بين ڪيترن ئي آفريڪي ۽ ايشيائي ملڪن جي خلاصين لاءِ) ائين مشهور آهي. جيئن سنڌ جي ماڻهن لاءِ ڪنهن زماني ۾ ڪراچيءَ جو مولو مسافر خانو هو يا اجا تائين حيدرآباد جي بمبئي بيڪري آهي.

اج کان ويهه ٽيهه سال اڳ جڏهن جهازين جي خريداري جا ڊيوٽي فري بندرگاهه فقط ايشيا ۽ آفريڪا جي ملڪن ۾ عدن، ڪولمبو، هانگ ڪانگ، دبئي، بيروت، ممباسا وغيره هئا، تڏهن يورپ جي ٻن شهرن: بريمن (جرمني) ۽ ائنٽورپ (بيلجم) ۾ به ڊيوٽي فري دڪان کليا، جن تان جهازي عدن، هانگ ڪانگ، ڪولمبو وغيره جي سستي خريداريءَ جون سڪون پوريون ڪرڻ لڳا. جيتوڻيڪ يورپ ۾ پوءِ بين به ڪيترن ئي شهرن ۾ اهڙا دڪان کلندا رهيا، پر هنن ٻن جا نالا تمام مشهور ٿيا هڪ حديديءَ نالي عرب جو دڪان مغربي جرمنيءَ جي بريمن شهر ۾ جنهن جو نالو ”حديديءَ جو دڪان“ مشهور ٿي ويو هو ۽ ٻيو هڪ بيلجق عورت پنهنجو دڪان ائنٽورپ (بيلجم) ۾. هن پوڙهي عورت پنهنجي دڪان جو نالو ”ناني ڪي دڪان“ رکيو _ شايد اهو سوچي ۽ صحيح سوچي رکيو ته سندس خريدار ننڍي کنڊ جا ماڻهو ٿيندا جو نت نين نکرنڊڙ ريڊين، ٽرانسسٽرن، ٽي وي، واشنگ مشين، استرين ۽ ڪپڙن جي ضرورت انهن کي گهڻي پوندي اهي شيون انهن ملڪن ۾ ته نهڻ ڪري ۽ گهڻي ٽئڪس لڳڻ ڪري، اتي جا ماڻهو پنهنجن ملڪن مان خريد ڪرڻ بدران ٻاهران ئي وٺندا ۽ ان ۾ ڪو شڪ ناهي ته اجا تائين ته وٺندا رهن ٿا.

نانيءَ جا اصول

جيئن مٿي لکيو اٿم ته جيتوڻيڪ يورپ جي ڪيترن ئي ملڪن ۾ اهڙا دڪان کليا خاص ڪري اڳتي هلي جيئن جيئن ڪولمبو، عدن ۽ ممباسا جهڙا بندرگاهه سياسي يا معاشي حالتن ڪري مهانگا ٿيندا ويا تيئن تيئن هنن دڪانن جو وکرو خوب هلڻ لڳو، پر هر دور ۾ ”ناني ڪي دڪان“ Nani ki Dokan جي ساک ۽ ڪارپت چاڪٽي چٽجي ته ملڪان ملڪ _ يا جهازان جهاز ۽ سمندان سمند سيني ڪان وڌيڪ ۽ سني رهي آهي. ان جوسبب اهو به هو ته ”ناني ڪي دڪان“ جي پوڙهي مالڪڻ جنهن کي جهازي ناني سڏين (۽ سندس مڙس کي نانو) _ جا شروع کان ڪجهه پڪا اصول هئا. مثال طور: شيءِ هميشه سني ڏيندي هئي ۽ ان جي ڪجهه عرصي لاءِ ذميواري به کڻندي هئي. بئي سفر ۾ واپس ڪرڻ تي واپس به وٺندي هئي. اڳهه ايترو گهٽ جو ٻئي دڪان دار لاءِ ان تي وڪڻڻ ناممڪن ٿي پوي _ ٻين لفظن ۾ فائدو تمام گهٽ رکندي هئي. ڪڏهن به لالچ ۾ اچي قيمت ڳري رکڻ جو نه سوچيائين. جو جو پاڻ چوندي هئي ته جي هڪ گراهڪ به شڪجي پيو ته ناني مهنگي شيءِ ٿي ڏئي. معنيٰ سؤ ڪن گراهڪ چٽ _ جو بدنامي تمام جهٽ دنيا ۾ پکڙجي ٿي. جهاز اچڻ تي ان جي عملي کي پنهنجي وئن ۾ پنهنجي دڪان تائين وٺي ايندي هئي، پوءِ چاهي ڪو خريداري ڪري يا نه ۽ دڪان ٻاهران ئي شهر روانو ٿي وڃي. خريداري ڪرڻ تي هر هڪ گراهڪ جو سامان جهاز تائين ڇڏي ايندي هئي ۽ شهر ڪان موٽيل جهازين کي پڻ. اهڙيءَ طرح جهازي ائنٽورپ جهڙي مهنگي يورپي بندرگاهه ۾ _ جتي جهاز شهر ڪان ڏهه ڏهه ميل پري بيهندو هو، شهر وڃڻ لاءِ نانيءَ جي وئن ۾ چڙهي ٽئڪسيءَ جو ڀاڙو بچائيندا هئا.

نانيءَ جي دڪان ۾ نه فقط شيون ڊيوٽي فري (ذري گهٽ ڪارخاني جي اگهه تي) هيون، پر شين جي ورائٽي به تمام گهڻي هئي. ڪنهن به جهازيءَ جو جهاز ڪٽي آمريڪي يا جپان نه وڃي

پر هڪ دفعو ائنٿروپ اچي ويو ته معنيٰ جهازيءَ کي انهن ملڪن جون به شيون سستي اگهه تي ”ناني کي دڪان“ تان ملي وينديون هيون.

”ناني کي دوڪان“ جي نانيءَ جو سڄو زور شيءِ جو اگهه گهٽ رکڻ تي هوندو هو، پوءِ ان لاءِ چاهي هن کي ريڊيو ۽ ٽي وي ڪمپنيءَ سان وڙهڻو پوي يا پنهنجي دڪان ۾ پاڻ کي سادو رکڻو پوي. دڪان کولڻ بعد کي سال ته ناني جي دڪان جون شيون عام رواجي ڪاٺ جي تختن تي رکيل هونديون هيون، پوءِ 1969ع يا 1970ع ڌاري هن پنهنجي دڪان کي ڪجهه بهتر بڻايو جو انهن سالن ڌاري جڏهن منهنجو پهريون دفعو بيلجم وڃڻ ٿيو هو ته هڪ بنگالي ٿرڊ انجنيئر رشيد نانيءَ جي دڪان تان اچڻ تي اسان کي ڪلي ٻڌايو:”يار نانيءَ پنهنجو دڪان آٽوميٽڪ ڪيو آهي.“

اسان پڇيس ته اهو ڀلا ڪيئن؟

خبر اٿو ڪيئن هن ٻڌايو ”نانيءَ سڄي دڪان ۾ شيشي جا ڪٻٽ ٺهرايا آهن. جنهن ۾ ننڍيون ننڍيون شيون: پاڪيٽ ريڊيا، اسٽريون، هيئر ڊرائر، سئچ، بلب، عطر، واچون، گهڙيال سينگاري رکيا آهن. هاڻ نانو ۽ ناني هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙي چڪاس ڪرڻ بدران ته ڪو چوري ته نه ٿو ڪري هڪ هنڌ آرام ڪرسيءَ تي وينا آهن. جيئن ئي ڪو اندر گهڙي ٿو ته هن کي ويٺي ويٺي اسلام عليڪم يا نمستي چئي خبرچار پڇن ٿا.(آها ڳالهه لکڻ وسري ويئي ته ”ناني کي دڪان“ جي ناني ٿورو گهڻو اردو/ هندي به ڳالهائيندي هئي.)

اڄڪلهه خبر ناهي ته اها بيلجق پوڙهي ناني اڃا جيئري آهي يانه جو ڪجهه سالن کان بيلجم وڃڻ نه ٿيو آهي. پر سنگاپور جي هن پوڙهيءَ چينياڻيءَ ناني ضرور ان بيلجم جي رهاڪو نانيءَ کان متاثر ٿي پنهنجي دڪان جو نالو ”ناني کي دڪان“ رکيو آهي. ان نانيءَ وانگر هن به نه فقط نالوساڳيو رکيو ۽ گراهڪن سان اردو ڳالهائي ٿي، پر ساڳي سستي اگهه تي ڏئي ٿي. يعني في الحال ته گهٽ اگهه تي ڏيئي رهي آهي. ان ڪري نالي ۽ سستي اگهه ڪري سندس دڪان ضرور ڪامياب ويندو. جيتوڻيڪ ڪيس بيلجم جي نانيءَ کان وڌيڪ محنت ڪرڻي پوندي، ڇو جو بيلجم جهڙي مهنگي شهر ۾ ٿوري گهٽ اگهه ڪرڻ تي به شيءِ سستي پيئي لڳندي هئي، پر سنگاپور جهڙي شهر ۾ جتي هر وکر جا هزارين ۽ سستا دڪان آهن، اتي اگهه اڃا به گهٽ ڪرڻ لاءِ محنت ڪرڻ ۽ جدوجهد جي ضرورت آهي.

هيئر ڪٽ يا شيو

ذوالفقار کي ٽانون جي ضرورت هئي، سو هن چيني نانيءَ جي دڪان تان يڪو پنجيتاليهن نگن جو ڊنر سيٽ ونئي آيو. جيڪو ڪيس فقط پنجاهه ڊالرن (ساڍن ٽن سؤ روپين ۾ پيو.) هن قسم جا شيشي جهڙا ناسي رنگ جا فرانس جا ٺهيل ٽانو ڪيترن هنڌن تي عام آهن. بين اوچن ٽانون کان هي چڱا سستا آهن. جيتوڻيڪ شڪل ۽ مٽيريل ۾ به اهڙاخراب نه آهن. ۽ هن مائيءَ ته واقعي ايتري سستي اگهه تي ڏنو جو اسان کي شڪ ٿيو ته هن پنهنجي دڪان جي مشهوريءَ لاءِ پنهنجو پاڻ کي گهٽ فائدي ۾ ته ڇاپر نقصان ۾ نه رکيو هجي. پر لڇمڻ مير چنداڻي ۽ موهن جهڙن سنڌي سنگاپوري دڪاندارن جا گفتا به ياد اچن ٿا، ته دڪاندار/واپاري ڪڏهن به پاڻ کي نقصان ۾ نه رکندو.

پيپلس پارڪ Peoples Park ۾ پهرين ته اسان وڃي ماني ڪاڌي پوءِ آصف ٿئاليٽ ۾ گهڙڻ جي في ڏهه سينٽ در تي ويٺل پوڙهي چينيءَ کي ڏيئي اندر اسهيو ۽ آئون اهو اڌ ڪلاڪ ڪن پاس ڪرڻ لاءِ هڪ باربر شاپ ۾ هليو آيس: ان لاءِ نه ته ڪو منهنجي گنج تي رهيل چند وارن کي استري يا ڪٽائيءَ جي سخت ضرورت هئي، پر بس اهو ئي هڪ هنڌ بهتر لڳو جتي اڪيون پوري نرم ڪرسيءَ تي ويهي ٿوري دير تڪ پيجي سگهيس ٿي، ڇو جو اڃا ٽائين رڳو هل هلان ۾ هئا سين. مئڪڊونالڊ دڪان / هوٽل ۾ به ويهڻ جي جاءِ نه ملڻ ڪري ماني بيهي ڪاڌي هئيسين .

جنهن حجام جي دڪان ۾ آئون گهڙيس اهو آهي ته ڪافي سالن کان ۽ پهرين به گهٽو ڪري ان ۾ اچڻ ٿيو آهي، پر هن دفعي اندر گهڙي ڏٺم ته دڪان جي مالڪ _ يا مالڪڻ هن کي وڏيڪ سهڻو بنائڻ لاءِ سڄي دڪان کي پت کان پت تائين غاليچن سان پري ڇڏيو آهي. ايئرڪنڊيشنڊ ته اڳهين هئو، پر هاڻ وري چوڏاري سهڻا پردا ۽ ٽنٽيڊ شيشا هٽائي ايئرڪنڊيشن جي ٿڌ برقرار رکڻ جو جوڳو بندو بست ڪيو اٿس ۽ سيني گراهڪن کي هڪ قطار ۾ ڪرسين تي ويهارڻ بدران ننڍڙين پتين وارا ننڍڙا ڪمرا (Cubicles) نهرائي ڇڏيا آهن، جيئن انهن ۾ هرهڪ الڳ سانتيڪو ويهي وار نهرائي يا شيو شيمپو ڪرائي. وار ناهڻ لاءِ حجامن بدران ”حجام ڇوڪريون“ ۽ تمام سهڻيون ۽ نوجوان ڇوڪريون رکيون اٿس _ يعني پنهنجي پر ۾ دڪان جو معيار هينئين ماڙ تي نهيل بين حجامڪن دڪانن کان بلند ڪيو اٿس _ ۽ هاڻ وار نهرائڻ جي في به گهٽي تي ته ٽپ به، بحرحال اهو احساس اندر گهڙڻ بعد ٿيو. ”قاتو ته ڦتڪڻ ڪهڙو“ چواڻيءَ تي عمل ڪري دخل تي وينل عورت جي اشاري سان ساڄي پاسي واري هڪ خالي ڪيو بيڪل ۾ وڃي وينس سندس پر ۾ وينل بن ٽن چيني حجام ڇوڪرين مان هڪ کي مون ڏي موڪليائين، جنهن نيلان جو اچو ترڪٽو ڪپڙو منهنجي ڳچيءَ جي چوڌاري ويڙهي ڪلهن تي (منهنجن ڪلهن تي) هٿ رکي پڇيو: ”وار نهرائڻا آهن ياشيو.“

ايتري ۾ ٻاهرين هڪ چيني هوٽل جو بيرو سندس اڳ ڏنل آرڊر موجب هن لاءِ مانيءَ جو پيالو ۽ کائڻ لاءِ به تيليون (Chop Stics) ڪٽي اندر گهڙيو. هن ڪائنس ماني ورتي ۽ مونکان کائڻ جي اجازت وٺي منهنجي اڳيان پلاسٽڪ جي صندليءَ تي تي ويني. اهڙيءَ طرح مون کي سندس پڇيل ڏکيو سوال سارڻ جو موقعو مليو ويو ته مون کي واقعي چاڪرائڻو آهي. شيو يا هيئر ڪٽ!يا ڪي ڪجهه بيو. شيو جي بنهه ضرورت ان ڪري ڪانه هئي جو تازو صبح جو اجان ڪئي هيم ۽ ساڳيءَ ريت هيئرڪٽ جي به ڪا اهڙي ضرورت نه هئي _ جو ايترن ٿورن وارن جي ايتري گهٽ وقفي بعد گوٺ جي ٻچل حجام کان پنج روپيا ڏئي هيئر ڪٽ ته ڪرائي سگهجي ٿي، پر ولايت ۾ فارين ايڪسچينج ۾ پئسا ڏئي، اهڙن وارن پنيان انويسٽ مينٽ ڪرڻ اجايو ڪم هو _ جيڪي حجامت کان اڳ به ڪتيل لڳي رهيا هئا. بحرحال شيو کان هيئرڪٽ ڪرائڻ جو فيصلو هن وقت مناسب لڳو.

چينين لاءِ آئيڊيل ڪنوار

نرس جهڙن ڪپڙن ۾ تلهي _ پر سهڻي حجام چينياڻيءَ رس سان پريل پيالي ۾ ڪاٺ جون تيليون ٽنبي منجهائس گوبيءَ جا ٽڪر، سائو بصر ۽ گول اُس ڇتيءَ جهڙيون ڪنييون Mush Rooms ڪڍي ڪائيندي رهي. آن سان گڏوگڏ سرڪات ڪري رس جا ڍڪ پڻ پرڻ لڳي. پيالو خالي ٿيڻ تي هن ٽشو پيپر سان چپ اگهيا ان بعد ڪيٽ مٿان رکيل ٽرپل فائوِ جي پاڪيٽ مان سگريٽ ڪڍي لائيٽر سان دکائي پهرين موالين وانگر ڊگهو ڪش هٽي دونهين جي لار کي ٻاهر ڪڍيو پوءِ ڪئنچي ڪٽي منهنجن وارن تي ڪم شروع ڪيو. حجامڪي پر پوري ڪرڻ لاءِ خبر چار ڪرڻ لڳي. منهنجو مختصر حال احوال وٺي بس ڪيائين ته مون ڪائنس پڇيو ته آيا هوءَ هتي جي (سنگاپور جي) چينياڻي آهي يا ڪنهن ٻئي ملڪ جي.

هن سگريٽ جو ڦلو ائشٽري ۾ ڇندي چيو: ”تون ٻڌاءِ؟ هونءَ سنگاپور جي نه آهيان.“

”انگريزي سني ڳالهائين ٿي سو پڪ هانگ ڪانگ يا تائيوان جي هوندينءَ.“ مون ورائيو مانس.

”نه ملائيشيا جي ٿي آهيان. هتي ڏهاڙيءَ جي حساب سان نوڪري ڪريان ٿي.“

”پگهار ته هتي چڱو ڳرو ملندو هوندءِ؟“

”نه دڪان جي مالڪن پاڻ ته گهٽو ئي ٿي ڪمائي، پر ظاهر آهي دڪان تي هن لک ڪن خرچ ڪيا آهن، اسان پورهيتن کي ايترو ته نه ڏيندي.“ سندس لهجي ۾ ايئر هوسٽس ٽائيپ مرڪ بدران نهنائي ۽ مايوسي هئي. ڪائنس پڇيم ته ڪمايل پئسن مان پنهنجو دڪان ڇو نه ٿي

ڪولين تہ ٻڌائين تہ هوءَ نہ تہ سنگاپور جي شهري آهي. نہ پاسپورٽ رکي ٿي ۽ نہ سنگاپور جي پي .آر (مستقل رهائش) اٿس. ان ڪري هتي پنهنجو دڪان نہ ٿي کولي سگهي ۽ نہ ئي وري پنهنجي ملڪ ملائيشيا ۾ دڪان کولڻ جيترا پئسا اٿس.

”هوءَ ڪٿي ملائشيا ۾ ڪٿي دڪان کولي بہ وجان.“ هن ٻڌايو: ”پر في الحال اوڏانهن واپس وڃڻ نہ ٿي چاهيان جو تازو مڙس سان جهيڙو ٿيو آهي ۽ طلاق گهري اٿم.سو جيسين ڪورٽ ڪو فيصلو ڏئي تيسين وڪيل جي صلاح موجب هتي رهڻ چاهيان ٿي جيئن پنهنجو ۽ پنهنجي ٻن سالن جي ٻار جو بي خوف نيپاج ڪري سگهان.“ڪانئس سندس جهيڙي ۽ طلاق جو سبب پڇيم.

”هو مون تي الزام ٿو هڻي تہ آئون بدڪردار آهيان، پر حقيقت اها آهي تہ هن جو شروع کان ٻيءَ ڇوڪريءَ سان پيار آهي. مائٽن ۽ گڏيل واپار جي چڪر ۾ اسان جي واپاري مائٽن اسان جي شادي ڪٽي ڪرائي، پر ان ۾ ٻنهي واسطيدار ڌرين جي رضامندي نہ هئي.“

”توهان چينين ۾ ڇوڪرو سڀ کان گهٽي اهميت ڪهڙي ڳالھ کي ڏئي ٿو ڪنوار جي سونهن کي، تعليم کي، قدبت کي، خانداني رتبي کي، يا مٽيءَ مائٽيءَ کي؟“ مون پڇيو مانس .

”انهن ڳالهين کي بہ ٿورو گهڻو ڌيان ۾ رکيو وڃي ٿو“ حجام چيني ڇوڪريءَ ٻڌايو، ”پر گهڻو خيال ان جو رکيو وڃي ٿو تہ ڇوڪري کي بہ واپار وڙي جي سُد سماءُ آهي يا نہ. مڙس يا سهري جي دڪان تي ڇوڪري سٺي سيلز گرل جا فرائض سرانجام ڏيئي سگهندي يا نہ. ڪنوار جي اچڻ ڪري گهوٽ جي گهر جي مالي حالت ۾ واڌارو ايندو يا نہ _ وغيره وغيره

اسان جون ڳالهيون اڃا وڏيڪ هلن ها پر هڪ تہ منهنجي مختصر هيئر ڪٽ اختتام تي پهچي وئي هيو تہ آصف بہ پڇائيندو اچي ان حصي ۾ نڪتو جتي اسين هئا سين، ۽ هاڻ هڪ منٽ بہ وڌيڪ ترسڻ لاءِ تيار نہ هو. هيئرڪٽ جا ڏهہ ڊالر ۽ هڪ ڊالر ٽپ ڏيئي ٻاهر نڪتاسين جيڪو ان دڪان جي ماڊرن ٽيڻ ڪري آخري دفعو هو ۽ فيصلو ڪيم تہ آئينده اهڙي آرام ۽ هيئرڪٽ لاءِ پيپلس پارڪ جي گرائونڊ فلور وارن دڪانن ۾ ئي وڃڻو پوندو، جتي هيئر ڪٽ جا پنج ڊالر آهن يا اڃا بہ ٻاهر عام دڪانن ۾ جتي فقط ٽي ڊالر (ايڪيهہ رپيا) ٿا وٺن _ پرواهہ ناهي جي اهي دڪان ڪٽي ايئر ڪنڊيشنڊ نہ آهن.

مئرينرس ڪلب ڏي واپسي

پيپلس پارڪ مان جيڪا هلڪي ڦلڪي يا وڏي خريداري ڪئيسين سا چڱي طرح تہ ياد نہ آهي، پر هڪ دڪان تان آصف سئنڊوچ ناهڻ لاءِ اليڪٽرڪ سئنڊوچ توسٽر ورتو، جيڪو جپان جو هوندي بہ جپان کان هتي سستو _ اٽڪل پنجاهہ ڪن ڊالرن ۾ مليو. جو جو جپان ۾ ”لوڪل مارڪيٽ ٽئڪس“ ۽ ٻيا ٽئڪس هجڻ ڪري ٻين شين وانگر مهانگو آهي. پر سنگاپور ۾ فقط شيءِ جي قيمت ورتي وڃي ٿي ۽ مٿان هلڪو فائدو. ۽ جي ڪن شين تي ٽئڪس آهي تہ بہ نہ برابر.هن اليڪٽرڪ سئنڊوچ ٽوسٽر ۾ ڊبل روٽي جا ٻہ پڙ رکي وچ ۾ رڌل ڀاڄي يا قيمون وجهڻ سان سمبوسي وانگر ڪڙڪ سئنڊوچ ٺهيو وڃي. اها هڪ اهڙي شيءِ آهي جيڪا مشغول شهرن جي گهرن ۾ ڏينهون ڏينهن مشهور ٿيندي وڃي. ڪراچيءَ ۾ ان جو آسان نسخو بوري بازار ۾ پندرهين ويهين رپئي ملندو جيڪو ٽين جي ٻن پڙن کي ڊگهين لوهي ڏنڊين سان ڳنڍي ناهيو ويو آهي ۽ اهيو اليڪٽرڪ بدران ٻاهر تي گرم ڪرڻ سان اندر سئنڊوچ ٺهيو وڃي.

ڪراچيءَ مان جي آهوڪٽي اچئون ها تہ هن اليڪٽرڪ سئنڊوچ ٽوسٽر پنيان خرچ ڪيل پنجاهہ ڊالر (ٽي سؤ رپيا) بہ بچي پون ها. (پر پوءِ اها خبر معلوم ڪري ويتر افسوس ٿيو تہ ملاڪا شهر ۾ پڻ اها ساڳي بوري بازار واري شيءِ لئان فاٽ ڊپارٽمينٽ اسٽور جي سامهون واري گهٽيءَ ۾ ملي پئي.)

سنگاپور جي پيپلس پارڪ مان ڪجهہ قميصون، پتلون، چديون ۽ ٽوال بہ ورتاسين، گهٽي بحث بعد مدراسي دڪاندار گهٽ ڪري هڪ هڪ پتلون جا ٽيهہ ڊالر (ٻہ سؤ روپيا ڪن) ورتا.پر

بئي ڏينهن هاءِ اسٽريٽ جي ”هاءِ اسٽريٽ سينٽر“ جي هڪ دڪان ۾ اها ساڳي پتلون ويهه ڊالر پئي ملي. پيپلس پارڪ مان هڪ هڪ بيگ ۽ هڪ بريف ڪيس ورتوسين. بوٽن جا ڪشا ۽ شيونگ ڪريم ورتي سين جو اهي بئي شيون ملائيشيا ۾ ڏکيون ٿيون ملن. ملائيشيا ۾ هر گهر ۾ بوٽ ٻاهر لاهي وڃڻ جي عادت ڪري ماٺهو ڪشن (ڪهين) وارا بوٽ ئي ڪونہ پائين، جو ذري ذري ڪير لاهي ۽ پڏي. ان ڪري ملائيشيا ۾ ڪهين وارا بوٽ ۽ ڪهيون ورلي ڪو ملن. ملائيشيا ۾ شيونگ ڪريم يا صابڻ بدران فقط صابڻ جي گج Shaving lather استعمال ٿئي. جنهن سان ٻچي ڏاڙهي يا ڪنپ ڪنپ وارن وارا چيني ۽ ملئي تہ آرام سان شيو ڪريو وڃن، پر اسان جهڙن ڏارين لاءِ مشڪل آهي. جن جا ڏاڙهيءَ جا وار گهٽا ۽ ڪهرا آهن _ جن کي ڪوڙڻ کان اڳ نرم ڪرڻ لاءِ برش سان چڱي طرح صابڻ يا شيونگ ڪريم هڻڻ جي ضرورت آهي. آصف کي Diabetes (ذيابطيس) هجڻ ڪري هن ڪجهہ ڪولڊ ڊرنڪس، بسڪيٽ، ڪيڪ ۽ چاڪليٽ اهڙا ورتا جن ۾ کنڊ بدران سيڪرين جهڙو مناڻ ٿئي ٿو. بحرحال اهڙيون ڪجهہ شيون وٺي واپس رهائش گهر يعني مئرينرس ڪلب ڏي آياسين.

مئرينرس ڪلب جي ڊائننگ هال ۾ ان وقت تمبولا راند جيڪا جوا جو هڪ فئشن ايبل قسم چئي سگهجي ٿو هلي رهي هئي. نمونو ڏسڻ لاءِ اسين بہ اندر گهڙياسين. سڀ پنهنجا نمبر ڪٽڻ ۾ مشغول هئا. اسان هڪ ٽيبل تي ڪرسيون خالي ڏسي وڃي ويناسين. هيڏانهن هوڏانهن لوٽا هنياسين تہ من ڪو چانهہ جو آرڊر وٺڻ لاءِ اچي يا راند جو ڪيڏڻ لاءِ چوي، پر ڪا پهر نظر نہ آئي. ٿوري دير بعد هڪ ويٽرس چوڪري اچي لنگهي تنهن کي ڪجهہ آڻڻ لاءِ چيوسين. تنهن پٽ ۾ لڱل لڏڪٽي واري گهڙيال ڏي اکين سان اشارو ڪري چيو تہ ڪافي دير ٿي ويئي آهي. حساب ڪتاب بند ڪري ڇڏيو اٿئون. هيءَ راند بہ آخري هلي رهي آهي. آصف چيو اهو تہ ڀاڻ سنو. اسان تہ هتي ويهڻ جي تڪلف ۾ ڪجهہ گهرايو ٿي، جيئن ڪلب وارو اهو نہ سمجهي تہ بنا خرچ جي مفت ۾ اچي ويناآهيون .

تمبولا لڪي فارسم

هال ۾ ڏيڍ سؤ کن ماڻهو هئا ۽ ذري گهٽ سڀ تمبولا ڪيڏي رهيا هئا. کن جي اڳيان چانهہ رکي هئي تہ کن اڳيان ڪوڪا ڪولا وغيره گهڻن اڳيان هتي جي سنگاپوري بيئر Anchor جاتڏا ڊبا رکيا هئا، جن مان هو چسڪيون پري رهيا هئا.راند جاري هئي ۽ سڀ هٿن ۾ پينسلون جهلي پنهنجن نمبرن کي ڪٽي رهيا هئا. دخل تي وينل انائونسر دٻي مان گولا ڪڍي ان تي لکيل مختلف نمبر وڏي واڪ سان ائين ٻڌائيندو رهيو جيئن نيلام جو واڪ ڏيندڙ اڳهہ جو اعلان ڪندو آهي.

”ٻہ ننڍيون ٻدڪون _ Two Small Ducks نمبر ٻاويهہ“ دخل تي وينل همراهہ گولي تي لکيل نمبر پڙهي اعلان ڪيو اسان جي ٽيبل تي وينل هڪ چيني چوڪريءَ پنهنجي ڪاغذ تي ڇپيل اهو نمبر ڪٽيو. سندس جهازي ٻواءِ فرينڊ خوشيءَ مان ڪيس ٿڦڪي ڏني.

”شينهن جو پنجو“ دخل تي ٻينل هڪ ٻئي همراهہ نمبر ٻڌائڻ جي شروعات ڪئي ”نمبر پنج.“

جن جي پنن تي پنج جو انگ هو انهن اهو ڪٽيو ۽ ڪجهہ همراهن اهو ڏند ڪڍي خوشيءَ جو اظهار ڪيو تہ سندن نمبر ڪٽجڻ پيا. ڇو جو جنهن جي پني جا سڀ نمبر پهرين ڪٽجندا ان لاءِ انعام هو. ۽ تمبولا ۾ انعام چڱا ڳرا رکيا وڃن ٿا.

”اٺتو سٺتو نمبر سڪستي نائن“ انائونسر وري اعلا ڪيو.

تمبولا اند جهازين ۾ ڪناري توڙي جهاز تي تمام مشهور راند/ جوا آهي، جو اها ٿورا ڄڻا بہ ڪيڏي سگهن ٿا تہ گهڻا بہ. ان راند لاءِ فقط ننڍڙا پنا ڪتاب جي صفحي جي اڌ جيترا کپن. جن تي ويهہ کن چونڪڙيون ٺين جن ۾ مختلف نمبر ڇپيل ٺين. اهي نمبر هڪ کان نوي تائين ڪي بہ ٿي سگهن ٿا. هڪڙي پرچي ٻيءَ کان مختلف ٿئي يعني ڪو نہ ڪو نمبر ٻئي ۾ مختلف

رکندا آهن. مثال طور هڪ پرچيءَ جي متينءَ قطار ۾ نمبر آهن. ٻہ، يارنهن، ٽيهہ، پنجيتاليهہ ۽ اسي، تہ ٻيءَ پرچيءَ جي متينءَ قطار ۾ ضرور انهن نمبرن مان ڪو هڪ يا ٻہ ڦريل هوندا. يا متين قطار ٻنهي جي ساڳي هوندي تہ ٻي يا ٽي قطار جو انگ ضرور ڦريل هوندو.

راند ڪيڏندڙ اها پرچي مقرر ٿيل قيمت ۾ وٺندو آهي. قيمت ڪيتري بہ رکي سگهجي ٿي، جيئن تہ روپيو، ڏهہ روپيا يا هتي سنگاپور جي هڪ ڪلب هڪ پرچيءَ جي قيمت هڪ ڊالر رکي هئي. اناؤنسر وچان وچان نمبر چوندينندو ويندو. گهڻو ڪري نوانوي بلور ٿين جن تي هڪ کان نوانوي تائين نمبر ٿين. اهي بلور برنيءَ يا پيالي ۾ رکي پوءِ هڪ هڪ ڪري ان نمبر جو اعلان ڪندو آهي ۽ ڪيڏندڙ اهي نمبر پنهنجي پرچيءَ تان ڪٽيندا ويندا آهن. پوءِ جنهن جي پرچيءَ جا نمبر سڀ کان پهرين ڪٽجن، ان کي انعام ملندو آهي.

ڪڏهن ڪڏهن تہ هڪ وڏو انعام سڀ نمبر ڪٽجڻ تي هوندو آهي ۽ ان کان علاوه بہ ٽي ننڍا انعام پڻ رکيا ويندا آهن. جيئن تہ جنهن جي پهرين متين نمبرن جي قطار ڪٽجي، يا جنهن جا بارڊر وارا نمبر ڪٽجن، وغيره وغيره. پوءِ هڪ راند بعد وري ڪيڏڻ لاءِ ٻيون پرچيون وٺبيون آهن. ڪوچاهي تہ هڪ کان وڌيڪ پرچيون بہ خريد ڪري سگهي ٿو، بشرطيڪ ان ۾ ايتري ڦڙتي هجي جو هڪ ئي وقت سڀني پرچين جا نمبر جانچي ۽ ڪاٽي سگهي .

جهاز تي اڪثر ائين ڪندا هئاسين تہ هر راند ۾ جيترين پرچين جو وڪرو ٿيندو هو، انهن پئسن جو چوٿون حصو رکي باقي پئسا انعام ۾ هلائبا هئا. پوءِ آخري راند ۾، هر دفعي جي راند مان بچيل پئسا بہ ملائي تمام وڏو انعام ڪري رکيو ويندو هو. جيڪو اڪثر ڪري SnowBall سڏبو آهي يا جئڪ _ پاٽ. خير هتڙن ڪلبن ۾ تہ هر راند مان هوٽل جو بہ حصو ڪٽيو ويندو آهي. بس پوءِ جنهن هارايو ان جا ٻہ چار ڊالر ويا، پر جنهن کي انعام مليو، ان جو عيش ٿي ويو. هوٽل وارن جو ان فائدي کان علاوه شراب ۽ شربت جو وڪرو پڻ ٿيو .

اسان جنهن وقت اچي وينا سين ان وقت تمام وڏي انعام سنو بال جي آخري راند هلي رهي هئي ۽ اسان ڪيڏندڙن جي چهرن جا تاثرات پڙهندا رهيا سين تہ ڪير ڪير ڪٽڻ تي آهي. ڪي چيني هئا، ڪي ملئي، ڪي يورپين جهازي هئا، تہ ڪي انڊونيشي ۽ انڊين پاڪستاني، ۽ سندن هتي جون چيني ملئي ۽ تامل ناڊو گرل فرينڊس هيون. هڪ همراهہ تہ بلڪل پاڪستاني انجنيئر جميل جهڙو لڳي رهيو هو. پاڪستان کان ملائيشيا بدلي ٿيڻ کان اڳ خالد جميل نالي هڪ سيڪنڊ انجنيئر امتحان لاءِ مون وٽ مئرين ڪاليج ۾ E.K (انجنيئرنگ) پڙهڻ آيو هو. آصف کي چيم يار ڏس تہ سهي بلڪل هو بهو خالد جميل جهڙو پيو لڳي. اچا مهينو ڏيڊ ڪراچي ڇڏڻ وقت مليو هو. سندس امتحان ٿيڻ ۾ اڃا ٽي مهينا دير هئي. ذوالفقار کي ٻڌايم تہ سامهون جيڪو ڪارن ڪپڙن ۽ ڳچيءَ ۾ سوني تار وارو چيني ڇوڪريءَ سان گڏ وينو آهي. ان جي شڪل منهنجي هڪ شاگرد خالد جميل سان ڪافي ملي ٿي. ان ئي وقت هن بيئر جو ڍڪ پي اسان ڏي نهاريو. ذوالفقار يڪدم چيو پراين ماڻهن کي وينا گهوري ڏسون اڄايو ڦڏو نہ ٿي پوي. ۽ اسان يڪدم ڪٽي ٻئي پاسي منهن ڪيو. هال ۾ ڇوڏاري وينل پنهنجين پرچين تي ڪنڌ جهڪائي اعلان ٿيل نمبر ڪٽي رهيا هئا.

”ٽوفٽ ليڊيز _ Tow Fat Ladies نمبراناسي“ دخل تي ٻينل همراه اعلان ڪيو ۽ جن جي پرچين ۾ 88 جو انگ هو انهن ڪٽيو. ان بعد ٻين نمبرن جو اعلان ٿيو.

”سيلرس ليگ Sailors _ legs نمبر يارهون.“

”لڪي فار سم Lucky for Some نمبرستون.“

”Un Lucky نمبر ترٽين _ ٽيرهون ۽ نمبر ٽين _ ڊائوننگ اسٽريٽ“

مڙسي منجهس نہ، ڏوهہ ڪنوار جو

هال مان ڪنهن رڙ ڪري چيو ”هائوس“ معنيٰ هن جي پرچيءَ جا سڀ نمبر ڪٽجي ويا.هو پنهجي پرچي کڻي دخل تي پهتو. اناؤنسر ان جا نمبر چيڪ ڪيا ۽ ڪيس انعام ڏنو ۽ راند

ختم ٿي. پوءِ سڀ ڪپڙا چنڊي اٽي ڪڙا ٿيا. هڪ دفعو وري مون خالد جميل سان ملنڊڙ همرهه ڪي ٽيڏي اک سان ڏٺو، جيڪو پڻ لڳاتار اسان ڏانهن نهاري رهيو هو.ايتري ۾ ذوالفقار جي ڏڪڻ ۽ ماڻهن جي پيهه پيهان ۾ اچي ٻاهر نڪتاسين

جيئن ئي ٻاهر پهتاسين ته رسيپشن وٽ بي در ڪان آيل خالد جميل جهڙي همراهه اچي اڙدوءَ ۾ ڪيڪاريو ڪلي چيو مانس: "ميان اسان به چئون ته بلڪل جميل جهڙو هتي ڪٿان اچي ويو؟"

"سر! مان ته توهان کي پهرين سڃاڻي ويس جيتوڻيڪ ٿورو شڪ ضرور ٿيم ته توهان ملائيشيا ۾ رهيل هتي سنگاپور ۾ ڪيئن؟"

"بس گهر لاءِ ڪجهه سامان وٺڻو هو. ملائيشيا ۾ شيون مهنگيون آهن. ڏياريءَ جي موڪل هئي سو هيڏانهن سنگاپور هليا آياسين. تون ڪر خبر؟"

"بس سر امتحان ڏنم پهرين دفعي ئي سڀ سبجيڪٽ پاس ڪري ويم. ان بعد سوچيم ته رهڻو ته هونئن سمنڊ تي آهي، پوءِ چونه ڪنهن اهڙي جهاز ران ڪمپنيءَ جا جهاز هلائجن جيڪا گهڻو پگهار ڏئي _ پوءِ ڪٽي ان ڪمپنيءَ جا کهڙا به جهاز هجن، کهڙي به ملڪ ويندا هجن ۽ جهاز تي رهڻ جون حالتون کهڙيون به هجن. پنهنجي ملڪ جي ڪمپنيءَ کي جهازن جي مقابلي ۾ انجنيئر ايترا ته گهٽا ٿي ويا آهن، جو پاس ڪيل عهدي ڪان به رئنڪون هيٺ نوڪري ٽا ڏين. يعني سيڪنڊ انجنيئر جو امتحان پاس ڪرڻ ڪان پوءِ مون کي فورٿ انجنيئر ٽا رکن ۽ پگهار به ايترو گهٽو نه آهي. اهو سو فائدو ضرور آهي _ ۽ هڪ خيال ڪان وڏو فائدو آهي ته پنهنجي ملڪ جي جهاز ران ڪمپنيءَ کي نوان ۽ سنا جهاز آهن. عملو گهڻو آهي ان ڪري ڪم جو آرام آهي. ان ڪان علاوه هر سفر (Vovage) بعد جهاز پنهنجي ملڪ اچي ٿو، سو هڪ ته ماڻهو مائٽن متن سان مليو تازو ٿيو وڃي ۽ بيو پنهنجي لاءِ پڻ ٿي وي، فرج، واشنگ مشين جهڙي گري خريداري ڪري سگهي ٿو. پر آئون اڪيلو سرآهيان، اهو سوچي ولايتي جهاز ران ڪمپني اختيار ڪئي اتم تازوگوڪل صاحب جي جهاز ران ڪمپنيءَ "گلفايسٽ" جي هڪ جهاز تي سيڪنڊ انجنيئر جي ضرورت هئي، سو اشتهار ڏسي مون اپلاءِ ڪيو ۽ هنن مون کي هوائي جهاز جي ٽڪيٽ ڏيئي سنگاپور موڪليو آهي. ڪالهه ڪان هتي هن ڪلب ۾ رهيل آهيان.جنهن جو بندوبست ايئرپورٽ تي پهچڻ سان گوڪل صاحب جي هتي جي آفيس وارن ڪرايو آهي. جنهن جهاز تي مونکي رکيو اٿن اهو پرينءَ يا ارينءَ بئنڪاڪ ڪان هتي پهچڻو آهي."

منهنجي خيال ۾ ته سنو ڪيئي، پنهنجي ملڪ جي ڪمپني به اهو ئي چاهي ٿي ته هن وقت پلي ڪجهه انجنيئر ۽ نيويگيٽر ٻاهر هليا وڃن، جيئن بار هلڪو رهي، "مون چيو مانس.

"پر سائين مون ٻڌو آهي ته جيڪو جهاز مون کي ملي رهيو آهي، اهو جهاز تمام پراڻو آهي. سندس انجڻ ۾ چڱا خاصا نقص آهن."خالد جميل اداسيءَ مان چيو. سندس اهو خوف ليا پائي رهيو هو جيڪو ننڍي نيٽي ڪنوار جي چهري تي اڻ ڏٺل پوڙهي گهوٽ سان پرڻجي وڃڻ تي هوندو آهي. اهو خوف ڌارئين ملڪ جي جهاز تي ته چا، پر پنهنجي ملڪ جي هڪ جهاز ڪان بئي جهاز تي ويندي وقت به ٿيندو آهي ته خبر ناهي بئي جهاز جو ماحول ڪيئن هوندو، ماني ڪيئن هوندي، کهڙن ملڪن ۽ موسمن ۾ سفر ڪندو ويتر جي پراڻو جهاز آهي، ته انجنيئر لاءِ هيڪاندو وڌيڪ خوف ته آيا ان جهاز جي انجڻ ۾ تورا نقص آهن يا گهٽا. اوزار گنل اٿس يا منجهس اجا ڪڙ تيل آهي، ائين نه ٿئي ته سيان هلي "پنهنجي مڙسيءَ سان نه" پر ڪمپني اوڙو پاڙو چوي ته ڏوهه انجنيئر/ڪنوار جو وغيره وغيره.

وڏي پارٽ پنهنجا لچڻ آهن

"مڙيئي خير آهي يار. تو جهڙي محنتي ۽ نوجوان انجنيئر کي اهي ڳالهيو هرگز سوچڻ نه کپن. ڏينهن رات محنت ڪري سندس نقص دور ڪري ڇڏجانئس. پوءِ آرام ئي آرام اٿئي."مون کيس دلداري ڏيندي چيو "خبر اٿئي انجنيئر جڏهن جونيئر هجي ته هن کي گهٽي ڪان گهڻو

ڪم ڪرڻ ڪيپي، جيئن هڪ تہ هر قسم جو ڪم سگهي وٺي ۽ ٻيو تہ هڏ پورهئي تي هري وڃيس. پوءِ آخر ۾ جهاز جو چيف انجنيئر تي جيڪو بہ جهاز مليو تہ مزو آهي _ جيڪڏهن نئون جهاز بنانقص جي مليو تہ بہ آرام جي ننڊ، پر جيڪڏهن پراڻو جهاز ڳنل پيئل مليو تہ بہ هن لاءِ مڙيئي خيرآهي. جو هن کي هر ڪم اچي ٿو. وچ سمنڊ تي اوچتو جهاز بيهي رهيو تہ بہ هن جي دل بهادر آهي جو هر مسئلي کي منهن ڏيڻ سکيو آهي. وچ سمنڊ تي ڪوبہ ڪناري جو مستري يا انجنيئر مدد لاءِ نہ ايندو. جهاز جي انجنيئرن کي ئي هر خرابي دور ڪرڻي پوي ٿي. ۽ جڏهن ڪنهن بہ انجنيئر کان انجڻ صحيح نہ ٿي ٿئي تہ آخر ۾ چيف انجنيئر وٽ پهچن ٿا تہ هاڻ ڪم زور آهي، تون سڀ کان پراڻو ۽ وڏو انجنيئر (مستري) آهين متڙڪو پانو ڪٽي هلي انجڻ کي منهن ڏي تہ جهاز ساموندي ڪن مان نڪري، نہ تہ سڀ ٿا مرون. پوءِ جيڪڏهن چيف انجنيئر جو نندي هوندي کان ڪم ٿيل آهي تہ ڪتابي علم ۽ تجربي جي آڌار تي وڏي اعتماد ۽ رعب سان اتي انجڻ جو اهو پرزو ناهي عزت ماٽي ٿو ٻي صورت ۾ ڳلا ڪڍائي ٿو."منهنجيون اهي ڳالهيون ٻڌي خالد جميل مرڪڻ لڳو. اتي سنڌس پر ۾ ٽي ڄڻا ٻيا بہ اچي ٻيٺا جن جو پاڻ تعارف ڪرايائين تہ هي بہ ساڳي جهاز لاءِ آيل آهن. ٻہ ڄڻا رحيم يار خان جا هئا ۽ ۽ خلاصي طور جهاز پرتي ڪرڻ آيا هئا ۽ هڪ مدراس (هندستان) جو چيف آفيسر هو.

"گوڪل صاحب جا هي جهاز هانگ ڪانگ ۾ رجسٽر ٿيل آهن،" خالد جميل ٻڌايو ۽ "اسٽاف گهڻي ڀاڱي انڊيا، پاڪستان، فلپين، مالديپ، ٻيٽ سريلنڪا ۽ بنگلاديش جو اٿس. "

"هامونڪي خبر آهي." مون ٻڌايو مانس.

"منهنجا پڻ ٽي چار ڪلاسي دوست ڪافي عرصي کان گوڪل ڪمپنيءَ ۾ آهن ۽ خوش آهن. هڪ تہ توهان جي جهاز جي مرمت مٿان سپرنٽينڊنٽ انجنيئر راشد ڪاظمي آهي. جتي بہ جهاز خراب ٿيندو آهي تہ هانگ ڪانگ کان اوڏانهن هوائي جهاز رستي پهچي ويندو آهي، جيئن ان جي مرمت بابت فيصلو ڪري سگهي. ٻيو ڪلاسي قيصر اصغر هانگ ڪانگ آفيس ۾ چيف انجنيئر آهي. ۽ هڪ چيف انجنيئر اڄڪلهہ ڏکڻ ڪوريا ۾ آهي، جتي توهان جي شپنگ ڪمپنيءَ جا نوان جهاز ٺهي رهيا آهن ۽ هو انهن جي نظر سانيءَ تي مقرر ٿيل آهي."

"سائين انهن کي منهنجي پارت ڪرڻ جي ضرورت سمجهو ٿا يا نہ؟"جميل چيو.

"جهازن جي نوڪريءَ ۾ تہ خبر اٿئي تہ وڏي پارت پنهنجا لڇڻ ۽ محنت آهي، ڪو ماڻهو ذاتي زندگيءَ ۾ ڪٽي دشمن هجي، پر جهاز جي ڊيوٽيءَ ۾ جي هو گهٽو محنتي آهي تہ اهو سڀ کان گهٽو پيو وڻندو."

"واقعي اها ڳالهہ تہ آهي ۽ اهو ئي سر منهنجو اصول آهي، اميد تہ توهان جا دوست جڏهن توهان سان ملندا تہ منهنجي ڪم جي ضرور تعريف ڪندا." خالد جميل چيو.

"اهائي تو جهڙي سني ماڻهوءَ ۽ لائق انجنيئر مان اميد رکي سگهجي ٿي." مون ڪلي ڪانئس موڪلايو ۽ سڀ الگ لفٽن ۾ چڙهي پنهنجن ڪمرن وارين ماڙين ڏانهن روانا ٿي ويا.

سنگاپور _ ڪارڪردگيءَ ۾ سنو بندرگاهہ آهي

ڪمري ۾ اچي ڪپڙا بدلائي سمهڻ جي تياري ڪيم، مرٽينگ ايئرڪنڊيشنر، ڪمري کي نہ جهڙو ٿڌو ڪري رهيو هو. اتي دريون کولڻ جو سوچيم. پردو ريڙهي ڏٺم تہ سامهون ڪيپل شپ يارڊ ۽ بندرگاهہ جي زردي رنگ جي تيز سوڊيم لائيٽن اکيو تي ڪڍيون ۽ ساڳئي وقت خط استوائي ملڪن ۾ ڪمري جون دريون کولڻ معنيٰ مڇرن ۽ جيتن جڻين کي گهر ۾ گهرائڻ. پر متاهين ماڙ هجڻ ڪري لانگهائو جيتن بہ اندر جو رخ نہ ٿي ڪيو. ٻهر حال ٻاهر جي تکي روشني ۽ رکي رکي ڦڙين جي ڇاٽ اندر اچڻ ڪري وري دري بند ڪرڻي پئي. ٻئي نمبر نسخي موجب قميص لاهي فقط ڪڇي ۾ سمهڻو پيو ۽ ننڊ کي آٽڻ لاءِ ريڊون يا هاٿي ڳٽڻ بدران سنگاپور شهر جو سوچڻ لڳس جتي گذريل ڏهن سالن کان ڪيترائي دفعا آيو هوندس. هن دفعي وقت نہ هجڻ جي ڪري ڪيڏانهن بہ وڃڻ نہ ٿي سگهيو، نہ تہ سنگاپور جي حڪومت

سنگاپور کي ڏينھون ڏينھن اھڙو بنائيندي وڃي جو ٻار کان وٺي وڏي عمر جو ماڻھو ھتي وندريل رھي ٿو ـ گھمڻ ڦرڻ ۾، خريداريءَ ۾، راندين روندين، ۾ فلمن ڊرامن ۾، مذھبي توڙي دنياوي مشغولي ۾.

سنگاپور ملڪ، ٻيٽ، شھر، يا بندرگاھ جيڪي ڪجھ بہ سمجھيو وڃي ـ ان جي بنيادي اھميت بندرگاھ جي ڪري آھي ۽ جاگرافيائي طور اھڙي ٻيھڪ اٿس جو سنڌس پرسان جھازن جو تمام گھڻو لنگھ ٿئي ٿو ۽ اھڙي ٻيھڪ جيتوٽيڪ سلون (سريلنڪا)، عدن، پورٽ توفيق، پورٽ سعيد، لاس پاماس، ڪيپ وردي ٻيٽن جي بندرگاھن جي پڻ آھي، پر سنگاپور جي حڪومت ايڏي تہ ملڪ ۽ ماڻھن سان وفادار، گھٽي حد تائين ايماندار، ھڏ ڏوکي ۽ محنتي آھي، جو ھنن سنگاپور کي اھڙو تہ ناھي چڏيو آھي، جو اجڪلھ سنگاپور تمام گھڻو سھڻو، مشھور ۽ امير ملڪ ٿي ويو آھي. جيتوٽيڪ ڪنھن زماني ۾ سلون، عدن جھڙن ھنڌن تي وڏي لئہ ھوندي ھئي ـ گھمڻ ڦرڻ کان وٺي واپار وڙي ۽ سونھن سوڀيا تائين، پر پوءِ حڪومتون ۽ انھن جا نمونا ڪجھ اھڙا ٿيندا ويا جو ان قسم جا بندرگاھ ور ي ايري نہ سگھيا آھن. سنگاپور جيتوٽيڪ اڄ کان ويھہ سال ڪن اڳ تائين عدن، ڪولمبو جھڙن بندرگاھن کان گھٽ مشھور ھو پر ھاڻي ڏسندي ئي ڏسندي دنيا جو ٻيو نمبر مشغول ترين بندرگاھ ٿي ويو آھي. اڄ کان فقط ڏھہ ٻارنھن سال ڪن اڳ سنگاپور ۾ چوري چڪاري ايتري تہ ھوندي ھئي جو سرڪاري بسن تي بہ چئني قومي زبانن: چيني، انگريزي، ملئي، تامل ۾ لکيل ھوندو ھو تہ کيسو ڪترڻ وارن کان خبردار ٿجو ـ جنھن جو ذڪر مون پنھنجن پھرين سفرنامن ۾ پڻ ڪيو آھي. پر ھاڻي حڪومت ڏينھون ڏينھن سنگاپور کي ھر لحاظ سان اھڙو تہ بنائي ڇڏيو آھي جو ڌاريان ماڻھو ھتي ئي سلامتي محسوس ڪن ٿا ۽ گھمڻ لاءِ اچن ٿا. ڌاريان جھاز پڻ ھتان ئي سودو سامان وٺڻ اچن ٿا. مثال طور اسان جي ملڪ جي جھازن جو لنگھہ تہ ايشيا جي ٻين بہ ڪيترن ئي ٻيٽن ۽ بندرگاھن وٽان ٿئي ٿو، پر ڪسٽم ۽ اميگريش جو ڊگھو طريقو، واپارن ۽ ايجنٽن جي سستي ۽ بدامنيءَ ڪري ٻين ٻيٽن تان سيدو سامان وٺڻ کان لنواٽئو پوي ٿو، يا وري گھربل پنجن شين مان بہ ملنديون تہ ٽي غائب! مصر ھيڏو سارو ملڪ آھي ۽ پر ۾ ڪيترائي تيل پيدا ڪندڙ ملڪ اٿس، پر شل نہ ڪنھن شيءِ جي ضرورت پوي. تيل وٺڻ لاءِ بہ پريشان ٿيڻو پوندو آھي، سلون، جبوتي، ممباسا، ويندي ڪراچيءَ جھڙن بندرگاھن ۾ پاڻيءَ جا بہ اڍائي ھزار ٽن خريد ڪرڻ لاءِ جاکوڙ ڪرڻي پوي ٿي ۽ جھاز کي ترسائي ايتري ديرڪرائي وڃي ٿي جو ماڳھين ٻيڻو نقصان، ياڪڏھن جھاز جا خلاصي بيمار ھجڻ يا بدلي ڪرڻ لاءِ ھوائي جھاز رستي ٻئي ملڪ موڪلڻو ھوندو آھي تہ ھفتو ھفتو اڌام جو بندو بست نہ ٿيندو آھي ۽ اھو عرصو ترسڻ لاءِ ڪنھن چڱي ھوٽل ۾ ڪمرو ئي نہ ملندو آھي. ياڪمرو ملي ويو تہ ھفتي اندر چوري، کيسو ڪترڻ يا ڪاڏي ۾ زھريات ڪري بيماريءَ جھڙن وارداتن جو انديشو ھوندو آھي. پر سنگاپور حڪومت ۽ عوام ھر ڪم سليقي، سنائي ۽ اڄتائيءَ سان اڪلائڻ جو اھڙو تہ سھڻو بندوبست ڪري ڇڏيو آھي جو روزانو سوين جھازن جي اچ وڃ ٿئي ٿي. ۽ سنگاپور دنيا جو ٻيو نمبر مشغول بندرگاھ ھجڻ جي باوجود بہ ھر جھاز جي مالڪ کي ائين لڳندو ڄڻ سنڌس جھاز ڏي خاص ڌيان ڏنو پيو وڃي ۽ جھاز جي عملي زبان تان ڪنھن ڳالھہ، ڪم، مسئلي جو نالو ڪنيو ناھي تہ ان جو تدارڪ ٿيو ناھي. جھاز تان سنگاپور پھچڻ کان بہ ڏينھن اڳ سنگاپور جي ايجنٽ کي جيئن ئي تار ڪبي آھي تہ فلاڻي ڏينھن شام جو چئين بجي اسان جو جھاز سنگاپور جي پاڻيءَ ۾ پھچي رھيو آھي تہ جواب ملندو: ”موسٽ ويلڪم پائليٽ پوٽين چئين کان توھان جو منتظر ھوندو.

”چارسؤ ٽن ڪچو تيل، سؤ ٽن ڊيزل آئل، ھزار گئلن ليوب آئل ۽ ٽي سؤ ٽن تازو پاڻي کپي.“ جواب ملندو: ”بلڪل تيار ملندو.“

”هڪ جهازي سخت بيمار آهي، ان کي اسپتال ۾ داخل ڪرڻو آهي ۽ مڙني جهازين کي سندن اڌ اڌ مهيني جي پگهار هتي جي سڪي ۾ ڪپي، ان لاءِ هيترا هزار ڊالر گهرجن، پر انهن ۾ هيترا سؤ جا نوٽ هيتراپنجاهه جا هيترا ڏهين، پنجين، ۽ هڪ هڪ جا هجڻ کپن.“ جواب ملندو: ”بلڪل صحيح آهي اهو به ڪم تي ويندو. بي فڪر ٿي هليا اچو.“

پوءِ بندرگاهه ۾ شام جو پهچڻ ڪري جيتوڻيڪ آفيسون بند هونديون پر آفيس جو ايجنٽ ڪنهن به نموني سان بئنڪ کان اسپتال تائين، جهاز جي مرمت کان اسپيئر پارٽ خريد ڪرڻ تائين جي ڪم جو بندوبست ۽ اڪلاءُ ڪرائي وٺندو. بلڪ ڪيترين شيون ۽ مسئلا بندرگاهه ۾ پهچڻ بعد ياد ايندا يا رونما ٿيندا ته انهن جو به اڪلاءُ سنگاپوري ايجنٽ ڪرائي وٺندو.

سنگاپور ۾ گهمڻ جي دلچسپي رهي ٿي

سنگاپور هڪ شهر جيڏو ٻيٽ ۽ ملڪ آهي، پر منجهس ڏهاڪو کن ته رڳو شپ يارڊ آهن ـ جتي ننڍا وڏا جهاز نهن ۽ مرمت ٿين ٿا. موڪل واري ڏينهن تي به جهاز ۾ خرابي ٿئي ته وقت ضايع ڪرڻ بنا ڪم ضرور ڪري ڏيندا، نه ته دنيا ۾ ڪيترا ملڪ آهن جن ۾ سنگاپور جي شپ يارڊن کان وڏا ۽ پراڻا شپ يارڊ آهن، پر الله نه ڪري جي اتي جهاز خراب ٿي پوي پهرين ته وارو نه ملندو پر جي وارو ملي به ويو ته هڪ ڏينهن جي ڪم کي انگهائي ٿي ڏينهن ڪندا ۽ پوءِ اڌو اڌ چانس هوندو ته سمنڊ تي هلي ويلڊ ٿيل پليٽ وري ٽڙڪي نه پوي يا مرمت ڪيل بيرنگ وري نه گرم ٿي پوي يا وائنڊنگ ڪيل موٽر وري نه سڙي پوي.پر سنگاپور جي حڪومت ۽ ماڻهن ملڪ ۾ ايندڙ جهازين ۽ ٽوئرسٽن کي ڌيان ۾ رکيو، ۽ ٻين بندرگاهن جي ڪمزورين مان سبق ۽ فائدو حاصل ڪري پاڻ کي ايڏو ماڊرن ڪري ڇڏيو آهي جو پاڻ به پئسو ڪمائي سگهيا ستابا پيا ٿين ته ايندڙ ويندڙ جهازي ۽ ٽوئرسٽ به منجهائن خوش آهن. مثال طور: جهاز سان واسطو رکندڙ هرهڪ ماڻهو ـ مالڪ کان وٺي جهاز جي ڪئپٽن ۽ چيف انجنيئر تائين اهو چاهيندو ته سندس جهاز جي مرمت سنگاپور ۾ ٿئي، جهاز جو سيدو سامان ۽ تيل پاڻي سنگاپور ۾ ورتو وڃي ان ڪري ڪڏهن ٻئي ملڪ وٽان لنگهندي جهاز کي ڪو مسئلو درپيش ايندو ته، جهازران ڪمپنيءَ جي هيڊ آفيس وارا يڪدم ٽيليڪس ذريعي جهاز وارن کان اهو پڇندا ته اڳيان سنگاپور تائين ڌڪيو سگهيو پهچي سگهيو ته اتان وڃي مرمت ڪرايو ۽ تيل پاڻي به اتان ئي کڻو.

جهاز کان علاوه جهازين ۽ ٻين مسافرن لاءِ به سنگاپور ۾ مزو آهي جو سنگاپور ۾ هرهڪ جي پسند جي هرهڪ شيءِ ملي ٿي ۽ گهٽ ڊيوٽيءَ ڪري چڱي سستي آهي. اها ٻي ڳالهه آهي ته گهٽي ڪپٽ ڪري دڪاندار ساڳيو فائدو بلڪ وڌيڪ حاصل ڪيو وڃي.پر خريدار لاءِ مزو ٿيو جو هن کي سنگاپور ۾ هرشيءِ سستي پوي ٿي.

ڪوخريداريءَ ۾ دلچسپي نٿو رکي ته هن جي وندر لاءِ سنگاپور ۾ ٻيون ڪيترين ئي شيون آهن. مندر مسجدن کان وٺي لئبررين، جماعت خانا (ڪميونٽي سينٽر) آهن. شراب خانا، بار ۽ پبن کان وٺي مساج گهر، ناچ ڳاني جا گهر ۽ ٻيا عياشيءَ جا اڏا آهن. وڏن وڏن اميرن، شهزادن ۽ عرب پٽي عربن جي سڪون ۽ خاموشيءَ ۾ ننڊون ڪرڻ لاءِ شهر جي گوڙ گمسان اندر مانيٽيون هوٽلون آهن. جن جي ڪمري جي روزانا مسواڙ هزارين روپيا آهي ـ جيئن ته ڊائنسٽي هوٽل، مينگ ڪورٽ هوٽل، فونيڪس، رئفلس، حايات ريجنسي، پيننشولا هوٽل وغيره.

ان کان علاوه هتي جي حڪومت ٻارن توڙي وڏن لاءِ صحتمند وندر ۽ سنو وقت گذارڻ لاءِ چڙيا گهر، پکين جا پارڪ، مانگرمڇن جا تالاب ۽ ڪيبل ڪار جهڙيون شيون اهڙي ته سهڻي نموني سان ناهي ڇڏيون آهن، جو سنگاپور ۾ جنهن کي به وقت ملي ٿو، اهو اوڏانهن پڄي ٿو. انهن مان ڪجهه شيون هتي مختصر طور بيان ڪرڻ بي مقصد نه ٿيندو، جيئن هيڏانهن ايندڙ يا نه ايندڙ کي ٿوري ڄاڻ رهي.

هونءَ تہ سنگاپور جو سڄو ٻيٽ هاڻ يا ميهڙ تعلقي جيترو مس ٿيندو ۽ سڄو ٻيٽ هڪ ئي شهر سنگاپور آهي. پر حڪومت سنگاپور جي شهر /ٻيٽ جي مختلف هنڌن کي سجاڻ جي خيال کان ڪيس ننڍن ننڍن حصن ۾ ورهايو آهي ۽ هر حصي ۾ چڱاخاصا شاپنگ سينٽر، ماڻهن جي رهائش لاءِ تمام گهڻا ”گهڻ ماڙ“ فليٽ، ڪميو نٽي سينٽر، اسڪول، اسپتالون، راندين جا ميدان ۽ پارڪ ٺهرائي ڇڏيا آهن. جيئن هر هڪ جون گهرجون پنهنجي ئي رهائش واري حصي ۾ پوريون ٿي سگهن. اهڙيءَ طرح ملڪ جي آدم شماري سڄي ملڪ ۾ ٽڙيل پکڙيل رهي ۽ سڀ هڪ هنڌ رئفلس اسڪوائر، ڪلفرڊ پيئر، واري علائقي ۾ ڳهٽ ٿي نہ رهي. مثال طور: ڪراچيءَ ۾ ڪورٽن کان وٺي بئنڪن، انشورنس ڪمپنين ۽ پوليس جي هيڊ آفيس، ميونسپالٽي، بندرگاهہ، جنرل پوسٽ آفيس، وڏاڪاليج، جنرل ٽيليفونون، ۽ تار گهر وغيره هڪ ئي هنڌ هجڻ ڪري، ڪراچيءَ جي سڄي شهر جو لوڊ فقط بندرگاهہ ميڪلو روڊ وارن حصن تي آهي.

سنگاپور جا مختلف علائقا

هاڻ مڙيئي جيڪي نوان علائقا، گلشن اقبال، نارٿ ناظم آباد، ڊفينس سوسائٽي ٿيا آهن، انهن ۾ ڪجهہ ڪجهہ سهولتون ۽ رهندڙ جي گهرج مطابق ڪجهہ شيون ناهيون ويون آهن. سو هتي سنگاپور کي مختلف حصن ۾ ورهائي هر حصي ۾ نئين ڪالوني ۽ ان جي ضرورت پٽاندر شيون ناهيون ويون آهن. سنگاپور جي سرڪار اهي نوان علائقا يا بستيون ڪجهہ اهڙي اسٽائل ۾ ٺهرايون آهن، جيئن ڪراچيءَ جي شهر ۾ آغاخان (اسماعيلين) جا فليٽس: ڪريم آباد، نظاري، حسين آباد وغيره ۾ آهن. اهي هميشہ شهر کان پري جتي اجا آبادي نہ هجي اڏاوت ڪري رهڻ شروع ڪندا آهن. پهرين ڪراچي جڏهن ناظم آباد ۽ لالو کيت ٺائين هئي ان وقت اڄ جو نارٿ ناظم آباد ۽ ڪريم آباد وارو علائقو ويران هو. آغاخانين اتي پٽ وٺي پنهنجن ماڻهن لاءِ ڪئين فليٽن واريون عمارتون ۽ دڪان ٺهرائي رهڻ شروع ڪيو، هڪ جماعت خانو، اسپتال ۽ ڪميونٽي سينٽر پڻ، نتيجي ۾ اهي هنڌ هڪدم آباد ٿي ويا ۽ پوءِ انهن کي ڏسي ان علائقي ۾ ٻيا ماڻهو بہ رهڻ لڳا ۽ ڏسندي ئي ڏسندي ڪراچي شهر اندر اهي علائقا هاڻ ننڍا شهر ٿي ويا آهن ۽ ڪراچي جيڪا شروع ۾ فقط ڪياماڙي، چاڪيواڙہ، کارادر، ميناد، ۽ بولٽن مارڪيٽ هئي، سا هاڻ وڃي سپر هاءِ وي سان لڳي آهي _ يعني وڃي ٿي حيدرآباد جي ويجهو ٿيندي. اهڙي طرح اصل سنگاپور شهر فقط ڏکڻ وارو سمنڊ جو پاسو آهي جنهن ۾ آرچرڊ روڊ کان وٺي هاءِ اسٽريٽ، رئفلس اسڪائر، سُرنگون روڊ جو ڪجهہ ڏاکڻو حصو، شينٽن وي ڪلفرڊپيئر وغيره اچن ٿا. باقي ٻيٽ جو اتراهون حصو جيڪو اڳيان وڃي ملائيشيا جي سرزمين پُل (Cause _ Way) ذريعي ملي ٿو سو جهنگل، ٽڪرين ۽ دلدل سان ڀريل هو. هاڻ ويجهڙائيءَ وارن سالن ۾ حڪومت هن ٻيٽ جي هڪ هڪ ٽڪر کي صحيح ڪرائي ان تي پنهنجي (سرڪاري) خرچ سان هزارين فليٽ ٺهرائي هر بي گهر سنگاپوريءَ کي تمام گهٽ قسطين تي رهائش لاءِ ڏنا آهن، اها قسط جڻ مسواڙ وانگر ٿي ۽ فليٽ جي قيمت جيترا پئسا پورا ٿيڻ تي اهو فليٽ ان حوالي. فليٽن جي هيٺ يا پر ۾ دڪان، اسڪول، اسپتالون، ڪميونٽي سينٽر، وغيره پڻ سرڪار ٺهرائي ڇڏيا آهن جيئن اتي جا رهاڪو ضروري ۽ روزمره جي گهرجن لاءِ پري وڃڻ بدران اتي ئي پوريون ڪري وٺن. ساڳي وقت پراڻي شهر _ يا ڪٽي چئجي تہ شروعاتي شهر واري حصي سان ڳنڍڻ لاءِ رستن جوڙڻ جار وڇائي ڇڏيو آهي جيئن ڪنهن کي اصلي شهر واري حصي ۾ وڃڻو بہ پوي تہ وقت ضايع نہ ٿئي، جو سنگاپورين جو اهو Moto آهي تہ وقت پئسو آهي، سو پئسي وانگر وقت کي هر گز اجايو نہ وڃائجي.

سنگاپورجي حڪومت پنهنجن ماڻهن لاءِ جتي ٻيون سهولتون مهيا ڪيون آهن، اتي هر علائقي جي ماڻهن جي مذهب ۽ زبان جو پڻ خيال رکيو آهي ايتري قدر جوهر علائقي ۾ جتي مسلمان گهڻا آهن، اتي خوبصورت مسجد ٺهرائي وئي آهي. ۽ جتي چيني يا هندو گهڻا آهن تہ

اتي انهن جو عبادت گهر _ مندر، پگوڊا وغيره ٺهرائي ڏنو آهي. نتيجي ۾ اهي نيون اپريل بستيون ايتريون ئي ماڊرن ۽ سهولت واريون آهن جيترو شهر جو پهريون / اصلوڪو علائقو آهي.

بهرحال انگ موڪيو، ووڊلئنڊس، تمپين، جوررونگ ٽائون، بڪت بانوڪ، ٽوئا پايوه، تي سون وغيره سنگاپور جون نيو بستيون /علائقا /ڪالونيون /شهر Town آهن _ جتي هاڻ هر ڪو سهولت آهر شاپنگ ڪرڻ ۽ گهمڻ ڦرڻ لاءِ وڃي ٿو. ووڊلئنڊس وارو حصو بلڪل ملائشيا جي پر وارو آهي جتي ڀيهي ملائيشيا جي سرزمين ۽ آخري شهر جوهورباروءَ جون ڏگهيون عمارتون ڏسي سگهجن ٿيون. اتي (ووڊلئنڊس ۾) ملائيشيا جا ماڻهو به اچن ٿا. هوائي جهاز رستي سنگاپور ۾ آيل مسافر گهڻو ڪري آرچرڊ روڊ، هاءِ اسٽريٽ، پيپلس پارڪ وارن پاسن ۾ شاپنگ ڪن ٿا. انڊيا، پاڪستان، يايورپ پاسي ڪان آيل پاڻيءَ جاجهاز ويسٽ ڪوسٽ پاسي بيهڻ ڪري جوررونگ وارو حصو ڪين ويجهو پوي ٿو ۽ جپان، چين، ڪوريا ڪان ايندڙ پاڻيءَ جا جهاز گهڻو ڪري سنگاپور ۾ ايسٽ ڪوسٽ پاسي لنگر انداز ٿين ۽ انهن کي چانگي ٽائون ۽ ڪيبل وارو علائقو ويجهو ٿئي.

اڄ کان ڏهه ٻارهن سال ڪن اڳ چانگي هڪ ننڍڙو ڳوٺڙو هو ۽ هاڻ نه فقط چانگيءَ ۾ پر سنگاپور جي هر علائقي ۾ جديد پٽو نظر اچي ٿو. سنگاپور ۾ پهرين ٽرئفڪ جام ٿيڻ جو وڏو مسئلو رهندو هو، ٻيٽ جي اوپر پاسي کان اولهه ڏي ايندي ويندي وچ شهر /اصلوڪي شهر مان لنگهڻو پوندو هو، جتي ٽرئفڪ جي ڪري وقت ٿي لڳو. ان مسئلي کي منهن ڏيڻ جي لاءِ سنگاپور وارن گهٽن ئي ملڪن جا عالم انجنيئر گهرايا. آخر جپانين صلاح ڏني ته سمنڊ جو ڪجهه حصو مٽيءَ سان پري ان مٿان سپر هاءِ وي (ايڪسپريس وي) ناهيا وڃن. جيئن ٽرئفڪ شهر بدران تيز رفتاريءَ سان سمنڊ مٿان نهيل رستي تان هلي وڃي. لکت ۾ ته اهو آسان هو پر سمنڊ کي ڪيئن پرجي. ان لاءِ پرپاسي ۾ هڪ به جبل هئا جن کي ڊاهي ان جي مٽيءَ سان سمنڊ کي پرڻو هو، پر سمنڊ ڪان پري هجڻ ڪري اهو ڪم ٽرڪن ذريعي ته سالن جا سال ڪائي ها. ان ڪري سمنڊ پرڻ جي اها ترڪيب سوچي وئي ته مٽيءَ کي ٽرڪن بدران ربڙ جي ڊگهن بيلٽن ذريعي جبل ڪان سمنڊ تائين آڻجي. اهو جيتوڻيڪ وڏو پروجيڪٽ هو، پر حڪومت ڏنو ته ان مان فائدو ئي فائدو آهي سو ڪروڙها ڊالرن جي خرچ سان اهو ڪم جپانين کان مڪمل ڪرايو ويو. جتي جبل هئا اتي هاڻ لسو پٽ ڪري رهائش لاءِ وڌيڪ نوان علائقا ناهيا ويا آهن. ووڊلئنڊس جهڙن علائقن ۾ ته گهاٽو جهنگل هو جنهن کي ڪٽرائي ڪيس ماڊرن شهر جو روپ ڏنو ويو آهي. ڪن ڪن هنڌن تي سمنڊ اندر تائين آيو ٿي. اهڙن هنڌن کي ٻاهران بند ڪرائي خوبصورت ڍنڍون ناهيون ويون آهن جن ۾ اڄ ڪلهه مينهن جو منو پاڻي گڏ ٿئي ٿو.

سنگاپور ۾ پکين جو پارڪ

سنگاپورم ٻارن ۽ وڏن لاءِ ڪجهه ڏسڻ جون جايون هن ريت آهن: جورانگ برڊپارڪ (Jurong Bird Park) : پڃرن ۾ بند ٿيل مختلف قسمن جا جانور ۽ پکي ته هر هڪ ملڪ جي چڙيا گهر ۾ جام آهن. پر سنگاپور جي جورانگ برڊپارڪ ۾ فقط پکي ئي پکي آهن. ڪي پڃرن ۾ بند ته ڪي آزاد، دنيا جي چند سهڻن پارڪن مان هڪ، هي پارڪ، جورانگ ۾ احمد ابراهيم روڊ تي آهي. جورانگ سنگاپور ٻيٽ جو الهندو حصو آهي. آرچرڊ روڊ ڪان پارڪ تائين ٽئڪسي ڇهه ست ڊالر ڪن وني ٿي. پارڪ ۾ پکين جو تعداد ٿي هزار کن چيو وڃي ٿو جيڪي چار سؤ کن مختلف نمونن جا آهن. پارڪ جي پکيڙ ويهه کن هيڪٽر ٿيندي. پارڪ جوپٽ سڏو هجڻ بدران جبل ۽ ماٿرين وارو آهي ۽ نهايت خوبصورت رت وڻن، ڇبرن ۽ گلڪارين سان جهنجهيو پيو آهي. منجهس ڪي پکي وڏن پڃرن ۾ آهن ته ڪي ڏاتيرا طوطن جهڙا ڳرا ۽ گهٽ اڏام وارا ائين ئي وڻن جي ٽارين تي ڇڏيا ويا آهن. پينگوئن جهڙن ڪيترن ئي ناياب پکين کي هن پارڪ ۾ ڏسڻ جو موقعو ملي ٿو نه ته اهڙا پکي فقط ”نئشنل جاگرافڪ“ رسالي جي صفحن

تي ڏسي سگهجن ٿا يا خواب ۾ . اهڙا رنگين وڏاطوطا _ چهچ ڳاڙهي، اڇي، ڪارسري، رنن جا يا وري قسمين قسمين جيئرا جاڳندا عقاب، باز ۽ ٻيا پهاڙي پکي گهٽ ۾ گهٽ ڪڏهن آسمان ۾ يا باغن ۾ اڏامندي مون ته نه ڏٺا آهن. (ڪنهن اهڙي پکيءَ مونکي واٽ ويندي ڏٺو هجي ته اها ٻي ڳالهه آهي.) هي پارڪ ٻارن لاءِ نهايت ئي دلچسپ آهي ۽ ڪو ٻارن سان گڏ سنگاپور اچي ته ان کي هي پارڪ ضرور ڏسڻ کپي، پوءِ جي سندس دل پکي ڏسڻ تي نه چوي ته پلي نه ڏسي ۽ ٻارن ٻچن کي ڇڏي ڏئي ته اڏامندڙ پکي پيا ڏسن.پاڻ اسڪرٽن ۾ گوڏين ۾ چيني ۽ ملئي ڇوڪريون وينو ڏسي. هونءَ ٻاٽني ۽ زولاجي جي شاگردن کي هن پارڪ جا جهونا ۽ ناياب وڻ ٻوٽا پڻ پسند ايندا.پارڪ ۾ هڪ اهم شيءَ اها به آهي جو هن ۾ رات وارا پکي پڻ آهن. يعني اهي پکي جيڪي ڏينهن جو ته ڊنل جاين، اونداهين چرن ۽ پراڻن وڻن جي ڏارن ۾ لڪي نندون ڪن ٿا، پر سج لٿي کان پوءِ اونده ٿيڻ تي سندن چرپر شروع ٿئي ٿي.

مثال طور: چبرا، چڪور، چمڙا وغيره. انهن پکين جاڪيترائي نمونا هلڪي ميرانجهڙي روشنيءَ ۾ پڃرن ۾ رکيا ويا آهن ۽ ڏسندڙن واري پاسي انهن پڃرن اڳيان ٿلهو شيشو ڏنل آهي. جيئن ڳالهائڻ جوآواز به هنن تائين نه پهچي. هنن پکين جو فوٽو ڪڍڻ تي بندش آهي ڇو جو ڪئمرا جي فليش تي هو ڊسٽرب ٿي سگهن ٿا. سج لٿي کان پوءِ جيئن ئي پارڪ بند ٿئي ٿو ته انهن پکين جي پڃرن جو ٻتيون ٻاري ڏينهن ڪري ڇڏين ٿا.جيئن جو پڃرن ۾ اڌا مڻ ٻدران هڪ هنڌ ڪنڊ پاسي ۾ سُمهي رهن.

پارڪ کي بين الاقوامي ٿچ ڏيڻ لاءِ (Asean) ملڪن جي پکين کان علاوه بين ملڪن جا پکي پڻ رکيا ويا آهن. جيئن ته آچي ڪلنگيءَ وارو ڪلٽو پکي، آسٽريلين EMU، تائيوان جو مئگپائي پکي، پيڪنگي (چيني) ابابيل، برازيلي رابن، جپاني بنتام، نيو گني جا مختلف ڪاسووري پکي، ملئي عقاب ۽ چبرا ۽ ڏکڻ جا ٻنگڻ پکي، وغيره وغيره. هڪ هنڌ ڳيرا به چڳي رهيا هئا، جن کي پاڻ بختيارپور يا ٻوبڪن جا ڳيرا چئي سگهون ٿا.

مون هي پارڪ گهٽو اڳ ڏٺو هو جڏهن هڪ دفعي مرمت لاءِ جهاز کي سنگاپور آندو ويو هو. تڏهن هن پارڪ جي شايد ٽڪيٽ نه هئي، پر هاڻ ٻڌجي پيو ته وڏي ماڻهوءَ جي ٽڪيٽ ساڍا ٽي ڊالر ۽ ننڍي ٻار جي ڏيڍ ڊالر ڪن رکن ويئي آهي. فوٽوءَ لاءِ ڪئميرا ڪٽي وڃڻ جي ڊالر يا اڌ ڪن ٻي آهي.

سنگاپوري طوطا سڪرات ۾ هئا

ڪئميرا تان ياد آيو ته هن پارڪ جو هڪ هنڌ سڄو جاريءَ سان ڍڪي هڪ وڏو پڃرو Walk in Aviary ناهيو ويو آهي جنهن ۾ ڪئين سوين وڻ پڻ اچي وڃن ٿا ۽ ماڻهن جي هلڻ لاءِ رستا ۽ پليون پڻ ناهيون ويون آهن. جاري به سؤ کن فوٽ مٿي لڳل آهي انڪري پکي آزاديءَ سان هن وڏي پڃر ي منجهه اڏامي وڻن تي ويهن، ٻيضا لاهين ۽ ٻچا ڪن. هڪ وڏو هٽرادو هٽرادو آبشار، پاٽيءَ جو واٽر ڪورس ۽ ڍنڍ پڻ ان پڃري اندر ناهي ويئي آهي جيئن پاٽيءَ جا پکي پڻ آزادي سان ان محدود ٽڪري ۾ هلي چلي سگهن. چوڌاري وڏو گاهه ۽ گهاٽا ٻوٽا ۽ ٻوڙا پڻ آهن، جن ۾ تترن جهڙا پکي پنهنجائي محسوس ڪري سگهن. هن وڏي پڃري Walk in Aviary ۾ پکين جو ايڏو ته وڏو تعداد آهي (رڳو مور ڊيلون ئي سؤ کن آهن) جوجتان لنگهه رستي جي ڪپرن تي، وڻن تي، ڳاهن مٿان هڪ ئي وقت ڪيترن ئي قسمن جا پکي لاتيون لوندي نظر ايندا. سندن ڪاڏو خوراڪ ماڻهن جي لنگهڻ واري رستي پرسان ئي رکن ٿا، سو لنگهندڙ انهن پکين کي بلڪل ويجهڙائيءَ کان ڏسي سگهن ٿا. پکي به هري ويا آهن ۽ ماڻهن کي ڏسي اڏامن نٿا. سو اتي ان پکين جي پڃري Aviary ۾ ڏٺم ته هڪ آمريڪن ڪئميرا تي وڏا وڏا لينس هٽي هڪ ڊگهي اسٽينڊ تي ڪئميرا ٻيهاري تمام سنجيدگي ۽ غور سان هڪ هڪ پکيءَ جو فوٽو ڪڍي رهيو هو. مون کي اوچتو ڌيان اچي ويو ته نه ڄاڻ هي ڪنهن رسالي جو فوٽو گرافر نه هجي. نيٺ هڪ هنڌ پارڪ جي هوٽل ۾ چانهه تي گڏ ويهڻ وقت پيچيومانس ته ڪلي هائوڪار

ڪيائين ۽ ان آمريڪن رسالي جو نالو ٻڌائي چيائين ته هن کي ان رسالي وارن نيويارڪ کان هيڏانهن خاص ڪري ان لاءِ موڪليو آهي ته وچي ملائيشيا، برما، انڊونيشيا ۽ پاپئانيوگني جي جهنگلن ۾ اتي جي پکين جا فوٽو ڪڍي اچي. سو اتي جي جهنگلن ۾ پتڪڻ بدران هن اتي جي پکين جو هتي فوٽو ڪڍڻ جو هي آسان طريقو ڪڍيو آهي. ”باقي ڏينهن آئون هتي هوٽل ۾ آرام ڪندس. رسالي جي ايڊيٽر يا پڙهندڙن کي ڪهڙي خبر ته هي فوٽا پڃرن ۾ رهندڙ پکين جا آهن يا برما جي جهنگلن جا.“ هن ٻڌايو.

پکين جو هي پارڪ ايڏو وڏو آهي جو جيڪو صبح جو جاگنگ نه ڪري آيو هجي، اهوئي وينو ڪڙيون هٽي. سڄي پارڪ کي ڏسڻ لاءِ پارڪ طرفان ٽرام ڪارون پڻ هلن ـ جن کي ٽريڪٽر ڇڪين. اهي ”ٽرام ڪارون“ ڊالر جي ٽڪيٽ تي سڄي پارڪ جو سير ڪرائين.

روزانو پارڪ ۾ شام جو ٽي بجي ڏاري پکين جو شو ـ کليل تماشو مفت ڏيکارين، جنهن ۾ ڳرا ڳرا پکي هارن بل Bill ـ Horn جهڙا ۽ ڳاڙهن اڇن پوڙهن طوطن جهڙا ”ائڪٽر پکي“ ڪرتب ڪري ڏيکارين. مثال طور طوطن ۾ ڪو باسڪٽ بال کيڏي، ڪو ٽوب هلائي، ڪو سائيڪل جي سواري ڪري، ڪو جهنڊو چاڙهي، ڪو راڪٽ ذريعي چنڊ تي مٿي وڃي واپس ڏوپ ڇٽيءَ ذريعي موٽي، ڪو ڪيبل ڪار ۾ چڙهي ڏيکاري. ٽي سڳهي تو ته اڄڪلهه اجا ٻه گهٽا ۽ نوان نوان ڪرتب ڏيکاريندا هجن جو ٻه چار سال اڳ جڏهن مون اهو شو ڏٺو هو ته ڪرتب ڪندڙ طوطن مان ٻه چار ذري گهٽ سڪرات جي ويجهو هئا ۽ ايڏو وزني ۽ پوڙها ٿي چڪا هئا، جو ڪائن هنن کان اڏامڻ ته ڪونه ٿي پڳو پر هلڻ کان به هلاڪ هئا.

ڪرتب ڏيکاريندڙ همراهه جي پهرين سڏ تي مجال آهي ڪو طوطو پڃري يا ڇڪي مان لهي اچي. پوءِ ٻئي يا ٽئي سڏ تي ”جاني“ (نر طوطي جو نالو) ۽”ملاڪا“ (مادي طوطيءَ جو نالو) هڪ پراڻو رکيل ٽڙ جي ٻر مان نڪري پهرين ٽپ ڏيئي ٽيبل تي ٽي لٿا. پوءِ ڪرتب ڪندڙ همراهه وٺ پهچڻ لاءِ اڏامڻ بدران ٻرانگون پري ”واڪ“ ڪري ٽي ويا. سو ظاهر آهي ٽي چار سال اڳ جا اهي پوڙها جاني ۽ ملاڪائون ته هينئر تائين مرحوم ۽ مرحياتون ٿي چڪيون هونديون.

هي پارڪ صبح جو نائين کان ڇهين تائين کليل رهي ٿي ۽ سنگاپور جي بس نمبر 250 شهر کان پارڪ تائين وڃي ٿي.

سنگاپور ۾ ڪيبل ڪار جو ڪِرڻ

ڪيبل ڪار منهنجي خيال ۾ اهڙي تفريح آهي، جنهن ۾ نه فقط ايشيائي ملڪن جا پر يورپ، آمريڪا، آسٽريليا جا ٽوئرسٽ پڻ چڙهن ٿا. جو ته گذريل سال انهن ڪيبل ڪارن جو رسو (Cable) ٽٽڻ ڪري، ڪيبل ڪار جا جيڪي مسافر مري ويا هئا، تن ۾ اڌ کان وڌيڪ آمريڪن ۽ آسٽريلين هئا.

ڪيبل ڪار هڪ ننڍڙي ڏولي ڇهه کن ماڻهن جي ويهڻ جيتري ٿئي ٿي، جيڪا تمام مٿي بلنديءَ تي ڇڪيل لوهي رسي تي هڪ هنڌ کان ٻئي هنڌ تائين گهرڪي هلي. جن ملڪن ۾ جبل ٿين ٿا اتي هڪ جبل جي چوٽيءَ کان ٻئي جبل جي چوٽيءَ تائين اهي ڪيبل ڪارون هلن. جيئن جپان ۽ سئٽزرلئنڊ پاسي. پاڙ وٽ اسلام آباد ايوبيه ۾ آهي. هتي سنگاپور ۾ ڪيبل ڪار سنگاپور جي وڏي ٻيٽ کان مسافرڪٽي سمنڊ ٽپائي ٻئي پاسي سينتو سا نالي هڪ ننڍڙي ٻيٽ تي وڃي لاهي ٿي. سنگارپور پاسي هيءَ ڪيبل ڪار مائونٽ فيبر ـ فيبر جبل تان شروع ٿئي ٿي ـ جيڪا سندس پهرين اسٽيشن سڏجي ٿي. اها فيبر روڊ تي آهي. شهر کان ڏهه پندرهن منٽن جو مفاصلو آهي ۽ ٽئڪسي جو ڀاڙو پنج ڇهه ڊالر ٿئي ٿو. هونءَ شهر کان ڪيترين ئي بسون پڻ وڃن ٿيون. جيئن ته ڏهون، ويهون، ٽيهون، ايڪٽيهون ۽ هڪ سؤ پنجويهون نمبر بس. فيبر جبل جي چوٽيءَ تي فقط بيهي سڄي سنگاپور ٻيٽ ۽ پر پاسي سمنڊ جو نظارو ڪرڻ ئي هڪ دل لڀائيندڙ شيءِ آهي. پر ڪيبل ڪار ۾ ويهي سنتوسا ٻيٽ تائين وڃڻ ۾ اوسي پاسي جو ٻين ننڍڙن ٻيٽن ۽ چوڏاري سمنڊ جو نظارو غور سان ڪرڻ جو موقعو ملي ٿو. هونءَ ته سنگاپور

پاڻ به هڪ ننڍڙو بيٽ آهي. پر سندس اوسي پاسي ان ڪان به ننڍا ننڍا _ ڪي ته ڪٿ جيڏا به، چوونجاهه بيٽارا آهن. ان ڪان علاوه ڪيبل هڪ اهڙي هنڌان به لنگهي ٿي، جنهن هيٺان سمنڊ جو اونهو چئنل آهي ۽ پاڻيءَ جا وڏا جهاز سنگاپور ڏي ايندا ويندا نظر اچن ٿا. ڪيبل ڪار وارو رسو جهازن جي ڪوهن ڪان گهڻو مٿي ڇڪيل آهي ۽ جيڪڏهن ڪنهن جهاز جا ڪوها وڏا آهن ته ان کي هن پاسي کان لنگهڻ جي اجازت نه آهي. پر گذريل سال هڪ دردناڪ حادثو ٿيو.مرمت لاءِ هڪ جهاز (Antiwetok نالي) جنهن جا پنهنجا ڪوها (Masts) هتان لنگهڻ وقت اتاهان نه هئا، سو ڪيبل ڪار جي رسن هيٺان 1981ع ۾ لنگهي سنگاپور جي ڪيبل شپ يارڊ ۾ ويو. مرمت کان علاوه پروگرام موجب هن جهاز ۾ ڪيتريون ئي وڏيون رتوبدليون Conversion پڻ ٿيون، جيئن ئي هو بئي ڪارگو کان علاوه ڊرلنگ مشينون (سمنڊ تي تيل کوٽڻ جا اوزار ۽Rigs) پڻ کڻي سگهي بهرحال اهو ڪم ائين هو جيئن گهر جو ڪجهه حصو ڍاهي، پتيون ۽ چتيون مضبوط ڪري ماڙ اڏائجي. اهو ڪم به سال کن هلندو رهيو ان بعد جڏهن جهاز شپ يارڊ (ورڪشاپ) مان نڪتو ته هڪ ته ان جي اوچائي توري وڌيل هئي، جيڪا لهنڊڙ وير (Ebb) ۾ ڪيبل ڪار جي رسن کي بلڪل نه ڇُهي سگهي ها، پر جهاز جنهن وقت لنگهي رهيو هو ان وقت High _ Tide وڏي وير چڙهيل هئي جنهن ڪري جهاز ڪجهه مٿيرو ٿي ويو ۽ سندس ڪوها ڪيبل ڪار جي رسيءَ ۾ وچڙي پيا، جهاز جيئن جيئن اڳيان رڙهندو ويو تيئن تيئن رسو ڇڪبو ويو ۽ آخر گهڻو سيتجڻ ڪري وڃي پيو ۽ ست کن ڪيبل ڪارون جيڪي ان وقت هلي رهيون هيون هيٺ ڪري پيون. ڪي سمنڊ ۾ ڪريون ته ڪي سنگاپور جي رستن ۽ گهاٽن وڻن ۾ ٽڙي پکڙي ويون. جيتوڻيڪ مدد لاءِ هڪدم فائربرگيڊ، هيليڪاپٽر، ۽ اسپيڊ لانچون پهچي ويون، پر ان هوندي به ست ماڻهون اُتْ مري ويا ۽ تيرهن سخت زخمي ٿي پيا. هڪ ننڍو ٻار جيتوڻيڪ سمنڊ ۾ اچي ڪريو پر هيليڪاپٽر ذريعي ان کي ٻڏڻ کان بچايو ويو.

ڪيبل ڪار جي تواريخ

جهاز جي ان غلطيءَ ۾ ڪنهن جو ڏوهه ٿي سگهي ٿو، ڪجهه چئي نه ٿو سگهجي. هڪ ماڻهوءَ يا اداري جو به ڏوهه چئي سگهجي ٿو، ته گهڻن جو به مثال طور مٿان ڪان وني ڏسجي ته پهرين ڳالهه ڪيبل ڪار جا رسا اتان لنگهائڻ ئي نه گهربا هئا. جڏهن جهاز هيٺيان لنگهن ٿا. پر ساڳئي وقت ان اداري جو به ڏوهه نه ٿو چئي سگهجي، جو آخرڪار اها ڪيبل گذريل ڏهن سالن کان پئي هلي ۽ هيٺان لنگهندڙ جهاز به خيال سان هليا پئي. ته پوءِ ڏوهه ان جهاز جي ڪئپٽن جو چئي سگهجي ٿو، جنهن کي گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي جهاز جي عضون جي ته چڱيءَ ريت پروڙ هجڻ گهرجي ته ڪهڙو ننڍو ٿي ويو آهي ۽ ڪهڙو وڏو! ساڳئي وقت پائليٽ جو ڏوهه به چئي سگهجي ٿو جيڪو ان وقت جهاز کي شپ يارڊ (ورڪشاپ) کان ٻاهر ڪڍي رهيو هو. قاعدي موجب پرائي جهاز کي هلائڻ کان اڳ پائليٽ کي ان جهاز جي ڊيگهه، ويڪر، اونهائي، بلندي، تور ۽ انجڻ جي رفتار وغيره پڇڻ کپي ۽ پوءِ جهاز تپائڻ لاءِ هائوڪار ڪرڻ کپي. بندرگاهه وارن جو به ڏوهه چئي سگهجي ٿو، جنهن اهڙي جهاز کي وڏيءَ وير ۾ لنگهڻ کان منع نه ڪئي، جهاز کي ڇڪڻ وارن ٽگ _ بوٽ Tig _ Boats جو به ڏوهه چئي سگهجي ٿو. وغيره وغيره

بهرحال ان بعد سنگاپور وارن آئيندي جي حفاظت لاءِ جهازين توڙي بندرگاهه وارن لاءِ قاعدا قانون سخت ڪري ڇڏيا آهن. ۽ هاڻ پائليٽ اڃا به وڌيڪ پڙهيل لکيل ۽ قابل کڻڻ لڳاآهن، جن جو دنيا جي مختلف سمنڊن تي ڪئپٽن جي عهدي تي جهاز هلائڻ جو گهڻو تجربو هجي. ان مان اسان جي هڪ ڪليگ ڪئپٽن هرداس کي فائدو ٿيو جو سنگاپور بندرگاهه جي چونڊ ۾ هو به کڄي ويو ۽ ملائيشيا مان اسان وٽان نوڪري ڇڏي ڏنائين، اڄڪلهه هو سنگاپور ۾ رهي ٿو جتي رهڻ جو اسان مان ڪنهن کي شوق هجي يانه پر هن کي ۽ سندس زال کي تمام گهڻو هو. سنگاپور ۾ ڪيبل ڪار سسٽم جو ڪم سئٽزرلئنڊ جي هڪ انجنيئر مسٽر وان رال (_ Von

(Roll جي سپردگيءَ ۾ سنگاپور جي حڪومت 1973ع ۾ شروع ڪرايو ۽ پندرهين فيبروري 1974ع کان ڪيبل ڪارون هلڻ شروع ٿيون، هي رسو سنگاپور بيٽ کان سينتوسا بيٽ تائين اٽڪل ڪلو ميٽر ٿيندو. جنهن تي اٽڪل چاليهه کن ڪيبل ڪارون اچن وڃن ٿيون. سندن رفتار ٽي ميٽر في سيڪنڊ آهي ۽ اينڊز ويندڙ رسيون (Cables) هڪ ٻئي کان ساڍا پنج ميٽر پري آهن. ڪيبل ڪارون (ڈوليون) اليڪٽرڪ ذريعي ڇڪجن ٿيون ۽ هر هڪ ڪار ساڍا چارسؤ ڪلو وزن کڻي سگهي ٿي – يعني ڇهن ماڻهن کان علاوه منجهس هڪ ٻه ٻار به ويهي سگهن ٿا. هوندءَ ان حفاظت جو پهلو (Factor) تمام وڏو رکيو ويوآهي. ان ڪري هڪ ته انهن جي رفتار مقرر حد کان نه ٿي وڌي، نه پاڻهي رسا ٽٽي سگهن ٿا ۽ نه ئي وري ڪو ڈولي اڌ رستي تي ٽنگجي بيهي سگهي ٿي.

سينتوسا بيٽ گهمڻ

سينتوسا بيٽ ۽ سنگاپور جي وچ ۾ اڌ ڪلو ميٽر کن جو ساموندي مفاصلو آهي ۽ فيري، ٻيڙي، لانچ ۽ ڪيبل ڪار ذريعي اتي ويهي وڃي سگهجي ٿو. سينتو ملئي لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ آهي ”سکون“ يعني آرام ۽ سڪون جو بيٽ. هوندءَ ته هن ۾ ميل کن ڊگهي ۽ ميل کن ويڪري بيٽ جي ڪا به اهميت نه هئڻ ڪپي – خاص ڪري هن علائقي ۾ جتي ميلن تائين ان کان ٻه ننڍا وڏا هزارين بيٽ انڊونيشيا، ملائيشيا، ۽ فلپائين تائين پکڙيا پيا آهن. پر سنگاپور وارن گهمڻ لاءِ آيل ٽوئرسٽن ۽سياحن جي وندر لاءِ هن بيٽ تي پڻ ڪجھ شيون ٺاهي ڇڏيون آهن، جيئن هو پنهنجي وطن وڃي ڪجھ ته پنهنجي دوستن يارن کي ٻڌائي سگهن ته اسان هي به ڏٺو هو به ڏٺو. هر شيءِ وانگر هن بيٽ تي گهمڻ جي به ڪافي ٽڪيٽ رکيل آهي.۽ آيل مسافرن مان هن ملڪ جي خوب ڪمائي ٿئي ٿي.ان کان علاوه بيٽ تي پهچڻ لاءِ ٽئڪسيءَ جو ڪرايو يا ڪيبل تار جي ٽڪيٽ تي خرچ ڏار ته هوٽل ۾ کائڻ پيئڻ تي ڏار. ڪڏهن ڪڏهن ههڙن ملڪن ۾ پئسي ڪمائڻ جا هي نمونا ڏسي دل چاهيندي آهي ته اسان جي ملڪ ۾ خبر ناهي ڇاڇا ڏسڻ لاءِ پيو آهي، رڳو ڪنهن نموني سان هر شيءِ ٺاهي، جوڙي، سڌاري صحيح طرح اشتهار بازي ڪئي وڃي ۽ آيل مسافرن جو امن امان جو بندوبست رکيو وڃي (جيڪا ڳالهه سڀ ۾ اهم آهي) ته اسان جو ملڪ ٽوئرسٽ – انڊسٽريءَ مان ڪافي ڪمائي سگهي ٿو. سينتوسا بيٽ تي ننڍن ۽ وڏن جي وندر لاءِ جيڪي شيون آهن. انهن مان هڪ ته مونوريل (Rail _Mono) آهي. مونوريل عام ريل گاڏيءَ جهڙي ٿئي ٿي. فرق رڳو اهو آهي ته اها ٻن پٽن (Rails) بدران هڪ ئي پٽيءَ تي هلي ٿي. هن ريل ذريعي سڄي سنتوسا بيٽ جو سير ڪري سگهجي ٿو. ان کان علاوه هڪ گولف گرائونڊ جيڪو اسان جهڙن غريب ملڪن جي غريب ماڻهن لاءِ گهٽي اهميت نه ٿو رکي، پر يورپ جي گهڻين ملڪ جي امير ماڻهن لاءِ وڏي عياشي سمجهيو وڃي ٿو ۽ گولف راند ڪيڏڻ جا شوقين پنهنجن ملڪن ۾ پٽ (زمين) جي کوٽ سبب يا گهٽي سيءَ جي ڪري چٻر جي نه ٿيڻ ڪري هن پاسي ڪهيو اچن. ويندي برونائي ملڪ جي آزاديءَ واري موقعي تي جڏهن انگلينڊ جو شهزادو چارلس برونائيءَ ۾ آيو ته پاڻ سان گولف راند جو سامان به کڻي آيو. ڇو ته گهٽي بارش ۽ ڪيڏڻ جي وڏي ميدان جي ڪري هي علائقا تمام گهٽو سرسبز ۽ گولف ڪيڏڻ جي لائق آهن. ٻارن يا وڏن لاءِ سائيڪلون هلائڻ يا اسڪيٽنگ ڪرڻ لاءِ تمام ڊگها پڪا رستا نهيل آهن، جيئن سائيڪلنگ جا شوقين پنهنجو شوق پورو ڪري سگهن. ان کان علاوه چوڙاري سمنڊ جا تانگها ڪنارا هجڻ ڪري ترڻ، ٻيڙي هلائڻ يا سرفنگ جهڙاشوق پورا ڪري سگهجن ٿا. سينتوسا بيٽ تي Museum _ Wax ميڻ جا نهيل بوتا پڻ رکيل آهن. جيئن لنڊن ۾ميڊم تشو جو عجائب گهر آهي. هي ان جيڏو ته نه آهي، پر مڙئي جن اهو نه ڏٺو هجي اهي هي ڏسي سڌ پوري ڪري سگهن ٿا. منجهس ٻي وڏي لڙائيءَ جون اهم شخصيتون – خاص ڪري جپاني هوبهو ساڳين شڪلين ۽ قد بت ۾ ميڻ جا ڊيڪاريل آهن. 15مئي 1942ع تي انگريزن جپانين جي آڏ مڃي ۽ لکت پڙهت ۾ انگريزن سنگاپور جوبيٽ جپانين حوالي ڪيو

هو. ان معاهدي وقت جيڪي شخصيتون ٻنهي ملڪن جون موجود هيون اهي هو ٻهو ان ئي حالت ـ شڪلين ۾ ڪپڙن ۾ ٽيبل جي چوڌاري ڏيکاريل آهن. ان بعد هيروشيما ۽ ناگاساڪيءَ تي بم ڪرڻ بعد حالتن ٻيو رخ رکيو ۽ هاڻ جپانين کي آڻ مڃڻي پئي ۽ سنگاپور جي ٻيٽ مان هٿ ڪڍڻا پيا. سنگاپور وري واپس ڪرڻ ۽ آڻ مڃڻ جواهو معاهدو 12سيپٽمبر 1945ع ۾ سنگاپور جي سٽي هال ۾ ٿيو. ان وقت جيڪي جپاني يا اميريڪن انگريز انڊين ۽ ملئي موجود هئا، اهي هوبهو انهن شڪلين ۾ ان وقت جي ڪپڙن ۾ ڏيکاريل آهن. ڄڻ سچا پچا ماڻهو هجن ۽ ائين لڳي ٿو تہ اڄ اها ئي تاريخ ۽ سال 1945ع هجي. پورا چاليهہ سال اڳ جو نظارو اڄ بہ ڏسي سگهجي ٿو. مونوريل جي چوٿون نمبر اسٽيشن تي اهو ميڻ جو عجائب گهر آهي.۽ اتي ئي جيت جڻين جوگهر Inspectarium _ World آهي جنهن اوسي پاسي جي ايشيائي ۽ ٻين ڪنڊن جا ڪيترائي قسمن قسمن جا جيت جڻا رکيل آهن.خاص ڪري پوپٽ گڏ ڪندڙن جي شوقينن لاءِ هتي گهڻو ڪجهہ آهي.

اسان وٽ جتي ڪٿي ماتم آهي

مونوريل جي پنجين اسٽيشن وٽ فورٽ سيلوسو نالي انگريزن جي ڏينهن جو قلعو آهي، جيڪو انگريزن جوهورنار جي بچاءُ ۽ چڪاس لاءِ 1974ع ۾ ٺهرايو هو. ڏنو وڃي تہ هي شيون تواريخ جي شاگردن کي ئي مزو ڏئي سگهن ٿيون ۽ تواريخي اهميت کان منهنجي خيال ۾ تہ هن کان وڌيڪ اهميت واري شيءِ تہ هالا جو منزل گاهہ آهي. جتي 1943ع ۾ سرچارلس نيپئر جي لشڪر نوشهري فيروز کان حيدرآباد ويندي وقت منزل ڪئي هئي ۽ پوءِ ٻئي ڏينهن حيدرآباد کان ويجهو مياڻيءَ ٻيلي وٽ ميرن جي لشڪرسان مقابلو ڪيو هئائين، جنهن ۾ هوشوءَ جهڙا پهلوان ”مرويسون پر سنڌ نہ ڏيسون“ جهڙا نعرا هڻي شهيد ٿي ويا ۽ سنڌ سؤ سالن کن لاءِ انگريزن جي ور چڙهي ويئي.

ٻاهر اينڊز هر پاڪستانيءَ کي افسوس ٿئي ٿو تہ ههڙن ملڪن جي مقابلي ۾ اسان وٽ ڪيترين ئي تواريخي شيون ۽ جايون آهن: مونهن جي دڙي کان وٺي ڪوٽڏيجيءَ جي قلعي تائين، هڙاپا ۽ لاهور کان وٺي اروڙهہ ۽ آمريءَ تائين، ڀنڀور ۽ ڪاهوءَ جي دڙن کان وٺي سيوهڻ ۽ ٺٽي جي مقبرن ۽ مسجدن تائين، پر انهن کي ايتري اهميت نہ ٿي ڏني وڃي جيتري ڏيڻ کپي. خير اهڙيون ٻيون بہ ننڍيون وڏيون شيون سينتوساٻيٽ ـ بلڪ ٻيٽاري تي نظر اينديون آهن. جن جي ڏسڻ تي چڱي خاصي ٽڪيٽ رکيل آهي. هڪ ميوزڪ وارو ڦوهارو بہ آهي جنهن جوذڪر ڪرڻ وسري ٿو وڃيم. ان مان رات جي وقت ميوزڪ سان گڏ پاڻي اڇي ٿو ۽ رنگين بتيون بہ ٻرن ٿيون ڪجهہ پاڪستاني نوجوان، هڪ دفعي، اهو ميوزڪ وارو ڦوهارو وڏي غورسان ڏسي سنگاپور جي سونهن، ترقي ۽ ماڊرن هجڻ جي واکاڻ ڪري رهياهئا، اهو ڏسي افسوس ۽ تعجب ٿيو تہ هن ويهہ ٻاويهہ سالن جي نوجوانن کي کهڙي خبر تہ اڄ کان پنجويهہ سال اڳ جڏهن هو اجا ڄاوا بہ نہ هئا تہ ڪراچي ان کان بہ وڌيڪ صاف سترو ۽ سهڻو شهر هو ۽ ان کان بہ وڌيڪ سهڻو ميوزيڪل ڦوهارو ميٽروپول هوٽل جي ڀر واري چؤنڪ ۾ لڳل هو جنهن مان ميوزڪ ۽ پاڻيءَ سان گڏ مختلف رنگن جي روشني پڻ نڪتي ٿي. ان وقت سنگاپور جي ماڻهن جي تہ چا مجال جو سنگاپور تہ اجا بہ Lime _ Light ۾ نہ آيو هو، پر چڱاخاصا مشرقي يورپي ۽ عرب رياست جا ماڻهو اهو ڦوهارو ڏسي / ٻڌي وائڙا ٿي ويا ٿي. پر افسوس جو ان جي نہ سرڪار پرگهور لهي سگهي ۽ نہ اسين عوام ڦوهارو تہ چا پر سجو ڪراچي ڏينهون ڏينهن ماڊرن ٿيڻ بدران ڊاهہ ڊوهہ ۽ مسئلن جو شهر ٿيندو وڃي. اڄ ان چوڪ تي ان کان ڪا بہ وڏي ۽ جديد شيءِ هجڻ بدران پراڻي ڊنل ميوزيڪل فائونٽين (ڦوهاري) جون ٻچيل ڪٽ لڳل بہ شيخون ماتم ڪري رهيون آهن. اسان وٽ جتي ڪٿي خوشي ۽ سونهن بدران ماتم آهي.

سنگاپور جو زولاجيڪل گارڊن

سنگاپور ۾ چڙيا گهر پڻ گهمڻ وٽان شيءِ آهي ۽ نه فقط سنگاپور ۾ پر ملائيشيا ۾ پڻ ان چڙيا گهر جي هاڪ آهي. سنگاپور جي پرواري ملائيشي علائقن مان ماڻهو خاص چڙيا گهر ڏسڻ لاءِ سنگاپور ۾ اچن ٿا. ڪيس سڄي ايشيا جو سهڻو چڙيا گهر ته چئي نه ٿو سگهجي پر ائين ڪولمبو وارو هن ڪان زور آهي. پر ٿڌهن به ڏنو وڃي ته هي به گهٽ ناهي ۽ اٽڪل ٽيهه هيڪٽرن (ٻاهتر ايڪڙن) ۾ پکڙيل آهي. جنهن ۾ ڪيترن ئي قسمن جا جانور آهن. روزانو جانورن جو شو پڻ ڏيکاريو وڃي ٿو جنهن ۾ اورانگ اٽان (ماڻهوءَ سان تمام گهڻو ملندڙ پولڙا) هاٿي، نانگ ۽ لڌڙا اهم ڪردار ادا ڪن ٿا. سنگاپور جو هي چڙيا گهر منڊائي روڊ تي آهي ۽ شهر ڪان بسون ۽ ٽئڪسيون جام وڃن ٿيون منجهس چوڏهن سؤ ڪن جانور چيا وڃن ٿا. صبح جو ائين بجي ڪان شام جي ڇهين بجي تائين ڏسندڙن لاءِ ڪليل رهي ٿو. پکين جي پارڪ وانگر هن جي به ساڍا ٽي ڊالر ٽڪيٽ آهي. هڪ ڳالهه آهي ته سنگاپور جي چڙيا گهر توڙي پکين جي پارڪ ۾ يا ويندي ملاڪا، ڪوالا لمپور، جي چڙيا گهرن ۾ صفائيءَ جو ڏاڍو خيال رکيل آهي، ۽ جانورن جي پرگهور ۽ ڪاڏي خوراڪ جو پڻ تمام سنو بندوبست آهي.خيرسنگاپور ۾ ته وڏي ٽڪيٽ هجڻ ڪري آيڏي ڪمائي ٿيندي هوندي جو جانورن کي روزانو هڪ ويلو ڪنهن فائيو اسٽار هوٽل ۾ به ڪارائي سگهن ٿا. پر ملاڪا واري زو ۾ جتي ٽڪيٽ بنهه ناهي، اتي به جانورن کي سندن قد بت ۽ خوراڪ مطابق ڪاڌو ڏنو وڃي ٿو. ان ڪري چڙيا گهر جي رکوالي / نيڪيدار سان گڏ جانور به صحتمند ۽ تندرست نظر اچن ٿا.

سنگاپور ۾ چيني ۽ جپاني باغيچا

سنگاپور جي پکين جي پارڪ پر ۾ هڪ ننڍڙو چيني ۽ هڪ جپاني اسٽائل جو باغيچو آهي. هنن باغيچن کي ڏسي چين ۽ جپان جي عام باغيچن جي آئيڊيا ٿي سگهي ٿي. چيني باغيچن جو نالو يو _ هُو _ ايئان آهي ۽ جورانگ ڍنڍ جي هڪ تيرهن هيڪٽرن جيڏيءَ ٻيٽاريءَ تي آهي. هن باغيچي جو نمونو چين جي سنگ گهراڻي جي تهرايل پيڪنگ جي محلات جهڙو آهي. منجهس نون قبن وارو پگوڊا (ٻڌن جو عبادت گهر)، چيني نموني جون اوطاقون ۽ اوتارا، ڳاڙهين ڪمانن واريون پليون نهيل آهن.

جپاني باغيچي جو نالو "سيئي وائن" آهي. جيڪو چيني باغيچي ڪان سڌ پنڌ پري آهي. هن باغيچي جو نمونو ۽ نقشو بلڪل جپان جي روايتي باغيچي جهڙو آهي. پٿر جا ٽڪيل لالٽين، پاڻيءَ جي وهڪري ۾ ٽيل لسا پٿر، ڪاٺ جون پليون ۽ ڍنڍون باغيچي ۾ نظر ايندون.

مانگر مچن جو فارم

سنگاپور اچڻ سان هوٽل،ايئر پورٽ يا وڏن دڪانن تي ڪيترائي اشتهاري پنا ۽ ڪتابچا ملن ٿا جن ۾ سنگاپور جي هوٽلن، دڪانن ۽ مختلف گهمڻ جي جڳهين جي اشتهار بازي هوندي آهي. انهن ۾ بين شين ڪان علاوه (جن مان ڪجهه جو مٿي ذڪر ڪري آيو آهيان.) مانگر مچن جي فارم جي پڻ واڪاڻ ٿيل آهي مون پاڻ اهو ڪڏهن نه ڏٺو آهي پر هڪ دفعي منهنجا ڪجهه واقف ڪار حيدرآباد ۽ نواب شاهه ڪان سنگاپور گهمڻ آيا هئا. تن ڏينهن ۾ منهنجو جهاز سنگاپور ۾ هو سو ساڻن ملڻ لاءِ وڪٽوريا اسٽريٽ تي سندن رهائش واري هوٽل تائي پان Tai _ pan تي پهتس، خبر پئي ته هو صبح ساڻ اپر سرنگون روڊ تي مانگر مچن جو فارم ڏسڻ ويا آهن. ٿوري ئي دير ڪا لائونج ۾ انتظار ڪيو هوندم ته هي اچي نڪتا. ڪانئن مانگر مچن جي فارم جو احوال ورتم، سخت بيزاريءَ مان وراڻيائون."ته اها اجائي تعريف! اها اهڙي ته ڪا ڳالهه آهي ئي ڪونه جنهن لاءِ ماڻهو هلي وڃي رڳو چند واڳون پاڻيءَ ۾ تڙڳي رهيا هئا. اهڙا واڳون ته منگهو پير تي به پيا ڏوڙ پائين ۽ بنا ٽڪيٽ جي ڏسي سگهجن ٿا. هتي ته انهن جي ڏسڻ جي به ڳري ٽڪيٽ رکي اٿن. اڌ ڏينهن هڪ طرف ضايع ٿيو ته ٽئڪسيءَ جو ڀاڙو وغيره ٻئي طرف."

ڳالهه مون کي به دل سان لڳي ته واقعي ڪي ڪي شيون اهڙيون آهن جن ۾ ٻنهه ڪا ڪشش يا نواڻ ناهي، جيتري ان ملڪ جي حڪومت طرفان ان جي ڏسڻ لاءِ ڪيل آهي. پر بهرحال تڏهن به ماڻهو وڃيو نڪري ۽ حقيقت تائين پهچڻ ڪان اڳ هر ڪوئي سوچيندو ته الائي مانگرمچن جو فارم چاهوندو. اهوئي ساڳيو حال مختلف ملڪن ۽ شهرن گهمڻ جو آهي. ڏهه پندرهن ملڪ ڏسڻ بعد هر هڪ کي اهوئي احساس ٿئي ٿو ته منجهن ڪا به نواڻ ناهي سڀ ملڪ ۽ شهر ذري گهٽ هڪ جهڙا آهن. هرشهر ۾ ساڳيا ريڊين، واچن، ڪيمرائن ۽ ٽي وين جا دڪان آهن.اهي ئي چڙيا گهر ۽ سينيما ٿيٽرن جا اڏا، اهي ئي ايئرپورٽن ۽ هوٽلن جا نمونا، اهي ئي تڪلف ۽ رک رکاءَ جا طريقا. سنگاپور جهڙن ملڪن مڙيئي ٻين ڪان ڪجهه شيون اهڙيون مختلف رکي ڇڏيون آهن، جن کي ڏسي پئسا خرچ ڪرڻ وارو ٽوئرسٽ پنهنجي ملڪ پهچي شرم کي پرچائڻ لاءِ پنهنجن دوستن عزيزن کي سڪائڻ ۽ هرڪائڻ لاءِ چئي سگهي ته ٻيلي ولايت ۾ واه جو مزو هو. مون هي به ڏٺو ته هو به ڏٺو. سستائي به ڏاڍي هئي. واه جا شاپنگ جا مزا هئا. سنگاپور ۾ چڙيا گهر به ڏٺم ته مانگرمچن جو فارم به وغيره وغيره. (ٻيو پلاچا چوي ته هوٽلن ۽ ٽئڪسين جي اجائي خرچ ماري رکيو، اجايو ويس.) پر يارو هن ٽي ويءَ، ويو ڪارڊ، سفرنامن جي دور ۾ سنگاپور توڙي هانگ ڪانگ يا دنيا جو ڪو ٻيو ملڪ اڄڪلهه گهمڻ ڪا اهم ڳالهه ناهي. گهر ويٺي ٽي وي، تان ملڪ ملڪ جا نظارا ڏسڻ ۾ وڏيڪ تفصيلي معلومات ملي ٿي. اهو اٿين جيئن ڪو خرچ ڪري اس ۾ سڙي اسٽيڊيم ۾ ڪرڪيٽ مئچ ڏسڻ ڪان گهر ويني آرام سان ٽي وي تي ڏسي.

واپاري ٽرپ تي، يا نوڪري يا ڊيوٽيءَ جي سلسلي ۾ ڪو ولايتي ملڪ ۾ اچو ٿو نڪري، ته ضرور هيڏانهن هوڏانهن ٽنگون هڻي وقت گذاري، نه ته پنهنجي خرچ تي، پنهنجو وقت وڃائي پگ ٻڌي گهران نڪرڻ نسورو ئي بيوقوفي آهي. ان ڪان بهتر اهو ئي مٿيون طريقو آهي _ يعني گهر ويني ٿڌي ڇانوَ ۾ ولايت جا نظارا ٽي ويءَ تي، يا فوٽو ڪارڊن ۽ رسالن ۾ ڏسي دل خوش ڪري ڇڏي. يا وري ڪو سفر نامي جو ڪوڙو سچو ڪتاب پڙهي ڇڏي . باقي جيڪڏهن ڪو توهان کي ولايت گهمڻ جي صلاح ٿو ڏئي ته اهو پڪ توهان جو همدرد يا سجڻ ناهي. هو پنهنجو وقت ۽ ٽڪا ته وڃائي آيو آهي ۽ هاڻ چاهي ٿو ته توهان جو به خرچ ٿئي. توهان به پراين ملڪن جي ايئرپورٽ لائونچن ۾ وڃي ڌڪا کائو ۽ ٿڌڻ اس يا سخت سرديءَ ۾ پڪن رستن تي ٽئڪسيءَ لاءِ رڙيون ڪريو.

ڪئپٽن رشيد ابڙي سان ملاقات

بهرحال هي سڀ سنگاپور جا ڪيل تماشا _ يعني گهمڻ ڦرڻ جون جايون ۽ گهاٽ گهاٽ هينئر هن سفر نامي ۾ لکي چڪو آهيان. نه ته ان مهل ننڊ اٽڻ لاءِ سنگاپور جي شهر بابت ٿوري دير ضرور سوچيو هوم. خاص ڪري سندس ماضي قريب ۽ ان سان گڏ پنهنجي ماضي قريب بابت پڻ، جنهن جو ڪجهه حصو سنگاپور ۾ گذاري چڪو هوس. پوءِ خبر ناهي ڪنهن وقت اک لڳي وئي ۽ سڄي ڏينهن جي ٿڪ ڪري يڪدم اهڙي گهاٽي ننڊ وني ويئي جو درتي ڪنهن جي پرپور مُڪن جي آواز تي هوش نه پئي آيو. در تي مُڪن لڳڻ ۾ جڏهن ٻنهه ناپر نه آئي، ته پهرين ننڊ ۾ پوءِ اڌ سجاڳ ۽ اڌ ننڊ ۾ اهو محسوس ڪيم ته ڪو منهنجو در زور سان کڙڪائي رهيو آهي. اکيون کولڻ ۽ هنڌ مان اٿڻ تي دل ئي نه پئي چيو. ائين پئي لڳو ڄڻ ننڊ صفا نه ٿي هجي. گهٽي اوجاڳي وانگيان اکيون سڙي رهيون هيون. سمجهه ۾ نه پئي آيو ته واقعي ايترو جلد صبح ٿي ويو آهي يا ڪنهن آڌيءَ رات جو اچي اٿاريو آهي. پر اهو سڀ ڪجهه سوچڻ جو موقعو ڪٿي جو ٻاهران ڪو در کي اصل ٽقڙن سان پيچڻ جي موڊ ۾ هو. جلدي ٻتي ٻاري اٿڻ سان وقت ڏٺم ته اجا هڪ ٿيو هو _ معنيٰ اڌ منو ڪلاڪ ڪو مس ستو هوس. ” Who ڪون؟ Saipa _ ؟“ انگريزيءَ سان گڏ ملئيءَ ۽ اڙدو ۾ ٻاهران واري ڪان پڇيم ته ڪير آهي.

”ٽيليفون“ (تنهنجو فون) ٻاهران جواب آيو. تيسين ڪنڊي لاهي در کولي ڇڪو هوس. سامهون مائوزي تنگ کان اڳ واري دور جو چين جو چرسي مهانڊي وارو اڌڙوٽ چيني بيٺو هو. چڙ مان چيائين:

”هيٺ هل ٽيليفون آيو آهي.“

”دل ۾ چيم ته چاچا ڪاوڙ ته نه ڪر. هڪ ته آئيندي هتي رهڻ جي غلطي هن جنم ۾ ته نه ڪبي. ٻيو ته اهو فون هن ويلي، هن ٽاڻي مون کي ڪير ڪندو. گهٽوشڪ ڪئپٽن ظهور ۾ هو. يا وري آصف ۽ ذوالفقار ۾ هو جيڪي ماني کائي ۽ ڊنر سيٽ وٺڻ لاءِ رات جو دير سان تنجم پگار وڃي رهيا هئا. ٽي سگهي ٿو انهن سان ڪو مسئلو ٿيو هجي. باقي ٻئي ڪنهن کي ڪهڙي خبر ته آئون سنگاپور ۾ آيل آهيان ۽ هتي رهيل آهيان. ريسيپشن تي رکيل فون ڪڍي هيلو ڪيم ته ٻئي طرف کان ظهور عالم يا آصف جو انگريزي يا اڙدوءَ ۾ آواز اچڻ بدران سنڌيءَ ۾ ڪئپٽن رشيد ڳالهائي رهيو هو.

اسان جي ڳوٺ جو رشيد ابڙو جنهن جهاز جو ڪئپٽن آهي ان جي اجڪلهه هيءَ روٽ آهي ـ يعني ڪراچيءَ کان جپان واري. رستي تي ايندي ويندي ڪولمبو، پينانگ، سنگاپور ۽ هانگ ڪانگ جي بندرگاهن تي پڻ ترسن. هينئر سنڌس جهاز جپان کان واپس ڪراچيءَ ڏي موٽي رهيو هو. سنگاپور مان ڪجهه سامان کڻڻ ۽ ڪجهه مرمت ڪارڻ گذريل هفتي کان هو هتي ترسيل هئا. مونکي ان جي اوچتي خبر شام جو پيپلس پارڪ ۾ پيئي هئي. جتي ان جهاز جو سيڪنڊ انجنيئر ۽ چيف آفيسر شاپنگ ڪري رهيو هو. انهن ٻنهي جڏهن ڪنهن زماني ۾ مون سان گڏ پڻ Sail ڪيو هو. ڪين خبر هئي ته رشيد منهنجو ڳوٺائي آهي، سو انهن مونکي يڪدم ٻڌايو ته هن دفعي موڪلن تان جيئن ئي ڪئپٽن رشيد موٽيو ته ڪيس انگلينڊ واري روٽ ڏيڻ بدران هن جهاز تي رکيو اٿن.

ٻه ٽي مهينا اڳ جڏهن آئون هيڏانهن ملائيشيا اچڻ کان اڳ ڳوٺ موڪلائڻ ويو هوس ته رشيد موڪل تي هجڻ جي ڪري اتي مليوهو. پاڻ ٻه ڏهاڪو کن سال جهازن تي Sail ڪري چڪو هو ۽ هر جهازيءَ وانگر هن جو به هاڻ پروگرام هو ته ٻارن ٻچن سان گڏ جهاز ۾ هيڏانهن هوڏانهن سڄي دنيا کي اورانگهڻ بدران هڪ هنڌ ڪناري جي نوڪري Shore job وٺي هڪ منو ٿي ويهجي. جيتوڻيڪ ڪناري جي نوڪريءَ ۾ تڪليف يا جوکو نه هجڻ ڪري پگهار سامونڊي نوڪريءَ جي چوٿين حصي جيترو به نه ٿو ملي، پر هڪ اهڙي عمر، حد يا حالت اچي ٿي جڏهن هر هڪ جهازي Settled زندگيءَ جي لاءِ، ٻارن جي پڙهائيءَ جي لاءِ هيڏانهن هوڏانهن آفريڪا جي ٽپنڊڙ ۽ اتر قطب جي يخ نما سرد بندرگاهن ۾ ٽنگڻ بدران هڪ هنڌ رهڻ چاهي ٿو.

هڪ اهو به سبب آهي ته مون کي جيئن ئي ملائيشيا ۾ يڪا ٽي سال رهڻ جي آفر ٿي ته هليو آيس هيڏانهن اچڻ لاءِ رشيد پڻ خيال ظاهر ڪيو هو. پر هو ٿورو ٻڏ تر ۾ هو ته ملائيشيا ملڪ، ماحول، نوڪري ۽ ماڻهو ڪيئن هوندا ۽ ان وقت مونکي به ملائيشيا جي هن نوڪريءَ جي چڱي طرح پروڙ نه هئي ته آيا ڪيتري قدر اسان لاءِ صحيح ثابت ٿي سگهي ٿي.۽ ڪنهن حد تائين نباهي سگهجي ٿو. پر ڪيس چيو هوم ته اتي پهچي ڪجهه عرصي ۾ اتي جي حالتن جو جائزو وٺي توکي ان بابت سٺا ۽ خراب نقطا لکندس، جيئن انهن جي روشنيءَ ۾ پنهنجين حالتن سان ٺيٺ ڪري هيڏانهن اچڻ يا جهاز تي ئي Sail ڪرڻ بابت فيصلو ڪري سگهين .ملائيشيا پهچي جيڪو مون جائزو لڳايو سو منجهائيندڙ هو ۽ پلين ۽ ڪسين ڳالهين کي ساهميءَ جي مختلف پڙن ۾ وجهڻ سان ڪڏهن هي پڙ ڳرو ٿي ٿيو ته ڪڏهن هو پڙ. بهرحال اهي سموريون ڳالهيون رشيد کي لکڻ کان اڳ سنڌس جهاز جي نالي جي ڳولا ۾ هوس ته ڪراچي هيڊآفيس يا هانگ ڪانگ، لنڊن، ترڪي، نيويارڪ جي ريجنل آفيسن کي لکي معلوم ڪجي ته رشيد ڪهڙي جهاز ۽ روٽ تي آهي. اڄ اوچتو اهو معلوم ڪري خوشي ٿي ته سنڌس جهاز فقط هن ـ ڏور اوير جي روٽ تي آهي. پر بلڪل هن ئي بندرگاهه سنگاپور ۾ آهي. جتان

تي سگھي تو تہ ملائيشيا جي بندرگاھ پينانگ ۾ بہ اچي. پينانگ فاصلي ۾ ملاڪا ڪان 320 ميل ڪن ٿيندو، سنگاپور وري بہ ويجھو آھي ۽ ملاڪا کان 200 ميل ڪن مس آھي. سو پيپلس پارڪ ۾ مليل جھازين کي مون اتي جو اتي دڪاندار ڪان پني پور وني ڪئپٽن رشيد لاءِ بہ تي ستون لکي موڪليون تہ آئون فلاڻي هنڌ رهيل آهيان منهنجو هي فون نمبر آهي. مون سان فون تي ڳالهاءِ يا ٻئي ڏينهن سڌو ملاڪا پهچي وڃ جيئن توکي هتي جي واسطيدار عملدارن سان بہ ملائي سگهان.

سو اهي جهاز جا آفيسر گھمندا ڦرندا رات جو ٻارهين بجي جڏهن جهاز تي موٽي پهتا ۽ موٽڻ وقت رشيد جي حوالي منهنجي چٺي ڪيائون. رشيد ان ئي وقت مون سان ڳالهائڻ چاهيو.

هن پاسي نوڪريءَ بابت ڪجھ ڳالهيون

ساٿس خوش خير عافيت ڪرڻ بعد ٻڌايو مانس تہ هن ملڪ(ملائيشيا) جي هن نوڪريءَ جون هي هي ڳالهيون آهن:

- جنهن اداري سان واسطو آهي اهو تمام وڏو ادارو آهي ۽ ان ۾ نوڪري ڪرڻ جو تجربو اڳتي هلي ڪم اچي سگھي ٿو ۽ ان بعد پنهنجي ملڪ يا ڌارين ملڪن ۾ سٺي پوزيشن حاصل ڪري سگهجي ٿي.
- پگهارسعودي عرب ڪويت يا ٻين عرب يا يورپين ملڪن جهڙو گهٽو نٿا ڏين پر ايترو آهي تہ هن ولايت ۾ سٺو گذارو ٿي سگھي ٿو.باقي بچت ڪجھ بہ نہ.
- ملٽري ڪنٽونمينٽ ٽائيپ زندگي آهي. يعني جتي نوڪري ۽ رهائش آهي اها جڳھ ملاڪا شهر کان پرڀرو آهي. هڪ پنهنجي ننڍڙي دنيا آهي جتي سخت سڪيورٽي آهي. نوڪري ڪندڙ ۽ سندن فئملين لاءِ اندر ڪلب، ڪئنٽينون، راندين جا ميدان، لئبرريون، سُئمنگ پول، پارڪ، جمناسٽڪ هال ۽ هوٽلون آهن. شهر جي گوڙ گھمسان کان پري هجڻ ڪري ڪن کي هيءَ سانت واري زندگي وڻي ٿي ۽ ٽن سالن جو هڪڙو مدو پورو ڪرڻ بعد ٻيو بہ ڪرڻ جي خواهش رکن ٿا. ڪن کي تہ ٻنهه نٿي وڻي. هو سنگاپور يا آسٽريليا ۾ نوڪرين لاءِ واجهائي رهيا آهن. سو اهڙين ڳالهين لاءِ تون پاڻ ئي فيصلو ڪري سگهين ٿو.
- هتي ملائيشيا ۾ ڪجھ سالن کان جيتوٽيڪ سپ اسڪول ۽ ڪاليج ملئي زبان جا ڪري ڇڏيا اٿن، پر ملاڪا شهر ۾ جيئن تہ بين الاقوامي هوٽلن، ڪارخانن ۽ هن قسم جي ادارن ۾ فارينر ڪم ڪن ٿا سو انهن لاءِ هڪ انگريزي اسڪول جو پڻ بندوبست آهي.
- اسڪول جي في جيتوٽيڪ قاعدي موجب اڌ ٻارن جي مائٽن کي ۽ اڌ اداري کي ڀرڻي آهي. پر اجا تائين سڄي في ادارو ئي ڀري پيو. ويندي اسڪول تائين ٻار ڇڏي اچڻ ۽ وني وڃڻ لاءِ بس رکي آهي.
- ملائيشيا جا ماڻهو محبتي ۽ سادا سباجهڙا آهن. ان ڪري هتي رهڻ ۾ اهو سڪون آهي. جيڪو اڄڪلھ دنيا جي فقط ايڪڙ ٻيڪڙ ملڪن: جپان، سئيڊن، ناروي، چين ۽ ڪجھ سوشلسٽ ملڪن ۾ وڃي رهيو آهي.
- ملائيشيا مسلمانن جو ملڪ آهي ۽ هر هنڌ حلال شي ملي ٿي، سو هتي اهي ڏکيائون نہ آهن جيڪي آمريڪا، جپان يا روس جهڙن ملڪن ۾ نوڪري ڪندي درپيش اچن ٿيون _ يعني حلال گوشت بہ ڪجھ شهرن جي ڪن خاص دڪانن تان ملي يا وري ملڪي ايمبسيءَ جي معرفت.
- ملائيشيا ۾ نماز روزي ويندي ٻارن کي قرآن شريف سيکارڻ ۽ پڙهائڻ جو ڳوٺ ڳوٺ / ڪمپونگ ڪمپونگ ۾ بندوبست آهي.
- ملائيشيا ۾ پاڪستانين جي چڱي گھڻي عزت آهي، جو اجا تائين هتي ڪنهن ورلي پاڪستانيءَ چوري چڪاري، چرس، جهڳڙي، ڦڏي يا بناويزا پاسپورٽ جي اچڻ جهڙو جڏو ڪم ڪيو هوندو _ جنهن کان انگلينڊ آمريڪا يا عرب ملڪن ۾ اسان لاءِ دانهن آهي ۽ اتي

جو ماڻهو اسان مان هر هڪ کي شڪي نگاهہ سان ڏسي ٿو. ان ڪري اهڙن ملڪن ۾ هڪ حساس ماڻهوءَ لاءِ رهڻ ڏکيو ٿيو پوي.

- ملائيشيا ۾ موڪلون هر سال نہ ٿيون ملن، پر ٽن ٽن سالن بعد ڏين ٿا. اهو مدو پورو ڪرڻ تي پگهار سان گڏ ٽن مينهن جي موڪل ڏين ٿا ۽ سڄي فيمليءَ جي اوٽ موٽ جي ٽڪيٽ پڻ.
- انهن موڪلن کان سوءِ سال ۾ پندرنهن ڏينهن آرام ڪرڻ يا ملائيشيا گهمڻ ڦرڻ لاءِ موڪل ڏين ٿا. اهو دستور هن پاسي جي سيني ملڪن: سنگاپور، برونائي، پاپئانيوگني ۽ انڊونيشيا وغيره ۾ ساڳيو آهي. هن پاسي هر سال موڪل ان ڪري نہ ٿا ڏين جو هڪ تہ هي ملڪ پاڪستان کان پري آهي ۽ پاڙو ڳرو آهي. (ڪراچيءَ کان جدو فقط ہہ ڪلاڪ هوائي سفرآهي پر ڪراچيءَ کان ڪوالالمپور ڇهہ ڪلاڪ آهي.) ۽ ٻيو تہ هتي جي زندگي عرب ملڪن وانگر بور ۽ بندش واري ناهي. ان ڪري هتي وقت جلدي گذري ٿو. هتي گهمڻ ڦرڻ ۽ چر پر جي ڪليل آزادي آهي. مودِ ٿئي تہ ڪوالالمپور هليو وڃجي يا ڪيداح پينانگ هليو وڃجي يا پيراق. ويندي جنهن وقت دل چوي تہ پر وارن ڏارين ملڪن: سنگاپور، يا ٿائليند، انڊونيشيا يا فلپين بس، ٽئڪسي، يا هوائي جهاز ۾ اچي وڃي سگهجي ٿو.
- ملائيشيا دنيا جي بهترين Touroist _ Resorts مان هڪ آهي. جنهنجو چپو چپو نرالو ۽ گهمڻ وٽان آهي. خوشنصيب ماڻهو ويندي يورپ ۽ آمريڪا جي ڏورانهن هنڌن تان ڪهي ڏينهن ٻن جي جهلڪ لاءِ هتي اچن ٿا. ان خيال کان پاڻ تہ جڻ وينائي هتي آهيون .
- پر ساڳئي وقت اها ڳالهہ بہ آهي تہ ٽي سال چڱوو ڏو عرصو آهي. پنهنجو اباڻو گهر، ڳوٺ ۽ وطن _ ڪهڙو بہ هجي، ڪٿي بہ هجي تہ هر انسان کي ياد اچي ٿو. نوڪريءَ جي نوعيت بہ ڪجهہ اهڙي آهي، جو پنهنجي خرچ تي وڃڻ لاءِ بہ موڪل جي اميد نہ برابر سمجهڻ کپي، جو جهجهي جوابداريءَ جي ڪري هڪ ماڻهوءَ جي غير حاضري بہ اداري کي ڪافي نقصان رسائي ٿي ۽ سڄو ڪم درهم برهم ٿيو وڃي.ان ڪري ٽن سالن جي اندر ڪنهن کي سخت مجبوريءَ جي حالت ۾ شايد موڪل ملي تہ ٻي ڳالهہ آهي ۽ اهو ٽن سالن جو عرصو گذارڻ ڪنهن لاءِ سولو آهي تہ ڪنهن لاءِ ڏکيو.
- اداري طرفان سڄي فيمليءَ جي لاءِ فري ميڊيڪل ۽ انشورنس پڻ آهي.
- ٽن سالن بعد هر ڪو آزاد آهي. وڌيڪ ٽي سال نوڪريءَ جي لاءِ ٻنهي ڌرين جي گڏيل رضامندي لازمي آهي _ يعني نوڪري ڪندڙ ۽ هتي جي حڪومت. جي نہ تہ نہ. ڇو جو هونءَ ملائيشيا جي حڪومت جي قاعدو قانون بہ پاڻ جهڙن ملڪن جيان آهي تہ جيسين پنهنجو ماڻهو ناهي تيسين ڌارئين کي رکجي. جيئن ئي پنهنجا ماڻهو تيار Train / ٿي وڃن تہ ڌارئين جي نوڪري ختم. سو هنن وٽ جيئن ئي پنهنجا ڪئپٽن، چيف انجنيئر، ۽ پائليٽ ٿيندا تہ پنهنجي موڪل، سو هن نوڪريءَ ۾ اهو خوف ۽ خطرو هر وقت رهي ٿو تہ ٽي سگهي ٿو تہ وڌيڪ ٽي ڇهہ يا نوَ سال ڪن نوڪري ڪرڻ جو موقعو ملي سگهي يا پهرين ئي ٽن سالن بعد هتي جي بہ نوڪري ختم تہ پنهنجي ملڪ جي نوڪريءَ تان بہ هٿ ڌوئڻا پون.
- بهر حال پهريان ٽي سال هتي نوڪري ڪرڻ ۽ پاڪستان جي نوڪري قائم رکڻ جو هڪ اهو ئي طريقو آهي تہ پاڪستاني نوڪريءَ مان ٽن سالن جي موڪل N.O.C وٺي اچجي. جيئن وري واپس ساڳي نوڪريءَ ۾ لڳي سگهجي.
- هونءَ ملڪ جي فائدي ۾ اهو آهي تہ گهڻي کان گهڻا پاڪستاني هتي اچي نوڪري ڪن تہ جيئن پنهنجي ملڪ جي هنن ملڪن ۾ نمائندگي رهي ۽ ساڳي وقت اسانجي ڇڏيل جاين تي ٻيا جونيئر پروموشن حاصل ڪري سگهن. آخر انڊين، بنگلاديشي، فلپيني ۽ سائوٿ ڪورين ان کان گهٽ پگهار ۽ ڏکين حالتن ۾ بہ ٻاهر نوڪري ڪن پيا.

متي جي سُور لاءِ سنگاپور ۾ دوا

”سو هاڻ دل ۾ سوچ ۾ پنهنجي گهر وارن سان به صلاح ڪر، جي بهتر سمجهين ته سياڻي پرينءَ هتان سنگاپور کان ٽئڪسي ذريعي ملاڪا هليو وڃ. چو جو ملاڪا پهچي نوڪريءَ لاءِ واسطيدار عملدارن سان آمهون سامهون ملندين ته نوڪري اتي جو اتي ملي ويندئي، نه ته پوءِ انتظار ڪرڻو پوندئي، جيسين هتي جي حڪومت پنهنجا نمائندا انٽرويو وٺڻ لاءِ پاڪستان موڪلي. جيئن اسان ڪي ان ڪري سال کن انتظار ڪرڻو پيو هو.“

”اسان جو دراصل پرينءَ هتان جهاز Sail پيو ڪري.“ ڪئپٽن رشيد ٻڌايو ۽ ان مونجهاري ڪري في الحال ڪو به فيصلو ڪري نه سگهيو.

”جهاز ڪي ڏينهن ٻن لاءِ ترسائي نه سگهندين؟“ مون پڇيو مانس.

”سوال ئي پيدا نه ٿو ٿئي. ڪلاڪ ٻه به ليٽ ڪرائي نه ٿو سگهان جو شيڊول ايڏو ٽائيٽ آهي. جو سنگاپور بندرگاهه وارائي ڏڪا ڏئي ٻاهر ڪيندا ۽ هوڏانهن ڪراچيءَ به پوري وقت تي پهچڻو آهي.“ ڪئپٽن رشيد ٻڌايو.

”پوءِ ملائيشيا جي بندرگاهه پينانگ يا پورٽ ڪلانگ ۾ اچين ته اتان ملاڪا ڪار ذريعي هليو اچجانءِ.“ مون صلاح ڏني مانس.

”اهو ته سڀ صحيح آهي پر بدقسمتيءَ سان هينئر موٽندي وقت اتي ترسڻو ناهي،“ ڪئپٽن رشيد ٻڌايو. ”بس رڳو ڪولمبو ۾ ٻارنهن ڪلاڪ کن ترسي پوءِ ڪراچيءَ پهچڻو آهي.“

”پوءِ!_“ مونکي پڻ سمجهه ۾ ڪجهه نه ٿي آيو.

”آئون سياڻي صبح جو واندو آهيان سو ٽئڪسي ڪري ملاڪا هليو ٿو وڃان ۽ نوڪريءَ لاءِ رضامندي ڏيکاري اچان ٿو.“ رشيد پروگرام رٿيو.

”اهو ته پاڻ سنو آئون هتان سنگاپور کان شامِ ڌاري نڪرندس سو ملاڪا پهچندي رات ٿي ويندي. تون اسان جي گهر وڃي آرام ڪجانءِ. گهر جي ڪنجي گارڊ روم مان منهنجي نالي وٺجانءِ. آئون ڪين فون ڪري ڇڏيندس. باقي ڪمرن جون چابيون در مٿان ملندءِ. ڪاٺ پيٺ جو ڪجهه نه ڪجهه سامان ڪچن مان ملندءِ. نوڪريءَ لاءِ ضمانت گهرن ته منهنجو ۽ آصف جو نالو ڏجانءِ.“ مون سمجهايو مانس ۽ وڌيڪ خبرون روبرو يا خط ۾ لکڻ جو پروگرام رٿي موڪلايو سين.

ٽيليفون ڪري بس ڪيم ته ان وقت سامهون ڪئپٽن ذوالفقار ۽ آصف تي نظر پئي.

”ڪريو خبر هاڻ پيا موٽو ڇا؟“ مون پڇيو مان .

”بس يار دير ٿي ويئي، تنجم پگار ۾ ننڍيون وڏيون هوٽلون بند ٿي ويون هيون. پوءِ اهو شينٽن وي ڏيئي ڪلفرڊ پيئر تان وڃي نڪتاسين، تون ڪر خبر؟“

”مون توهان جي گولاءِ پوليس اسٽيشن فون پئي ڪيو،“ مون وراڻيو مان ۽ پوءِ ڪئپٽن رشيد ابڙي جي فون جي خبر ٻڌايم ته هو ملائيشيا اچڻ ۾ دلچسپي رکي ٿو. اهو ٻڌي هو به خوش ٿيا ۽ وڌيڪ خبرون ٻئي ڏينهن لاءِ رکي رات جا باقي بچيل پهر سمهڻ لاءِ لفٽن ڏي وڌيا سين.

ننڊ ته ايندي اڪين مان وري هلي وئي هئي. ڪمري ۾ پهچي اهو محسوس ڪيم ته شام کان پيل مٽي ۾ سو ر اچا جان نه ڇڏي هئي. سو وري پويان پير ڪري مٽي جي سو ر جي ڪا گوري وٺڻ جي لاءِ هيٺ چيني ڪلارڪ وٽ آيس جنهن هڪ ننڍڙو هنڙو _ ڪتابن، چاڪليٽن ۽ سگريٽن جو پڻ هلايو پئي. ان وقت پاڻ مشغول هو. ڪنهن جهاز جا فلپينو جهازي سنگاپور جي ڪنهن سستي پب (شراب خاني) مان ٿڙندا ٿاٻڙندا دخل تي پنهنجن ڪمرن جون چابيون وٺي رهيا هئا. ان وقت آفريڪي ملڪ جا به شيدي جهازي ٽئڪسي مان لٿا. هو سنگاپور ۾ ڪنهن بينڪ يا ڏينهن ٻن ۾ پهچڻ واري جهاز تي نوڪريءَ لاءِ پهتاهئا. ڪمرا سڀ پريل هئا سو پوڙهي چيني ڪلارڪ ڪين واءِ ايم. سي. اي ۽ بين اهڙين رهائشي جڳهين ۽ هوٽلن جا نالا پئي ٻڌايا، جتي دنيا جي جهازين ڪي گهٽ اگهه تي رهائش ملي ٿي.

انهن کان واندو ٿيو تہ مون مٽي جي سور لاءِ ڪنهن گوريءَ جي گهر ڪئيمانس، ائسپرو، ڊسپرو، پئراسٽال، ساريڊان، انجلين، پئناڊال، _ مون ٽي ويءَ تان وقت بہ وقت بدلِ اشتهاري گورين جا نالا ياد ڪري پڇيو مانس. پر پوڙهي وٽ ڪا بہ اهڙي شيءِ نہ هئي! اهي گوريون تہ آسٽريليا کان آمريڪا جي شهرن تائين، وچ آفريڪا کان ڏور اوڀر جي ملڪن تائين جتي ڪٿي ملن ٿيون. ڪنڊو، ڪپرو، ڪوسن جي ڳوٺن کان وٺي مڪي، ميامي، ۽ مدراس شهر جي دڪانن تي بہ ملن ٿيون. اڃي اڃي هتي نہ. نيٺ چيو مانس: "ڪجهہ تہ هوندءِ جنهن سان مٿي جو سُور لهي _ ڪا سٽي ڦڪي يا ڪو ڀورو چورو. ڪو خاڪو خمير يا ڪو بام ترياق؟"

ان تي هن هڪ ننڍڙي بام جي شيشي ميز جي هيٺئين خاني مان ڪڍي منهنجي حوالي ڪئي. شيشي جي مٿان واگهہ Tiger جي شڪل ٺهيل هئي ۽ مٿانئس ٽائيگر بام لکيل هو.

"بس بس مهرباني!" ڪانئس جڳ مشهور "ٽائيگر بام" وٺي پنهنجي ڪمري ڏي موٽيس.

ٽائيگر بام ۽ گارڊن

ٽائيگر بام لاءِ مشهور آهي تہ اهو ڪيترن ئي مرضن لاءِ يڪ تڪ علاج آهي. مٿي جي سور کان وٺي وچونءَ جي ڏنگ تائين، سنڌن جي سور ۽ رهندڙ رانيوٽي کان وٺي ٿڌيل چاتي ۽ بند ٿيل نڪ جي علاج لاءِ ورهين کان هي بام هلندو اچي. جنهن جا اشتهار ڪيترن ئي ملڪن جي اخبارن، رسالن، ٽي وي، فلمن ۽ پٽين تي نظر ايندا. گڏيل هندستان تائين _ بلڪ ان کان پوءِ بہ ڪيترن ئي سالن تائين اهو بام ۽ ڪمپنيءَ جون ٻيون بہ ڪجهہ دوائون پاڪستان ۾ هلنديون رهيون. اڄ بہ ٽائيگر بام ۽ ان ڪمپنيءَ جون ٻيون بہ ڪجهہ دوائون پاڪستان ۾ هلنديون رهيون. اڄ بہ ٽائيگر بام جا ڪجهہ پراڻا اشتهار ريل لنگهندي وقت ڪراچي ۽ حيدرآباد جي پٽين تي نظر اچن ٿا. سنڌي هندن جي گهرن ۾ اهو تمام گهڻو استعمال ٿيندو هو جو هندو واپاري ولايتن مان موٽڻ وقت سنگاپور، هانگ ڪانگ، ملايا، انڊونيشيا، برما جهڙن ملڪن مان اهو ننڍڙي دٻيءَ وارو، اڇي رنگ جو تکي خوشبوءَ /بدبوءَ وارو بام گهرو علاج لاءِ وٺي ايندا هئا. اڃا جڏهن تہ انگريزي دوائن ايتري ترقي نہ ڪئي هئي ۽ نہ وري اهي اڃا عام ٿيون هيون تہ هي بام ئي گهر جي اهم ضرورتن مان هڪ سمجهيو ويندو هو. اڄ جڏهن تہ انگريزي دوائون اوج تي پهتل آهن تڏهن بہ هي بام _ ملڪن مان سڀ کان گهڻو سنگاپور ۾ ۽ قومن مان سڀ کان گهڻو چين ۾ ۽ ٻئي نمبر تي ملئي ۽ تامل ماڻهن ۾ گهڻو مشهور آهي ۽ هن صديءَ جو وڏو حصو، هن دوا، مريضن کي آرام پهچايو هجي يا نہ، پر هن بام ملڪن کي چگو ناڻو ڪمائي ڏنو آهي. هي بام ماڻهن جي ڏانن جي سور، مٿي جي سور، ڪنگهہ، سي سڪنيس جو علاج ڪري سگهيو هجي يا نہ پر بام جي ايجاد ڪندڙ /ناهيندڙ ملڪن جي غربت جو علاج ضرور ڪيو آهي.

لونگن ۽ جَوَ هَرَ جي تکي خوشبوءِ جهڙي هن بام(ٽائيگربام) جي نالي سان سنگاپور ۽ هانگ ڪانگ ۾ هڪ باغيچو _ ٽائيگربام گارڊن _پڻ دنيا ۾ مشهور آهي. جنهن کي ڏسڻ لاءِ ماڻهو هلي سنگاپور ۾ اچن ٿا. هن باغ ۾ وڻ ٽڻ ۽ سهڻن بوٽن کان علاوه چيني، ديومالائن، Mythology جا هوبهو ساڳي قد ڪاٺ جا جانور ٺهيل آهن. باغ ۾ گهڻڻ سان ئي هڪ واگهہ Tiger وڏي ٻلا (اجگر) کي کائڻ لاءِ تيار نظر ايندو _ جيڪا غمن، مشڪلاتن ۽ ڏکن جي علامت آهي. هڪ حوض ۾ ماڻهو جار سان جل _ پريون ڦاسائيندو نظر ايندو ۽ ٻيا بہ ڪيترائي پرين جي قصن جا پٿر ۽ سيمنٽ جا ٺهيل جانور نظر ايندا.

سنگاپور وارو "ٽائيگر بام گارڊن" پاسر پنجانگ روڊ تي آهي ۽ وچ شهر کان ڏهين، ٽيهين، هڪ سؤ ٽيتاليهہ، هڪ سؤ پنجيتاليهہ ۽ بہ سؤ نمبر جون بسون چائنا ٽائون ۽ويسٽ ڪوسٽ واري رستي کان ٿينديون اتي پهچن ٿيون. باغ ۾ داخلا لاءِ ڪابہ في، ٽڪيٽ رکيل ناهي ۽ صبح جونائين کان شام جو ڇهين تائين پبلڪ جي ڏسڻ لاءِ کليل رهي ٿو.

ڏور اوڀر جي ملڪن جي هيءَ عومي دوا ۽ باغيچي جو ايجاد ڪندڙ ۽ ناهيندڙ "آ_ بون _ ها" (Aw Boon _ Haw) نالي هڪ چيني هو جنهن پنهنجي اڏايل سلطنت جو پايو رنگون شهر کان وڌو. رنگون شهر برما جي گاديءَ جو هنڌ آهي. جتي آخري مغل شهنشاهه،بهادر شاهه ظفر پڻ دفنايل آهي."تائيگر بام سلطنت" جي مالڪ "آ_ بون _ ها" جو پيءُ اصل چين جي فجيان Fujian علائقي کان لڏي برما 1870ع ۾ آيو، جتي هن پيٽ قوت لاءِ چيني دوائن جو هڪ ننڍڙو دڪان کوليو. 1880ع ۾ هن House of Tiger جي نالي سان مختلف قسمن جون دوائون هلائڻ شروع ڪيون. 1883ع ۾ هن کي ٻهريون پٽ ڄائو جنهن جو نالو Boon Haw (طاقتور واگهه) رکيائين. واگهه (تائيگر) هن پاسي ڏي، يعني ڏور اوڀر جي ملڪن ڏي، چينين جي عقيدي موجب تمام اهم جانور سمجهيو وڃي ٿو. چئن سالن بعد ڪيس ٻيو پٽ Boon _ par (طاقتور چيتو) ڄائو. پوءِ هنن ٻن ڀائرن اڳتي هلي تائيگر بام جي نالي سان محل محلاتون ۽ ايتري ڪٺي ملڪيت ٺاهي جو سنگاپور جي تاريخ ۾ هي گهراڻو امير ترين سڏجڻ لڳو. سندس ٽريڊ مارڪ تائيگر کان ايشيا جي ڪروڙها ماڻهو واقف ٿي ويا. سندن پيءُ 1908ع ۾ ئي مري ويو، جڏهن هي ڀائر ايڪويهن ۽ پنجويهن سالن جا ٿيا هئا.سندس مري وڃڻ کان پوءِ جيڪو هلڪو ڦلڪو اباڻو ڌنڌو هو سو هنن ڀائرن جي هٿ ۾ آيو. ٻنهي ڀائرن جي شخصيت ڪجهه اهڙي آڏار پري هئي، جو هڪ ٻئي جي مدد سان ڏينهون ڏينهن ڌنڌي کي وڌائيندا ويا.

چيني ۽ مغربي طب جي اصولن ۾ ٻنهي جو گهڻو مطالعو ۽ مشاهدو هو ۽ ان کان علاوه ڪيترن ئي چيني ۽ برمي دوائن جي نسخن کان چڱي طرح ڄاڻو هئا سندن ٻهرين ايجاد تائيگر بام هو، جنهن کين ايترو ته ڪمائي ناڻو ڏنو جو سنگاپور ۽ باليءَ کان جاوا ۽ سماترا تائين، هندستان ۽ مالديپ ٻيٽن کان برما ۽ چين تائين ناٽي جون خرجينون پرڻ لڳا.

تائيگر بام ۾ بنيادي شيون جوهر Menthol ، چندن، ڪافور Camphor ميڻ ۽ جيلي Vaseline آهن. باقي ٻيون اهم شيون ڳجهيون رکيون ويون آهن ۽ جيتوڻيڪ بام ناهيندڙن ڪڏهن به لکت ۾ يا زباني ان ڳالهه جو اقرار نه ڪيو، پر هن تر جا ماڻهو _ خاص ڪري چيني سمجهن ٿا ته هن بام ۾ تائيگر (شينهن) جي جسم جاڪجهه پينل حصا پڻ پيل آهن ۽ چيني لوڪ ڪهاڻين مطابق تائيگر کي قدرت طرفان اها غير معمولي طاقت مليل آهي، جو هو پنهنجي شڪل بدلائي هر قسم جي دشمن کي مات ڏئي سگهي ٿو. سو جتي "تائيگر" جي نالي ڀنيان ماڻهن جو ايڏو انڌو عقيدو هجي اتي ڏبلين ۾ نلهي خاڪ به مڪمل شفا نه ته مريضن کي گهڻو ڪجهه تسلي ۽ سڪون ڏئي سگهي ٿي. تائيگربام دوا مان اڻ ميو ناڻو ڪمائڻ بعد هنن ڀائرن ٻيون به ڪيتريون ئي دوائون ناهي وڪڻڻ شروع ڪيون.

1926ع ۾ ٻئي ڀائر رنگون ڇڏي سنگاپور لڏي آيا، جتان سندن دوائون سولائيءَ سان ڏورانهن هنڌن تي پهچڻ لڳيون. ڀاڻ دوائن جي ٻهرين فئڪٽري اينگ _ اون _ ٿانگ (هميشه سڪون وارو گهر) جي نالي سان "چائناٽائون" جي وچ ۾ نيل روڊ تي نهرايائون جتي ڪارخاني ۾ ڪم ڪرڻ لاءِ سستي اگهه تي چيني مزور مليا ٿي. چين ۾ غربت ڪري اتان ٽورا ٽورا ٿي چيني ماڻهو سنگاپور ۽ ٻين اوسي پاسي وارن ملڪن ۾ پورهئي خاطر اچي رهيا هئا ۽ جيئن ته جهازراني ۽ واپار وڌي ڪري سنگاپور ڏينهون ڏينهن ترقي ڪري رهيو هو، سو هي ڀائر سولائيءَ سان پنهنجون دوائون هند، سنڌ، بنگال، بهار کان وني سريلنڪا، جاوا، سماترا، فلپين، سيليبس، بورنيوبرونائي، ۽ هانگ ڪانگ چين تائين موڪلڻ لڳا. ۽ پوءِ ويندي ڏکڻ آفريڪا جي ملڪن ڏي ۽ اڳتي هلي يورپ ۾ به هنن جون دوائون مشهور ٿي ويون.

۽ هاڻ جيئن ئي سندن واپار دوائن جي سامان ۾ پکو ۽ ٻڌلتي ويو ته هي ڀائر ان کان علاوه ٻين ڌنڌن ۾ به گهڙڻ لڳا. انهن ڏينهن ۾ هڪ چيني اخبار Sin _ Poh (اسٽار نيوز) نالي تمام مشهور هئي ۽ چوٽيءَ جي ٽيرهن اخبارن مان هڪ سمجهي ويندي هئي. تائيگربام جي مالڪ "آ_ بون _ ها" ان اخبار ۾ گهٽي کان گهڻو پئسو لڳايو ۽ آخر ۾ اها سڄي اخبار پنهنجي

نالي خريد ڪئي. اخبار ڪان علاوه هنن انشورنس ۽ زمين جي خريداري جو ڪم پڻ شروع ڪيو. جيئن جيئن هنن جو پئسو وڌندو ويو تيئن تيئن گهر جايون، باغ، زمينون ۽ سندن مان مرتبو پڻ وڌيو. هر هڪ ڀاءُ چار چار زالون رکيون "بون ها ڪي اٺ بار ٽيا ۽ بون پار ڪي چار. هنن ايشيا جي هروڏي شهر ۾ محل نما گهر نهرايا. وڏي ۾ وڏو گهر هانگ ڪانگ ۾ نهرايائون جنهن جي اڱيان پندرهن ايڪڙن جو ته فقط باغيچو هو. هانگ ڪانگ ۽سنگاپور جهڙا ننڍا ملڪ جتي زمين ايڏي مهنگي آهي جو ٻن ڪٽن جيڏن ٻن ڪمرن واري فليٽ جي ئي لکها ڊالر قيمت آهي. سو اتي ايڏا وڏا محل نما گهر راجا يا انهن جي برابريءَ جا ماڻهو ئي ڏاري سگهن ٿا.

هائوس آف جيڊ

اهڙيءَ طرح سنگاپور ۾ به سندن به محل نما گهر هئا. هڪ جيڊ پٿر جو گهر House of Jade ـ جيڪو نسيم روڊ تي آهي ۽ ٻيو ها ـ پار ـ ولا يعني ٽائيگر بام گارڊن ـ جيڪو پاسر پنجنگ روڊ تي آهي. سنگاپور ۾ ايندڙ ماڻهو ٻنهي ڪان چڱي طرح واقف آهن. ٽائيگر بام گارڊن جو ته مٿي ذڪر ٿي چڪو آهي. باقي جيڊ پٿر جيڪو سائي رنگ جو ٿئي ٿو، هن پاسي قيمتي ۽ اهم شين مان سمجهيو وڃي ٿو. هانگ ڪانگ، ٿائيلينڊ ۽ سنگاپور، وغيره ۾ ان پٿر مان گوتم ٻڌ جا ننڍيل مجسما ۽ سينگار جون شيون تمام گهڻي اگهه تي ملن ٿيون. هائوس آف جيڊ ۾ ان قسم جون شيون نمائش لاءِ رکيل آهن جيڪي ٽائيگر بام جي مالڪ پنهنجي شوق لاءِ گڏ ڪيون هيون. پاڻ سنگاپور جو هي گهر 1927ع ۾ نهرايائين ۽ سندس ڊيزائن ۾ نمونو هو ٻهو آمريڪا جي وائيٽ هائوس جهڙو رکيائين.ان جي ٺاهڻ جو ڪم پڻ هڪ آمريڪن آرڪيٽيڪ انجنيئر جي سپرد ڪيو هئائين. ان ڪري هن گهر کي مقامي ماڻهو وائيٽ هائوس ئي سڏين ٿا. پر ڏارين ولايت ۾ هي گهر جيڊ ـ پٿر جي شين جو گهر سڏيو وڃي ٿو. جيئن ته ٽائيگربام گهراڻي جي هنن ڀائرن کي واپار خاطر ڪيترن ئي ولايتن ۾ وڃڻو پوندو هو سو اتان هو ڪيترين ئي جيڊ، هيرن ۽ پٿرن جون سوکڙيون وٺي ايندا هئا. بون ـ ها جڏهن 1932ع ۾ ٽائيگر بام مرهم جو وڪرو ٻهريون دفعو شنگهائيءَ ۾ شروع ڪيو، تڏهن ڪان هن چين مان جيڊ پٿر جي ڪم جون شيون آڻڻ شروع ڪيون. هي ان جي خريداري ۾ ايڏو ته مشهور ٿي ويو جو چيني ماڻهو ان قسم جون قيمتي شيون ۽ هٿ جا هنر "بون ها" وٽ ئي وڪري لاءِ کڻي ايندا هئا. اهڙي طرح هن وٽ ان قسم جون شيون ايتريون ته گڏ ٿي ويون جو 1945ع ۾ هائوس آف جيڊ جڏهن ٻهريون دفعو عام پبلڪ جي ڏسڻ لاءِ کوليو ويو ته ڪين خبر پيئي ـ سڄي دنيا ۾ ڪنهن اڪيلي ماڻهوءَ جو وڏي ۾ وڏو نمائش گهر هو.

هن گهر ۾ رکيل جيڊ پٿر جي ناياب شين کي تازو 1949ع ۾ اتان ڪڍائي سنگاپور جي قومي عجائب گهر National Museum ۾ رکرايون ويون آهن. جيئن اتي اڃا به گهڻي ڪان گهڻا ماڻهو ڏسي سگهن تواريخ ۾ هن ڪان اڳ جيڊ پٿر جون اهي شيون فقط هڪ دفعو اڳ ان گهر مان نڪتيون هيون جڏهن جپانين سنگاپور تي قبضو ڪيو هو. نوڪرن چاڪرن جلدي جلدي ان نازڪ ۽ قيمتي سامان کي اخبارن ۾ ويڙهي ڪوڪن ۽دٻن ۾ بند ڪري گهر جي هينان ننڍيل (ٻهري) Basement ۾ رکي ڇڏيو هو. جنگ پوري ٿيڻ بعد جڏهن ٽائيگر بام جا مالڪ سنگاپور موٽيا ته هنن کي اهو مڙئي سامان ڪوڪن ۾ بند تيل بندرگاهه جي ڀرپ هڪ گدام ۾ صحيح سلامت نظر آيو. اهو هڪ اهڙو راز آهي جنهن جي اڄ ڏينهن تائين خبر پئجي نه سگهي آهي. هونءَ سنگاپور جو "ٽائيگربام گارڊن" به ٻي وڏي لڙائيءَ ۾ جپانين ڪافي تباهه ڪري ڇڏيو هو. اڄ جو جيڪو اسان ڏسون ٿا اهو حڪومت مرامتون ڪرائيندي اچي ۽ ڪيس ذري گهٽ ان ساڳي شڪل ۽ رنگ روغن ۾ رکندي اچي.

ٽائيگر بام مرهم جي مالڪ مسٽر "آ ـ بون ـ ها" سنگاپور وانگر هانگ ڪانگ ۾ به ٽائيگربام باغ نهرايو هو. جيڪوالبت اڄ به ساڳي شڪل ۾ آهي. اهو باغ سنگاپور واري باغ

کان اڳ نهرائي پوءِ ساڳي چيني آرٽسٽ مسٽر ” کو ووک ون شان“ کان 1931ع ۾ سنگاپورجي باغ تي ڪم شروع ڪرايو ويو. دراصل اهو آرٽسٽ مسٽر ”آ _ بون _ ها“ جي چين واري شهر Swatow جي فئڪٽريءَ ۾ ڪم ڪندو هو.

ٻي وڏي جنگ ۾ جڏهن جپانين سنگاپور تي قبضو ڪيو هوته ان کان اڳ ئي ٻين امير چيني واپارين وانگر هي ٻئي ڀائر پڻ سنگاپور ڇڏي ڀڄي ويا هئا. مسٽر بون پار (طاقتور چيتو) ته رنگون ۾ ئي پوءِ ٽڪي پيو ۽ 1944ع ۾ اتي ئي گذاري ويو. پر وڏو ڀاءُ ”بون _ ها“ (طاقتور ٽائيگر) هانگ ڪانگ ڀڄي ويو. جتي جيتو ٽيڪ جهلجي پيو هو، پر پنهنجي سٺي پاليسيءَ ڪري بچي ويو. جنگ کان پوءِ ٽائيگر صاحب اڪيلي سر پنهنجي خانداني ملڪيت ۽ واپار کي وري سڌارڻ شروع ڪيو. جيتوڻيڪ ڪن ڪن نقصانن جي _ جيڪي ڪين چين ۾ رسيا، انهن جي ته وري تلافي هر گز نه ٿي سگهي. سو مسٽر ”بون _ ها“ چين کي پاسيرو ڪري پنهنجي واپار کي ٻين اوسي پاسي جي ملڪن ۾ وڌيڪ پکيڙيو.

هن پاسي ملائيشيا، سنگاپور، هانگ ڪانگ ڏي ”جنگ خيا“ Chung Khiaw نالي بئنڪ تمام مشهور آهي. اها پڻ مسٽر آ _ بون _ ها يعني (ٽائيگر صاحب) 1950ع ۾ هانگ ڪانگ ۾ کولي هئي، جنهن جون اڄڪلهه شاخون ڪيترن ئي هنڌن تي آهن. ساڳي وقت هن هانگ ڪانگ جي اخبار: هانگ ڪانگ اسٽينڊرڊ ۽ سنگاپور جي اخبار: ٽائيگر اسٽينڊرڊ ۾ پڻ پئسو لڳائي رکيو. (هانگ ڪانگ واري اخبار ته اجا تائين هلي پئي پر سنگاپور واري بند ٿي وئي.) ان کان علاوه گهر نهرائڻ ۾ پڻ تمام گهڻو پئسو لڳائيندو آيو _ جن کي محلات سڏيندو هو. مرڻ وقت سندس اهڙا چويهه محلات هئا.

مسٽر آ _ بون _ ها جي اها وڏي ڳالهه هئي ته هو خير خيرات ڏاڍا ڪندو هو. غريبن غربن کي سنئون سڌو پئسا ڏيڻ کان علاوه اسڪولن، اسپتالن ۽ پوڙهن ماڻهن جي گذرسفر لاءِ پنهنجي زندگيءَ ۾ ئي ڏهه ملين ڊالر کن خيرات طور ڏنائين ۽ نه فقط سنگاپور ۾ پر ڏکڻ اوڀر جي مڙني ملڪن ۾ سندن سخاوت مشهور هئي. سندس اهو مشهور قول هئو: ”انسان جيڪو ناڻو جنهن قوم مان ڪمائي ٿو، ڪيس ڪپي ته اهو ناڻو ان تي ئي خرچ ڪري.“

مسٽر آبون دل جي دوري ڪري 1954ع ۾ هن جهان مان لاڏاڻو ڪري ويو. پر هزارين غريب ڪٽنبن کي سندس تورا ۽ مددون اڃا تائين ياد آهن. لڪين ماڻهو سندس ڇڏيل اخبار پڙهن ٿا ۽ سندس بئنڪ مان فائدو وٺن ٿا. ان کان به گهڻا گهڻا سندس دوا ”ٽائيگر بام“ وغيره مان مٿي جو سور، هڏن جو سور، ٿڌ زڪام وغيره جو علاج ڪن ٿا. انهن مان هڪ شايد آئون به آهيان جنهن کي سنگاپور ۾ ان رات نفسياتي طرح يا واقعي سچ پچ نرڙ تي لڳايل ٽائيگر بام جي هڪ مڪ فرحت بخشي ۽ وري گهاٽي ننڊ ۾ سمهي رهيس. هينئر جڏهن ڳالهه نڪتي آهي ته ان بابت پڪي ڏکي پڪ لکي پڙهندڙن کي مٿي ۾ سور وجهي وينو آهيان.

سنگاپور جو چائنا ٽائون

ٻئي ڏينهن صبح جو تيار ٿي نائين بجي ڌاري نيرن لاءِ هيٺ هوٽل ۾ آيس.رات وارو پاڪستاني انجنيئر به پنهنجي نئين جهاز جي ٻين ساٿين سان گڏ هڪ ٽيبل تي وينو هو.منجهن هڪ انڊين چيف آفيسر فيمليءَ سان هو، هڪ انڊين ٿرڊ انجنيئر هو ۽ ڪجهه ٻيا به. سيني سان مختصر طور ”هيلو، هيلو“ ڪري ڪند کا هڪ ٽيبل تي اچي ويٺس. ٻئري کي چانهه ڊبل روٽيءَ جا به ٿي سيڪيل پترا ۽ فراءِ بيضو آڻڻ لاءِ چئي انتظار ڪرڻ لڳس. ايتري ۾ آصف به اچي نڪتو ۽ پروگرام ٺاهيو سين ته نيرن بعد هرڪو الڳ الڳ پنهنجن ڪمن لاءِ نڪري وڃي. جو جو وقت تمام ٿورو آهي. پوري ٻين بجي پنهنجي ٽئڪسيءَ وارو ڊرائيور پاڻ کي وٺڻ لاءِ پهچي ويندو، ۽ ٻين بجي ڌاري جڏهن هتان نڪرنداسين تڏهن سنگاپور ۽ جوهور جي بارڊر واري پل (Cause _ Way) تي ٽين بجي مس پهچندا سين ۽ پوءِ ملاڪا گهر تائين پهچڻ ۾ رات جا نوَ ٿي ويندا. جيتري سنگاپور کان نڪرڻ ۾ دير ڪنداسين اوتري ئي پهچڻ ۾ دير ٿيندي.

ٻئي ڏينهن صبح جو سوير آفيس پڻ هئي. آصف کي ٻه اها اڪيلي اڪيلي نڪرڻ واري ڳالهه صحيح لڳي، جو سنگاپور شهر ۾ هاڻ رلڻ ۾ ڪم ڪاريون لاهڻ لاءِ ڪي پنج ڪلاڪ مس وڃي بچيا هئا. مونکي ٻه ٻن ٽن هنڌن تي ڪم هو. هڪ ته سيشل اسٽريٽ تي پنهنجي پراڻي جهاز ران ڪمپنيءَ ۾ ڪم هو.

ملائيشيا ايندي وقت هوائي جهاز تي آيو هوس سو پاڻ سا گهٽو سامان نه کڻي سگهيو هوس. ان ڪري وڏيڪ ڪتاب ۽ ڪپڙا پنهنجي جهازران ڪمپنيءَ جي ڪئپٽن کي ڏئي آيو هوس ته يار سنگاپور ڪان لنگهين ته هي منهنجون هڙون سنگاپور لاهيندو وڃجانءِ اهو ويچارو ڪڍهوڪو اهو سامان سنگاپور واري آفيس ۾ ڇڏي ويو هو ۽ آفيس جي چيني مئنيجر فون ذريعي مون کي اطلاع ڪيو هو. سو پهرين ان آفيس مان اهو سامان کڻي پنهنجي هڪ ٻئي پراڻي بنگالي ڪلاس ميٽ: شهاب الدين جي گهر موڪليو، جيڪو پڻ مون وانگر جهاز تي ڳپل حصو چيف انجنيئر رهڻ بعد هاڻ سنگاپور جي پوليٽيڪنڪ ۾ گڏريل ٽن سان ڪان ”اليڪٽرو ٽيڪنالاجي“ سبجيڪٽ پڙهائي ٿو. پاڻ موڪلون گذارڻ لاءِ مون وٽ ملاڪا اچي رهيو هو ۽ جيئن ته اسان واري ٽئڪسيءَ ۾ ٽن ڄڻن جو سامان هجڻ ڪري جاءِ نه هئي سو مون ان سامان لاءِ کيس ملاڪا کڻي اچڻ لاءِ اڳ ئي چئي ڇڏيو هو.

سيشل اسٽريٽ جي سڌائيءَ ۾ اوپر ڪان رابن سن روڊ وهي ٿو ۽ اولهه ۾ سائوٿ برج روڊ ۽ نيو برج روڊ آهي ۽ انهن رستن کي وري سنهيون گهٽيون : ماسق (مسجد) اسٽريٽ، ٽيمپل (مندر) اسٽريٽ، پگوڊا (ٻڌن جو مندر) اسٽريٽ، هوڪين اسٽريٽ، ڪراس اسٽريٽ وغيره ڳنڍين ٿيون. هي علائقو سنگاپور جو چائنا ٽائون سڏجي ٿو. جيڪو علائقو تمام آڳاٽو آهي. هونءَ ته سنگاپور ۾ اندين، ملئي ۽ ٻين قومن جا ماڻهو ٻه آهن. پر هن علائقي ۾ گهٽي ڪان گهٽا دڪان چينين جا آهن ۽ تمام گهٽو ڳتيل آهي. گهڙڻ سان دڪانن جي درن، ڀتين ۽ ڇتين کي ٽيڪ ڏيڻ وارن ٿلهن ٿنين تي وڏا وڏا چيني اکر نظر ايندا. دڪانن ۾ گهرن اڳيان ٻريل اگربتين جون ٻڇيل ڪانين جون ٽڪريون ۽ ديوتائن لاءِ آڇيل نارنگيون ڪيلا يا اناناس نظر ايندا.گهرن جي درن ۽ بالڪنين مان نڪتل بانس جي لڙهن تي سڪڻ لاءِ رکيل ڪپڙا جهنڊن وانگر ڦڙڪندا ڏسڻ ۾ ايندا. ڪي ڪي ته سؤ سوا سؤ ڪن ٻه ماڙ ۽ ٺماڙ پراڻا گهر اجا تائين نظر اچن ٿا. جن جون ڪاٺ جون ڏاڪڻيون اڏوهي کاڌل ۽ در درين تي پردن بدران ڪوڪن سان لڳل پراڻيون چادرون هونديون. انهن چادرن جا هيناهان حصا گر، مٽي ۽ ٻارن جي سنگهن سان ٿڦيل نظر ايندا. گهٽي سامان ۽ ننڍي گهر ڪري هر شيءِ اڏڪابري گهر ڪان ٻاهر نظر ايندي. بوٽ، ڪوڪا، ڏوپ چٽيون، سائيڪلون وغيره ته در ٻاهران يا بالڪنين ۾ رکيل نظر ايندون . شام جي وقت گهرن جون زالون ڊرن ڪپڙن ۾ ٻاهر فٽ پاٿ يا گهرن جي وچ واري سوڙهي گهٽيءَ ۾ ڪڇهري ٻه وينيون ڪنديون ته آرپرڻ، جوئون ڪيڻ، هڪ ٻئي جا پنهنجا وار ناهڻ جهڙا ڪم ٻه پيون ڪنديون، گهر جا پوڙها چيني مرد ڪنڌ تي نهيل اسٽالن تان چاليهن سينٽن واري چانهه جون چسڪيون ڀري سڄي ڏينهن جون خبرون وينا ڏيندا ونندا.

اڄ جي سنگاپور کي ناهڻ وارو

ٻهرحال سنگاپورجو چپو چپو ايترو تيزيءَ سان ترقي ڪري رهيو آهي جو آئون نه ٿو سمجهان ته ٻن ٽن سالن بعد چائنا ٽائون جا ٻڇيل ههڙا لقاءَ وري ڏسڻ لاءِ ملن. ڇو جو گذريل ڏهن سالن اندر _ بلڪ گذريل پنجن ڇهن سالن ۾ سنگاپور ۾ ايتري ته ڀڃ ڊاهه، نئين جوڙجڪ ۽ ناهه جوڙ اچي ويئي آهي جو چوڌاري چپي چپي تي اوچيون عمارتون ۽ پئسي دولت جي ريل پيل ئي واسو ڪري وئي آهي. پئسي سان گڏ رهڻ جو معيار، ڪاڌي پيتي ۽ پهرڻ جا طور طريقا ۽ اسٽائيل، دڪان هوٽل ۽ گهر گهاٽن جي بناوت جو رنگ روپ سڀ اعليٰ ڪان اعليٰ ٿيندو

وجي. کيترين ئي اهڙين ڳالهين جيکي هتي ڏهه سال اڳ عام هونديون هيون ۽ جيکي جيتوڻيڪ هينئر به اکين اڳيان ڦري رهيون آهن، پر هاڻ سامهون مور نه آهن. انهن شين ۽ ڳالهين بابت فقط انهن سان ياد اوري سگهجي ٿي، جيکي هتي جا جهونا رهاکو آهن. يا انهن ڏارين سان جن مون وانگر سنگاپور جا مڙئي روپ ڏٺا آهن. باقي اڄڪلهه جا ايندڙ سياح ۽ ٽوئرسٽ سنگاپور کي يورپ، آمريکا ۽ جپان جهڙو سهڻو سکيو ستابو ڏسي کڏهن به اعتبار نه کندا ته کجهه سال اڳ سنگاپور چاهو. سنگاپور جڏهن انگريز گورنر رئفلس لڌو ۽ ناهيو ته سنگاپور کي اڄ جي ماڊرن حالت ۾ هتي جي چيني پرائيم منسٽر مسٽر ”لي _ کئان _ يوءِ“ آندو. مون جهڙن ماڻهن جن لي کئان يو جهڙي ملک سان وفادار حاکم جي حکومت ۾ سنگاپور کي هيڏي ترقي کندي ڏٺو هوندو، اهي پک سڌون کندا هوندا ته اهڙا حاکم جيکڏهن اسان جهڙن ٽين دنيا جي ملکن کي ملي وڃن ته الائي ڇا ٿي پوي. جڏهن سنگاپور جهڙا پينگيا ملک اهڙن سياستدانن ۽ عوامي ليڊرن کري ايڏي ترقي کري سگهن ٿا ته اسان جا ملک ته ان کان به وڌيک ترقي کري سگهن ٿا. اسان جهڙا ملک جن کي قدرت طرفان نه فقط پوک لاءِ وشال ڌرتي، نديون نارا ۽ معدني ذخيرا مليل آهن پر محنتي ماڻهو ۽ ڏات پڻ موجود آهي. هک چيني چوڻي پڙهيم ته ”ڳالهائڻ جا کي لفظ سلطنتون ناهي سگهن ٿا ۽ کي لفظ سلطنتون ڊاهي سگهن ٿا.“ ساڳي طرح منهنجي خيال ۾ کي سياسي ليڊر، حاکم، رهنما هن مهانگائيءَ ۽ مسعلن جي دور ۾ به ملک کي ناهي سگهن ٿا ته کي تهيل ملک کي ڊاهي سگهن ٿا.

سنگاپور جو پرائم منسٽر مسٽر لي _ کئان _ يو Lee _ kuan _yew سنگاپور جي هک امير چيني گهراڻي ۾ 1923ع ۾ ڄائو. سندس وڏا اٽويهين صديءَ ۾ چين کان لڏي سنگاپور آيا هئا. وڏو ٿي انگريزي پڙهيو ۽ ذوالفقار علي ڀٽي وانگر پاڻ به سڀ کان پهريائين انگريزي زبان تي عبور حاصل کيائين. پر پوءِ سياست ۾ گهڙڻ بعد پنهنجي مادري زبان: چيني ۽ بيون زبانون ملئي ۽ تامل ڳالهائڻ لڳو.

ننڍپڻ جي تعليم سنگاپو رجي اسکول ۾ ئي حاصل کيائين. پاڻ ننڍي هوندي کان تمام هوشيار ۽ ذهين هو. اسکول ختم کرڻ تي کيس سنگاپور جي رئفلس کاليج ۾ پڙهڻ لاءِ اسکالر شپ ملي ان بعد انگليند جي کئمبرج يونيورسٽيءَ ۾ داخلا ورتائين، جتي هن کي قانون (Law) ۾ ڊبل فرسٽ کلاس مليو _ معنيٰ بن سبجيکٽن ۾ فرسٽ کلاس آنرز مليو.1950ع ۾ کيس انگليند جي بار ۾ داخلا ملي ان ئي سال هن هک ملايا جي چيني ڇوکريءَ مس کوا _ گيوک _ چو سان شادي کئي، جيکا پڻ کئمبرج جي شاگرد هئي.

انگليند ۾ بئريسٽر ٿي رهڻ بدران لي سنگاپور موٽي آيو. هن جتي پوسٽل يونين جو قانوني صلاحکار (Legal Adviser) ٿي کم کيو ۽ کين انگريز سرکار کان سنا پهگار وٺرائي ڏيڻ ۾ مدد کئي. ساڳي وقت هو بين ٽريڊ يونين لاءِ پڻ ساڳيا کم کرڻ لڳو. لي ساڳي وقت پنهنجي هک سياسي پارٽي _ پيپلس ائکشن پارٽي PAP پڻ ناهي، جنهن جو پاڻ سيکريٽري جنرل ٿي کم هلائڻ لڳو.

1955ع ۾ کائونسل ۾ وڌيک سيٽون رکڻ لاءِ اليکشن ٿي جنهن ۾ لي جي پارٽيءَ کي سيٽون مليون. هک سيٽ ته سنگاپور جي ان علائقي مان مليس جتي سڀ کان غريب چيني رهيا ٿي. ساڳي سال کان لي سنگاپور ۾ ڏارين جي حکومت خلاف آواز اٿاريو. 1959ع جي اليکشن ۾ ليءَ جي پارٽيءَ کي 51 مان 43 سيٽون مليون. پاڻ کئبينيٽ ناهيائين ۽ ان سان گڏ پهرين پنج سال رٿاپڻ _ جنهن ۾ تعليم، کارخانن ۽ عورتن جي آزاديءَ تي گهڻو زور ڏنائين. سندس پارٽي هر اليکشن ۾ کٽيندي اچي ۽ پاڻ دنيا ۾ سڀ کان گهڻو پسند ايندڙ پرائيم منسٽر ليکيو وڃي ٿو. هيڏي ڏن دولت مان مرتبي هوندي به چيو وڃي ٿو ته سندس ذاتي زندگي تمام سادي سودي آهي.

ترقيءَ جو راز انگريزي زبان

سريلنڪا، انديا يا برما جي ڪنهن سودائي Sailor چيو ته سنگاپور جي ترقيءَ جو راز ان ۾ آهي ته سنگاپور ڪي اسان جي ملڪن جهڙا مسعلا نه آهن. سندس اشارو ٻولين، مذهبن، ذات نيات جي اوچ نيچ ڏي هو. پر ڏٺو وڃي ته اها ڳالهه ناهي. سنگاپور ۾ اڄ به ڪيترين ئي زبانون ڳالهايون وڃن ٿيون. بدين ضلعي ڪان به ننڍي سنگاپور ملڪ ۾ خبر ناهي ڪيترين زبانن جا ماڻهو رهن ٿاءِ چار زبانون: ملئي، تامل، چيني ۽ انگريزي ته فقط قومي زبانون آهن. ڪهڙو ملڪ آهي جنهن ۾ ايترا گهڻا مذهب آهن، جيترا سنگاپور ٻيٽ تي آهن. هڪ ئي گهٽيءَ ۾ مسجد آهي ته ساڳي يا پر واريءَ ۾ گرجا گهر ۽ ٽينءَ ۾ پگوڊا ۽ گردوارو آهي. فقط چائنا ٽائون ۾ ئي ڪيترا مختلف مندر ۽ مسجدون آهن. سنگاپور ۾ رهندڙ چيني جن لاءِ لڳي ٿو ته هڪ ئي زبان ۽ مذهب هوندو آهي، پر انهن جون به ڪئين زبانون ۽ مذهب آهن. عيسائي به فقط ڪئٿولڪ نه آهن. پر مئٿاڊسٽ، ائنگليڪس، پروٽيسٽنٽ، سيونٿ ڊي ائڊويٽسٽ وغيره آهن. مسلمانن ۾ به شيعن ۽ سنين ڪان علاوه ٻيا به ڪيترائي فرقا رهن ٿا. ملائيشيا ۾ ته ڪٽي سپ شافعي آهن ، پر هتي سنگاپور ۾ ته شافعي، حنفي _ ويندي آفريڪا ۽ عرب ملڪن ڪان لڏي آيل مالڪي ۽ حنبلي پڻ رهن ٿا. ساڳي وقت وهابي، بوري، ڪوجا، بهائي، احمدي ۽ ٻيا مختلف مذهبن ۽ فلسفن جا ماڻهو پڻ سيني ڪي هتي جي پرائيم منسٽر لي _ ڪئان _ يوءَ جي حڪومت اهڙو خوش ۽ سڌو ڪري رکيو آهي جو سنگاپورين ڏينهون ڏينهن دنيا جي Well Organized ۽ Disciplined قوم ٿيندي وڃي. سپ ماڻهو هڪ ٻئي سان پيار محبت سان هلن ٿا. نه ته خاص ڪري چيني ماڻهو اهڙا ڏنگا آهن جو انهن لاءِ چوڻي مشهور آهي ته چينيءَ جو فقط مٽي جو وار سڌو ٿئي باقي تن من ڏنگو ئي ڏنگو _ ۽ جن ماڻهن ڪي مائوزي تنگ جي مار موچڙي به ڪو گهٽو سڌو نه ڪيو _ سي هتي سنوت ۾ رهن ٿا ۽ سنوت ۾ چيني يا ٻيا هجن به ڇو نه، جڏهن موجوده حڪومت هنن لاءِ بنيادي ضرورتون: گهر، تعليم، نوڪريون، اسپتالي گهرجون ۽ هر قسم جي مذهبي، توڙي سماجي آزادي مهيا ڪري ڏني آهي.سندن اولاد جون بنيادي گهرجون: تعليم صحت ڪان وني ريڊيو، ٽي وي پروگرامن ٽائين راندين ۽ڪيل تماشن جهڙين وندرن ڪان اسڪائوٽنگ پڪنڪ، ڪئمپنگ ٽائين مهيا ڪري ڏنيون آهن _ چاهي هو ميجارٽيءَ واري قوم : چينيءَ جو ٻار هجي يا ملئي مسلمان جو، پنجاپي سک جو هجي يا هندو سنڌي واپاريءَ جو، اچي چمڙيءَ واري انگريز جو هجي يا ڏکڻ هندستان جو هڪ اڇوت هندو جو _ جنهن جو اولاد ذات پات ۽ مذهب زبان جي چڪرن مطابق پنهنجي اباڻي وطن انديا ۾ هجي ها ته اڇوت سمجهي ڪيس تعليم ڪان پري رکي ڪيس ڪسيون ڏوئڻ ۽ گونهه ڪڻڻ جو جاب ڏنو وڃي ها ۽سندس پاڇو پوڻ به پاپ سمجهيو وڃي ها، پر هتي اهو به آمريڪن اسڪول ۽ سينٽ لارينس اسڪول مان تعليم وني، محنت ۽ پورهئي آهر اعليٰ نوڪري ۽ ڏنڌو ڪري سگهي ٿو. نه فقط هر ماڻهوءَ جي اولاد ڪي نوڪريون ملن ٿيون، پر ڪين انهن نوڪرين جو حقدار بنائڻ لاءِ تعليم جو نظام پڻ برابر رکيو ويو آهي. ائين نه ته ڪي وڏن شهرن ۾ رهندڙ خاص ماڻهن جا ٻار خاص اسڪولن مان اوچي ۽ انگريزي تعليم وني وڏيون نوڪريون ماڻين ۽ باقي غريب عوام ڪي لولن لنگڙن اسڪولن مان نعرن جي چانوَ ۽ ٽڪار ۾ فقط قومي، صوبائي يا مذهبي زبانن ۾ تعليم ڏئي سنين نوڪرين ڪان اڇوت ٻڌايو وڃي. اهو ئي سبب آهي جڏهن سنگاپور ۾ ملئي ماڻهن گوڙ ڪيو ته هن ٻيٽ جا اصل رهاڪو ملئي مهاڻا هئا ۽ هيءَ ڌرتي ملايا جي سرزمين جو حصو آهي ان ڪري اسڪولن ۾ فقط ملئي پڙهائي وڃي، چينين چيو ته ائين نه ٿيندو سيني ڪي اسان جي زبان سکڻ ڪپي جواسين چيني ميجارٽيءَ ۾ آهيون. انڊين چيو ته نه انهن سيني زبانن ڪان اهم اسان جي تامل زبان آهي ۽ هي ٻيٽ سنگاپور انگريزن جي ڏينهن ڪان مدراس سان ڳنڍيل هو، ان ڪري تامل نادو صوبي جي زبان سيني ڪي پڙهڻ ڪپي.

هتي جي پرائيم منسٽر ماڻهن کي ٿڌو ڪندي سمجهايو : ”بابا ياشائون تہ سڀ اهم آهن. ڪير پنهنجي مادري زبان ڇڏيندو. پر انگريزي جيتوڻيڪ ڌارين جي زبان آهي، پر بين الاقوامي زبان آهي. سائنس جي زبان آهي ۽ ان ۾ ايترا تہ گهڻا ڪتاب لکيل آهن، جو ان جي اهميت عرب ۽ اسرائيلي بہ مڃين ٿا تہ جپاني ۽ جرمن بہ مڃين ٿا. بهرحال ٻين قومن کي ڌارئين زبان زوريءَ سيکارڻ بدران هرڪو پنهنجي زبان جي اسڪول ۾ پنهنجا ٻار موڪلي ۽ سيني زبانن جا اسڪول کوليا ويندا : تامل، ملئي ۽ چيني. ان سان گڏ انگريزي بہ کوليون ٿا جيئن ڪو چاهي تہ ان ۾ پنهنجا ٻار موڪلي سگهي.“

نتيجو اهو نڪتو تہ سيني پنهنجا ٻار وڃي انگريزي اسڪولن ۾ داخل ڪرايا. جنهن ڪان ڪٿي پڇ تہ بابا تون تامل آهين تو تہ چيو پئي تہ تامل اهم زبان آهي ٻيا بہ پڙهن. پر هاڻ ماڻهين تون پنهنجا ٻار بہ داخل نہ تو ڪرائين! تہ هن ڪکو وکو تي جواب تي ڏنو تہ اها تہ اسان جي مادري زبان آهي ۽ ٻار گهر بہ سکي ويندا ۽ هينئين ڪلاسن ۾ بہ اعليٰ تعليم ۽ سکيا لاءِ انگريزي ضروري آهي. ڏسندي ئي ڏسندي سيني زبانن جا اسڪول بند ٿي ويا _ سواءِ انگريزيءَ جي. چو جو هرهڪ دل ئي دل اندر سمجهي ويو تہ اڄ جي دور ۾ ڄاڻ حاصل ڪرڻ لاءِ يا ترقيءَ لاءِ انگريزي زبان ضروري آهي. بقول هڪ ايڪنامسٽ جي : سنگاپور جي ترقيءَ جي لاءِ وڏو راز اهو بہ آهي تہ هنن برما، سريلنڪا يا ملائيشيا ۽ انڊونيشيا وانگر جوش ۾ اچي اسڪولن ڪاليجن مان انگريزي کي تڙي نہ ڪڍيو.

سنگاپور جون نديون نالن جو ڪم ڏين

سنگاپور وارن انگريزيءَ سان گڏ هڪ ڪم سنو ڪيو آهي، تہ هر هڪ سنگاپوريءَ کي انگريزيءَ کان علاوه هڪ سبجيڪٽ مادري زبان جو ضرور ڪڙهو آهي، جيئن مادري زبان _ جنهن جي اهميت، ضرورت ۽ جذبو پڻ پنهنجي جاءِ تي اڻ مٽ آهي، ساسکي سگهي. يعني اهوئي حساب جيڪو اڳ ۾ پاڪستان ۾ اسان وٽ هوندو هو. جتي هاڻ ظاهري طرح تہ انگريزي تعليم بند ڪئي وئي آهي، پر اڄا بچيل چند مشنري _ عيسائي اسڪولن اڳيان ملڪ جي اهم شخصيتن، ويندي سياستدانن ۽ وزيرن کي پنهنجن ٻارن جي داخلا لاءِ منٿون ڪندو ڏسي افسوس تو ٿئي تہ آهي حقيقت پسند فقط ٻارن جو مستقبل سنوارڻ بدران سڄي قوم جي ٻارن جو ڀلو ڪرڻ خاطر سيني لاءِ انگريزي اسڪول چو نتا رائج ڪرائين.

هڪ انڊونيشيءَ مون سان ڏک جو اظهار ڪندي چيو تہ: ”توهان پاڳ وارا آهيو جو انگريزيءَ جي ڄاڻ ڪري توهان جا نہ فقط ڊاڪٽر انجنيئر ولايتن ۾ نوڪري ڪري سگهن ٿا، پر هلڪين نوڪرين وارا پڻ. اسان جي ملڪ جا تہ ڊاڪٽر انجنيئر بہ روزگار لاءِ ٻاهر هٿ پير نہ ٿا هڻي سگهن جو اسڪولن ڪاليجن ۾ هو انڊونيشي زبان ۾ پڙهيا، پوءِ ڊاڪٽري ياانجنيئريءَ جا ڪتاب جيتوڻيڪ انگريزيءَ ۾ ڪين پڙهڻا پيا پر ڪچيءَ ۾ انگريزي نہ سکڻ ڪري توهان پاڪستانين، هندستانين وانگر انگريزي لس ئي لس نٿا ڳالهائي سگهن. نتيجي ۾ نوڪريءَ لاءِ جنهن انٽرويو ۾ ويهن ٿا فيل ٿيو پون.“

پر هاڻ نندي ڪنڊ جي تعليم جو معيار بہ ڇا ٿيندو وڃي _ سنو يا خراب _ اسان جي اکين اڳيان آهي. ۽ ان جو فائدو ڪنهن کي رسندو _ سمجهہ ۾ نہ ٿو اچي!

بهرحال هي هڪ سفر نامو آهي ۽ منهنجي خيال ۾ هتي سنگاپور بابت تعليم کان علاوه بہ چار ٻيون ڳالهيون لکڻ پڻ بي مهل نہ ٿينديون.

سنگاپور جو ٻيٽ فقط بہ سؤ ڏهہ چورس ميل آهي. سڄي سنڌ جي پکيڙ چوونجاهہ هزار چار سؤ کن چورس ميل آهي _ ان ما اندازو لڳائي سگهجي ٿو تہ سنگاپور جو ٻيٽ ڪيترو ننڍڙو آهي. ان کان علاوه سنگاپورجو ٻيٽ ڪافي هيناهون آهي. يعني سمنڊ جي ڪناري کان ڪو گهڻو مٿيرو نہ آهي. جيئن پاڻ وٽ ڪيترائي علائقا مٿاهان آهن. ڪوئيٽا، ڪوهہ مري وغيره تہ

تمام مٿاهان آهن. پر ويندي حيدرآباد ۾ گنجي ٽڪر تي هجڻ ڪري سمنڊ جي ليول کان گهڻو مٿاهون آهي. ان کان علاوه اسان جي ملڪ ۾ ڪيترين ئي ٽڪرين ۽ جبلن جون قطارون پڻ آهن. پر سنگاپور بيٽ ڪٽي ۾ پنجاهه ڦٽن کان مٿي نه آهي. وڏي ۾ وڏي ٽڪري _ بڪت _ تيماح آهي ساڻ فقط ڇهه سؤ کن فٽ مس ٿيندي. يعني ٻارنهن تيرنهن ماڙ عمارت جيتري. هڪ ٻه ٻيون ننڍيون ننڍيون ڏڙن جيتريون ٽڪريون آهن. جهڙوڪ: بڪت، پنجانگ، بڪت منڌائي وغيره (بڪت ملئي لفظ آهي جنهن جي معنيٰ ٽڪري آهي.) سڄي بيٽ تي ٽي چار نديون پڻ آهن. جيڪي سنڌو نديءَ يا گنگا جمنا وانگر جبلن تي ڳرنڊڙ برف جو پاڻي ڪٽي بئراجن بندن وٽ واهن ۽ شاخن ۾ ورهائجي. گهٽي کان گهٽي ڌرتيءَ جي اج مٽائڻ جو ڪم نه ٿيون ڪن. پر هتي جون نديون بيٽ تي وسندڙ مينهن جو پاڻي ڪٽي سمنڊ ۾ ڦٽو ڪن ٿيون ۽ڌرتيءَ کي ٻڏڻ کان بچائن ٿيون. يعني اسان وٽ نديو پوک لاءِ ڪارائتيون سمجهيون وڃن ٿيون، جو مصر وانگر اسان جي پوک جو مدار نديءَ تي آهي، پر هتي ٻنين ٻارن کي نديءَ جي پاڻيءَ جي کهڙي ضرورت جڏهن هروقت مينهن جي صورت ۾ آسمان مان پاڻي ٿمندو رهي ٿو. هتي جون نديون نه پوک لاءِ ڪارائتيون آهن، پر پوک کي پاڻي مهيا ڪرڻ بدران پوک ۾ بينل پاڻي ڪڍن ٿيون.هتي جون نديون گٽرن ۽ نالن Drainage جو ڪم ڪن ٿيون. نه ته مينهن جي پاڻيءَ ۾ فصل ٻڏي وڃن.

سنگاپور ۾ پکي گهٽا جانور گهٽ آهن

سنگاپور جون اهي هلڪيون ڦلڪيون نديون آهن: جرانگ ندي، ڪلانگ ندي، ڪرانجي ندي، سيليتار ندي، سرنگون ندي ۽ سنگاپور ندي.هنن ندين ۾ مينهن پوڻ سان يڪدم چاڙهه اچيو وڃي ۽ مينهن مطابق ڏينهن ۾ ڪڏهن ڪڏهن ٻه ٽي ٽي دفعا تار ٿيو پيون وهنديون، هر هڪ نديءَ ڪا چند ميل مس ڊگهي آهي. سنگاپور ندي سڀ ۾ وڏي، مشهور ۽ تاريخي ندي آهي. جنهن ۾ ٻيڙيون ۽ بارجون به هلن، جيڪي جهاز کان بيٽ جي اندروني علائقن تائين ۽ اندروني علائقن کان بندرگاهه تائين سامان لاهڻ چاڙهڻ لاءِ ڊوئين.

سنگاپور جو بيٽ خط استوا جي ويجهو هجڻ ڪري بار هوئي هڪ جهڙي اونهاري واري موسم رهي، سيارو ته بنهه نه ٿئي. سڄو سال گرميءَ جي ڊگري پنجويهه ۽ستاويهه جي وچ تي رهي. هر وقت جهڙ ۽ مينهوڳيءَ جي ڪري ان کان وڌيڪ گرمي ورلي ڪا ڪڏهن ڪڏهن ٿئي _ سا به چند ڪلاڪن لاءِ. جيڪا گهُٽ ۽ گرمي مينهن پوڻ کان اڳ اڪثر پاڻ وٽ به ٿيندي آهي. ٿوري دير بعد جهڪ يا هوا جي چر پر سان سخت مينهن يا بوندا باندي شروع ٿي ويندي آهي سئيٽر يا ڪوٽ جي ته سڄو سال ضرورت نه پوندي آهي. ڪوٽ جي ضرورت فقط ڪڏهن ڪڏهن پاسپورٽ سائيز فوٽو ڪيرائڻ جي لاءِ پوندي آهي، سو ان لاءِ اڪثر هتي جي هر فوٽو گرافر وٽ ٻه ٽي پراڻيون سراٽيون سنگهون لڳل ٿائيون، هڪ ڏندن پڳل مر لڳل ڦٽيءَ سان گڏ هڪ عدد ڪوٽ پڻ رکيل هوندو آهي. هتي ذري گهٽ ڏهاڙي مينهن وسي ٿو ۽ سال ۾ هڪ سؤ انچ (اڍائي ميٽر کن) مينهن وسي ٿو.يعني هتي جي مينهن جي پاڻيءَ جو نيڪال پاڻ وانگر خراب هجي ته سال اندر سڄو بيٽ ٻڏي وڃي. سنگاپور جي سڄي بيٽ تي ماڻهن جي آبادي ۽ عمارتون وڌڻ ڪري گس پنڌ تي ڪو ورلي اُٺ پاليل جانور ملي _ سواءِ ڊگهي پڇ واري پولڙي (Macaque) جي _ يا رات جي وقت ڪنهن ايڪڙ ٻيڪڙ گدڙ يا ڳورپٽ جهڙي جانور جي.باقي هتي پکي جام آهن _ سي به طرح طرح جا. ٻهراڙي وارن ٻڇيل ٽڪرن تي نانگ بلائون ۽ سانڊيا ڇڇيون پڻ موجود آهن.

هتي جي چينين جون مختلف زبانون

جيئن مٿي لکي آيو آهيان، ته سنگاپور ۾ ڪيترين ئي قومون رهن ٿيون. جن ۾ پنجهتر سيڪڙو _ يعني ٽي حصا چينين جا آهن پندرهن سيڪڙو ملئي ماڻهن جو، ست سيڪڙو انڊين جو ۽ باقي ٻچيل سيڪڙي ۾ يورپين اچن ٿا. هتي جا رهاڪو چيني اصل ۾ چين کان ئي

آيا.سنگاپور، ملائيشيا، فلپين، انڊونيشيا _ ويندي يورپ آمريڪا ۾ جيڪي اڄ چيني نظر اچن ٿا، تن جي ابن ڏاڏن يا ٽڙ ڏاڏن جو اصل ملڪ چين هو، جتان هنن ڏارين ولايتن ڏي لڏ پلاڻ شروع ڪئي _ پنهنجي ملڪ جي غربت کان پڇڻ لاءِ، ٻاهر جي دنيا ۾ پورهيو ڳولڻ جي لاءِ يا جيڪي اڳهين سکيا ستابا هئا، سي پنهنجي اولاد کي وڌيڪ تعليم يا واپار وڙي جي سکيا ڏيڻ جي لاءِ. اهڙي طرح سنگاپور جو بيٺ جيڪو چوڏهين صديءَ تائين چند ملئي ماڻهن جو ڳوٺ هو سو اڳتي هلي انگريزن جي حڪومت ۾ وڌڻ ويجهڻ لڳو ته انگريزن کي انهن ماڻهن جي ضرورت پئي، جيڪي بندرگاهه ۾ مزوريءَ جهڙي پورهئي کان وٺي ڪلارڪي، ڪيتي ٻاڙي، ۽ عمارت سازيءَ جهڙا ڪم ڪري سگهن. ان لاءِ چين ۽ هندستان اهڙا ملڪ هئا جتان غربت ڪري ضرورت موجب اڻ ڳڻيا ماڻهو اچي سگهيا ٿي. سو سنگاپور ۾ جيڪي هينئر چيني نظر اچن ٿا، سي اهي اصل چين جا آهن. پر چين پاڻ مرادو وڏو ملڪ آهي، جنهن ۾ ڪيترائي پرڳڻا/صوبا ۽ زبانون آهن. سو سنگاپور ۾ جيڪي چيني ڏسون ٿا اهي سڀئي چين جي ڪنهن هڪ صوبي مان لڏي نه آيا پر مختلف صوبن کان آيا آهن، ان ڪري سنڌن مختلف چيني زبانون ۽ مذهب آهن، جيئن ته منجهن چاليهه سيڪڙو چين جي فوڪيئن صوبي جا رهاڪو آهن ۽ گهر ۾ اموئي (Amoy) بولي ڳالهائين، ويهه سيڪڙو سنگاپوري چينين جو ٽيچو (Teochew) بولي ڳالهائي ٿو ۽ انهن جو اصل چيني صوبو سواتو (Swatow) هو، ويهه سيڪڙو ڪن چيني چين جي ڪوانگ تنگ کان آيل آهن ۽ باقي ڪئنٽن، شنگهائي، دئرين ۽ ٻين هنڌن کان آيل ۽ هڪا، هڪوئين، مئنڊرين، ڪئنٽوينز، جهڙيون چيني زبانون ڳالهائين ٿا. مذهب به ڪن جو ٻڌ ڌرم آهي، ته ڪن جو تائوزم، ڪنفيوشزم وغيره آهي. ڪي ته دهريا به آهن، ڪن جو مذهب عيسائيت به آهي، ته ڪن ايڪڙ ٻيڪڙ چينين جو مذهب اسلام پڻ آهي. سنگاپور ۾ رهندڙ سيني ملين جو مذهب جيتوڻيڪ اسلام آهي. پر اهي به هڪ ئي هنڌ جا نه آهن. ڪي اصل انڊو نيشي آهن ته ڪي جاواني، بئاني، ۽ ٻيون زبانون ڳالهائيندڙ آهن. ڪي اصل اتر ملايا جا آهن، جيڪي ٿائلينڊ جي باررڊر پاسي جا هجڻ ڪري ڪجهه ڪجهه ٿائي نموني جي زبان ڳالهائين ٿا. ڪي ملايا جي اوير واري ڪناري ؛ ترنگانو ۽ ڪئانتان جا آهن ۽ گهرن ۾ پنهنجيون ٻوليون ڳالهائين ٿا.

اهڙي طرح سنگاپور ۾ جيڪي انڊين رهن ٿا، انهن ۾ ته سڀ کان گهڻا مذهب ۽ زبانون آهن: هندو، سک، مسلمان، ڪرسچن، گجراتي، پنجابي، تامل، بنگالي، مليالم، سنڌي گورکا، ويندي پاڪستاني، سلوني ۽ بنگاديشي به انهن ۾ اچيو وڃن ٿا.

سنگاپور جا مختلف نالا ۽ حڪومت

سنگاپور جو سرڪاري طرح چيني (منڊران) ۾ نالو Hsin _ Chia _ Po_ Kung _Ho Kuo آهي، ملئيءَ ۾ ”ريپبلڪ سنگاپورا“، انگريزيءَ ۾ ”ريپبلڪ آف سنگاپور“ ۽ تامل ۾ ”سنگاپور ڪُڊي“ يا راسو آهي ۽ اهي چارئي زبانون سنگاپور جون قومي زبانون آهن. اسڪول ۾ سڀ ڪجهه انگريزيءَ ۾ پڙهايو وڃي ٿو، پر ان کان علاوه مٿين مان ڪنهن به هڪ زبان جو سبجيڪٽ ڪڻڻ ضروري آهي.

سنگاپور جو هونءَ اصل نالو Temasek (سامونڊي شهر) هو. پر پراڻن قصن موجب سري وجايا سلطنت جو شهزادو سانگ نيلا اتاما، جڏهن تماسيڪ (پراڻي زماني جي سنگاپور) ۾ پهتو ته هن کي هڪ عجيب جانور نظر آيو جنهن کي هن شينهن سمجهي هن شهر جو نالو تيماسيڪ مان بدلائي سنگاپور رکيو. سنگا معنيٰ شينهن ۽ سنگاپورا معنيٰ شينهن جو شهر. ٻي وڏي جنگ جي ڏينهن ۾ جپانين جي قبضي دوران سنگاپور جو نالو سيونان _ تو (Syonan _ To) پڻ رکيو ويو هو.

سنگاپور ۾ پارليا ماني ڊيموڪريسي آهي، جيڪا ويسٽ منسٽر جي بنياد تي آهي. حڪومت اندر هيڊ آف اسٽيٽ (پرائم منسٽر) اچي ٿو ۽ پريزيڊنٽ (جنهن کي تمام ٿورا پاور

مليل آهن.) ۽ 58 ميمبرن جي چونڊيل يونيڪئميرل پارليامينٽ. ووٽ ڏيڻ ضروري آهي هر رجسٽرڊ شهريءَ کي ووٽ ڏيڻو پوندو آهي. پارلياماني مئجارٽي پنهنجو پاڻ مان پرائم منسٽر ۽ ڪئبينيٽ چونڊيندي آهي.1959ع کان وني ساڳي پارٽي پي _ اي _ پي (پيپلس ائڪشن پارٽي) کٽيندي اچي. جنهن جو اڳواڻ مسٽر لي ڪئان يو Lee kuan Yew آهي. هن کي سنگاپور جو پرائم منسٽر رهندي هي پنجويهون سال آهي.

ملڪ جو نظام هلائڻ لاءِ وزير ۽ بورڊ (سيڪريٽريٽ) آهي. جنهن ۾ اٽڪل پنجهٺ هزار سول سرونٽ (سرڪاري ڪامورا) آهن. سول سروس لاءِ آفيسر چونڊڻ لاءِ پبلڪ سروس ڪميشن آهي. (جيڪو طريقو انگريزن پاڪستان، هندستان، برونائي، ملائيشيا، نيو گني ۽ ٻين ملڪن ۾ به رکيو آهي.) اهو خودمختيار ادارو آهي ۽ سرڪاري نوڪرين لاءِ چونڊيل ماڻهن جي معيار، ڪاتي ۽ ڊسيپلين جو خيال رکي ٿو. ان طرح جو ئي ادارو جوڊيشنريءَ جي خودمختياريءَ جو نظام برقرار رکي ٿو. سپريم ڪورٽ ۽ ٻين ننڍين ڪورٽن ذريعي ماڻهن کي انصاف ملي ٿو. هيٺينءَ کان مٿينءَ ڪورٽن تائين اپيلون به ڪري سگهجن ٿيون. غريبن کي سرڪار طرفان قانوني مدد پڻ ڏني وڃي ٿي. اسلامي قانون لاءِ سنگاپور ۾ شريعت ڪورٽ پڻ آهي.

سنگاپور جي رستن جا نالا

مون واچ ۾ وقت ڏٺو، ٻارهن ٿي رهيا هئا. سنگاپور ۾ اجا ٻن ٽن هنڌن تي هلڪو ڦلڪو ڪم هو. ماني به اجا ڪاٺي هئي ۽ ٻين بجي کان پهرين مئرينرس ڪلب پهچڻو هو. جتان جنهن ٽئڪسيءَ ۾ آيا هئاسين، ان ۾ واپس ملائيشيا وڃڻو هو. سيشل اسٽريٽ مان ڪم لهڻ بعد جهٽ جهٽ سرنگون روڊ تي آيس. سنگاپور جي رستن ۽ گهٽين جا نالا سنگاپور جي شهر وانگر مغرب ۽ مشرق جو مرڪب آهن. سنگاپور شهر تاريخ سان هٿ چراند بنهه نه برابر ڪئي آهي، جو اجا تائين پراڻا نالا ۽ پراڻيون شيون هو بهو ان صورت ۾ هلنديون اچن نوان نالا فقط انهن رستن جا رکيا ويا آهن، جيڪي نئينءَ سئينءَ ٺهيا ۽ سنگاپور ۾ هر ملڪ، مذهب ۽ ڪميونٽيءَ جي رهاڪن کي خوش ڪرڻ لاءِ انهن جي دل وٽان نالا رکيا ويا آهن. منهنجو هڪ دوست جيڪو نئين نهيل وستيءَ ۾ رهي ٿو اتي سپ يونيورسٽيءَ ۽ مختلف ڪاليجن اسڪولن جا ماستر رهن ٿا. ان ڳالهه کي مد نظر رکي سنگاپور ان علائقي جي وڏن رستن، گهٽين، لنگهن جا نالا مشرڪي شاعرن جي نالن تي رکيا آهن. جيئن ته ٽئگور روڊ، عمر خيام روڊ، اقبال روڊ، نذر الاسلام روڊ، منشي عبداللهؒ (ملئي شاعر) روڊ وغيره. سنگاپور ۾ انگريزن جو راڄ هجڻ ڪري، ڪجهه رستا مشهور انگريزن سان پڻ منسو ب آهن. ته ڪن رستن جانالا نج ملئي نوعيت جا آهن. ڪي چينين سان واسطو رکندڙ آهن. اهڙيءَ طرح سنگاپور جي ڪجهه رستن ۽ گهٽين جانالا مذهبي رهنمائن جي نالي آهن. ته ڪي مختلف ملڪن ۽ سندن شهرن تان ڪنيا ويا آهن. مثال طور انگريزن جي نالن وارا ڪجهه رستا: ائنڊرسن، ائنٿوني، ڊڪسن، ڪرافورڊ، ڪلائيو، ڪچنر، مارگريٽ، ايلزبيٿ، مائونٽ بٽٽن، نيلسن، آئوٽ رام،پرنس چارلس، پرنس ائڊورڊ، روڊ ۽ اسٽريٽ.

ملئر نالن وارا ڪجهه رستا ۽ گهٽيون هن ريت آهن: محمد سلطان روڊ، روماهه ٽنگي، حطام مانيس، حاجي الياس، ائمپنگ، جالان بيسار، جالان بنگارايا، بڪت تيما، بڪت ميراه،بڪت ايام، ڪمپونگ بارو روڊ، نورالدين لين، سنگائي روڊ سيد علوي روڊ وغيره.

چين سان واسطو رکندڙ ڪجهه رستن جا نالا آهن: ڪم سينگ روڊ ڪم يام لينگ ڪي، مائي چن روڊ،تائي چن،تام ڪم چينگ ۽ يو نام روڊ وغيره انهن کان علاوه ڪجهه ٻيا مشهور روڊ ۽ گهٽيون : عرب اسٽريٽ ، آدم اسٽريٽ، آرمين اسٽريٽ، سينٽ مائيڪل روڊ، سينٽ اينڊريو، سينٽ لارينس فريزر، لنڪن ۽ ٽرفالگر اسٽريٽ

ڪجهه اهڙا رستا جن جا نالا مختلف ملڪن ۽ شهرن جي نالن سان آهن. اهي هي آهن: جوهور روڊ، قنڌار اسٽريٽ، برما روڊ، ڊندي روڊ، چائنا اسٽريٽ، هاليند روڊ، وغيره. هڪ رستي

جو نالو پاڪستان روڊ پڻ آهي _ جتي ائڊمرلٽي روڊ ۽ سمباوانگ روڊ ملن ٿا، انهن جي پاسي ۾ ۽ ڪئناڊا روڊ جي پر ۾ اڄڪلهه ان علائقي ۾ آسٽريليا ۽ نيوزيلينڊ جي هوائي فوج جا آفيسر رهن ٿا جيڪي سنگاپور جي بچاءَ ۽ سنگاپوري پائليٽن کي ٽريننگ ڏيڻ لاءِ رهيل آهن. انهن نالن کان علاوه ٻيا به ڪجهه نالا جيڪي هن وقت ياد اچي رهيا آهن. سي آهن: حيدرآباد روڊ (دکن هندستان وارو _ ڇو جو انگريزن جي دور ۾ سنگاپور حڪومت جو واسطو مدراس حيدرآباد سان گهڻو هو.) رنگون روڊ، مدراس روڊ، مالا بار، شنگهائي، فرينچ، منڊالي، پارسي، ۽ اراوادي روڊ وغيره. اروادي برما جي مشهو رندي آهي. سنڌو نديءَ جي نالي به سنگاپور ۾ نه فقط انڊس روڊ آهي، پرانڊس اسٽريٽ پڻ آهي.

سنگاپور شهر ۾ ننڍڙو هندستان

سو اهڙيءَ طرح هتي سرنگون روڊ آهي. هي رستو سنگاپور جي مشهور ترين رستن مان هڪ آهي سرنگون روڊ تان مون ڪي ملائيشيا ۾ منهنجي پاڙي ۾ رهندڙ هڪ انڊين ڪليگ لاءِ ڪجهه مسالو ۽ سڪو ميوو وٺڻو هو. تور ۾ ته ڪٽي آهو ڪجهه هجي _ جو هر هڪ مسالو ٿورو ٿورو گرامن ۾ وٺڻو هو _ ورلي ڪاشيءَ بادامن ڪاجن جهڙي سير ڏيڍ تور ۾ وٺڻي هئي، باقي نمونن ۾ تمام گهڻو هو. لونگ، ڪاريون مرچون، ڦوٽا (ننڍا ۽ وڏا)، جائفل جاوتري، جيرو (اڇو ڪارو)، دال چيني، ڪمال پٽ، هنگ، هئڊ، سونگ، گدامڙيءَ کان وٺي ڳاڙها پيئل مرچ، ڪشش مش، سڪاڪائي، ڪاري ڊاڪ، ڪلونجي، سڪل ڏاٽا _ ٻيا به خبر ناهي ڇاڇا جن جا نالا مون ته ڇا پر ڪنهن هوٽل يا جهاز جي چيف بورچيءَ به نه ٻڌا هوندا، پر اهو ڪمال آهي سرنگون روڊ جو ته افغانستان، ايران، پاڪستان کان سريلنڪا تائين ۽ هندستان جي ته اوپر ۽ ڏکڻ کان وٺي، اتر ۾ هماليا، جبل جي قدمن تائين پوکيل هر مسالو ۽ ڦکي ستي هتان اچيو نڪري.

هونءَ به سرنگون روڊ اهڙو روڊ آهي جتي هندستان جي هر شيءِ ملي ٿي _ مرچ مسالي کان وٺي پکوڙي، ڪيچي، ٻجئي، ۽ منائي تائين. مٽي ۾ هٽڻ وارو سندور ۽ آرينا، ۽ نرڙ تي لڳائڻ لاءِ تلڪ کان وٺي گنگاجل (گنگا نديءَ جو پاڻي)، راکي ۽ منگل سوترتائين، ڪٽين (رنگريزن جي چر واري ساڙهين ۽ پورن کان وٺي آر جي ڪمن وارن اگنن ۽ ابوچٽين تائين، ڪاٺ جي ڏوئين، نڪر جي ڏيئن ۽ جمنين کان وٺي رڪ جي ديگڙين، ٽامي جي دلن ۽ پتل جي باردين تائين، مستي، ڳڙ، بيسڻ کان ميٺ،سوپاري، ڦتڪيءَ تائين هر شيءِ ملندي. اسان وٺ مخدوم کي ٻار جائو ته بوندي لڏون ورهايائين. ابا ڪٿان آنديءِ هي لڏون؟ ڇي سرنگون روڊ تان، ظهور جي پروموش ٿي ته بنگالي برفي ۽ چم چم ڏياري موڪليائين. پڇيومانس ته ڇا ڪنهن بنگلاديش کان آندي آهي. وراڻيائين: ”سرنگون روڊ تان.“ هر اها شيءِ جيڪا هندستان جي ڪنڊ ڪڙڇ مان ملندي هجي، اها سنگاپور جي سرنگون روڊ تان ٿوري مهنگي اگهه تي پر نج ۽ تازي ملي ويندي. سرنگون روڊ تي هندن جا مندر ۽ ڌرم شالا پڻ نظر ايندا. سي ۾ پراڻو مندر ڪالي امن جو مندر آهي، جيڪو 1904ع ۾ انن بانهن واري ديوي ڪالي _ امن جي نالي تي ٺهرايو ويو هو ۽ ان کان به پراڻو سري نيوا سا پيرو مل مندر آهي.جيڪو 1855ع ۾ نهيو هو. ان کي نئينءَ سنئينءَ جو ڙايو ويو آهي. ڏهه کن سالن بعد هڪ هندو امير واپاري پنج لک ڊالرن جي خرچ سان هڪ ڏکڻ هندستان جي عمارتن جي ڊزائن جو ٽاور ان مندر ۾ ٺهرايو. سنگاپور ۾ پهريون همراهه جيڪو هندستان کان آيو. اهو ڏکڻ هندستان جو نارائنا پلائي هو، جيڪو انگريزن جي ايسٽ انڊيا ڪمپنيءَ ۾ جنرل ڪلارڪ طور ڀرتي ٿي آيو هو. پر پوءِ ڪجهه عرصي کان پوءِ هن اها نوڪري ڇڏي عمارت سازيءَ جي ڌنڌي ۾ حصو ورتو ۽ ڇگو سکيو ستابو ٿي ويو. هن کان پوءِ جيڪي انڊين اچڻ لڳا، اهي هن سرنگون روڊ واري علائقي ۾ واپار وڙو ڪرڻ لڳا ۽ 1850ع تائين سرنگون روڊ هندستان جو ئي ڏيک ڏيڻ لڳو. جيڪو اڄا

اهو ئي ڏيک ڏيندو رهي ٿو. شايد اهو ئي سبب آهي جو سنگاپور جي هن سرنگون روڊ کي سمال انڊيا India _ Small سڏين ٿا.

سهڻيون ڪير؟ تامل، ملئي يا چيني:

سرنگون روڊ شين جي وڪري جي لحاظ کان ته ننڍو انڊيا سڏجي ٿو.پر ان روڊ تي رهندڙ ماڻهو سڄي انڊيا جي ماڻهن جي رهاڪن جي نمائندگي نٿاڪن. ماڻهن جي لحاظ کان سرنگون روڊ کي ننڍڙو انڊيا نه پر ننڍڙو تامل نادو (ڏکڻ هندستان) سڏي سگهجي ٿو، جواتي رهندڙ هندستانين ۾ پنجانوي سيڪڙو تامل آهن. هتي چوڏاري گوڏين ۾ ڪاري رنگ جا تامل مرد ۽ عورتون ئي نظر اينديون _ جن جي شڪل وانگر رهڻي ڪهڻي، ڪائڻ پيئڻ ۽ پهرڻ پوشاڪ ۾ هيڏا سال گذرڻ بعد به ڪو فرق نه آيو آهي. جيتوڻيڪ سنگاپور هڪ مهاڻن جي ڳوٺ کان ماڊرن ملڪ ٿي ويو آهي، پر هي آمريڪي شيڊين وانگر ڪپڙي پوشاڪ ۾ اهي ئي رهندا اچن. مثال طور هي تامل عورتون يونيورسٽيءَ جون نوجوان ڇوڪريون هجن يا پوڙهيون _ هڪ ته ڪين قدرت طرفان ڪارو رنگ مليل آهي. ٻيو هتي جي ٽرپيڪل سج جي ساڙيندڙ اس، ان تي ٽڏي رنگ جا ڪپڙا پائڻ بدران واڱڻائي، لاڪي، آسماني، هيڊو، ڪارو سليٽي، چاڪليٽي، ۽ ٻيا اهڙائي تکي ۽ اونداهي رنگ جا بلائوز ۽ ساڙهيون پائي هلن.

هڪ دفعي جپان ۾ هڪ سک دڪاندار وٽ اهڙن رنگن جون ساڙهيون ڏسي اچرج مان پڇيو هو مانس ته هي رنگ ڪير ٿو وٺي پوءِ سنگاپور ۽ ملائيشيا جي هنن گهٽين ۾ اچي سمجهي ويس ته جپاني ڪي اهڙا بيوقوف ناهن جو اجايو هر رنگ جو ڪپڙو بنا سوچ جي ناهين.

نرڙ تي بنديا (ڳاڙهو تلڪ) ضرور هڻنديون _ بلڪ تکو ڳاڙهو يا لاڪي رنگ جو _ جيڪو پري کان سندن جسم جي ڪاري بئڪ گرائونڊ ۾ نظر ئي نه ايندو. سنڌور ۽ بنديا کان علاوه هنن مان ڪي تامل ڇوڪريون هيڏائين رنگ جو ڪو ملم، مٽي، روغن يا ٻورو (يا ٽي سگهي ٿو پيئنل هيڊ ئي هجي) نرڙ ۽ ڳلن تي پٽ هڻن _ جنهن سان ويتر عجيب لڳن ٿيون. پر اهو ڪمال آهي ته هي ڪاريون ۽ ڪوجهيون ڇوڪريون هتي سنگاپور ۾ توڙي سريلنڪا، ملائيشيا ۾ هلن يا ڳالهائين وري اهڙي ناز سان جو اسان جي ملڪ جون سهڻيون ڇوڪريون به ايڏو ناز ڪرڻ نه سکيون هونديون.

هڪ دفعي آصف کي چيو هوم ته يار شابس هجي، هنن تامل ڇوڪرين کي جو هيڏن ولايتن ۾ _ يعني هتي جي چيني گورين ڇوڪرين جي وچ ۾ رهي به ڪو احساس ڪمتري محسوس نه ٿيون ڪن. جيڪا جتي آهي _ چاهي دڪان تي نوڪرياڻي هجي، هوٽل يا آفيس ۾ ريسيپشنسٽ هجي يا ٻهارو هٿ ۾ هجيس _ يعني ڀنگياڻي هجي، مجال آهي جو پاڻ کي ريکا، سري ديوي، هيمامالني، ۽ جيا پردا (هندستاني فلمي دنيا جون تامل ائڪٽريس) کان گهٽ سمجهي. اها واقعي وڏي ڳالهه آهي نه ته يورپ آمريڪا توڙي پنهنجن ملڪن ڏي ان کان وڌيڪ سهڻيون ڇوڪريون به احساس ڪمتريءَ ۾ نظر اينديون آهن ۽ ساڳيو حال ملئي ڇوڪرين جو آهي، جيڪي پڻ بيڊوليون هجڻ جي باوجود به پرواهه به نٿيون ڪن ته هو ٻين کي ڪيئن لڳنديون هونديون يا سندس بي ڊولي پٽي، ٿلهي جسم ۽ ڊيندي قد تان ٻيا چٽرون ڪندا هوندا.

آصف ٿوري دير سوچي وراڻيو: ”هتي جيڪي ٽي قومون : چيني، ملئي ۽ تامل رهيل آهن، انهن کي احساس ڪمتري ٿئي ته چو ٿئي. احساس ڪمتري تڏهن ٿئي جڏهن منجهن ڪا قوم هيڪاندي سهڻي هجي. چيني رنگ ۾ ڪٽي اڇا آهن، پر سندن چهرا تاثرات کان خالي آهن. هن پاسي جي چيني ڇوڪرين مان جيڪڏهن ڪنهن ۾ سونهن ۽ ڪشش آهي ته اها فقط هڪ مقرر مدي تائين _ ٻه يا ٽي سال مس رهي ٿي، پوءِ يا ته بلڪل ڦيڦيون ٿيون وڃن يا اٽپوري خوراڪ، تمام گهٽي پورهئي ۽ محنت مزدوريءَ ڪري ٻنهه سڪل سڙيل نظر اچن ٿيون. ملئي يا تامل ڇوڪريون ڇو مرعوب ٿين _ يا احساس ڪمتريءَ ۾ پون.“

”ساڳي وقت سونهن ملئي چوڪرين ۾ بہ ڪا گهٽي نہ آهي _ سواءِ ڪنهن ايڪڙ ٻيڪڙ جي، پر انهن سان بہ ساڳيو حال آهي جو اها سونهن فقط هڪ مخصوص مدي لاءِ آهي. ان بعد مناڻ ۽ تيل، مکڻ ۾ تريل شيون کائي کائي بي ڊولين ۽ ڳريون ٿيو پون. قد تہ اصل کان بندرو اٿن. چربي چڙهڻ تي ويتر ڊينڊيون ٿيو پون.

”جنهن کي سونهن يا ليمڪ چئجي سو جيڪڏهن آهي، تہ تامل چوڪرين ۾ آهي ۽ پنهنجي جسم کي وڏي عمر تائين ناهي رکن ٿيون، پر افسوس جو هي وري ڪاريون آهن. ۽ مٿان بي افعالن رنگن جا ڪپڙا پايو هيڪاندو چريون ٿيون لڳن.“

آصف جي ان ڳالهہ ۾ گهڻو وزن لڳي ٿو.

گوڏ هيٺ مٿي ڪرڻ جو سبب

سنگاپور ۾ ڏکڻ هندستاني مرد سرنگون روڊ تي دڪان ۽ هوٽلون هلائين يا وري مختلف هنڌن تي ننڍيون پيڍيون، بسڪٽ، چاڪليٽ، ڪٽمنڙن، سگريٽن سگارن جون هلائين. يا چئنج ائلي، هاءِ اسٽريٽ، پيپلس پارڪ، جهڙن هنڌن تي هلندڙ ڦرندڙ بئنڪن جو ڪم ڪن _ يعني نوٽن جي ڏيٺي هٿن ۾ ڪٽي هر آئي وئي کان سندس ملڪ جو ناڻو مٽائڻ لاءِ پڇندا رهندا. سندن ڊريس ڏکڻين ٻانهن واري قميس ۽ هيٺ ڌوتيءَ نما گوڏ. جيڪا اڌ تان مٿي مڙيل هوندي آهي.جورابن ۽ بوٽن جو استعمال تمام گهٽ ڪن. پيرِ اگهاڙا يا وڌ ۾ وڌ اسپنجي چئمپل پائين. گپ ۽ مينهوڳيءَ وارن رستن تي هلڻ ڪري سندن پير چيراٽيل، ڦاٽل يا ڦٽيل هوندا. بند ٽيل ڏوپ چٽي ڪڇ ۾ هوندن. (مينهن جي حالت ۾ هڪ هٿ ڪليل چٽيءَ جي ڳن ۾ ۽ ٻيو هٿ ململ جي گوڏ جي ورايل پاند ۾ ۽ ڪڇ ۾ نوٽن يا ڪاڳرن جو ٿيلهو.

ملاڪا شهر ۾ سينٽ فرانس گرجا گهر سامهون ڏکڻ هندستاني تاملن جا ٻہ ٽي سيدي جا دڪان آهن جن تي گهڻو ڪري سندن ئي ڪميونٽيءَ جا ماڻهو خريداري ڪندي نظر ايندا. مزور ۽ هيناهون طبقو تہ ڇا، پر امير ۽ سکين ستابن جي پوشاڪ بہ ساڳي هوندي. هڪ ڏينهن هندستان کان آيل اسان جي هڪ دوست پنجابي ڪليگ: مسٽر ٻبر سان بينو هوس تہ گوونڊا سواميءَ جي دڪان تي هڪ سکيو ستابو تامل _ رئيس نموني جو چڙهيو. عمر ۾ سٺ سالن جو هوندو. مٿي ۾ ڏونگهيءَ جي تيل جو ٻڪ _ جنهن جي مني، ۽ صندل صابڻ سان وهنجي سڌو اچڻ ڪري ان جي تکي خوشبو پري پري تائين آئي ٿي. وار سڌا لسا ۽ برل ڪريم جي اشتهاري همراهہ وانگر ڦٽي ڏنل. اکين ۾ ڪجل جي تيلي گهمايل، ڳچيءَ ۾ سوني تند، اچي ڪلف ڏنل ململ، يا وائل جي وڏن ڪيسن واري قميص ۽ هيٺ تي بہ ساڳي ڪپڙي جي ڪلف ڏنل گوڏ _ پر دستور موجب گوڏن وٽان مڙيل. ڪاري رنگ جو پيراشوٽ سان مقابلو ڪندڙ وڏي شاهي چتي، وات ۾ گهٽي کاٽي وارو چابو پان، ٻين عام نظر ايندڙ ڏکڻ هندستانين کان وڌيڪ شان مان وارو ٿي لڳو. پڪ سندس ئي ڪو هلندڙ ڪاروبار هوندس يا وري پٽ ولايتن (آسٽريليا، نيوزيلينڊ وغيره) ۾ نوڪريون ڪندا هوندس. تڏهن تہ سندس پوشاڪ ٻين کان صاف ستري ۽ اوچي هئي. پر جڏهن نظرون هن ڏي بہ هيٺ تي ويون تہ همراهہ جا پير چئمپل يا بوٽ کان آزاد هئا.۽ گهروڙي ملائيشيا جي ڌرتيءَ کي بوجا ڏيئي رهيا هئا. ٻبر کي چيم تہ يار ملئي ماڻهن کي ڏسي اسان بہ سکي ويا آهيون ۽ سندن گهرن ۾ پير اگهاڙا ڪري گهڙون ٿا _ جيئن گهر صاف ۽ پاڪ رهي. پر مون کي اها ڳالهہ سمجهہ ۾ اجاتائين نہ آئي آهي تہ هي تامل رستن روڊن تي بہ پير اگهاڙا ڇو پيا ڪنيو هلن ۽ هي گوڏ جو اڌ تان موڙي مٿي جهلڻ جو ڇا تماشو آهي _؟

”گرميءَ ڪري هي گوڏ کي مٿي ڪري ٻڌن ٿا.“ ۽ شايد ننڍڙي انگوڇي يا چيڊيءَ نڪر تي ئي گذر ڪري وڃن، پر هنن وٽ اهو آهي تہ پنهنجي يا ڪنهن جي گهر ۾ گهڙجي تہ ان وقت فضيلت سان پيرن تائين ٻڌل گوڏ ۾ گهڙجي. سو ان ڪري هي جڏهن ڪنهن جي گهر ۾ گهڙن تہ ”ڦڙاڪ“ سان گوڏ کي هيٺ ڪيرايو ڇڏين، وري نڪرڻ مهل ”ڦڙاڪ“ سان گوڏ جو هيٺيون

پوچڙ متي ڪٽي، ورن ۾ اٽڪايو چڏين ته جهڙو پوتڙو ٽيو پوي، ۽ بيو سبب گوڏ کي متي ڪٽڻ جو اهو آهي، ته هتي ملائيشيا، سنگاپور وانگر ڏکڻ هندستان ۾ به بارهوئي مينهن لڳو پيو آهي، سو رستي تي هلڻ وقت گوڏ کي پاڻيءَ ۽ گپ کان بچائڻ لاءِ متي ڪنجٽو پوي ٿو. ساڳي سبب کان چمپل يا بوٽ به نه ٿا پائين، ههڙي مينهوڳيءَ ۾ ڪهڙو به مظبوط بوٽ هجي هفتو ڪن به هلي نه سگهندو.“

سنگاپور ۾ ڏينهون ڏينهن وڌندڙ مهنگائي

سرنگون روڊ کان پوءِ جلدي جلدي وڪٽوريا اسٽريٽ پهتس ۽ تائي پان هوٽل جي سامهون براس بساهه ڪامپليڪس گهڙيس _ جتي نون ۽ اڌ قيمت تي وڪامندڙ ڪتابن جا ڪيترائي دڪان هيٺ متي نهيل آهن. نوان ڪتاب ته ڪنهن به هنڌان وٺي سگهجن ٿا. پوسٽ ذريعي به گهرائي سگهجن ٿا. پر منهنجي دلچسپي پراڻن _ يعني سيڪنڊ هئنڊ، اجا به ٽرڊ هئنڊ ڪتابن ۾ هئي. ملئي ۽ چيني ادب جا اهي ڪتاب مون کي ڪتا ٿي، جن جو انگريزيءَ ۾ ترجمو ٿيل هجي يا وري ڪنهن فارينر هتان تي وچڻ بعد ملائيشيا يا سنگاپورتي ان جي پس منظر ۾ ناول، افسانا يا ڪهاڻيون لکيون هجن. ڪتابن کان علاوه ڪجهه رسالا ۽ اخبارون پڻ ورتم. اهي وننڌي وقت ڪراچيءَ جي ڪوڙي گارڊن (ڊينسو هال جي پنيان ۽ ميرٿ روڊ جي پروارو) ياد اچي ويو _ جتي هر هفتي پراڻو ٽائيم، نيوزويڪ، ۽ ريڊرس ڊائجسٽ رسالو ٽي ٽي رپئي وننڌو هوس ۽ پراڻو گراهڪ هجڻ ڪري دڪاندار پراڻا ڪتاب تور جي حساب سان ڏئي ڇڏيندو هو.

ان بعد تکو تکو هاءِ اسٽريٽ ڏي پڳس جو وقت جو پڪي سنگاپور ۾ ڪجهه تکو ئي اڏامي رهيو هو. رستي تي پيننشولا پلازا ۽ نارٿ برج روڊ تان سنڌي هندن جي دڪانن تان هلڪيون هلڪيون شيون: قميص، پتلون، بيلٽ، ڳانن جا ڪيسٽ، جوراب، ٽائيون، آرٽ لائين جون لکڻ لاءِ نيون آيل پينون ورتم، وقت جو جيترو سوچيم ٿي اوترو ئي تيزيءَ سان هٽن مان نڪرندو ٿي ويو، هر وقت واپس پهچڻ جو ڌيان هو جيئن ٻين بجي کان اڳ پهچي ٽئڪسيءَ ۾ ”باليق ڪمپونگ“ يعني واپس ڳوٺ ملاڪا پهچي سگهجي. بک به ڪافي وڌي ويئي هئي _ خاص ڪري سجو وقت پنڌ ئي پنڌ ۽ تکو تکو هلڻ ڪري. ويجهڙائيءَ ۾ ڪا به اهڙي هوٽل مئڪڊونالڊ، ڪينٽڪي، اي ائنڊ ڊبليو، يا ومپي نموني جي غريب نواز ۽ اجتائيءَ واري نه هئي. جتان جلد جلد ماني وٺي کائي پچجي. هاءِاسٽريٽ پلازا ۾ يارهين ماڙ تي هڪ سنڌيءَ جي هوٽل ٽپسي ٽاپسي Topsy _ Tipsy آهي، جتي پهرين به به چار چار ڪمرا کائي چڪو هوس، اتي پهتس. هوٽل جو سجو هال ماٽهن سان ٽب هو. هڪ ٽيبل تي ٻن ڄڻن جي جاءِ بچيل هئي. هڪ تي آئون به وڃي وينس مانيءَ جو وقت هو ان ڪري ماڻهن جو وڌيڪ هجڻ لازمي هو. پر ڪجهه سال اڳ جڏهن هن هوٽل جي سنڌي مالڪ هيءَ هوٽل نهرائي هئي ته مانيءَ جي وقتن Lunch — Hour تي به ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ همراهه نظر ٽي آيو. اسان جهڙا جهازن جا همراهه ڪلفرڊ پيئر کان واڪ ڪري ماني هتي کائي ويندا هئا. هوٽل جو مالڪ ور ور ڏيو لذيذ هجڻ جي پڪ پيو ڪندو هو. ويهڻ سان ويٽرس چوڪري مينو رکندي هئي ته پاڻيءَ جا گلاس پاڻ مالڪ پري رکندو هو. هاڻ ته ماشا الله اها هوٽل ايڏي وڏي ويئي آهي جو مالڪ کي ماڻهن جا بل ڪٽڻ ۽ پئسا وصول ڪرڻ کان ئي واندڪائي ناهي. هونءَ گراهڪ در تائين پهچي خالي ٽيبل ڏسي به ويهڻ يا موٽي وڃڻ جو سوچيندا هئا ۽ هاڻ رش ايڏي وڏي وئي آهي، جو گراهڪ در وٽ بيهي ٽيبل خالي ٿيڻ لاءِ واجهائيندا رهيا ٿي.

ملئي ڊريس _ سرونگ ۽ باجو ڪرونگ ۾ ڪم واريون ملئي چوڪريون، وچٿين وانگر بورچيخاني کان بوڙ، پٽ، مانيون،پاپڙ خومچن ۾ ڪٽي گراهڪن اڳيان رکي رهيون هيون. بورچيخاني جو اسپرنگن وارو در پٺيو پوريو ٿي ته سامهون سک تندورچي نظر آيو ٿي، جيڪو اتي جا لڏون ناهي ماني پچائڻ ۾ مشغول هو.

توڪي مال وڪڻڻ جي ڳٽتي آهي

ڪاڏي جي لسٽ ـ مينو آڻڻ لاءِ هڪ ٻن ڇوڪرين جو ڌيان پاڻ ڏي ڇڪايم، پر هنن کي پهرين ڪان آيل گراهڪن کان فرصت ئي نه هئي، آخر هڪ بورچيخاني ۾ ويندي وقت مينو واري چپيل دفتري اڳيان اڇلي ويئي. آئون مينو تي پهرين ڪاڏن جانالا ڏسڻ لڳس:

تندورچي چڪن، بمبئي ڪواب، ڪيلي جي پن تي مڇي، ڳانگٽ ڳاڙهن مرچن مسالن ۾ مٽن دو پيازا، ساڳ پنير ۽ ملائي ڪوفتا، نان ڪلچا ۽ اڦرتا، ڪشميري پلاءُ، ويجيٽيرين ٿالهي ـ وغيره وغيره.

پوءِ سندس قيمتون پڙهي دماغ چڪرائڻ لڳو ته هي ڇا ـ ڇڙو سال ڏيڍ اڳ جيڪو نان فقط چند سينٽ (روپيو سوا) ۾ ورتو پئي ويو، اهو هاڻ ڊالرڪن ۾ (ستين انين روپئي) بوڙ ڀاڄي ويندي دال جي پليٽ به پهرين کان ٻيڻي ٽيڻي اگهه تي. سنگاپور ڪو جپان يا سئيڊن ناروي ته نه آهي ـ جتي نه اناج پهچي سگهي نه ڀاڄي ڀيضو ـ جنهن ڪري قيمتن ۾ ايترو واڌارو رکيو وڃي، پر ڪمال آهي، هيڏن قيمتن هوندي به هيءَ ماڻهن جي رش! خبر ناهي ڪهڙا ماڻهو هتي تي وقت ماني کائڻ اچن ٿا. سامهون نظر ڦيرايم: هڪڙا ته سنڌي سيٺيون لکها ڪروڙا ڊالرن جا واپاري ۽ ڪونين دڪانن جا مالڪ پنهنجن يورپين يا ديسي مهمانن سان گڏ هٿاڪجهه اندين ايئر لائين جون ايئر هوسٽسون ۽ ٻيو ڪجهه عملو هو. ڪجهه سک دڪاندار ۽ ٽوئرسٽ هئا. انهن کان علاوه چوٿو ڪن هوٽل سٽڻ قميص ۾ ملبوس پناڻن ۽ افغانين سان ڀريل هئي. ٿوري دير اڳ اچان ها ته شايد تعجب لڳي ها ته هي غريب ماڻهو ايڏو خرچ ڪري سنگاپور ۾ ڇا ڏسڻ آيا آهن. پر مٿي چڙهندي وقت هاءِ اسٽريٽ شاپنگ سينٽر جي ٻهري Basment وارن دڪانن مان هڪ سک دڪاندار کان قميص لاءِ ڪپڙو تي ورتم ته هن وراڻيو: ”سائين اسان هاڻ يڪو يڪو تاڪيو وڪڻندا آهيون. قميص لاءِ ٽي گز ڪٽري نه ڏئي سگهنداسين.“

”يڪو يڪو تاڪيو!“ مون کي تعجب لڳو. هي ٻهري جا دڪاندار ته به چار سال اڳ اچيو هو ته وال وال ڪپڙي ونڻ تي به خوشامندون ڪندا هئا. هينئر ڏسندي ئي ڏسندي سنگاپور چڱي ترقي ڪئي آهي. هر ڪو هول سيل جو دڪان تي ويو آهي. مون اچرج مان پڇيو مانس: ”سردار جي هتي ڪنڊ پاسي ۾ توهان کان تاڪين جي تاڪيا ڪير تو وني“

ٻه چار افغاني ان وقت دڪان جي ٻاهران لنگهي رهيا هئا. انهن ڏي اشارو ڪندي چيائين: ”اسان جا اڄڪلهه وڏا گراهڪ پاڪستاني آهن. تاڪيا ته ڇا هي جيڪي ڊبا ڏسو ٿا ـ جن ۾ ٻاهتر ٻاهتر تاڪيا اچن ٿا ـ اهي ڊبا يڪا يڪا ڊزن ونيو وڃن. ڪڏهن پاڻيءَ واري جهاز رستي ڪڏهن هوائي جهاز رستي ـ ڪراچيءَ ڪٽي ويندا آهن.“ سک دڪاندار ساهه ڪٽي چيو:”خبر ناهي ڪٿي ڪٿي هيڏو مال وڃيو ٿا وڪڻن.“

”توکي مال وڪڻڻ جي ڳڻتي آهي،“ مون دل ۾ سوچيو، ”مون کي اهو سمجهه ۾ نه ٿو اچي ته هي افغاني، هي بنگالي، هي ايراني خبر ناهي ڪٿان پاسپورٽ ۽ شناختي ڪارڊ هٿ ڪرايو رات اندر پاڪستاني ٿيو وڃن.“ ۽ هاڻ وري اهي ڳالهيون هن هوٽل ۾ ويهي سوچي رهيو هوس ۽ ملئي ڇوڪريءَ اچي وچ ۾ ڳالهايو: ”سائين اجا ٿورو انتظار ڪرڻو پوندو جو ٻاهر جا ڪجهه آيل آرڊر اجا آهن.“

سنگاپور کان ملائيشيا واپسي

مون دل ئي دل ۾ سوچيو ته هن هو ٽل مان نڪرڻ لاءِ سٺو بهانو مليو. جهاز جي پگهار واري کي به هاڻ ته هن هوٽل ۾ کائڻ لاءِ به دفعا سوچڻو پوندو. گهٽ ۾ گهٽ ڪناري جي هن گهٽ پگهار واري نوڪريءَ ۾ ته ههڙي عياشي ٻنهه نه ٿي ڪري سگهجي. خاص ڪري هن وقت جڏهن هڪ هڪ منٽ قيمتي آهي. ۽ جي اسان واري ملائيشيا ويندڙ ٽئڪسي مونکان نڪري ويئي ته ملاڪا تائين ٽي سؤ ميل جهاڳڻ لاءِ سوا سؤ ڪن ڊالرن جي اڪيلي سر ٻي ٽئڪسي ڪرڻي پوندي يا به سؤ ڊالرن جي ڇتي پري هوائي جهاز ۾ ملائيشيا پهچڻو پوندو.

ٻاهر نڪتس تہ هل اسٽريٽ تي بہ مدراسي هوٽلون نظرآيون. ڀرين ئي چڙهي سامهون ايندڙ بئري کي ماني پيڪ ڪري ڏيڻ لاءِ چيم.
”يس واٽ ڊو يو وانٽ؟“ هوٽل جي بئري چيو.
هوٽل جي در وٽ ئي ديڳڙن جي قطار رکيل هئي جنهن ۾ مختلف مڇين، گانگٽن ۽ گوشتن جا ٻوڙ هئا. منهنجي اڳيان هڪ آسٽريلين همراهہ مون وانگر ان مدراسيءَ جي هوٽل کان ماني پارسل ڪرائي رهيو هو لڳو پئي تہ هو ڪيترن ڏينهن کان هتي ماني وٺندو رهيو آهي، جو هن کي چڱيءَ طرح ياد هو تہ ڪهڙي ديڳڙيءَ ۾ ڪهڙو ٻوڙ آهي. ان بعد مون بہ پنهنجي لاءِ ساڳيون شيون: مڇن وارو پٽ ۽ ڪڪڙ جو ٻوڙ گهريو. جنهن جون هوٽل واري بہ ٿيلهيون ٺاهيون ۽ ٿيڻ ۾ بصر، ساون مرچن، ۽ ونگن جي ڪاتر وڌي.ڏهن ڊالرن جو نوٽ هٿ تي رکيو مانس، ڇهہ ڊالر ۽ اسي سينٽ واپس ڪيائين.
ٻاهر نڪتس تہ شينٽن وي واري بس تيار بيٺي هئي، جنهن کي پنجاهہ سينٽ ڏيئي اچي ڪنڊ واري سيٽ تي دريءَ پاسي ويٺس. ڏکڻ چيني سمنڊ ۽ هندي وڏي سمنڊ تان اڏامي ايندڙ هيرون، اکين ۾ خمار پيدا ڪري رهيون هيون. چوڌاري هن بيٺ تي ايرنڊڙ گلڪاريون هيون يا ڪڪرن سان ڳالهيون ڪندڙ عمارتون. دل ۾ سوچيم تہ سنگاپور تہ ترقي ڪندو وڃي جو ماڳهين اسان جهڙن غريبن جي رهائش ۽ اچ وڃ جو آسرو ختم ڪري رکيو اٿس. بس جي پٺين ڏي چوڌاري نظر ڪيم پٺيون خالي خالي هيون. ڏهہ سال کن اڳ هنن رستن تي هلندڙ بسن جي هنن پٺين تي ڏارين کي خبردار ڪرڻ لاءِ انگريزي، تامل، ملئي ۽ چيني زبانن ۾ لکيل هوندو هو: ”ڪيسا ڪٽريندڙن ۽ چورن کان خبردار رهو.“ ۽ هاڻ هن ملڪ ۾ ئي پئسي جي ايڏي اچ وڃ ٿي وئي آهي جو هر ڪو ماٺهو سکيو ستابو ۽ پنهنجيءَ وارو ٿي ويو آهي ۽ ڪيس ٻئي جي ڪيسي ڏي اک وجهڻ جي فرصت ئي ناهي. ساڳي وقت قانون تي بہ سختيءَ سان عمل ٿئي ٿو ۽ سنگاپور دنيا جي باحفاظت ملڪن مان هڪ سڏجي ٿو.
مئرينرس ڪلب ۾ وقت اندر پهتس. ٽئڪسي اچڻ ۾ اجا بہ اڌ ڪلاڪ کن هو. ڪمري ۾ پهچي مدراسيءَ جي هوٽل تان ورتل پٽ ۽ ٻوڙ جلدي جلدي پليٽن ۾ لاهي کائي سامان کڻي لفٽ ذريعي هيٺ لٿس تہ سامهون واري لفٽ مان ذوالفقار بہ لهي رهيو هو. آصف اڳهين ڪوچ تي ٽيڪ ڏيئي ويٺي اسان جو انتظار ڪيو. نورالدين ڊرائيور پڻ پنج ست منٽ اڳ اچي چڪو هو ۽ اسان جي اچڻ تي هن اسان جو سامان ٽئڪسيءَ ۾ رکرايو. تيسين اسان ريسيپشن تي هڪ ڏينهن هڪ رات جي رهائش جو بل ادا ڪري ورتو. پوءِ اچي ٽئڪسيءَ ۾ ويناسين. ٽئڪسيءَ هڪ دفعو وري گذريل ڏينهن وارن ساڳين رستن تان اسان کي واپس وٺي هلڻ لڳي، جنهن تان هڪ ڏينهن ـ چوويهہ ڪلاڪ کن اڳ ملائيشيا جي شهر ملاڪا کان سنگاپور وٺي آئي هئي.

انٽرنيٽ ايڊيشن عباس ڪوريجو ويب

وڌيڪ ڪتابن لاءِ ڏسندا رهو

www.abbaskorejo.com